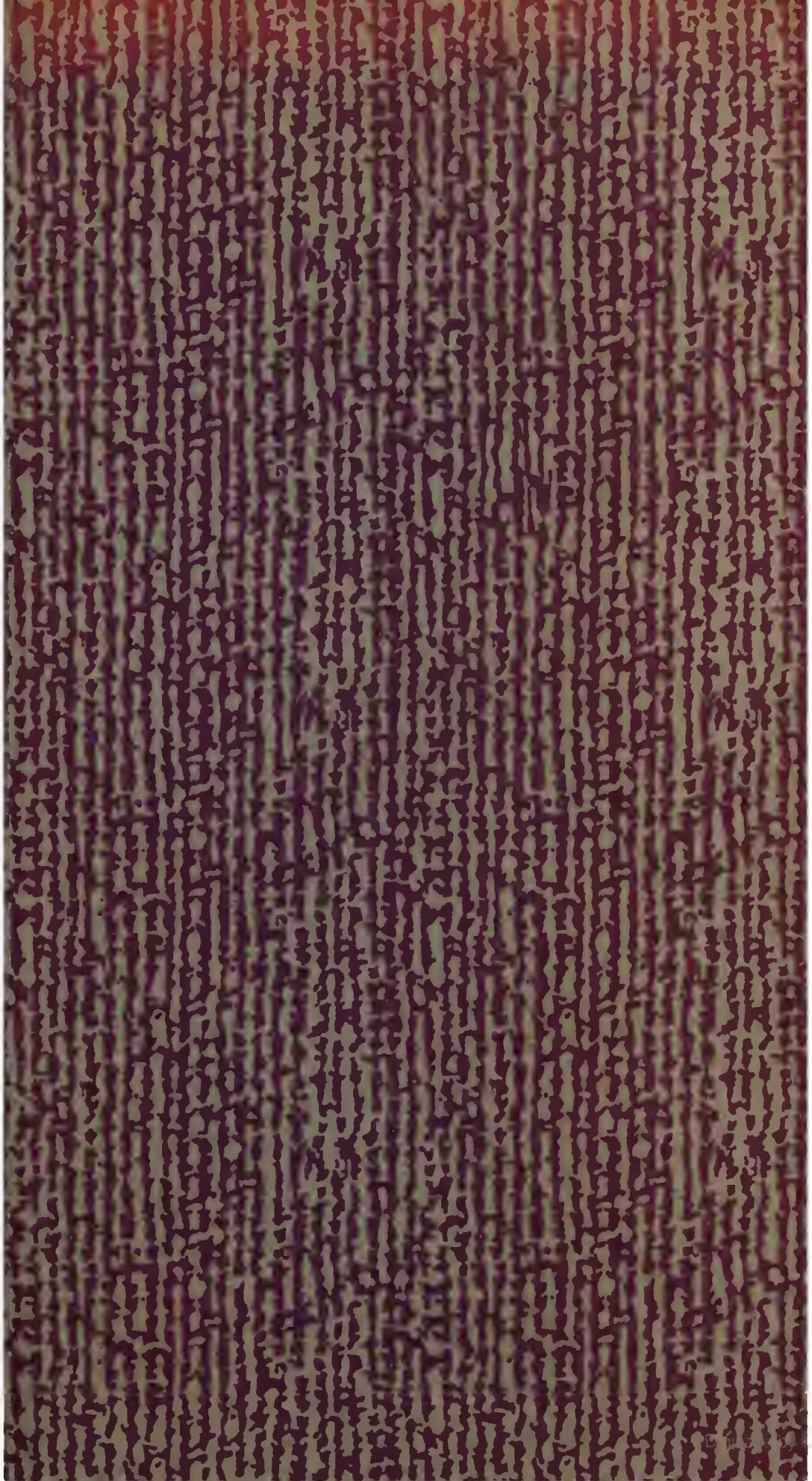

R. BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III.
RACCOLTA
VILLAROSA
B
228
NAPOLI

Rare Book

B. 228

Digitized by Google

Acc. Villaross B. 224.

C. PLINII
CAECILII SECUNDI
EPISTOLARUM
LIBRI DECEM
EJUSDEM
GRATIARUM ACTIO
SIVE
PANEGYRICUS.

R. BIBLIOTECA NAZIONALE NAPOLI

FULDAE ET WIRCEBURGI
Sumtibus Joannis Jacobi Stahel,
MDCCLXXXV.

Digitized by Google

Digitized by Google

VITA
C. PLINII
CAECILII SECUNDI

AUCTORE

CHRISTOPHORO CELLARIO.

Cajus Plinius Cæcilius Secundus municipio Como, ad Larium lacum in Transpadana ſito, ortus fuit. Patria enim municipium erat, circa Larium lacum, quem idcirco *ſuum* appellat, juxta quem villas amœniſſimas poſſidebat, qui ſitus *Comum* abunde deſignat, quod *delicias ſuas vocat*, ut nihil de inſcriptionibus referam, in agro & oppido Comenſi repertis. Veronenſes quidem ipſe *ſuos* dixit, verum adoptionis lege, quia avunculus Plinius, adoptione pater, Veronenſis fuit, ut poſt Onuphrii probationes vel unus lapis, in ripa Benaci inventus, & ab Reineſio Inſcript. expreſſus, ſatis clare his verbis oſtendit:

C. PLINII - - - VERONENSIS
- - - - HISTORIARUM H. L -

Annum, quo natus fuit, non obſcure indicavit, quum Veſuvio ardente duodeviceſimum ſe habuiſſe tradit, qui Titi Cæſaris primus fuit, Dione Caſſio memorante. Si addis novem annos Veſpaſiani, & unum, ac quod excurrit, ſcenicorum principum; circiter ſexto Neronis natum Plinium, & quum iſte interficeretur, fere octennem fuiſſe apparebit. Pater C. Cæcilius Comenſis erat, de quo nihil reperimus, niſi quod ejus gen-

tis fuit, ex qua Cæcilium, poëtam tenerum, ſodalem ſuum, & ipſum quoque Novocomenſem, Catullus laudat carmine XXXIII. Mater Plinia, C. Plinii Veronenſis, qui Naturalem Hiſtoriam reliquit, ſoror, quæ, amiſſo marito, in domo fratris manſit, a quo filius adoptatus fuerat, qui ideo in nomen *C. Plinii Secundi* ſucceſſit, quum antea Cæcilius eſſet. Patrem Cæcilium mature amiſit, educatus cura matris & avunculi, nec non tutoris Verginii Rufi. Studiis impenſe a puero addictus adeo, ut decimo quarto ætatis anno tragœdiam Græcam ſcriberet, Livium adoleſcentulus legeret, Ciceronem etiam adultus æmularetur, non contentus ſeculi eloquentia, in cujus ſtudio præceptore Quintiliano uſus eſt, & Nicete Sacerdote ac in philoſophia, præter alios, Euphrate Stoico, quem in Syria miles audivit. Nec alienus a poëſi fuit ingenium fortitus hilare ac poëticum, cujus tum alia ſpecimina dedit, in epiſtolis reliqua tum maxime Hendecaſyllaborum librum. Sic indole capaciſſima omnium literarum, & inexhauſto labore, id tandem conſequutus fuit, ut omnes eruditi illum amarent, eumque ac Tacitum pro doctiſſimis ſuorum temporum haberent. Recitationes in primis urgebat propter multiplicem uſum: nec ipſe ſolum aliis auditor frequens aderat, ſed ſua quoque poëmata recitabat, etiam actiones ſeu forenſes orationes & Panegyricum Trajano dictum. Orator clariſſimus fuit, ut nemo facile illi præferatur. Nam undeviceſimo anno dicere in foro cœpit & per omnem ætatem cauſſas egit tam apud Centumviros, quorum judicia *ſuam arenam* vocat, etſi indigna ſæpe ejus ingenio erant; quam in ſenatu nobiliores, ut contra Bæbium Maſſam ult. Cæcilium, Claſſicum & Marium Priſcum ac pro Julio Baſſo & Rufo Vareno, quas in ſummam collegit. Honores geſſit ampliſſimos. Fuit enim Quæſtor Cæſaris, Tribunus militum, Tribunus plebis, Prætor, Præfectus ærarii Saturni, Præfectus ærarii militaris, Conſul, Augur, Proprætor provinciæ Ponticæ conſulare poteſtate, Curator alvei Tiberis. Matrimonium bis contraxit: de priore nihil exſtat ante viduitatem; alterum cum Calpurnia iniit, Calpurnii Fabati ex filio nepte,

quæ

quæ abortum fecit nec alio partu maritum beasse legitur: ipsa vero docta & studiis exculta mariti, quamquam ætate majoris, amantissima: ita ab amita Hispulla instituta. Pater enim pridem decesserat, cujus memoriæ porticum avus dedicavit, ipse vero avus, quum in Bithynia Plinius cum uxore esset, mortem obiit, postquam senectutem in Transpadana exegerat. Frugalis & abstinens Plinius fuit, ut voluptates etiam studiis condiret, & inter venandum studeret; nec vero minus diligens pater familiæ, qui prædia sua mirifice tum coluit, tum ædificavit, quod de Lauretino ipse narrat; de Tuscis; de Transpadanis ad Larium, quam industriam & aliis prædiis suis, enumeratis, adhibuisse non dubitandum est. Mitis in servos, adeo ut nullos *vinctos* haberet, suisque domum permitteret instar civitatis esse, ac peculium morte ad familiares transmittere. Justitiam non tam ex legum rigore, quam æquitatis modulo persequebatur redemtoribus remissiones ob sterilitatem faciens. Munificus in primis, quod variis operibus ostendit. Templum enim Tifernatibus exstruxit pecunia sua & ædem Cereris in prædiis suis. Patriæ sumtus partem in præceptores publicos dedit & ingenuis pueris alimenta annua constituit. Etiam bibliothecam patriæ publicam dedicavit. Præterea in multos privatos admodum liberalis, in Curianum Cratillæ filium, cui legatum remisit in Voconium Firmum, cui censum equestrem supplevit, in Martialem, quem viatico juvit, in Artemidorum philosophum, cui urbe excedere jusso, quæ Domitiani sævitia fuit, pecuniam, qua opus erat, a locupletibus negatam, ipse mutuatus, gratuitam dedit, in Quintiliani præceptoris filiam, cujus dotem auxit, in Corelliam, cui agrum minori pretio vendidit, in Calvinam, cui patris debita remisit. His moribus omnium bonorum benevolentiam conciliavit. Trajani in primis, apud quem gratia valuit, qua ad aliorum magis commoda, quam ad sua usus est. Multa enim multis impetravit, peregrinis jus civitatis: libertis jus Quiritium: Voconio Romano condiscipulo jus trium liberorum & senatoriam dignitatem, Accio Suræ præturam & aliis alia. Amicitiam cum optimo

optimo quoque coluit, etiam periculo ſuo, maxime cum literatis & ſtudiorum ſociis, in quibus Tacitum primo loco, & prope unum habuit, quem e vivis æmularetur, quod paullo major ætate erat, quem etiam ingenio, doctrina, honoribus eſt adſequutus, isque viciſſim tanti Plinium fecit, ut libros ſuos emendandos ei crederet. Hi duumviri principatum in literis tenuere, ut una nominarentur, quum de ſtudiis ſermo eſſet, in hos conjectura ferretur, ſi de doctis non nominatis eſſet ferenda. Ceterorum amicitiæ epiſtolis illuſtratæ ſunt. Corpore fuit imbecillo & minus robuſto, quod *corpuſculum* Trajanus dixit & intentius cauſſam orantem per libertum admonuit, ut lateri conſuleret. Aliquando lippitudine laboravit, honeſtiſſimis cauſſis, lucubrationibus contracta, quibus & ceteræ imbecillitates majorem forte partem imputandæ ſunt. De morte nihil certo conſtat: ſimile autem vero habetur, per plurimum imperii Trajani tempus, aut paullo ultra, vitam produxiſſe.

C. PLI-

C. PLINII CAECILII SECUNDI EPISTOLARUM *LIBER PRIMUS.*

I. C. PLINIUS SECUNDUS SEPTICIO SUO S.

Septicio Epiſtolarum opus, ejusdem hortatu collectum, dedicat.

Frequenter hortatus es, ut epiſtolas, ſi quas paullò accuratius ſcripſiſſem, colligerem publicaremque. Collegi, non ſervato temporis ordine, (neque enim hiſtoriam componebam) ſed ut quæque in manus venerat. Supereſt, ut nec te conſilii, nec me pœniteat obſequii. Ita enim fiet, ut eas, quæ adhuc neglectæ jacent, requiram: & ſi quas addidero, non ſupprimam. Vale.

II. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Librum ſuum emendandum mittit.

Quia tardiorem adventum tuum proſpicio, librum, quem prioribus epiſtolis promiſeram, exhibeo. Hunc, re-

obeundæ, crebris excurſionibus avocaris? Si te poſſident, felix beatusque es: ſin minus, unus ex multis. Quin tu (tempus eſt enim) humiles & ſordidas curas aliis mandas; & ipſe te in alto iſto pinguique ſeceſſu ſtudiis adſeris. Hoc ſit negotium tuum, hoc otium; hic labor, hæc quies: in his vigilia, in his etiam ſomnus reponatur. Effinge aliquid & excude, quod ſit perpetuo tuum. Nam reliqua rerum tu rum poſt te alium atque alium dominum ſortientur: hoc numquam tuum deſinet eſſe, ſi ſemel cœperit. Scio, quem animum, quod horter ingenium, tu modo enitere, ut tibi ipſe ſis tanti, quanti videberis aliis, ſi ſibi fueris. Vale.

IV. C. PLINIUS POMPEIAE CELERINAE SOCRUI S.

Laudata rerum copia in villis ſocrus ſuæ, & ſervorum diligentia, illam ad ſua prædia invitat.

Quantum copiarum in Oriculano, in Narnienſi, in Carſulano, in Peruſino tuo, in Narnienſi vero etiam balineum, ex epiſtolis meis (nam jam tuis opus non eſt) una illa brevis & vetus ſufficit. Non me hercule tam mea ſunt, quæ mea ſunt, quam quæ tua: hoc tamen differunt, quod ſolicitius & intentius tui me, quam mei excipiunt. Idem fortaſſe eveniet tibi, ſi quando in noſtra diverteris, quod velim facias: primum ut perinde noſtris rebus, ac nos tuis, perfruaris: deinde, ut mei expergiſcantur aliquando, qui me ſecure ac prope negligenter exſpectant. Nam mitium dominorum apud ſervos ipſa conſuetudine metus exoleſcit: novitatibus excitantur, probarique dominis per alios magis quam per ipſos laborant. Vale.

V. C. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

Mores ſubdolos M. Reguli cauſſidici oſtendit.

Vidiſtine quemquam Marco Regulo timidiorem humilioremque poſt Domitiani mortem? ſub quo non minora flagitia commiſerat, quam ſub Nerone, ſed tectiora. Cœpit vereri, ne ſibi iraſcerer: nec fallebatur; iraſcebar. Ruſtici Aruleni periculum foverat, exful-

ſultaverat morte: adeo ut librum recitaret publicaretque, in quo Ruſticum inſectatur, atque etiam *Stoicorum ſimiam* apellat. Adjicit *Vitelliana circatrice ſtigmoſum.* Agnoſcis eloquentiam Reguli. Lacerat Herenium Senecionem tam intemperanter quidem, ut dixerit ei Metius Carus, *Quid tibi cum meis mortuis? numquid ego aut Craſſo aut Camerino moleſtus ſum?* quos ille ſub Nerone accuſaverat. Hæc me Regulus dolenter tuliſſe credebat, ideoque etiam quum recitaret librum, non adhibuerat. Præterea reminiſcebatur, quam capitaliter ipſum me apud centumviros laceſſiſſet. Aderam Arionillæ, Timonis uxori, rogatu Aruleni. Regulus contra. Nitebamur (nos) in parte cauſſæ ſententia Metii Modeſti, optimi viri: is tunc in exſilio erat, a Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus, *Quæro*, inquit, *Secunde, quid de Modeſto ſentias?* Vides, quod periculum, ſi reſpondiſſem, *bene:* quod flagitium, ſi, *male.* Non poſſum dicere aliud tunc mihi, quam deos adfuiſſe. *Reſpondebo*, inquam, *quid ſentiam, ſi de hoc centumviri judicaturi ſunt.* Rurſus ille, *Quæro, quid de Modeſto ſentias?* Iterum ego, *Solebant teſtes in reos, non in damnatos, interrogari.* Tertio ille, *Non jam quid de Modeſto, ſed quid de pietate Modeſti ſentias? Quæris*, inquam, *quid ſentiam? At ego, ne interrogare quidem fas puto, de quo pronuntiatum eſt.* Conticuit: me laus & gratulatio ſequuta eſt; quod nec famam meam aliquo reſponſo, utili fortaſſe, inhoneſto tamen, læſeram; nec me laqueis tam inſidioſæ interrogationis involveram. Nunc ergo conſcientia exterritus apprehendit Cæcilium Celerem; mox Fabium Juſtum rogat, ut me ſibi reconcilient. Nec contentus, pervenit ad Spurinnam. Huic ſimpliciter (ut eſt, quum timet, abjectiſſimus,) *Rogo*, inquit, *mane videas Plinium domi: ſed plane mane; neque enim diutius ferre ſolicitudinem poſſum; & quoquo modo efficias, ne mihi iraſcatur.* Evigilaveram. Nuntius a Spurinna, *Venio ad te*, Immo *Ego ad te.* Coimus in porticum Liviæ, cum alter ad alterum tenderemus. Exponit Reguli mandata, addit preces ſuas,

ut

ut decebat optimum virum pro diſſimillimo, parce. Cui ego, *Diſpicies ipſe, quid renuntiandum Regulo putes: te decipi a me non oportet. Exſpecto Mauricum*, (nondum enim ab exſilio venerat) *ideo nihil alterutram in partem reſpondere tibi poſſum, facturus, quidquid ille decreverit. Illum enim eſſe hujus conſilii ducem, me comitem, decet.* Paucos poſt dies ipſe me Regulus convenit in prætoris officio: illuc me perſequutus ſecretum petit. Ait, *timere ſe, ne animo meo penitus hæreret, quod in centumvirali judicio aliquando dixiſſet*, quum reſponderet mihi & Satrio Rufo, *Satrius Rufus, & cui eſt cum Cicerone æmulatio, & contentus non eſt eloquentia ſeculi noſtri.* Reſpondi, *nunc me intelligere maligne dictum, quia ipſe confiteretur: ceterum potuiſſe honorificum exiſtimari. Eſt enim*, inquam, *mihi cum Cicerone æmulatio, nec ſum contentus eloquentia ſeculi noſtri. Nam* STULTISSIMUM *credo, ad imitandum non optima quæque proponere. Sed tu, qui hujus judicii meminiſti, cur illius oblitus es, in quo me interrogaſti, quid de Metii Modeſti pietate ſentirem?* Expalluit notabiliter, quamvis palleat ſemper: & hæſitabundus inquit, *Interrogavi, non ut tibi nocerem, ſed ut Modeſto.* Vide hominis crudelitatem, qui ſe non diſſimulet exſuli nocere voluiſſe. Subjunxit egregiam cauſſam, *Scripſit*, inquit, *in epiſtola quadam, quæ apud Domitianum recitata eſt, Regulus omnium bipedum nequiſſimus*, quod quidem Modeſtus veriſſime ſcripſerat. Hic fere nobis ſermonis terminus. Neque enim volui progredi longius, ut mihi omnia libera ſervarem, dum Mauricus venit. Nec me præterit, eſſe Regulum δυσπαθαίρετον. eſt enim locuples, factioſus; curatur a multis, timetur a pluribus, quod plerumque fortius amore eſt. Poteſt tamen fieri, ut hæc concuſſa labantur. Nam GRATIA malorum tam infida eſt, quam ipſi. Verum, ut idem ſæpius dicam, exſpecto Mauricum. Vir eſt gravis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura poſſit ex præteritis providere. Mihi & tentandi aliquid & quieſcendi illo auctore ratio conſtabit. Hæc tibi ſcripſi, quia æquum erat, te pro amore

mu-

mutuo non ſolum omnia mea facta dictaque, verum etiam conſilia cognoſcere. Vale.

VI. C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

Tacitum monet, ipſum exemplo ſuo in ſilvis poſſe ſtudere & venari percommode.

Ridebis, & licet rideas. Ego ille, quem noſti, apros tres, & quidem pulcherrimos, cepi. Ipſe? inquis. Ipſe: non tamen ut omnino ab inertia mea & quiete diſcederem. Ad retia ſedebam, erant in proximo, non venabulum aut lancea, ſed ſtilus & pugillares. Meditabar aliquid enotabamque, ut ſi manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem. Non eſt, quod contemnas hoc ſtudendi genus. Mirum eſt, ut animus agitatione motuque corporis excitetur. Jam undique ſilvæ & ſolitudo, ipſumque illud ſilentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta ſunt. Proinde quum venabere, licebit, auctore me, ut panarium & lagunculam, ſic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus, quam Minervam inerrare. Vale.

VII. C. PLINIUS OCTAVIO RUFO SUO S.

Negat roganti Octavio, ſe poſſe Gallo contra Bæticos adeſſe, quos ſemper defenderit. Dein Octavii carmina deſiderat.

Vide, in quo me faſtigio collocaris, quum mihi idem poteſtatis idemque regni dederis, quod Homerus Jovi optimo maximo

Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

Nam ego quoque ſimili nutu ac renutu reſpondere voto tuo poſſum. Etenim ſicut fas eſt mihi, præſertim te exigente, excuſare Bæticis contra unum hominem advocationem: ita nec fidei noſtræ, nec conſtantiæ, quam diligis, convenit adeſſe contra provinciam, quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam periculis meis aliquando devinxerim. Tenebo ergo hoc temperamentum,

ut

ut ex duobus, quorum alterum petis, eligam id potius, in quo non ſolum ſtudio tuo, verum etiam judicio ſatisfaciam. Neque enim tanto opere mihi conſiderandum eſt, quid vir optimus in præſentia velis, quam quid ſemper ſis probaturus. Me circa idus Octobres ſpero Romæ futurum, eademque hæc præſentem quoque tua meaque fide Gallo confirmaturum: cui tamen nunc jam licet ſpondeas de animo meo,

Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.

Cur enim non uſquequaque Homericis verſibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris: quorum tanta cupiditate ardeo, ut videar mihi hac ſola mercede poſſe corrumpi, ut vel contra Bæticos adſim. Pæne præterii, quod minime prætereundum fuit, accepiſſe me caryotas optimas, quæ nunc ficis & boletis certandum habent. Vale.

VIII. C. PLINIUS POMPEIO SATURNINO SUO S.

Petit emendationem orationis in patria habitæ, quum bibliothecam dicaſſet, & alimenta ingenuis decreviſſet: de cujus editione ſolicitius diſquirit.

Peropportune mihi redditæ ſunt literæ tuæ, quibus flagitabas, ut tibi aliquid ex ſcriptis meis mitterem, quum ego id ipſum deſtinaſſem. Addidiſti ergo calcaria ſponte currenti, pariterque te tibi veniam recuſandi laboris, & mihi exigendi verecundiam ſuſtuliſti. Nam nec me timide uti decet eo, quod oblatum eſt: nec te gravari, quod depopoſciſti. Non eſt tamen, quod ab homine deſidioſo aliquid novi operis exſpectes. Petiturus ſum enim, ut rurſus vaces ſermoni, quem apud municipes meos habui, bibliothecam dedicaturus. Memini quidem, te jam quædam adnotaſſe, ſed generaliter: ideo nunc rogo, ut non tantum univerſitati ejus attendas, verum etiam particulas, qua ſoles lima, perſequaris, erit enim & poſt emendationem liberum nobis vel publicare vel continere. Quin immo fortaſſe hanc ipſam cunctationem noſtram in alterutram ſen-

ten-

tentiam emendationis ratio deducet, quæ aut indignum editione, dum ſæpius retractat, inveniet: aut dignum, dum id ipſum experitur, efficiet. Quamquam hujus cunctationis meæ cauſſæ non tam in ſcriptis, quam in ipſo materiæ genere conſiſtunt, eſt enim paullo glorioſius & elatius. Onerabit hoc modeſtiam noſtram, etiamſi ſtilus ipſe fuerit preſſus demiſſusque, propterea quod cogimur cum de munificentia parentum noſtrorum, tum de noſtra diſputare. Anceps hic & lubricus locus eſt, etiam quum illi neceſſitas lenocinatur. Etenim ſi alienæ quoque LAUDES parum æquis auribus accipi ſolent; quam difficile eſt obtinere, ne moleſta videatur oratio de ſe aut de ſuis differentis? Nam cum ipſi honeſtati, tum aliquanto magis gloriæ ejus prædicationique invidemus: atque ea demum recte facta minus detorquemus & carpimus, quæ in obſcuritate & ſilentio reponuntur. Qua ex cauſſa ſæpe ipſe mecum, nobisne tantum, quidquid illud eſt, compoſuiſſe, an & aliis debeamus? Ut nobis, admonet iſtud, quod pleraque, quæ ſunt agendæ rei neceſſaria, eadem peracta nec utilitatem parem nec gratiam retinent. Ac, ne longius exempla repetamus, quid utilius fuit, quam munificentiæ rationem etiam ſtilo proſequi? Per hoc enim adſequebamur, primum ut honeſtis cogitationibus immoraremur; deinde ut pulchritudinem illarum longiore tractatu pervideremus; poſtremo, ut ſubitæ largitionis comitem pœnitentiam caveremus. Naſcebatur ex his exercitatio quædam contemnendæ pecuniæ. Nam quum homines ad cuſtodiam ejus natura reſtrinxerit; nos contra multum ac diu penſitatus amor liberalitatis communibus avaritiæ vinculis eximebat: tantoque laudabilior munificentia noſtra fore videbatur, quod ad illam non impetu quodam, ſed conſilio trahebamur. Accedebat his cauſſis, quod non ludos aut gladiatores, ſed annuos ſumtus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porro & aurium voluptates adeo non egent commendatione, ut non tam incitari debeant oratione, quam reprimi: ut vero aliquis libenter educationis tædium laboremque ſuſcipiat, non præmiis modo, verum etiam

ex-

exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate carentes cibos, blandioribus alloquiis prosequuntur; quanto magis decuit publice consulentem, utilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere? præsertim quum enitendum haberemus, ut quod parentibus datur, & orbis probaretur; honoremque paucorum ceteri patienter & exspectarent & mererentur. Sed ut tunc communibus magis commodis quam privatæ jactantiæ studebamus, quum intentionem adfectumque muneris nostri vellemus intelligi; ita nunc in ratione edendi veremur, ne forte non aliorum utilitatibus, sed propriæ laudi serviisse videamur. Præterea meminimus, quanto majore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama, reponatur. SEQUI enim gloria, non appeti, debet; nec, si casu aliquo non sequatur, idcirco quod gloriam non meruit, minus pulchrum est. Ii vero, qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare, quia fecerint, sed ut prædicarent, feciisse creduntur. Sic, quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit. Homines enim quum rem destruere non possunt, jactationem ejus incessunt. Ita si silenda feceris; factum ipsum; si laudanda, quod non sileas ipse, culpatur. Me vero peculiaris quædam impedit ratio. etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud decuriones habui; nec in propatulo, sed in curia. Vereor ergo, ut sit satis congruens, quum in dicendo adsentationem vulgi acclamationemque defugerim; nunc eadem illa editione sectari: quumque plebem ipsam, cui consulebatur, limine curiæ parietibusque discreverim, ne quam in speciem ambitionis inciderem; nunc eos etiam, ad quos ex munere nostro nihil pertinet præter exemplum, velut obvia ostentatione conquirere. Habes cunctationis meæ causas: obsequar tamen consilio tuo, cujus mihi auctoritas pro ratione sufficit. Vale.

IX.

tentiam emendationis ratio deducet, quæ aut indignum editione, dum sæpius retractat, inveniet: aut dignum, dum id ipsum experitur, efficiet. Quamquam hujus cunctationis meæ causſæ non tam in scriptis, quam in ipso materiæ genere consistunt, est enim paullo glorioſius & elatius. Onerabit hoc modestiam nostram, etiamsi stilus ipse fuerit pressus demissusque, propterea quod cogimur cum de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra disputare. Anceps hic & lubricus locus est, etiam quum illi necessitas lenocinatur. Etenim si alienæ quoque LAUDES parum æquis auribus accipi solent; quam difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se aut de suis differentis? Nam cum ipsi honestati, tum aliquanto magis gloriæ ejus prædicationique invidemus: atque ea demum recte facta minus detorquemus & carpimus, quæ in obscuritate & silentio reponuntur. Qua ex causſa sæpe ipse mecum, nobisne tantum, quidquid illud est, composuisse, an & aliis debeamus? Ut nobis, admonet istud, quod pleraque, quæ sunt agendæ rei necessaria, eadem peracta nec utilitatem parem nec gratiam retinent. Ac, ne longius exempla repetamus, quid utilius fuit, quam munificentiæ rationem etiam stilo prosequi? Per hoc enim adsequebamur, primum ut honestis cogitationibus immoraremur; deinde ut pulchritudinem illarum longiore tractatu perviderémus; postremo, ut subitæ largitionis comitem pœnitentiam caveremus. Nascebatur ex his exercitatio quædam contemnendæ pecuniæ. Nam quum homines ad custodiam ejus natura restrinxerit; nos contra multum ac diu pensitatus amor liberalitatis communibus avaritiæ vinculis eximebat: tantoque laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quod ad illam non impetu quodam, sed consilio trahebamur. Accedebat his causſis, quod non ludos aut gladiatores, sed annuos sumtus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porro & aurium voluptates adeo non egent commendatione, ut non tam incitari debeant oratione, quam reprimi: ut vero aliquis libenter educationis tædium laboremque suscipiat, non præmiis modo, verum etiam ex-

exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate carentes cibos, blandioribus alloquiis prosequuntur; quanto magis decuit publice consulentem, utilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere? præsertim quum enitendum haberemus, ut quod parentibus datur, & orbis probaretur; honoremque paucorum ceteri patienter & exspectarent & mererentur. Sed ut tunc communibus magis commodis quam privatæ jactantiæ studebamus, quum intentionem adfectumque muneris nostri vellemus intelligi; ita nunc in ratione edendi veremur, ne forte non aliorum utilitatibus, sed propriæ laudi serviisse videamur. Præterea meminimus, quanto majore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama, reponatur. SEQUI enim gloria, non appeti, debet; nec, si casu aliquo non sequatur, idcirco quod gloriam non meruit, minus pulchrum est. Ii vero, qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare, quia fecerint, sed ut prædicarent, feciisse creduntur. Sic, quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit. Homines enim quum rem destruere non possunt, jactationem ejus incessunt. Ita si silenda feceris; factum ipsum; si laudanda, quod non sileas ipse, culpatur. Me vero peculiaris quædam impedit ratio. etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud decuriones habui; nec in propatulo, sed in curia. Vereor ergo, ut sit satis congruens, quum in dicendo adsentationem vulgi acclamationemque defugerim; nunc eadem illa editione sectari: quumque plebem ipsam, cui consulebatur, limine curiæ parietibusque discreverim, ne quam in speciem ambitionis inciderem; nunc eos etiam, ad quos ex munere nostro nihil pertinet præter exemplum, velut obvia ostentatione conquirere. Habes cunctationis meæ causas: obsequar tamen consilio tuo, cujus mihi auctoritas pro ratione sufficit. Vale.

IX.

IX. C. PLINIUS MINUTIO FUNDANO SUO S.

Hortatur ad ſeceſſum, propter ſtudia, & innocentiam ruris, urbanæ vitæ magis præferendum.

Mirum eſt, quam ſingulis diebus in urbe ratio aut conſtet aut conſtare videatur, pluribus cunctisque non conſtet. Nam, ſi quem interroges, *Hodie quid egiſti?* reſpondeat, *Officio togæ virilis interfui; ſponſalia aut nuptias frequentavi; ille me ad ſignandum teſtamentum, ille in advocationem, ille in conſilium rogavit.* Hæc quo die feceris, neceſſaria; eadem, ſi quotidie feciſſe te reputes, inania videntur, multo magis quum feceſſeris. Tunc enim ſubit recordatio, *Quod dies quam frigidis rebus abſumſi?* Quod evenit mihi, poſtquam in Laurentino meo aut lego aliquid, aut ſcribo, aut etiam corpori vaco, cujus fulturis animus ſuſtinetur. Nihil audio quod audiſſe, nihil dico quod dixiſſe pœniteat: nemo apud me quemquam ſiniſtris ſermonibus carpit; neminem ipſe reprehendo, niſi unum me, quum parum commode ſcribo: nulla ſpe, nullo timore ſollicitor, nullis rumoribus inquietor. Mecum tantum & cum libellis loquor. Rectam ſinceramque vitam! dulce otium, honeſtumque, ac pæne omni negotio pulchrius! o mare, o littus, verum ſecretumque μουσεῖον! quam multa invenitis, quam multa dictatis? Proinde tu quoque ſtrepitum iſtum inanemque diſcurſum, & multum ineptos labores, ut primum fuerit occaſio, relinque, teque ſtudiis vel otio trade. SATIUS eſt enim, ut Attilius noſter eruditiſſime ſimul & facetiſſime dixit, otioſum eſſe, quam nihil agere. Vale.

X. C. PLINIUS ATRIO CLEMENTI SUO S.

Euphratem philoſophum laudat, quem ut audiat Atrius, hortatur, doletque non crebrius ſe per occupationes illum audire poſſe.

Si quando urbs noſtra liberalibus ſtudiis floruit, nunc maxime floret. Multa claraque exempla ſunt. Suffecerit unum, Euphrates philoſophus. Hunc ego in

Sy-

Syria, quum adoleſcentulus militarem, penitus & domi inſpexi, amarique ab eo laboravi, etſi non erat laborandum, eſt enim obvius & expoſitus, plenusque humanitate, quam præcipit. Atque utinam ſic ipſe, quam ſpem tunc ille de me concepit, impleverim, ut ille multum virtutibus ſuis addidit! Aut ego nunc illas magis miror, quia magis intelligo: quamquam ne nunc quidem ſatis intelligo, ut enim de pictore, ſculptore, fictore, niſi artifex judicare; ita, niſi ſapiens, non poteſt perſpicere ſapientem. Quantum mihi tamen cernere datur, multa in Euphrate ſic eminent & elucent, ut mediocriter quoque doctos advertant & adficiant. Diſputat ſubtiliter, graviter, ornate: frequenter etiam Platonicam illam ſublimitatem & latitudinem effingit. Sermo eſt copioſus & varius: dulcis in primis, & qui repugnantes quoque ducat & impellat. Ad hoc, proceritas corporis, decora facies, demiſſus capillus, ingens & cana barba, quæ licet fortuita & inania putentur, illi tamen plurimum venerationis adquirunt. Nullus horror in cultu, nulla triſtitia, multum ſeveritatis: reverearis occurſum, non reformides. Vitæ ſanctitas ſumma, comitas par. Inſectatur vitia, non homines: nec caſtigat errantes, ſed emendat. Sequaris monentem attentus & pendens: & perſuadere tibi, etiam quum perſuaſerit, cupias. Jam vero liberi tres, duo marcs, quos diligentiſſime inſtituit. Socer Pompeius Julianus, cum cetera vita, tum vel hoc uno magnus & clarus, quod ipſe provinciæ princeps inter altiſſimas conditiones generum, non honoribus principem, ſed ſapientia, elegit. Quamquam quid ego plura de viro, quo mihi frui non licet? An ut magis angar, quod non licet? Nam diſtringor officio ut maximo, ſic moleſtiſſimo. Sedeo pro tribunali, ſubnoto libellos, conficio tabulas: ſcribo plurimas, ſed illiteratiſſimas literas. Soleo nonnunquam (nam id ipſum quando contingit!) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me conſolatur; adfirmat etiam eſſe hanc philoſophiæ, & quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoſcere, judicare, promere & exercere juſtitiam; quæque ipſi doceant,

in uſu habere. Mihi tamen hoc unum non perſuadet, ſatius eſſe iſta facere, quam cum illo dies totos audiendo diſcendoque conſumere. Quo magis te, cui vacat, hortor, quum in urbem proxime veneris (venias autem ob hoc maturius) illi te expoliendum limandumque permittas. Neque enim ego (ut multi) invideo aliis bono, quo ipſe careo; ſed contra ſenſum quendam voluptatemque percipio, ſi ea, quæ mihi denegantur, amicis video ſupereſſe. Vale.

XI. C. PLINIUS FABIO JUSTO SUO S.

De infrequentia epiſtolarum expoſtulat.

Olim nullas mihi epiſtolas mittis. *Nihil eſt*, inquis, *quod ſcribam.* At hoc ipſum ſcribe, nihil eſſe, quod ſcribas: vel ſolum illud, unde incipere priores ſolebant, *ſi vales, bene eſt; ego valeo.* Hoc mihi ſufficit; eſt enim maximum. Ludere me putas? Serio peto. Fac ſciam quid agas: quod ſine ſolicitudine ſumma neſcire non poſſum. Vale.

XII. C. PLINIUS CALESTRIO TIRONI SUO S.

Deflet Corellii voluntariam mortem, qua rectorem vitæ ſuæ & optimum amicum amiſerit.

Jacturam graviſſimam feci, ſi jactura dicenda eſt tanti viri amiſſio. Deceſſit Corellius Rufus, & quidem ſponte, quod dolorem meum exulcerat, eſt enim luctuoſiſſimum genus mortis, quæ non ex natura, nec fatalis videtur. Nam utcunque in illis, qui morbo finiuntur, magnum ex ipſa neceſſitate ſolatium eſt; in iis vero, quos arceſſita mors aufert, hic inſanabilis dolor eſt, quod creduntur potuiſſe diu vivere. Corellium quidem ſumma RATIO, quæ ſapientibus pro neceſſitate eſt, ad hoc conſilium compulit, quamquam plurimas vivendi cauſſas habentem, optimam conſcientiam, optimam famam, maximam auctoritatem; præterea filiam, uxorem, nepotem, ſorores, interque tot pignora, veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua va-

valetudine conflictabatur, ut hæc tanta pretia vivendi mortis rationibus vincerentur. Tertio & triceſimo anno (ut ipſum prædicantem audiebam) pedum dolore correptus eſt. Patrius hic illi: nam plerumque morbi quoque per ſucceſſiones quasdam, ut alia, traduntur. Hunc abſtinentia, ſanctitate, quoad viridis ætas, vicit & fregit; noviſſime cum ſenectute ingraveſcentem viribus animi ſuſtinebat. Quum quidem incredibiles cruciatus & indigniſſima tormenta pateretur, (jam enim dolor non pedibus ſolis, ut prius, inſidebat, ſed omnia membra pervagabatur,) veni ad eum Domitiani temporibus, in ſuburbano jacentem. Servi e cubiculo receſſerunt, habebat enim hoc moris, quoties intraſſet fidelior amicus, quin etiam uxor (quamquam omnis ſecreti capaciſſima) digrediebatur. Circumtulit oculos, &, *Cur*, inquit, *me putas hos tantos dolores tamdiu ſuſtinere? ut, ſcilicet, iſti latroni vel uno die ſuperſim.* Dediſſes huic animo par corpus, feciſſet quod optabat. Adfuit tamen deus voto, cujus ille compos, ut jam ſecurus liberque moriturus, multa illa vitæ, ſed minora, retinacula abrupit. Increverat valetudo, quam temperantia mitigare tentavit; perſeverantem conſtantia fugit. Jam dies alter, tertius, quartus: abſtinebat cibo. Miſit ad me uxor ejus Hiſpulla communem amicum C. Geminium cum triſtiſſimo nuntio, *deſtinaſſe Corellium mori, nec aut ſuis aut filiæ precibus flecti; ſolum ſupereſſe me, a quo revocari poſſet ad vitam.* Cucurri: perveneram in proximum, quum mihi ab eadem Hiſpulla Julius Atticus nuntiat, nihil jam ne me quidem impetraturum: tam obſtinate magis ac magis induruiſſe. Dixerat ſane medico admoventi cibum, κέκριμαι, quæ vox quantum admirationis in animo meo, tantum deſiderii reliquit. Cogito, quo amico, quo viro caream. Implevit quidem annum ſeptimum & ſexageſimum, quæ ætas etiam robuſtiſſimis ſatis longa eſt: ſcio, evaſit perpetuam valetudinem: ſcio, deceſſit ſuperſtitibus ſuis, florente republica, quæ illi omnibus ſuis carior erat: & hoc ſcio. Ego tamen, tanquam & juvenis, & fortiſſimi, morte

doleo: doleo autem (licet me imbecillum putes) meo nomine. Amiſi enim, amiſi vitæ meæ teſtem, rectorem, magiſtrum. In ſumma, dicam quod recenti dolore contubernali meo Calviſio dixi: *Vereor ne negligentius vivam.* Proinde adhibe ſolatia mihi: non hæc, *ſenex erat, infirmus erat* (hæc enim novi); ſed nova aliqua, ſed magna, quæ audierim nunquam, legerim nunquam. Nam quæ audivi, quæ legi, ſponte ſuccurrunt, ſed tanto dolore ſuperantur. Vale.

XIII. C. PLINIUS SOSIO SENECIONI SUO S.

Et ingeniorum ſuis temporibus proventum laudat, & auditorum negligentiam vituperat.

Magnum proventum poëtarum annus hic attulit. Toto menſe Aprili nullus fere dies, quo non recitaret aliquis. Juvat me quod vigent ſtudia, proferunt ſe ingenia hominum & oſtentant: tametſi ad audiendum pigre coitur. Plerique in ſtationibus ſedent, tempusque audiendi fabulis conterunt, ac ſubinde ſibi nuntiari jubent, an jam recitator intraverit, an dixerit præfationem, an ex magna parte evolverit librum: tum demum, ac tunc quoque lente cunctanterque, veniunt: nec tamen permanent, ſed ante finem recedunt, alii diſſimulanter & furtim, alii ſimpliciter & libere. At hercule memoria parentum Claudium Cæſarem ferunt, quum in palatio ſpatiaretur, audiſſetque clamorem, cauſſam requiſiſſe; quumque dictum eſſet, recitare Nonianum, ſubitum recitanti inopinantumque veniſſe. Nunc otioſiſſimus quisque multo ante rogatus, & identidem admonitus, aut non venit, aut, ſi venit, queritur ſe diem, quia non perdiderit, perdidiſſe. Sed tanto magis laudandi probandique ſunt, quos a ſcribendi recitandique ſtudio hæc auditorum vel deſidia vel ſuperbia non retardat. Equidem prope nemini defui; erant ſane plerique amici, neque enim quisquam eſt fere, qui ſtudia, ut non ſimul & nos amet. His ex cauſſis longius, quam deſtinaveram, tempus in urbe conſumſi. Poſſum jam repetere ſeceſſum, & ſcribere

ali-

aliquid quod non recitem; ne videar, quorum recitationibus adfui, non auditor fuiſſe ſed creditor. Nam ut in ceteris rebus, ita in audiendi officio PERIT gratia, ſi repoſcatur. Vale.

XIV. C. PLINIUS JUNIO MAURICO SUO S.

Maurico ſuadet, ut fratris filiam deſpondeat Aciliano, quem diligentiſſime commendat.

Petis, ut fratris tui filiæ proſpiciam maritum: quod merito mihi potiſſimum injungis. Scis enim, quantopere ſummum illum virum ſuſpexerim dilexerimque: quibus ille adoleſcentiam meam exhortationibus foverit, quibus etiam laudibus, ut laudandus viderer, effecerit. Nihil eſt quod a te mandari mihi aut majus aut gratius, nihil quod honeſtius a me ſuſcipi poſſit, quam ut eligam juvenem, ex quo naſci nepotes Aruleno Ruſtico deceat. Qui quidem diu quærendus fuiſſet, niſi paratus & quaſi proviſus eſſet Minucius Acilianus; qui me ut juvenis juvenem (eſt enim minor pauculis annis) familiariſſime diligit, reveretur ut ſenem. Nam ita a me formari & inſtitui cupit, ut ego a vobis ſolebam. Patria eſt ei Brixia, ex illa noſtra Italia, quæ multum adhuc verecundiæ, frugalitatis, atque etiam ruſticitatis antiquæ retinet ac ſervat. Pater Minucius Macrinus, equeſtris ordinis princeps, quia nihil altius voluit: adlectus a divo Veſpaſiano inter Prætorios, honeſtam quietem huic noſtræ, ambitioni dicam an dignitati? conſtantiſſime prætulit. Habet aviam maternam Serranam Proculam, e municipio Patavino. Noſti loci mores. Serrana tamen Patavinis quoque ſeveritatis exemplum eſt. Contigit & avunculus ei P. Acilius, gravitate, prudentia, fide prope ſingulari. In ſumma, nihil erit in domo tota, quod non tibi, tanquam in tua, placeat. Aciliano vero ipſi plurimum vigoris & induſtriæ, quamquam in maxima verecundia. Quæſturam, Tribunatum, Præturam honeſtiſſime percucurrit, ac jam pro ſe tibi neceſſitatem ambiendi remiſit. Eſt illi facies liberalis, multo ſanguine, multo rubore ſuffuſa: eſt ingenua totius

tius corporis pulchritudo, & quidam ſenatorius decor; quæ ego nequaquam arbitror negligenda, debet enim hoc caſtitati puellarum quaſi præmium dari. Neſcio, an adjiciam, eſſe patri ejus amplas facultates. Nam quum imaginor vos, quibus quærimus generum; ſilendum de facultatibus puto: quum publicos mores atque etiam leges civitatis intueor, quæ vel in primis cenſus hominum ſpectandos arbitrantur; ne id quidem prætereundum videtur. Et ſane de poſteris, & his pluribus, cogitanti, hic quoque in conditionibus deligendis ponendus eſt calculus. Tu fortaſſe me putes indulſiſſe amori meo, ſupraque iſta, quam res patitur, ſuſtuliſſe, at ego fide mea ſpondeo, futurum, ut omnia longe ampliora, quam a me prædicantur, invenias. Diligo quidem adoleſcentem ardentiſſime, ſicut meretur: ſed HOC ipſum amantis eſt, non onerare eum laudibus. Vale.

XV. C. PLINIUS SEPTICIO CLARO SUO S.

Septicium, qui ad cœnam vocatus non venerat, in jus damni dati jocabundus vocat.

Heus tu, promitis ad cœnam, nec venis, dicitur jus, ad aſſem impendium reddes, nec id modicum. Paratæ erant lactucæ ſingulæ, cochleæ ternæ, ova bina, alica cum mulſo & nive, (nam hanc quoque computabis, immo hanc in primis, quæ petit in ferculo) olivæ Bæticæ, cucurbitæ, bulbi, alia mille non minus lauta. Audiſſes comœdum, vel lectorem, vel lyriſten, vel, quæ mea liberalitas, omnes. At tu apud neſcio quem, oſtrea, vulvas, echinos, Gaditanas, maluiſti. Dabis pœnas, non dico quas. Dure feciſti: invidiſti, neſcio an tibi, certe mihi, ſed tamen & tibi. Quantum nos luſiſſemus, riſiſſemus, ſtuduiſſemus! Potes apparatius cœnare apud multos: nusquam hilarius, ſimplicius, incautius. In ſumma, experire: & niſi poſtea te aliis potius excuſaveris, mihi ſemper excuſa. Vale.

XVI.

XVI. C. PLINIUS ERUCIO SUO S.

Saturnini ſtilum, ejusque libros, ut legantur, commendat.

Amabam Pompeium Saturninum, hunc dico noſtrum: laudabamque ejus ingenium, etiam antequam ſcirem, quam varium, quam flexibile, quam multiplex eſſet: nunc vero totum me tenet, habet, poſſidet. Audivi cauſſas agentem acriter & ardenter, nec minus polite & ornatę: ſive meditata ſive ſubita proferret. Adſunt aptæ crebræque ſententiæ, gravis & decora conſtructio, ſonantia verba & antiqua. Omnia hæc mire placent, cum impetu quodam & flumine prævehuntur: placent ſi retractentur. Senties quod ego, quum orationes ejus in manus ſumſeris; quas facile cuilibet veterum, quorum eſt æmulus, comparabis. Idem tamen in hiſtoria magis ſatisfaciet vel brevitate, vel luce, vel ſuavitate, vel ſplendore etiam & ſublimitate narrandi. Nam in concionibus eadem, quæ in orationibus, vis eſt: preſſior tamen, & circumſcriptior, & adductior. Præterea facit verſus, quales Catullus aut Calvus, quantum illis leporis, ducedinis, amaritudinis, amoris. Inſerit ſane, ſed data opera, mollibus lenibusque duriuſculos quosdam: & hoc, quaſi Catullus aut Calvus. Legit mihi nuper epiſtolas, quas uxoris eſſe dicebat. Plautum vel Terentium metro ſolutum legi credidi; quæ ſive uxoris ſunt, ut adfirmat, ſive ipſius, ut negat, pari gloria dignus eſt, qui aut illa componat, aut uxorem, quam virginem accepit, tam doctam politamque reddiderit. Eſt ergo mecum per diem totum: eundem ante quam ſcribam, eundem quum ſcripſi, eundem etiam quum remittor, non tanquam eundem, lego. Quod te quoque ut facias, & hortor & moneo. Neque enim debet operibus ejus obeſſe, quod vivit. An ſi inter eos, quos nunquam vidimus, floruiſſet, non ſolum libros ejus, verum etiam imagines conquireremus; ejusdem nunc honor præſentis & gratiæ, quaſi ſatietate, langueſcet? At hoc pravum malignumque eſt, non admirari hominem admiratione digniſſimum, quia vi-

de-

dere, adloqui, audire, complecti, nec laudare tantum, verum etiam amare contingit. Vale.

XVII. C. PLINIUS CORNELIO TITIANO SUO S.

Capitonem commendat, quod mortuo amico ſtatuam poſuerit, & clarorum hominum imagines domi habeat.

Eſt adhuc curæ hominibus fides & officium: ſunt qui defunctorum quoque amicos agant, Titinius Capito ab imperatore noſtro impetravit, ut ſibi liceret ſtatuam L. Syllani in foro ponere. Pulchrum & magna laude dignum, amicitia principis in hoc uti, quantumque gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Eſt omnino Capitoni in uſu claros viros colere. Mirum eſt, qua religione, quo ſtudio imagines Brutorum, Caſſiorum, Catonum, domi, ubi poteſt, habeat. Idem clariſſimi cujusque vitam egregiis carminibus exornat. SCIAS ipſum pluribus virtutibus abundare, qui alienas ſic amat. Redditus eſt L. Syllano debitus honor, cujus immortalitati Capito proſpexit pariter & ſuæ, neque enim magis decorum & inſigne eſt, ſtatuam in foro populi Romani habere, quam ponere. Vale.

XVIII. C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

Suetonio actionem ex ſomnii monitu diſſuadenti de ſomniorum etiam contrario eventu reſpondet: ſaltem ſtrophan aliquam pollicetur.

Scribis te perterritum ſomnio vereri, ne quid adverſi in actione patiaris: rogas ut dilationem petam, & pauculos dies, certe proximum excuſem. Difficile eſt: ſed experiar.

- - καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.

Refert tamen, eventura ſoleas, an contraria ſomniare. Mihi reputanti ſomnium meum, iſtud quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. Suſceperam cauſſam Julii Paſtoris, quum mihi quieſcenti viſa eſt ſocrus mea advoluta genibus, ne agerem, obſecrare.

Et

Et eram acturus, adoleſcentulus adhuc; eram in quadruplici judicio; eram contra potentiſſimos civitatis, atque etiam Cæſaris amicos: quæ ſingula excutere mentem mihi poſt tam triſte ſomnium poterant. Egi tamen, λογισάμενος illud.

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.

Nam mihi patria (& ſi quid carius patria) fides videbatur. Proſpere ceſſit: atque adeo illa actio mihi aures hominum, illa januam famæ patefecit. Proinde diſpice, an tu quoque ſub hoc exemplo ſomnium iſtud in bonum vertas: aut, ſi tutius putas, illud cautiſſimi cujuque præceptum, QUOD *dubitas, ne feceris; id* ipſum reſcribe. Ego aliquam ſtropham inveniam: agamque cauſſam tuam, ut ipſam agere, quum tu voles, poſſis. Eſt enim ſane alia ratio tua, alia mea fuit. Nam judicium centumvirale differri nullo modo; iſtud ægre quidem, ſed tamen poteſt. Vale.

XIX. C. PLINIUS ROMANO FIRMO SUO S.

Firmo, municipi ſuo, trecenta ſeſtertia offert ad cenſum equeſtrem explendum.

Municeps tu meus, & condiſcipulus, & ab eunte ætate contubernalis: pater tuus & matri & avunculo meo, mihi etiam, quantum ætatis diverſitas paſſa eſt, familiaris: magnæ & graves cauſſæ, cur ſuſcipere & augere dignitatem tuam debeam. Et autem tibi centum millium cenſum ſatis indicat, quod apud nos decurio es. Igitur, ut te non decurione ſolum, verum etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equeſtres facultates CCC millia nummum. Te memorem hujus muneris amicitiæ noſtræ diuturnitas ſpondet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, niſi de ſcirem ſponte facturum, ut dignitate a me data quam modeſtiſſime utare. Nam ſolicitius cuſtodiendus eſt honor, in quo etiam beneficium amici tuendum eſt. Vale.

XX.

XX. C. PLINIUS COR. TACITO SUO S.

Tacitum consulit, amplum & copiosum dicendi genus, an brevius & circumscriptius magis probet.

Frequens mihi disputatio est cum quodam docto homine & perito, cui nihil æque in causis agendis ut brevitas placet. Quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat, alioqui prævaricatio est, transire dicenda; prævaricatio etiam, cursim & breviter attingere, quæ sint inculcanda, infigenda, repetenda. Nam plerisque longiore tractu vis quædam & pondus accedit: utque corpori ferrum, sic oratio animo non ictu magis quam mora imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit, ac mihi ex Græcis orationes Lysiæ ostentat, ex nostris Gracchorum Catonisque, quorum sane plurimæ sunt circumcisæ & breves: ego Lysiæ Demosthenem, Aeschinem, Hyperidem, multosque præterea: Gracchis, & Catoni, Pollionem, Cæsarem, Cælium, in primis Marcum Tullium, oppono, cujus oratio optima fertur esse quæ maxima. Et, hercule, ut aliæ bonæ res, ita BONUS liber melior est quisque quo major. Vides ut statuas, signa, picturas, hominum denique multorumque animalium formas, arborum etiam, si modo sint decoræ, nihil magis quam amplitudo commendet, idem orationibus evenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quandam & pulchritudinem adjicit magnitudo. Hæc ille multaque alia, quæ a me in eandem sententiam solent dici, ut est in disputando incomprehensibilis & lubricus, ita eludit ut contendat, hos ipsos, quorum orationibus nitar, pauciora dixisse quam ediderint. Ego contra puto- Testes sunt multæ multorum orationes, & Ciceronis pro Murena, pro Vareno: in quibus brevis & nuda quasi subscriptio quorundam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixisse; quum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait, *se totam causam veteri instituto solum peroravisse*, & pro Cornelio *quatriduo egisse:* ne dubitare possimus, quæ per plures dies, ut necesse erat, latius dixerit postea recisa ac purgata, in unum librum, grandem quidem,

dem, unum tamen, coarctaſſe. At aliud eſt actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri, ſed ego (forſitan fallor) perſuaſum habeo, poſſe fieri, ut ſit actio bona, quæ non ſit bona oratio: non poſſe non bonam actionem eſſe, quæ ſit bona oratio. Et enim oratio actionis exemplar, & quaſi ἀρχέτυπον. Ideo in optima quaque mille figuras extemporales invenimus: in his etiam, quas tantum editas ſcimus, ut in Verrem, *artificem* QUEM? *quemnam? recte admones. Polyclerum eſſe dicebant.* Sequitur ergo, ut actio ſit abſolutiſſima, quæ maxime orationis ſimilitudinem expreſſerit, ſi modo juſtum & debitum tempus accipiat: quod ſi negetur, nulla oratoris, maxima judicis culpa eſt. Adſunt huic opinioni meæ leges, quæ longiſſima tempora largiuntur, nec brevitatem dicentibus, ſed copiam, hoc eſt, diligentiam, ſuadent: quam præſtare, nili in anguſtiſſimis cauſſis, non poteſt brevitas. Adjiciam, quod me docuit uſus, magiſter egregius; frequenter egi, frequenter judicavi, frequenter in conſilio fui. Aliud alios movet; ac plerumque parvæ res maximas trahunt. Varia ſunt hominum judicia, variæ voluntates: inde qui eandem cauſſam ſimul audierunt, ſæpe diverſum, interdum idem, ſed ex diverſis animi motibus ſentiunt. Præterea ſuæ quisquis inventioni favet, & quaſi fortiſſimum complectitur, quum ab alio dictum eſt, quod ipſe prævidit. Omnibus ergo dandum eſt aliquid quod teneant, quod agnoſcant. Dixit aliquando mihi Regulus, quum ſimul adeſſemus, *Tu omnia, quæ ſunt in cauſſa, putas exſequenda: ego jugulum ſtatim video, hunc premo.* (Premit ſane quod eligit, ſed in eligendo frequenter errat.) Reſpondi, *poſſe fieri, ut genu eſſet, aut tibia, aut talus, ubi ille jugulum putaret. At ego*, inquam, *qui jugulum perſpicere non poſſum, omnia pertento, omnia experior, πάντα denique λίθον κινῶ.* Utque in agricultura non vineas tantum, verum etiam arbuſta, nec arbuſta tantum, verum etiam campos curo & exerceo; utique in ipſis campis non far aut ſiliginem ſolam, ſed ordeum, fabam, ceteraque legumina ſero: ſic in actione plura quaſi ſemina latius

ſpar-

ſpargo, ut, quæ provenerint, colligam. Neque enim minus imperſpicua, incerta, fallaciſque ſunt judicum ingenia, quam tempeſtatum terrarumque. Nec me præterit, ſummum oratorem Periclem ſic a comico Eupolide laudari,

- - πρὸς δέ γ' αὐτῷ τῷ τάχει
Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
Οὕτω ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Verum huic ipſi Pericli nec illa πειθώ, nec illud ἐκήλει brevitate, vel velocitate, vel utraque (differunt enim) ſine facultate ſumma conſigiſſet. Nam delectare, perſuadere, copiam dicendi ſpatiumque deſiderant: relinquere vero aculeum in audientium animis is demum poteſt, qui non pungit, ſed infigit. Adde, quæ æque de eodem Pericle comicus alter,

Ἥρα πῆ, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.

Non enim amputata oratio & abſciſſa, ſed lata, & magnifica, & excelſa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miſcet. Optimus tamen modus eſt: quis negat? ſed non minus non ſervat modum, qui infra rem, quam qui ſupra; qui adſtrictius, quam qui effuſius dicit. Itaque audis frequenter, ut illud *immodice & redundanter*, ita hoc, *jejune & infirme*, alius exceſſiſſe materiam, alius dicitur non impleſſe: æque uterque; ſed ille imbecillitate, hic viribus peccat, quod certe etſi non limatioris, majoris tamen ingenii vitium eſt. Nec vero quum hæc dico, illum Homericum ἀμετροεπῆ probo, ſed hunc,

Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίοισιν:

Non quia non & ille mihi validiſſime placet, παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως: Si tamen detur electio, illam orationem ſimilem nivibus hibernis, id eſt, crebram, aſſiduam & largam, poſtremo divinam & cœleſtem, volo. At eſt gratior multis actio brevis. Eſt; ſed inertibus, quorum delicias deſidiamque, quaſi judicium, reſpicere ridiculum eſt. Nam ſi hos in conſilio

ha-

habeas, non ſolum ſatius eſt breviter dicere, ſed omnino non dicere. Hæc eſt adhuc ſententia mea, quam mutabo, ſi diſſenſeris tu, ſed plane, cur diſſentias, explices rogo. Quamvis enim cedere auctoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror, in tanta re, ratione quam auctoritate ſuperari. Proinde, ſi non errare videor, id ipſum, quam voles brevi epiſtola, ſed tamen ſcribe; confirmaveris enim judicium meum: ſi erravero, longiſſimam para. Num corrupi te, qui tibi, ſi mihi accederes, brevis epiſtolæ neceſſitatem, ſi diſſentires, longiſſimæ, impoſui? Vale.

XXI. C. PLINIUS PLINIO PATERNO SUO S.

Servos conſilio Paterni emtos, decentes eſſe ſcribit: ut frugi ſint, optat.

Ut animi tui judicio, ſic oculorum plurimum tribuo: non quia multum (ne tibi placeas) ſed quia tantum, quantum ego, ſapis: quamquam hoc quoque multum eſt. Omiſſis jocis, credo decentes eſſe ſervos, qui ſunt emti mihi ex conſilio tuo, ſupereſt, ut frugi ſint: quod de venalibus, melius auribus, quam oculis, judicatur. Vale.

XXII. C. PLINIUS CATILIO SEVERO SUO S.

Ariſtonis, quem laudat, diuturna valetudine in urbe ſe detineri ſcribit.

Diu jam in urbe hæreo, & quidem attonitus. Perturbat me longa & pertinax valetudo Titi Ariſtonis, quem ſingulariter & miror & diligo. Nihil eſt enim illo gravius, ſanctius, doctius: ut mihi non unus homo, ſed literæ ipſæ omnesque bonæ artes in uno homine ſummum periculum adire videantur. Quam peritus ille & privati juris & publici? quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet? nihil eſt, quod diſcere velis, quod ille decore non poſſit, mihi certe, quoties aliquid abditum quæro, ille theſaurus eſt. Jam quanta ſermonibus ejus fides? quanta auctoritas?

quam

quam preſſa & decora cunctatio? quid eſt quod non ſtatim ſciat? & tamen plerumque hæſitat, dubitat, diverſitate rationum: quas acri magnoque judicio ab origine cauſſisque primis repetit, diſcernit, expendit. Ad hæc quam parcus in victu? quam modicus in cultu? Soleo ipſum, cubiculum ejus, ipſumque lectum, ut imaginem quandam priſcæ frugalitatis, adſpicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad oſtentationem, omnia ad conſcientiam refert: recteque facti, non ex populi ſermone mercedem, ſed ex facto petit. In ſumma, non facile quemquam ex iſtis, qui ſapientiæ ſtudium habitu corporis præferunt, huic viro comparabis. Non quidem gymnaſia ſectatur aut porticus, nec diſputationibus longis aliorum otium ſuumque delectat: ſed in toga negotiisque verſatur: multos advocatione, plures conſilio juvat. Nemini tamen iſtorum caſtitate, pietate, juſtitia, fortitudine, etiam primo loco cefferit. Mirareris, ſi intereſſes, qua patientia hanc ipſam valetudinem toleret, ut dolori reſiſtat, ut ſitim differat, ut incredibilem febrium ardorem immotus opertusque transmittat. Nuper me paucosque mecum, quos maxime diligit, advocavit: rogavitque, ut medicos conſuleremus de ſumma valetudinis, ut ſi eſſet inſuperabilis; ſponte exiret e vita: ſin tantum difficilis & longa, reſiſteret maneretque. Dandum enim precibus uxoris, dandum filiæ lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne ſpes noſtras, ſi modo non eſſent inanes, voluntaria morte deſereret. Id ego arduum in primis, & præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam & inſtinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare vero & cauſſas ejus expendere, utque ſuaſerit ratio, vitæ mortisque conſilium ſuſcipere vel ponere, ingentis eſt animi. Et medici quidem ſecunda nobis pollicentur: ſupereſt, ut promiſſis deus adnuat, tandemque me hac ſolicitudine exſolvat, qua liberatus, Laurentinum meum, hoc eſt, libellos & pugillares, ſtudioſumque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil ſcribere aut adſidenti vacat, aut anxio libet. Habes quid timeam, quid optem, quid etiam in poſterum deſtinem: tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, invicem nobis; ſed

ſed lætioribus epiſtolis, ſcribe. Erit confuſioni meæ non mediocre ſolatium, ſi tu nihil quereris. Vale.

XXIII. C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S.

Conſulenti, an tribunum pl. cauſſas agere deceat, reſpondet, ſe, quum tribunus eſſet, abſtinuiſſe propter certas, quas adfert, rationes.

Conſulis, an exiſtimem te in tribunatu cauſſas agere decere. Plurimum refert, quid eſſe tribunatum putes; inanem umbram, & ſine honore nomen, an poteſtatem ſacroſanctam, & quam in ordinem cogi ut a nullo, ita ne a ſe quidem deceat. Ipſe quum tribunus eſſem, erraverim fortaſſe, qui me eſſe aliquid putavi, ſed tanquam eſſem, abſtinui cauſſis agendis: primum quod deforme arbitrabar, cui adſurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus ſedentibus ſtare; & qui jubere poſſet tacere quemcunque, huic ſilentium clepſydra indici; & quem interfari nefas eſſet, hunc etiam convicia audire; &, ſi inulta pateretur, inertem, ſi ulciſceretur, inſolentem videri. Erat hic quoque æſtus ante oculos, ſi forte me appellaſſet, vel ille cui adeſſem, vel ille quem contra; intercederem, auxilium ferrem? an quieſcerem ſileremque, & quaſi ejurato magiſtratu privatum ipſe me facerem? His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere, quam paucis advocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum intereſt, quid eſſe tribunatum putes: quam perſonam tibi imponas, quæ ſapienti viro ita aptanda eſt, ut perferatur. Vale.

XXIV. C. PLINIUS BEBIO HISPANO SUO S.

Hiſpano Tranquillum commendat in emendo agello.

Tranquillus, contubernalis meus, vult emere agellum, quem vendicare amicus tuus dicitur. Rogo cures, quanti æquum eſt, emat, ita enim delectabit emiſſe, nam MALA emtio ſemper ingrata eſt, eo maxime, quod exprobrare ſtultitiam domino videtur. In

hoc

hoc autem agello (si modo adriserit pretium) Tranquilli mei stomachum multa sollicitant, vicinitas urbis, opportunitas viæ, mediocritas villæ, modus ruris, qui avocet magis quam distringat. Scholasticis porro dominis, ut hic est, sufficit abunde tantum soli, ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem, unamque semitam terere, omnesque viticulas suas nosse & numerare arbusculas possint. Hæc tibi exposui, quo magis scires, quantum ille esset mihi, quantum ego tibi debiturus, si prædiolum istud, quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, ut pœnitentiæ locum non relinquat. Vale.

LIBER II.

I. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Verginii Rufi, V. Cl. funus prædicat, ipſumque laudibus pro merito ornat.

Poſt aliquot annos inſigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis ſpectaculum exhibuit publicum funus Verginii Rufi, maximi & clariſſimi civis, perinde felicis. Triginta annis gloriæ ſuæ ſupervixit. Legit ſcripta de ſe carmina, legit hiſtorias, & poſteritati ſuæ interfuit. Perfunctus eſt tertio conſulatu, ut ſummum faſtigium privati hominis impleret, quum principis noluiſſet. Cæſares, quibus ſuſpectus, atque etiam inviſus virtutibus fuerat, evaſit, reliquit incolumem optimum atque amiciſſimum, tanquam ad hunc ipſum honorem publici funeris reſervatus. Annum tertium & octogeſimum exceſſit in altiſſima tranquillitate, pari veneratione. Uſus eſt firma valetudine: niſi quod ſolebant ei manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tantum mortis durior longiorque, ſed hic ipſe laudabilis. Nam quum vocem præpararet, acturus in conſulatu principi gratias, liber, quem forte acceperat grandiorem, & ſeni & ſtanti ipſo ponderе elapſus eſt. Hunc dum conſequitur colligitque, per læve & lubricum pavimentum, fallente veſtigio, cecidit, coxamque fregit, quæ parum apte collocata, reluctante ætate, male coiit. Hujus viri exſequiæ magnum ornamentum principi, magnum ſeculo, magnum etiam foro & roſtris adtulerunt. Laudatus eſt a conſule Cornelio Tacito: nam hic ſupremus felicitati ejus cumulus acceſſit, laudator eloquentiſſimus. Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam quos recuſavit: nobis tamen quærendus ac deſiderandus eſt, ut exemplar ævi prioris: mihi vero præcipue, qui illum non ſolum publice, ſed etiam privatim quantum admirabar, tantum diligebam; primum quod utrique eadem regio, municipia finitima, agri

etiam poſſeſſionesque conjunctæ: præterea quod ille tutor mihi relictus, adfectum parentis exhibuit. Sic candidatum me ſuffragio ornavit: ſic ad omnes hŏnores meos ex ſeceſſibus adcucurrit, quum jam pridem ejusmodi officiis renuntiaſſet: ſic illo die, quo ſacerdotes ſolent nominare, quos digniſſimos ſacerdotio judicant, me ſemper nominabat. Quin etiam in hac noviſſima valetudine veritus, ne forte inter quinqueviros crearetur, qui minuendis publicis ſumtibus judicio ſenatus conſtituebantur, quum illi tot amici ſenes conſularesque ſupereſſent, me hujus ætatis, per quem excuſaretur, elegit, his quidem verbis, *etiamſi filium haberem, tibi mandarem.* Quibus ex cauſſis neceſſe eſt, tanquam immaturam mortem ejus in ſinu tuo defleam: ſi tamen fas eſt aut flere, aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita quam vita eſt. Vivit enim vivetque ſemper, atque etiam latius in memoria hominum & ſermone verſabitur, poſtquam ab oculis receſſit. Volui tibi multa alia ſcribere, ſed totus animus in hac una contemplatione defixus eſt. Verginium cogito, Verginium jam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, adloquor, teneo: cui fortaſſe cives aliquos virtutibus pares & habemus & habebimus; gloria neminem. Vale.

II. C. PLINIUS PALLINO SUO S.

Accuſat Paullinum negligentiæ literarum.

Iraſcor: nec liquet mihi an debeam; ſed iraſcor. Scis, quam ſit amor iniquus interdum, impotens ſæpe, μικρολόγος ſemper. Hæc tamen cauſſa magna eſt, neſcio an juſta: ſed ego tanquam non minus juſta quam magna ſit, graviter iraſcor, quod a te tamdiu literæ nullæ. Exorare me potes uno modo, ſi nunc ſaltem plurimas & longiſſimas miſeris. Hæc mihi ſola excuſatio vera, ceteræ falſæ videbuntur. Non ſum auditurus, *non eram Romæ*, vel *occupatior eram.* Illud enim nec dii ſinant, ut, *infirmior.* Ipſe ad villam partim ſtudiis, par-

partim desidia fruor: quorum utrumque ex otio nascitur. Vale.

III. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Isæum rhetorem laudat, & Nepotem, ut audiat illum, adhortatur.

Magna Isæum fama præcesserat: major inventus est. Summa est facultas, copia, ubertas: dicit semper & tempore, sed tanquam diu scripserit, sermo Græcus, immo Atticus, præfationes tersæ, graciles, dulces; graves interdum & erectæ. Ponit controversias plures, electionem auditoribus permittit, sæpe etiam partes: surgit, amicitur, incipit, statim omnia ac pæne pariter, ad manum: sensus reconditi occurrant, verba; sed qualia? quæsita & exculta, multa lectio in subitis; multa scriptio elucet. Proœmiatur apte, narrat aperte, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelse: postremo docet, delectat, adficit; quid maxime? dubites, crebra νοήματα, syllogismi circumscripti & effecti: quod stilo quoque adsequi magnum est. Incredibilis memoria: repetit altius quæ dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur, ad tantam ἕξιν studio & exercitatione pervenit, nam diebus & noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagesimum excessit, & adhuc scholasticus tantum est, quo genere hominum nihil aut sincerius, aut melius; nos enim qui in foro verisque litibus terimur, multum malitiæ, quamvis nolimus, addiscimus. Schola & auditorium, ut ficta causa, ita res inermis, innoxia est: nec minus felix, senibus præsertim. Nam quid in senecture felicius, quam quod dulcissimum est in juventa? Quare ego Isæum non disertissimum tantum, verum etiam beatissimum judico, quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus ferreusque es. Proinde si non ob alia, nosque ipsos, at certe ut hunc audias, veni. Nunquamne legisti, Gaditanum quendam Titi Livii nomine gloriaque commorum ad visendum eum ab ultimo terrarum orbe venisse, statimque, ut viderat, abiisse? ἀφιλόκαλον, illiteratum,

iners, ac pæne etiam turpe eſt, non putare tanti cognitionem, qua nulla eſt incundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices, Habeo hic quos legam, non minus diſertos. Etiam: ſed legendi ſemper occaſio eſt, audiendi non ſemper, præterea multo MAGIS, ut vulgo dicitur, *viva vox adficit.* Nam licet acriora ſint quæ legas, altius tamen in animo ſedent, quæ pronuntiatio, vultus, habitus, geſtus etiam dicentis adfigit. Niſi vero falſum putamus illud Aeſchinis: qui, quum legiſſet Rhodiis orationem Demoſthenis, admirantibus cunctis, adjeciſſe fertur, Τί δὲ εἰ αὐτῆ τῆ φωνῆ (τὰ αὐτῆ ῥήματα βοῶντος) ἀκηκόειτε; & erat Aeſchines, ſi Demoſtheni credimus, μεγαλοφωνότατος: fatebatur tamen longe melius eadem illa pronuntiaſſe ipſum, qui pepererat. Quæ omnia huc tendunt, ut audias Iſæum: vel ideo tantum, ut audieris. Vale.

IV. C. PLINIUS CALVINAE SUO S.

Hortatur, ne dubitet hereditatem adire: ſe enim ſolviſſe creditoribus pro patre.

Si pluribus pater tuus, vel unicuilibet alii, quam mihi, debuiſſet, fuiſſet fortaſſe dubitandum, an adiret hereditatem etiam viro gravem: quum vero ego adductus adfinitatis officio, dimiſſis omnibus, qui, non dico moleſtiores, ſed diligentiores erant, creditor ſolus exſtiterim: quumque vivente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, præter eam ſummam, quam pater tuus quaſi de meo dixit (erat enim ſolvenda de meo) magnum habes facilitatis meæ pignus: cujus fidem cia debes famam defuncti pudoremque ſuſcipere; et quod ne te verbis magis quam rebus horter, quidquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi ferri jubeo. Non eſt, quod verearis, ne ſit mihi iſta onerosa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignitas ſumtuoſa, reditus propter conditionem agellorum, non eo minor an incertior: ſed quod ceſſat ex reditu, fru-

ga-

galitate suppletur: ex qua velut e fonte, liberalitas nostra decurrit, quæ tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inaresçat: sed temperanda in aliis, in te vero facile ratio constabit, etiamsi modum excesserit. Vale.

V. C. PLINIUS LUPERICO SUO S.

Partem orationis, qua patriam defenderat, perpoliendam mittit.

Actionem & a te frequenter esflagitatam, & a me sæpe promissam exhibui tibi, non tamen totam, adhuc enim pars ejus perpolitur. Interim quæ absolutiora mihi videbantur, non fuit alienum judicio tuo tradi. His tu, rogo, intentionem scribentis accommodes. Nihil enim adhuc inter manus habui, cui majorem sollicitudinem præstare deberem. Nam in ceteris actionibus existimationi hominum diligentia tantum & fides nostra; in hac etiam pietas subjicietur. Inde & liber crevit, dum ornare patriam & amplificare gaudemus, pariterque & defensioni ejus servimus & gloriæ. Tu tamen hæc ipsa, quantum ratio exegerit, reseca. Quoties enim ad fastidium legentium deliciasque respicio, intelligo nobis commendationem ex ipsa mediocritate libri petendam. Idem tamen, qui a te hanc austeritatem exigo, cogor id quod diversum est, postulare, ut in plerisque frontem remittas. Sunt enim quædam adolescentium auribus danda, præsertim si materia non refragetur, nam descriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non historice tantum, sed prope poëtice prosequi fas est. Quod tamen si quis exstiterit, qui putet nos lautius feciſſe, quam orationis severitas exigat: hujus (ut ita dixerim) tristitiam reliquæ partes actionis exorare debebunt. Adnixi certe sumus, ut, quamlibet diversa genera lectorum, per plures dicendi species teneremus. Ac sicut veremur, ne quibusdam pars aliqua secundum suam cujusque naturam non probetur: ita videmur posse confidere, ut universitatem omnibus varietas ipsa commendet, nam & in ratione conviviorum, quam-

vis

ut poſſet ſenes illos provocare virtute, quibus nunc honore adæquatus eſt. Quo quidem honore, quantum ego interpretor, non modo defuncti memoriæ & dolori patris, verum etiam exemplo proſpectum eſt, acuent ad bonas artes juventutem adoleſcentibus quoque (digni ſint modo) tanta præmia conſtituta: acuent principes viros ad liberos ſuſcipiendos & gaudia ex ſuperſtitibus, & ex amiſſis tam glorioſa ſolatia. His ex cauſſis ſtatua Cottii publice lætor, nec privatim minus. Amavi conſummatiſſimum juvenem tam ardenter, quam nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem ejus ſubinde intueri, ſubinde reſpicere, ſub hac conſiſtere, præter hanc commeare. Etenim ſi defunctorum imagines domi poſitæ dolorem noſtrum levant, quanto magis eæ, quibus in celeberrimo loco non modo ſpecies & vultus illorum, ſed honor etiam & gloria refertur? Vale.

VIII. C. PLINIUS CANONIO SUO S.

Ad Larium lacum ruſticari optat.

Studes? an piſcaris? an venaris? an ſimul omnia? poſſunt enim omnia ſimul fieri ad Larium noſtrum, nam lacus piſcem, feras ſilvæ quibus lacus cingitur, ſtudia altiſſimus iſte receſſus, affatim ſuggerunt. Sed ſive omnia ſimul, ſive aliquid facias, non poſſum dicere, *Invideo*; angor tamen, non & mihi licere, quæ ſic concupiſco, ut ægri vinum, balinea, fontes. Nunquamne hos arctiſſimos laqueos, ſi ſolvere negatur, abrumpam? Nunquam, puto; nam veteribus negotiis nova accreſcunt, nec tamen priora peraguntur: tot nexibus, tot quaſi catenis majus in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

IX. C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

Erucium candidatum Apollinari commendat.

Anxium me & inquietum habet petitio Sexti Eruſii mei, adficior cura, & quam pro me ſolicitudinem non

non adii, quasi pro me altero patior; & alioquin meus pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen adducitur. Ego Sexto latum clavum a Cæsare nostro, ego quæsturam impetravi: meo suffragio pervenit ad jus tribunatus petendi, quem nisi obtinet in senatu, vereor, ne decepisse Cæsarem videar. Proinde adnitendum est mihi, ut talem eum judicent omnes, qualem esse princeps mihi credidit. Quæ causa si studium meum non incitaret, adjutum tamen cuperem juvenem probissimum, gravissimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, & quidem cum tota domo. Nam pater ejus Erucius Clarus, vir sanctus, antiquus, disertus, atque in agendis causis exercitatus, quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet avunculum C. Septicium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil candidius, nihil fidelius novi. Omnes me certatim, & tamen æqualiter amant: omnibus nunc ego in uno referre gratiam possum. Itaque prenso amicos, supplico, ambio domos, stationesque circumeo: quantumque vel auctoritate vel gratia valeam, precibus experior. Te quoque obsecro, ut aliquam oneris mei partem suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces: reddam & si non reposces. Diligeris, coleris, frequentaris: ostende modo velle te, nec deerunt, qui, quod tu velis, cupiant. Vale.

X. C. PLINIUS OCTAVIO SUO S.

Ad carminum editionem, saltem ad recitationem, adhortatur.

Hominem te patientem, vel potius durum ac pæne crudelem! qui tam insignes libros tamdiu teneas! Quousque & tibi & nobis invidebis? tibi, maxima laude; nobis, voluptate? Sine per ora hominum ferantur, iisdemque, quibus lingua Romana, spatiis pervagentur, magna etiam longaque exspectatio est: quam frustrari adhuc & differre non debes. Enotuerunt quidam tui versus, & invito te claustra tua fregerunt: hos

quam preſſa & decora cunctatio? quid eſt quod non ſtatim ſciat? & tamen plerumque hæſitat, dubitat, diverſitate rationum: quas acri magnoque judicio ab origine cauſſisque primis repetit, diſcernit, expendit. Ad hæc quam parcus in victu? quam modicus in cultu? Soleo ipſum, cubiculum ejus, ipſumque lectum, ut imaginem quandam priſcæ frugalitatis, adſpicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad oſtentationem, omnia ad conſcientiam refert: recteque facti, non ex populi ſermone mercedem, ſed ex facto petit. In ſumma, non facile quemquam ex iſtis, qui ſapientiæ ſtudium habitu corporis præferunt, huic viro comparabis. Non quidem gymnaſia ſectatur aut porticus, nec diſputationibus longis aliorum otium ſuumque delectat: ſed in toga negotiisque verſatur: multos advocatione, plures conſilio juvat. Nemini tamen iſtorum caſtitate, pietate, juſtitia, fortitudine, etiam primo loco cefferit. Mirareris, ſi intereſſes, qua patientia hanc ipſam valetudinem toleret, ut dolori reſiſtat, ut ſitim differat, ut incredibilem febrium ardorem immotus opertusque transmittat. Nuper me paucosque mecum, quos maxime diligit, advocavit: rogavitque, ut medicos conſuleremus de ſumma valetudinis, ut ſi eſſet inſuperabilis; ſponte exiret e vita: ſin tantum difficilis & longa, reſiſteret maneretque. Dandum enim precibus uxoris, dandum filiæ lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne ſpes noſtras, ſi modo non eſſent inanes, voluntaria morte deſereret. Id ego arduum in primis, & præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam & inſtinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare vero & cauſſas ejus expendere, utque ſuaſerit ratio, vitæ mortisque conſilium ſuſcipere vel ponere, ingentis eſt animi. Et medici quidem ſecunda nobis pollicentur: ſupereſt, ut promiſſis deus adnuat, tandemque me hac ſolicitudine exſolvat, qua liberatus, Laurentinum meum, hoc eſt, libellos & pugillares, ſtudioſumque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil ſcribere aut adſidenti vacat, aut anxio libet. Habes quid timeam, quid optem, quid etiam in poſterum deſtinem: tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, invicem nobis;

ſed

ſed lætioribus epiſtolis, ſcribe. Erit confuſioni meæ non mediocre ſolatium, ſi tu nihil quereris. Vale.

XXIII. C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S.

Conſulenti, an tribunum pl. cauſſas agere deceat, reſpondet, ſe, quum tribunus eſſet, abſtinuiſſe propter certas, quas adfert, rationes.

Conſulis, an exiſtimem te in tribunatu cauſſas agere decere. Plurimum refert, quid eſſe tribunatum putes; inanem umbram, & ſine honore nomen, an poteſtatem ſacroſanctam, & quam in ordinem cogi ut a nullo, ita ne a ſe quidem deceat. Ipſe quum tribunus eſſem, erraverim fortaſſe, qui me eſſe aliquid putavi, ſed tanquam eſſem, abſtinui cauſſis agendis: primum quod deforme arbitrabar, cui adſurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus ſedentibus ſtare; & qui jubere poſſet tacere quemcunque, huic ſilentium clepſydra indici; & quem interfari nefas eſſet, hunc etiam convicia audire; &, ſi inulta pateretur, inertem, ſi ulciſceretur, inſolentem videri. Erat hic quoque æſtus ante oculos, ſi forte me appellaſſet, vel ille cui adeſſem, vel ille quem contra; intercederem, auxilium ferrem? an quieſcerem ſileremque, & quaſi ejurato magiſtratu privatum ipſe me facerem? His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere, quam paucis advocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum intereſt, quid eſſe tribunatum putes: quam perſonam tibi imponas, quæ ſapienti viro ita aptanda eſt, ut perferatur. Vale.

XXIV. C. PLINIUS BEBIO HISPANO SUO S.

Hiſpano Tranquillum commendat in emendo agello.

Tranquillus, contubernalis meus, vult emere agellum, quem vendicare amicus tuus dicitur. Rogo cures, quanti æquum eſt, emat, ita enim delectabit emiſſe, nam MALA emtio ſemper ingrata eſt, eo maxime, quod exprobrare ſtultitiam domino videtur. In

hoc

hoc autem agello (si modo adriserit pretium) Tranquilli mei stomachum multa sollicitant, vicinitas urbis, opportunitas viæ, mediocritas villæ, modus ruris, qui avocet magis quam distringat. Scholasticis porro dominis, ut hic est, sufficit abunde tantum soli, ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem, unamque semitam terere, omnesque viticulas suas nosse & numerare arbusculas possint. Hæc tibi exposui, quo magis scires, quantum ille esset mihi, quantum ego tibi debiturus, si prædiolum istud, quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, ut pœnitentiæ locum non relinquat. Vale.

LIBER II.

I. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Verginii Rufi, V. Cl. funus prædicat, ipſumque laudibus pro merito ornat.

Poſt aliquot annos inſigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis ſpectaculum exhibuit publicum funus Verginii Rufi, maximi & clariſſimi civis, perinde felicis. Triginta annis gloriæ ſuæ ſupervixit. Legit ſcripta de ſe carmina, legit hiſtorias, & poſteritati ſuæ interfuit. Perfunctus eſt tertio conſulatu, ut ſummum faſtigium privati hominis impleret, quum principis noluiſſet. Cæſares, quibus ſuſpectus, atque etiam inviſus virtutibus fuerat, evaſit, reliquit incolumem optimum atque amiciſſimum, tanquam ad hunc ipſum honorem publici funeris reſervatus. Annum tertium & octogeſimum exceſſit in altiſſima tranquillitate, pari veneratione. Uſus eſt firma valetudine: niſi quod ſolebant ei manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tantum mortis durior longiorque, ſed hic ipſe laudabilis. Nam quum vocem præpararet, acturus in conſulatu principi gratias, liber, quem forte acceperat grandiorem, & ſeni & ſtanti ipſo ponderе elapſus eſt. Hunc dum conſequitur colligitque, per læve & lubricum pavimentum, fallente veſtigio, cecidit, coxamque fregit, quæ parum apte collocata, reluctante ætate, male coiit. Hujus viri exſequiæ magnum ornamentum principi, magnum ſeculo, magnum etiam foro & roſtris adtulerunt. Laudatus eſt a conſule Cornelio Tacito: nam hic ſupremus felicitati ejus cumulus acceſſit, laudator eloquentiſſimus. Et ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam quos recuſavit: nobis tamen quærendus ac deſiderandus eſt, ut exemplar ævi prioris: mihi vero præcipue, qui illum non ſolum publice, ſed etiam privatim quantum admirabar, tantum diligebam; primum quod utrique eadem regio, municipia finitima, agri

etiam poſſeſſionesque conjunctæ: præterea quod ille tutor mihi relictus, adfectum parentis exhibuit. Sic candidatum me ſuffragio ornavit: ſic ad omnes honores meos ex ſeceſſibus adcucurrit, quum jam pridem ejusmodi officiis renuntiaſſet: ſic illo die, quo ſacerdotes ſolent nominare, quos digniſſimos ſacerdotio judicant, me ſemper nominabat. Quin etiam in hac noviſſima valetudine veritus, ne forte inter quinqueviros crearetur, qui minuendis publicis ſumtibus judicio ſenatus conſtituebantur, quum illi tot amici ſenes conſularesque ſupereſſent, me hujus ætatis, per quem excuſaretur, elegit, his quidem verbis, *etiamſi filium haberem, tibi mandarem.* Quibus ex cauſſis neceſſe eſt, tanquam immaturam mortem ejus in ſinu tuo defleam: ſi tamen fas eſt aut flere, aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita quam vita eſt. Vivit enim vivetque ſemper, atque etiam latius in memoria hominum & ſermone verſabitur, poſtquam ab oculis receſſit. Volui tibi multa alia ſcribere, ſed totus animus in hac una contemplatione defixus eſt. Verginium cogito, Verginium jam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, adloquor, teneo: cui fortaſſe cives aliquos virtutibus pares & habemus & habebimus; gloria neminem. Vale.

II. C. PLINIUS PALLINO SUO S.

Accuſat Paullinum negligentiæ literarum.

Iraſcor: nec liquet mihi an debeam; ſed iraſcor. Scis, quam ſit amor iniquus interdum, impotens ſæpe, μικροαίτιος ſemper. Hæc tamen cauſſa magna eſt, neſcio an juſta: ſed ego tanquam non minus juſta quam magna ſit, graviter iraſcor, quod a te tamdiu literæ nullæ. Exorare me potes uno modo, ſi nunc ſaltem plurimas & longiſſimas miſeris. Hæc mihi ſola excuſatio vera, ceteræ falſæ videbuntur. Non ſum auditurus, *non eram Romæ*, vel *occupatior eram.* Illud enim nec dii ſinant, ut, *infirmior.* Ipſe ad villam partim ſtudiis, par-

partim desidia fruor: quorum utrumque ex otio nascitur. Vale.

III. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Isæum rhetorem laudat, & Nepotem, ut audiat illum, adhortatur.

Magna Isæum fama præcesserat: major inventus est. Summa est facultas, copia, ubertas: dicit semper & tempore, sed tanquam diu scripserit, sermo Græcus, immo Atticus, præfationes tersæ, graciles, dulces; graves interdum & erectæ. Ponit controversias plures, electionem auditoribus permittit, sæpe etiam partes: surgit, amicitur, incipit, statim omnia ac pæne pariter, ad manum: sensus reconditi occurrant, verba; sed qualia? quæsita & exculta, multa lectio in subitis; multa scriptio elucet. Proœmiatur apte, narrat aperte, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelse: postremo docet, delectat, adficit; quid maxime? dubites, crebra νοήματα, syllogismi circumscripti & effecti: quod stilo quoque adsequi magnum est. Incredibilis memoria: repetit altius quæ dixit ex tempore, ne verbo quidem lubitur, ad tantam ἕξιν studio & exercitatione pervenit, nam diebus & noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagesimum excessit, & adhuc scholasticus tantum est, quo genere hominum nihil aut sincerius, aut melius; nos enim qui in foro verisque litibus terimur, multum malitiæ, quamvis nolimus, addiscimus. Schola & auditorium, ut ficta causa, ita res inermis, innoxia est: nec minus felix, senibus præsertim. Nam quid in senecture felicius, quam quod dulcissimum est in juventa? Quare ego Isæum non disertissimum tantum, verum etiam beatissimum judico, quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus ferreusque es. Proinde si non ob alia, nosque ipsos, at certe ut hunc audias, veni. Nunquamne legisti, Gaditanum quendam Titi Livii nomine gloriaque commorum ad visendum eum ab ultimo terrarum orbe venisse, statimque, ut viderat, abiisse? ἀφιλόκαλον, illiteratum,

iners, ac pæne etiam turpe eſt, non putare tanti cognitionem, qua nulla eſt incundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices, Habeo hic quos legam, non minus diſertos. Etiam: ſed legendi ſemper occaſio eſt, audiendi non ſemper, præterea multo MAGIS, ut vulgo dicitur, *viva vox adficit.* Nam licet acriora ſint quæ legas, altius tamen in animo ſedent, quæ pronuntiatio, vultus, habitus, geſtus etiam dicentis adfigit. Niſi vero falſum putamus illud Aeſchinis: qui, quum legiſſet Rhodiis orationem Demoſthenis, admirantibus cunctis, adjeciſſe fertur, Τι δε ει αὐτῦ τῦ θηρίυ (τὰ αὐτῦ ῥήματα βοῶντος) ἀκηκόειτε; & erat Aeſchines, ſi Demoſtheni credimus, μεγαλοφωνότατος: fatebatur tamen longe melius eadem illa pronuntiaſſe ipſum, qui pepererat. Quæ omnia huc tendunt, ut audias Iſæum: vel ideo tantum, ut audieris. Vale.

IV. C. PLINIUS CALVINAE SUO S.

Hortatur, ne dubitet hereditatem adire: ſe enim ſolviſſe creditoribus pro patre.

Si pluribus pater tuus, vel unicuilibet alii, quae mihi, debuiſſet, fuiſſet fortaſſe dubitandum, an adire hereditatem etiam viro gravem: quum vero ego adductus adfinitatis officio, dimiſſis omnibus, qui, non dic moleſtiores, ſed diligentiores erant, creditor ſolus exſtiterim: quumque vivente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, præter eam ſummam, quam pater tuus quaſi de meo dixit (erat enim ſolvenda e meo) magnum habes facilitatis meæ pignus: cujus fidem cia debes famam defuncti pudoremque ſuſcipere; e quod ne te verbis magis quam rebus horter, quidqu mihi pater tuus debuit, acceptum tibi ferri jubeo. N eſt, quod verearis, ne ſit mihi iſta oneroſa donati Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignit ſumtuoſa, reditus propter conditionem agellorum, n eio minor an incertior: ſed quod ceſſat ex reditu, ſi

ga-

galitate ſuppletur: ex qua velut e fonte, liberalitas noſtra decurrit, quæ tamen ita temperanda eſt, ne nimia profuſione inareſcat: ſed temperanda in aliis, in te vero facile ratio conſtabit, etiamſi modum exceſſerit. Vale.

V. C. PLINIUS LUPERICO SUO S.

Partem orationis, qua patriam defenderat, perpoliendam mittit.

Actionem & a te frequenter efflagitatam, & a me ſæpe promiſſam exhibui tibi, non tamen totam, adhuc enim pars ejus perpolitur. Interim quæ abſolutiora mihi videbantur, non fuit alienum judicio tuo tradi. His tu, rogo, intentionem ſcribentis accommodes. Nihil enim adhuc inter manus habui, cui majorem ſollicitudinem præſtare deberem. Nam in ceteris actionibus exiſtimationi hominum diligentia tantum & fides noſtra; in hac etiam pietas ſubjicietur. Inde & liber crevit, dum ornare patriam & amplificare gaudemus, pariterque & defenſioni ejus ſervimus & gloriæ. Tu tamen hæc ipſa, quantum ratio exegerit, reſeca. Quoties enim ad faſtidium legentium deliciasque reſpicio, intelligo nobis commendationem ex ipſa mediocritate libri petendam. Idem tamen, qui a te hanc auſteritatem exigo, cogor id quod diverſum eſt, poſtulare, ut in plerisque frontem remittas. Sunt enim quædam adoleſcentium auribus danda, præſertim ſi materia non refragetur, nam deſcriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non hiſtorice tantum, ſed prope poëtice proſequi fas eſt. Quod tamen ſi quis exſtiterit, qui putet nos lautius feciſſe, quam orationis ſeveritas exigat: hujus (ut ita dixerim) triſtitiam reliquæ partes actionis exorare debebunt. Adnixi certe ſumus, ut, quamlibet diverſa genera lectorum, per plures dicendi ſpecies teneremus. Ac ſicut veremur, ne quibusdam pars aliqua ſecundum ſuam cujusque naturam non probetur: ita videmur poſſe confidere, ut univerſitatem omnibus varietas ipſa commendet, nam & in ratione conviviorum, quam-

vis

vis a plerisque cibis ſinguli temperemus, totam tamen cœnam laudare omnes ſolemus: nec ea, quæ ſtomachus noſter recuſat, adimunt gratiam illis, a quibus capitur. Atque hæc ego ſic accipi volo, non tanquam adſequutum me eſſe credam, ſed tanquam adſequi laboraverim: fortaſſe non fruſtra, ſi modo tu curam tuam admoveris, interim iſtis, mox iis quæ ſequuntur. Dices, te non poſſe ſatis diligenter id facere, nili prius totam actionem cognoveris. Fateor: in præſentia tamen & iſta tibi familiariora fient, & quædam ex his talia erunt, ut per partes emendari poſſint. Etenim ſi avulſum ſtatuæ caput aut membrum aliquod inſpiceres, non tu quidem ex illo poſſes congruentiam æqualitatemque deprehendere, poſſes tamen judicare, an id ipſum ſatis elegans eſſet. Nec alia ex cauſſa principia librorum circumferuntur, quam quia exiſtimatur pars aliqua etiam ſine ceteris eſſe perfecta. Longius me provexit dulcedo quædam tecum loquendi: ſed jam finem faciam, ne modum, quem etiam orationi adhibendum puto, in epiſtola excedam. Vale.

VI. C. PLINIUS AVITO SUO S.

Exemplo ſordidi ſimul & ſumtuoſi hominis Avitum monet, ut ſordium & luxuriæ ſocietatem fugiat.

Longum eſt altius repetere, nec refert, quemadmodum acciderit, ut homo minime familiaris cœnarem apud quendam, ut ſibi videbatur, lautum & diligentem; ut mihi, ſordidum ſimul & ſumtuoſum: nam ſibi & paucis optima quædam; ceteris, villa & minuta ponebat, vinum etiam parvulis lagunculis in tria genera deſcripſerat, non ut poteſtas eligendi, ſed ne jus eſſet recuſandi: & aliud ſibi & nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet,) aliud ſuis noſtrisque libertis. Animadvertit, qui mihi proximus recumbebat, &, *An probarem?* interrogavit. Negavi. *Tu ergo*, inquit, *quam conſuetudinem ſequeris? Eadem omnibus pono. Ad cœnam enim, non ad notam, invito: cunctisque*

que rebus exæquo, quos menſa & toro æquavi. Etiamne libertos? Etiam. Convictores enim tunc, non libertos, puto. Et ille, *Magno tibi conſtat. Minime. Qui fieri poteſt? Poteſt, quia ſcilicet liberti mei non idem, quod ego, bibunt, ſed idem ego, quod liberti.* Et hercule, ſi gulæ temperes, non eſt oneroſum, quo utaris ipſe, communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quaſi in ordinem redigenda eſt, ſi ſumtibus parcas, quibus aliquanto rectius tua continentia, quam aliena contumelia, conſulas. Quorſum hæc? Ne tibi optimæ indolis juveni quorundam in menſa luxuria ſpecie frugalitatis imponat. Convenit autem amori in te meo, quoties tale aliquid inciderit, ſub exemplo præmonere, quid debeas fugere. Igitur memento, nihil magis eſſe vitandum, quam iſtam luxuriæ & ſordium novam ſocietatem: quæ cum ſint turpiſſima diſcreta ac ſeparata, turpius junguntur. Vale.

VII. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Narrat, triumphalem ſtatuam Spurinnæ ob res bene geſtas: etiam filio ejus defuncto aliam ſolatii cauſſa poſitam eſſe.

Heri a ſenatu Veſtricio Spurinnæ, principe auctore, triumphalis ſtatua decreta eſt; non ita, ut multis, qui nunquam in acie ſteterunt, nunquam caſtra viderunt, nunquam denique tubarum ſonum, niſi in ſpectaculis, audierunt: verum ut illis, qui decus iſtud ſudore & ſanguine & factis adſequebantur. Nam Spurinna Bructerum regem vi & armis induxit in regnum: oſtentatoque bello, ferociſſimam gentem (quod eſt pulcherrimum victoriæ genus) terrore perdomuit. Et hoc quidem virtutis præmium; illud ſolatium doloris accepit, quod filio ejus Cottio, quem amiſit abſens, habitus eſt honor ſtatuæ. Rarum id in juvene: ſed pater hoc quoque merebatur, cujus graviſſimo vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Præterea Cottius ipſe tam clarum ſpecimen indolis dederat, ut vita ejus brevis & anguſta debuerit hac veluti immortalitate proferri, nam tanta ei ſanctitas, gravitas, auctoritas etiam, ut

ut poſſet ſenes illos provocare virtute, quibus nunc honore adæquatus eſt. Quo quidem honore, quantum ego interpretor, non modo defuncti memoriæ & dolori patris, verum etiam exemplo proſpectum eſt, acuent ad bonas artes juventutem adoleſcentibus quoque (digni ſint modo) tanta præmia conſtituta: acuent principes viros ad liberos ſuſcipiendos & gaudia ex ſuperſtitibus, & ex amiſſis tam glorioſa ſolatia. His ex cauſſis ſtatua Cottii publice lætor, nec privatim minus. Amavi conſummatiſſimum juvenem tam ardenter, quam nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem ejus ſubinde intueri, ſubinde reſpicere, ſub hac conſiſtere, præter hanc commeare. Etenim ſi defunctorum imagines domi poſitæ dolorem noſtrum levant, quanto magis eæ, quibus in celeberrimo loco non modo ſpecies & vultus illorum, ſed honor etiam & gloria referuntur? Vale.

VIII. C. PLINIUS CANONIO SUO S.

Ad Larium lacum ruſticari optat.

Studes? an piſcaris? an venaris? an ſimul omnia? poſſunt enim omnia ſimul fieri ad Larium noſtrum, nam lacus piſcem, feras ſilvæ quibus lacus cingitur, ſtudia altiſſimus iſte receſſus, affatim ſuggerunt. Sed ſive omnia ſimul, ſive aliquid facias, non poſſum dicere, *Invideo*; angor tamen, non & mihi licere, quæ ſic concupiſco, ut ægri vinum, balinea, fontes. Nunquamne hos arctiſſimos laqueos, ſi ſolvere negatur, abrumpam? Nunquam, puto; nam veteribus negotiis nova accreſcunt, nec tamen priora peraguntur: tot nexibus, tot quaſi catenis majus in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

IX. C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

Erucium candidatum Apollinari commendat.

Anxium me & inquietum habet petitio Sexti Eruci mei, adficior cura, & quam pro me ſolicitudinem non

non adii, quasi pro me altero patior: & alioquin meus pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen adducitur. Ego Sexto latum clavum a Cæsare nostro, ego quæsturam impetravi: meo suffragio pervenit ad jus tribunatus petendi, quem mihi obtinet in senatu, vereor, ne decepisse Cæsarem videar. Proinde adnitendum est mihi, ut talem eum judicent omnes, qualem esse princeps mihi credidit. Quæ causa si studium meum non incitaret, adjutum tamen cuperem juvenem probissimum, gravissimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, & quidem cum tota domo. Nam pater ejus Erucius Clarus, vir sanctus, antiquus, disertus, atque in agendis causis exercitatus, quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet avunculum C. Septicium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil candidius, nihil fidelius novi. Omnes me certatim, & tamen æqualiter amant: omnibus nunc ego in uno referre gratiam possum. Itaque prenso amicos, supplico, ambio domos, stationesque circumeo: quantumque vel auctoritate vel gratia valeam, precibus experior. Te quoque obsecro, ut aliquam oneris mei partem suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces: reddam & si non reposces. Diligeris, coleris, frequentaris: ostende modo velle te, nec deerunt, qui, quod tu velis, cupiant. Vale.

X. C. PLINIUS OCTAVIO SUO S.

Ad carminum editionem, saltem ad recitationem, adhortatur.

Hominem te patientem, vel potius durum ac pæne crudelem! qui tam insignes libros tamdiu teneas! Quousque & tibi & nobis invidebis: tibi, maxima laude; nobis, voluptate? Sine per ora hominum ferantur, iisdemque, quibus lingua Romana, spatiis pervagentur, magna etiam longaque exspectatio est: quam frustrari adhuc & differre non debes. Enotuerunt quidam tui versus, & invito te claustra tua fregerunt: hos

hos niſi retrahis in corpus, quandoque, ut errones, aliquem, cujus dicantur, invenient. Habe ante oculos mortalitatem: a qua adſerere te hoc uno monimento potes, nam cetera, fragilia & caduca, non minus quam ipſi homines, occidunt deſinuntque. Dices, ut ſoles, Amici mei viderint. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laborioſos, ut tantum curæ intentionisque ſuſcipere & poſſint & velint: ſed diſpice, ne ſit parum providum, ſperare ex aliis, quod tibi ipſe non præſtes. Et de editione quidem interim, ut voles: recita ſaltem, quo magis libeat emittere: utque tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te non temere præſumo. Imaginor enim, qui concurſus, quæ admiratio te, qui clamor, quod etiam ſilentium maneat, quo ego, quum dico vel recito, non minus quam clamore delector; ſit modo ſilentium acre & intentum & cupidum ulteriora audiendi. Hoc fructu tanto, tam parato, deſine ſtudia tua infinita iſta cunctatione fraudare: quæ quum modum excedit, verendum eſt, ne inertiæ & deſidiæ, vel etiam timiditatis nomen accipiat. Vale.

XI. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Narrat, ſe actore & Tacito, Africæ proconſulem Marium, repetundarum reum, a ſenatu damnatum eſſe.

Solet eſſe gaudio tibi, ſi quid actum eſt in ſenatu dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore ſeceſſeris, inſidet tamen animo tuo majeſtatis publicæ cura. Accipe ergo quod per hos dies actum eſt, perſonæ claritate famoſum, ſeveritate exempli ſalubre, rei magnitudine æternum. Marius Priſcus, accuſantibus Afris, quibus proconſul præfuit, omiſſa defenſione, judices petiit. Ego & Cornelius Tacitus adeſſe provincialibus juſſi, exiſtimavimus fidei noſtræ convenire, notum ſenatui facere, exceſſiſſe Priſcum immanitate & ſævitia crimina, quibus dari judices poſſent: quum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepiſſet. Reſpondit Fronto Catius, deprecatusque

que eſt, ne quid ultra repetundarum legem quæreretur, omniaque actionis ſuæ vela vir movendarum lacrymarum peritiſſimus, quodam velut vento miſerationis implevit. Magna contentio, magni utrinque clamores: aliis cognitionem ſenatus lege concluſam, aliis liberam ſolutamque dicentibus: quantumque admiſiſſet reus, tantum vindicandum. Noviſſime conſul deſignatus Julius Ferox, vir rectus & ſanctus, Mario quidem judices interim cenſuit dandos: evocandos autem, quibus diceretur innocentium pœnas vendidiſſe. Quæ ſententia non prævaluit modo, ſed omnino poſt tantas diſſenſiones fuit ſola frequens: adnotatumque experimentis, quod favor & miſericordia acres & vehementes primos impetus habent, paullatim conſilio & ratione, quaſi reſtincta, conſidunt. Unde evenit, ut quod multi clamore permixto tuentur, nemo tacentibus ceteris dicere velit, pateſcit enim, quum ſepararis a turba, contemplatio rerum, quæ turba teguntur. Venerunt, qui adeſſe erant juſſi, Vitellius Honoratus, & Flavius Martianus, ex quibus Honoratus trecentis millibus exſilium equitis Romani, ſeptemque amicorum ejus ultimam pœnam; Martianus unius equitis Romani ſeptingentis millibus plura ſupplicia arguebatur emiſſe, erat enim fuſtibus cæſus, damnatus in metallum, ſtrangulatus in carcere. Sed Honoratum cognitioni ſenatus mors opportuna ſubtraxit: Martianus inductus eſt abſente Priſco, itaque Tuccius Cerealis conſularis jure ſenatorio poſtulavit, ut Priſcus certior fieret: ſive quia miſerabiliorem, ſive quia invidioſiorem fore arbitrabatur, ſi præſens fuiſſet: ſive (quod maxime credo) quia æquiſſimum erat commune crimen ab utroque defendi: & ſi dilui non potuiſſet, in utroque puniri. Dilata res eſt in proximum ſenatum, cujus ipſe conſpectus auguſtiſſimus fuit. Princeps præſidebat, erat enim conſul: ad hoc Januarius menſis cum cetera, tum præcipue ſenatorum frequentia celeberrimus: præterea cauſſæ amplitudo, auctaque dilatione exſpectatio & fama, inſitumque mortalibus ſtudium magna & inuſitata noſcendi, omnes undique exciverat. Imaginare quæ ſolicitudo nobis, qui metus, quibus ſuper tanta re in illo cœtu, præſen-

te

te Cæſare dicendum erat. Equidem in ſenatu non ſemel egi: quin immo nusquam audiri benignius ſoleo: tunc me tamen, ut nova omnia novo metu permovebant. Obverſabatur præter illa, quæ ſupra dixi, cauſſæ difficultas: ſtabat modo Conſularis, modo Septemvir Epulonum, jam neutrum. Erat igitur perquam oneroſum, accuſare damnatum: quem ut premebat atrocitas criminis, ita quaſi peractæ damnationis miſeratio tuebatur. Utcunque tamen animum cogitationemque collegi, cœpi dicere non minore audientium adſenſu, quam ſolicitudine mea: dixi horis pæne quinque, nam X clepſydris, quas ſpatioſiſſimas acceperam, ſunt additæ quatuor, adeo illa ipſa quæ dura & adverſa dicturo videbantur, ſecunda dicenti fuerunt. Cæſar quidem mihi tantum ſtudium, tantam etiam curam (nimium eſt enim dicere ſolicitudinem) præſtitit, ut libertum meum poſt me ſtantem, ſæpius admoneret, *voci laterique conſulerem:* quum me vehementius putaret intendi, quam gracilitas mea perpeti poſſet. Reſpondit mihi pro Martiano Claudius Marcellinus. Miſſus deinde ſenatus, & revocatus in poſterum, neque enim jam inchoari poterat actio, niſi ut noctis interventu ſcinderetur. Poſtero die dixit pro Mario Salvius Liberalius; vir ſubtilis, diſpoſitus, acer, diſertus: in illa vero cauſſa omnes artes ſuas protulit. Reſpondit Cornelius Tacitus eloquentiſſime, &, quod eximium orationi ejus inest, σεμνῶς. Dixit pro Mario rurſus Fronto Catius inſigniter: utque jam locus ille poſcebat, plus in precibus temporis, quam in defenſione conſumſit. Hujus actionem veſpera incluſit: non tamen ſic, ut abrumpere, itaque in tertium diem probationes exierunt. Jam hoc ipſum pulchrum & antiquum, ſenatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo contineri. Cornutus Tertullus cos. deſignatus, vir egregius, & pro veritate firmiſſimus, cenſuit *ſeptingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda: Mario urbe Italiaque interdicendum; Martiano hoc amplius, Africa.* In fine ſententiæ adjecit, *Quod ego & Tacitus injuncta advocatione diligenter fortiterque functi eſſemus, arbitrari ſenatum,*

ita

ita nos feciſſe, ut dignum mandatis partibus fueris. Adſenſerunt conſules deſignati, omnes etiam conſulares uſque ad Pompejum Collegam: ille & *ſeptingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda, & Martianum in quinquennium relegandum: Marium repetundarum pœnæ, quam jam paſſus eſſet, cenſuit relinquendum.* Erant in utraque ſententia multi, fortaſſe etiam plures in hac vel ſolutiore vel molliore, nam quidem ex illis quoque, qui Cornuto videbantur adſenſi, hunc qui poſt ipſos cenſuerat, ſequebantur. Sed quum fieret diſceſſio, qui ſellis conſulum adſtiterant, in Cornuti ſententiam ire cœperunt, tum illi, qui ſe Collegæ adnumerari patiebantur, in diverſum tranſierunt: Collega cum paucis relictus, multum poſtea de impulſoribus ſuis, præcipue de Regulo, queſtus eſt, qui ſe in ſententia, quam ipſe dictaverat, deſerviſſet. Eſt alioqui Regulo tam mobile ingenium, ut plurimum audeat, plurimum timeat. Hic finis cognitionis ampliſſimæ, ſupereſt tamen λειτουργιον non leve, Hoſtilius Firminus, legatus Marii Priſci, qui perniſtus cauſſæ, graviter vehementerque vexatus eſt. Nam & rationibus Martiani, & ſermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam ſuam Priſco ad turpiſſimum miniſterium commodaſſe, ſtipulatusque de Martiano quinquaginta millia denarium probabatur: ipſe præterea accepiſſe ſeſtertium decem millia, fœdiſſimo quidem titulo, nomine unguentarii, qui titulus a vita hominis comti ſemper & pumicati non abhorrebat. Placuit, cenſente Cornuto, referri de eo proximo ſenatu, tunc enim, caſu incertum, an conſcientia, abfuerat. Habes res urbanas: invicem ruſticas ſcribe, quid arbuſculæ tuæ, quid vineæ, quid ſegetes agant, quid oves delicatiſſimæ! In ſumma, niſi æque longam epiſtolam reddes, non eſt quod poſtea, niſi breviſſimam, exſpectes. Vale.

XII.

XII. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Eventum cauſſæ Firmini legati, quam ſuperiori epiſtola notaverat, perſcribit.

Ἀειτύργιον illud, quod ſupereſſe Marii Priſci cauſſæ proximæ ſcripſeram, neſcio an ſatis circumciſum, tamen & adraſum eſt. Firminus inductus in ſenatum reſpondit crimini noto. Sequutæ ſunt diverſæ ſententiæ conſulum deſignatorum. Cornutus Tertullus cenſuit ordine movendum; acutius Nerva, in ſortitione provinciæ rationem ejus non habendam, quæ ſententia, tanquam mitior, vicit, quum ſit alioqui durior triſtiorque. Quid enim miſerius, quam exſectum & exemtum honoribus ſenatoriis, labore & moleſtia non carere? quid gravius, quam tanta ignominia adfectum, non in ſolitudine latere, ſed in hac altiſſima ſpecula conſpiciendum ſe monſtrandumque præbere? Præterea, quid publice minus aut congruens aut decorum? notatum a ſenatu in ſenatu ſedere? ipſisque illis, a quibus ſit notatus, æquari? ſubmotum a proconſulatu, quia ſe in legatione turpiter geſſerat, de proconſulibus judicare? damnatumque ſordium, vel damnare alios vel abſolvere? Sed hoc pluribus viſum eſt. NUMERANTUR enim ſententiæ, non ponderantur: nec aliud in publico conſilio poteſt fieri, in quo nihil eſt tam inæquale, quam æqualitas ipſa, nam quum ſit impar prudentia, par omnium jus eſt. Implevi promiſſum, prioriſque epiſtolæ fidem exſolvi, quam ex ſpatio temporis jam recepiſſe te colligo, nam & feſtinanti & diligenti tabellario dedi: niſi quid impedimenti in via paſſus eſt. Tuæ nunc partes, ut primum illam, deinde hanc remunereris literis, quales iſthinc redire uberrimæ poſſunt. Vale.

XIII. C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Voconium Romanum commendat.

Et tu occaſiones obligandi me avidiſſime amplectoris, & ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de cauſſis

cauſſis a te potiſſimum petere conſtitui, quod impetratum maxime cupio. Regis exercitum ampliſſimum; hinc tibi beneficiorum larga materia, longum præterea tempus, quo amicos tuos exornare potuiſti. Converte-re ad noſtros, nec hos multos. Malles tu quidem multos, ſed meæ verecundiæ ſufficit unus aut alter, ac potius unus. Is erit Voconius Romanus. Pater ei in equeſtri gradu clarus, clarior vitricus, immo pater alius, nam huic quoque nomini pietate ſucceſſit. Mater e primis citerioris Hiſpaniæ. Scis quod judicium provinciæ illius, quanta ſit gravitas. Flamen proxime fuit. Hunc ego, quum ſimul ſtuderemus, arcte familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in receſſu contubernalis: cum hoc ſeria, cum hoc jocos miſcui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut ſodale jucundius? Mira in ſermone, mira etiam in ore ipſo vultuque ſuavitas. Ad hoc ingenium excelſum, ſubtile, dulce, facile, eruditum in cauſſis agendis. Epiſtolas quidem ſcribit, ut Muſas ipſas Latine loqui credas. Amatur a me plurimum, nec tamen vincitur. Equidem juvenis ſtatim juveni, quantum potui per ætatem, avidiſſime contuli, & nuper ab optimo principe trium liberorum ei jus impetravi, quod quamquam parce & cum delectu daret, mihi tamen, tanquam eligeret, indulſit. Hæc beneficia mea tueri nullo modo melius, quam ut augeam, poſſum, præſertim quum ipſe illa tam grate interpretetur, ut dum priora accipit, poſteriora mereatur. Habes, qualis, quam probatus carusque ſit nobis, quem rogo, pro ingenio, pro fortuna tua exornes. In primis ama hominem, nam licet tribuas ei quantum ampliſſimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua, cujus eſſe cum uſque in intimam familiaritatem capacem, quo magis ſcires, breviter tibi ſtudia, mores, omnem denique vitam ejus expreſſi. Extenderem preces, niſi & tu rogari diu nolles, & ego tota hac epiſtola feciſſem. Rogat enim & quidem efficaciſſime, qui reddit cauſſas rogandi. Vale.

XIV.

XIV. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Centumvirales cauſſas ab adoleſcentulis profanatas queritur.

Verum opinaris: diſtringor centumviralibus cauſſis, quæ me exercent magis, quam delectant. Sunt enim pleræque parvæ & exiles, raro incidit vel perſonarum claritate vel negotii magnitudine inſignis. Ad hoc, perpauci, cum quibus juvet dicere: ceteri audaces, atque etiam magna ex parte adoleſcentuli obſcuri ad declamandum huc tranſeunt, tam irreverenter & temere, ut mihi Attilius noſter expreſſe dixiſſe videatur, ſic in foro pueros a centumviralibus cauſſis auſpicari, ut ab Homero in ſcholis. Nam hic quoque, ut illic, primum cœpit eſſe quod maximum eſt. At hercule ante memoriam meam, (ita majores natu ſolent dicere) ne nobiliſſimis quidem adoleſcentibus locus erat, niſi aliquo conſulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus colebatur. Nunc, refractis pudoris & reverentiæ clauſtris, omnia patent omnibus; nec inducuntur, ſed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus ſimiles, conducti & redemti: manceps convenitur in media baſilica, ubi tam palam ſportulæ, quam in triclinio dantur. Ex judicio in judicium pari mercede tranſitur. Inde jam non inurbane Σοφοκλεῖς vocantur: iisdem Latinum nomen impoſitum eſt laudiæœni: & tamen creſcit in dies fœditas utraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei, (habent ſane ætatem eorum, qui nuper togas ſumſerint) ternis denariis ad laudandum trahebantur; tanti conſtat, ut ſis diſertiſſimus. Hoc pretio quamlibet numeroſa ſubſellia implentur: hoc ingens corona colligitur: hoc infiniti clamores commoventur, quum μεσόχορος dedit ſignum. Opus eſt enim ſigno apud non intelligentes, ne audientes quidem, nam plerique non audiunt, nec ulli magis laudant. Si quando tranſibis per baſilicam, & voles ſcire, quomodo quisque dicat, nihil eſt, quod tribunal adſcendas, nihil, quod præbeas aurem: facilis divinatio. Scito eum peſſime dicere, qui laudabitur maxi-

maxime. Primus hunc audiendi morem induxit Largius Licinius: hactenus tamen, ut auditores corrogaret. Ita certe ex Quintiliano, præceptore meo, audiſſe memini, narrabat ille, *Adſectabar Domitium Afrum, quum apud centumviros diceret graviter & lente, (hoc enim illi actionis genus erat) audiit ex proximo immodicum inſolitumque clamorem: admiratus reticuit: ubi ſilentium factum eſt, repetiit quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit: & poſt ſilentium, cœpit idem tertio. Noviſſime, quis diceret, quæſivit: reſponſum eſt, Licinius. Tum intermiſſa cauſſa, Centumviri, inquit, hoc artificium periit.* Quod alioqui perire incipiebat, quum periiſſe Afro videretur; nunc vero prope funditus exſtinctum & everſum eſt. Pudet referre, quæ, quam fracta pronuntiatione dicantur; quibus, quam teneris clamoribus excipiantur. Plauſus tantum, ac potius ſola cymbala, & tympana illis canticis deſunt. Ululatus quidem (neque enim alio vocabulo poteſt exprimi theatris quoque indecora laudatio) large ſuperſunt. Nos tamen adhuc & utilitas amicorum, & ratio ætatis moratur ac retinet. Veremur enim, ne forte non has indignitates reliquiſſe, ſed laborem refugiſſe videamur. Sumus tamen ſolito ratiores: quod utium eſt gradatim deſinendi. Vale.

XV. C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Quomodo veteres, & novi coëmti agri placeant, interrogat.

Quo modo te veteres Marſi tui? quo modo emo nova? placent agri, poſtquam tui facti ſunt? Rarum id quidem! NIHIL enim æque gratum eſt adeptis, quam concupiſcentibus. Me prædia materna parum commode tractant: delectant tamen, ut materna: alioqui longa patientia obcallui. Habent hunc finem aſſiduæ querelæ, quod queri pudet. Vale.

XVI. C. PLINIUS ANNIANO SUO S.

Monenti, ut codicillos Acilliani irritos faciat, non confirmatos teſtamento; reſpondet, voluntatem legantis ſibi pro lege eſſe.

Tu quidem pro cetera tua diligentia admones me, codicillos Aciliani, qui me ex parte inſtituit heredem, pro non ſcriptis habendos, quia non ſint confirmati teſtamento: quod jus ne mihi quidem ignotum eſt, quum ſit iis etiam notum, qui nihil aliud ſciunt. Sed ego propriam quandam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiamſi jure deficerent, quaſi perfectas tuerer. Conſtat autem, codicillos iſtos Aciliani manu ſcriptos. Licet ergo non ſint confirmati teſtamento, a me tamen, ut confirmati, obſervabuntur; præſertim, quum delatori locus non ſit. Nam ſi verendum eſſet, ne, quod ego dediſſem, populus eriperet, cunctatior fortaſſe & cautior eſſe deberem: quum vero liceat heredi donare, quod in hereditate ſubſedit, nihil eſt, quod obſtet illi meæ legi, cui publicæ leges non repugnant. Vale.

XVII. C. PLINIUS GALLO SUO S.

Deſcriptio villæ Laurentinæ.

Miraris, cur me Laurentinum, vel, ſi ita mavis, Laurens meum tantopere delectet. Deſines mirari, quum cognoveris gratiam villæ, opportunitatem loci, littoris ſpatium. Decem & ſeptem millibus paſſuum ab urbe receſſit: ut peractis, quæ agenda fuerint, ſalvo jam & compoſito die, poſſis ibi manere. Aditur non una via: nam & Laurentina & Oſtienſis eodem ferunt, ſed Laurentina a quartodecimo lapide, Oſtienſis ab undecimo relinquenda eſt. Utrinque excipit iter aliqua ex parte arenoſum, junctis paullo gravius & longius, equo breve & molle. Varia hinc atque inde facies. Nam modo occurrentibus ſilvis via coarctatur, modo latiſſimis pratis diffunditur & pateſcit. Multi greges ovium, multa ibi equorum boumque ar-

armenta: quæ montibus hieme depulsa, herbis & tepore verno nitescunt. Villa usibus capax, non sumtuosa tutela, cujus in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidum: deinde porticus in D literæ similitudine circumactæ: quibus parvula, sed festiva, area includitur, egregium hæ adversum tempestates receptaculum: nam specularibus, ac multo magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cavædium hilare: mox triclinium satis pulchrum, quod in littus excurrit: ac si quando Africo mare impulsum est, fractis jam & novissimis fluctibus leviter adluitur. Undique valvas, aut fenestras non minores valvis habet: atque ita a lateribus & a fronte quasi tria maria prospectat, a tergo cavædium, porticum, aream; porticum rursus, mox atrium, silvas & longinquos respicit montes. Hujus læva retractius paullo cubiculum est amplum: deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet. Hæc & subjacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Hujus cubiculi & triclinii illius objectu includitur angulus, qui purissimum solem continet & accendit. Hoc hibernaculum, hoc etiam gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis qui nubilum inducunt, & serenum ante, quam usum loci, eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in aplida curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti ejus, in bibliothecæ speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret dormitorium membrum, transitu interjacente, qui, suspensus & tabulatus, conceptum vaporem salubri temperamento huc illucque digerit & ministrat. Reliqua pars lateris hujus servorum libertorumque usibus detinetur, plerisque tam mundis, ut acciperе hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimum, deinde vel cubiculum grande, vel modica cœnatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet, post hanc cubiculum cum procœtone, altitudine æstivum, munimentis hibernum, est enim subductum omnibus ventis, huic cubiculo aliud, & procœton, communi pariete junguntur. Inde balinei cella frigidaria spatiosa &

effusa, cujus in contrariis parietibus duo baptisteria, velut ejecta, sinuantur, abunde capacia, si innare in proximo cogites. Adjacet unctorium, hypocaustum, adjacet propnigeon balinei: mox duæ cellæ, magis elegantes, quam sumtuosæ, cohæret calida piscina mirifice, ex qua natantes mare adspiciunt. Nec procul sphæristerium, quod calidissimo soli, inclinato jam die, occurrit, hinc turris erigitur, sub qua diætæ duæ; totidem in ipsa, præterea cœnatio, quæ latissimum mare, longissimum littus, amœnissimas villas prospicit. Est & alia turris: in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditurque: sata post apotheca & horreum, sub hoc triclinium, quod turbati mari nonnisi fragorem & sonum patitur, eumque jam languidum ac delinentem; hortum & gestationem videt, qua hortus includitur. Gestatio buxo, aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur, nam buxus, qua parte defenditur tectis, abunde viret; aperto cœlo apertoque vento, &, quamquam longinqua adspergine maris, inarescit. Adjacet gestationi interiore circuitu vinea tenera & umbrosa, nudisque etiam pedibus mollis & cedens. Hortum morus & ficus frequens vestit: quarum arborum illa vel maxime ferax est terra, malignior ceteris. Hac non deteriore, quam maris facie, cœnatio remota a mari fruitur. Cingitur diætis duabus a tergo, quarum fenestris subjacet vestibulum villæ, & hortus alius, pinguior & rusticus. Hinc cryptoporticus, prope publici operis, extenditur. Utrinque fenestræ, a mari plures, ab horto singulæ, & alternis pauciores. Hæ, quum serenus dies & immotus, omnes; quum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quiescunt, sine injuria patent. Ante cryptoporticum xystus violis odoratus. Teporem solis infusi repercussu cryptoporticus auget, quæ ut tenet solem, sic aquilonem inhibet submovetque: quantumque caloris ante, tantum retro frigoris, similiter Africum sistit, atque ita diversissimos ventos, alium alio a latere, frangit & finit. Hæc jucunditas ejus hieme, major æstate. Nam ante meridiem, xystum, post meridiem gestationes hortique proximam partem umbra sua temperat: quæ, ut

dies

dies crevit decrevitque, modo brevior, modo longior hac vel illac cadit. Ipsa vero cryptoporticus tunc maxime caret sole, quum ardentissimus culmini ejus insistit. Ad hoc patentibus senestris favonios accipit transmittitque: nec unquam ære pigro & manente ingravescit. In capite xysti deinceps cryptoporticus, horti diæta est, amores mei; re vera amores: ipse posui. In hac heliocaminus quidem, alia xystum, alia mare, utraque solem, cubiculum autem valvis, cryptoporticum senestra prospicit. Qua mare contra parietem medium, zotheca perquam elegantur recedit; quæ specularibus & velis obductis reductisque modo adjicitur cubiculo, modo aufertur. Lectum & duas cathedras capit: a pedibus mare, a tergo villæ, a capite silvæ: tot facies locorum totidem senestris & distinguit & miscet. Junctum est cubiculum noctis & somni, non illud voces servulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi senestris apertis. Tam alti abditique secreti illa ratio, quod interjacens andron parietem cubiculi hortique distinguit, atque ita omnem sonum media inanitate consumit. Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta senestra suppositum calorem, ut ratio exigit, aut effundit aut retinet. Procœton inde & cubiculum porrigitur in solem: quem orientem statim exceptum ultra meridiem, obliquum quidem, sed tamen servat. In hanc ego diætam quum me recipio, abesse mihi etiam a villa mea videor, magnamque ejus voluptatem, præcipue Saturnalibus, capio, quum reliqua pars tecti, licentia dierum, festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. Hæc utilitas, hæc amœnitas deficitur aqua salienti, sed puteos, ac potius fontes habet, sunt enim in summo. Et omnino littoris illius mira natura: quocunque loco moveris humum, obvius & paratus humor occurrit, isque sincerus ac ne leviter quidem tanta maris vicinitate salsus. Suggerunt affatim ligna proximæ silvæ: ceteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini sufficit etiam vicus, quem una villa discernit: in hoc balinea meritoria tria:

mag-

magna commoditas, si forte balineum domi vel subitus adventus, vel brevior mora calefacere dissuadeat. Littus ornant varietate gratissima, nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstent multarum urbium faciem, sive mari, sive ipso littore utare, quod nonnunquam longa tranquillitas mollit; sæpius frequens & contrarius fluctus indurat. Mare non sane pretiosis piscibus abundat: soleas tamen & squillas optimas subgerit. Villa vero nostra etiam mediterraneas copias præstat, lac in primis, nam illuc e pascuis pecora conveniunt, si quando aquam umbramque sectantur. Justisne de caussis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quem tu, nimis urbanus es, nisi concupiscis: atque utinam concupiscas! ut tot tantisque doribus villulæ nostræ maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

XVIII. C. PLINIUS MAURICO SUO S.

Promittit, se fratris illius filiis præceptorem electurum esse.

Quid a te jucundius mihi potuit injungi, quam ut præceptorem fratris tui liberis quærerem? Nam beneficio tuo in scholam redeo: illam dulcissimam ætatem quasi resumo. Sedeo inter juvenes, ut solebam: atque etiam experior, quantum apud illos auctoritatis ex studiis habeam. Nam proxime frequenti auditorio inter se coram multis ordinis nostri clare loquebantur: intravi, conticuerunt. Quod non referrem, nisi ad illorum magis laudem, quam ad meam, pertineret: ac nisi sperare te vellem, posse fratris tui filios probe discere. Quod superest, quum omnes, qui profitentur, audiero, quid de quoque sentiam, scribam: efficiamque, quantum tamen epistola consequi potero, ut ipse omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriæ fratris tui hanc fidem, hoc studium, præsertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra, quam ut liberi (dicerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo patre, te patruo reperiantur? Quam curam mi-

mihi, etiam si non mandasses, vindicassem. Nec ignoro suscipiendas offensas in eligendo præceptore: sed oportet me non modo offensas, verum etiam simultates pro fratris tui filiis tam æquo animo subire, quam parentes pro suis. Vale.

XIX. C. PLINIUS CEREALI SUO S.

Hortanti, ut actionem quandam recitet, productis dubitandi rationibus, rem curatius expendendam proponit.

Hortaris, ut orationem amicis pluribus recitem. Faciam, quia hortaris: quamvis vehementer addubitem. Neque enim me præterit, actiones, quæ recitantur, impetum omnem caloremque ac prope nomen suum perdere, ut quas soleant commendare simul & accendere judicum consessus, celebritas advocatorum, exspectatio eventus, fama non unius actoris, deductumque in partes audientium studium: ad hoc dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibusque motibus animi consentaneus vigor corporis. Unde accidit, ut hi, qui sedentes agunt, quamvis illis maxima ex parte supersint eadem illa, quæ stantibus, tamen hoc quod sedent, quasi debilitentur & deprimantur. Recitantium vero præcipua pronuntiationis adjumenta, oculi, manus præpediuntur: quo minus mirum est, si auditorum intentio languescit, nullis extrinsecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. His accedit, quod oratio, de qua loquor, pugnax & contentiosa est. Porro ita natura comparatum est, ut ea quæ scripsimus cum labore, cum labore etiam audiri putemus. Et sane quotusquisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia hæc & sonantia, quam austera & pressa, delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia: est tamen; quod plerumque evenit, ut aliud auditores, aliud judices exigant: quum alioqui præcipue auditor iis adfici debeat, quibus idem si foret judex, maxime permoveretur. Potest tamen fieri, ut quamquam in his difficultatibus libro isti novitas lenocinetur, novitas apud nostros:

XII. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Eventum cauſſæ Firmini legati, quam ſuperiori epiſtola notaverat, perſcribit.

Λειτούργιον illud, quod ſupereſſe Marii Priſci cauſſæ proximæ ſcripſeram, neſcio an ſatis circumciſum, tamen & adraſum eſt. Firminus inductus in ſenatum reſpondit crimini noto. Sequutæ ſunt diverſæ ſententiæ conſulum deſignatorum. Cornutus Tertullus cenſuit ordine movendum; acutius Nerva, in ſortitione provinciæ rationem ejus non habendam, quæ ſententia, tanquam mitior, vicit, quum ſit alioqui durior triſtiorque. Quid enim miſerius, quam exſectum & exemtum honoribus ſenatoriis, labore & moleſtia non carere? quid gravius, quam tanta ignominia adfectum, non in ſolitudine latere, ſed in hac altiſſima ſpecula conſpiciendum ſe monſtrandumque præbere? Præterea, quid publice minus aut congruens aut decorum? notatum a ſenatu in ſenatu ſedere? ipſisque illis, a quibus ſit notatus, æquari? ſubmotum a proconſulatu, quia ſe in legatione turpiter geſſerat, de proconſulibus judicare? damnatumque ſordium, vel damnare alios vel abſolvere? Sed hoc pluribus viſum eſt. NUMERANTUR enim ſententiæ, non ponderantur: nec aliud in publico conſilio poteſt fieri, in quo nihil eſt tam inæquale, quam æqualitas ipſa, nam quum ſit impar prudentia, par omnium jus eſt. Implevi promiſſum, prioriſque epiſtolæ fidem exſolvi, quam ex ſpatio temporis jam recepiſſe te colligo, nam & feſtinanti & diligenti tabellario dedi: nili quid impedimenti in via paſſus eſt. Tuæ nunc partes, ut primum illam, deinde hanc remunereris literis, quales iſthinc redire uberrimæ poſſunt. Vale.

XIII. C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Voconium Romanum commendat.

Et tu occaſiones obligandi me avidiſſime amplecteris, & ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de cauſſis

cauſſis a te potiſſimum petere conſtitui, quod impetratum maxime cupio. Regis exercitum ampliſſimum; hinc tibi beneficiorum larga materia, longum præterea tempus, quo amicos tuos exornare potuiſti. Converte re ad noſtros, nec hos multos. Malles tu quidem multos, ſed meæ verecundiæ ſufficit unus aut alter, ac potius unus. Is erit Voconius Romanus. Pater ei in equeſtri gradu clarus, clarior vitricus, immo pater alius, nam huic quoque nomini pietate ſucceſſit. Mater e primis citerioris Hiſpaniæ. Scis quod judicium provinciæ illius, quanta ſit gravitas. Flamen proxime fuit. Hunc ego, quum ſimul ſtuderemus, arcte familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in receſſu contubernalis: cum hoc ſeria, cum hoc jocos miſcui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut ſodale jucundius? Mira in ſermone, mira etiam in ore ipſo vultuque ſuavitas. Ad hoc ingenium excelſum, ſubtile, dulce, facile, eruditum in cauſſis agendis. Epiſtolas quidem ſcribit, ut Muſas ipſas Latine loqui credas. Amatur a me plurimum, nec tamen vincitur. Equidem juvenis ſtatim juveni, quantum potui per ætatem, avidiſſime contuli, & nuper ab optimo principe trium liberorum ei jus impetravi, quod quamquam parce & cum delectu daret, mihi tamen, tanquam eligeret, indulſit. Hæc beneficia mea tueri nullo modo melius, quam ut augeam, poſſum, præſertim quum ipſe illa tam grate interpretetur, ut dum priora accipit, poſteriora mereatur. Habes, qualis, quam probatus carusque ſit nobis, quem rogo, pro ingenio, pro fortuna tua exornes. In primis ama hominem, nam licet tribuas ei quantum ampliſſimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua, cujus eſſe eum uſque in intimam familiaritatem capacem, quo magis ſcires, breviter tibi ſtudia, mores, omnem denique vitam ejus expreſſi. Extenderem preces, niſi & tu rogari diu nolles, & ego tota hac epiſtola feciſſem. Rogat enim & quidem efficaciſſime, qui reddit cauſſas rogandi. Vale.

XIV.

XIV. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Centumvirales cauſſas ab adoleſcentulis profanatas queritur.

Verum opinaris: diſtringor centumviralibus cauſſis, quæ me exercent magis, quam delectant. Sunt enim pleræque parvæ & exiles, raro incidit vel perſonarum claritate vel negotii magnitudine inſignis. Ad hoc, perpauci, cum quibus juvet dicere: ceteri audaces, atque etiam magna ex parte adoleſcentuli obſcuri ad declamandum huc tranſeunt, tam irreverenter & temere, ut mihi Attilius noſter expreſſe dixiſſe videatur, ſic in foro pueros a centumviralibus cauſſis auſpicari, ut ab Homero in ſcholis. Nam hic quoque, ut illic, primum cœpit eſſe quod maximum eſt. At hercule ante memoriam meam, (ita majores natu ſolent dicere) ne nobiliſſimis quidem adoleſcentibus locus erat, niſi aliquo conſulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus colebatur. Nunc, refractis pudoris & reverentiæ clauſtris, omnia patent omnibus; nec inducuntur, ſed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus ſimiles, conducti & redemti: manceps convenitur in media baſilica, ubi tam palam ſportulæ, quam in triclinio dantur. Ex judicio in judicium pari mercede tranſitur. Inde jam non inurbane Σοφοκλεῖς vocantur: iisdem Latinum nomen impoſitum eſt laudicœni: & tamen creſcit in dies fœditas utraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei, (habent ſane ætatem eorum, qui nuper togas ſumſerint) ternis denariis ad laudandum trahebantur; tanti conſtat, ut ſis diſertiſſimus. Hoc pretio quamlibet numeroſa ſubſellia implentur: hoc ingens corona colligitur: hoc infiniti clamores commoventur, quum μεσόχορος dedit ſignum. Opus eſt enim ſigno apud non intelligentes, ne audientes quidem, nam plerique non audiunt, nec ulli magis laudant. Si quando tranſibis per baſilicam, & voles ſcire, quomodo quisque dicat, nihil eſt, quod tribunal adſcendas, nihil, quod præbeas aurem: facilis divinatio. Scito eum peſſime dicere, qui laudabitur maxi-

maxime. Primus hunc audiendi morem induxit Largius Licinius: hactenus tamen, ut auditores corrogaret. Ita certe ex Quintiliano, præceptore meo, audiſſe memini, narrabat ille, *Adſectabar Domitium Afrum, quum apud centumviros diceret graviter & lente, (hoc enim illi actionis genus erat) audiit ex proximo immodicum inſolitumque clamorem: admiratus reticuit: ubi ſilentium factum eſt, repetiit quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit: & poſt ſilentium, cœpit idem tertio. Noviſſime, quis diceret, quæſivit: reſponſum eſt, Licinius. Tum intermiſſa cauſſa, Centumviri, inquit, hoc artificium periit.* Quod alioqui perire incipiebat, quum periiſſe Afro videretur; nunc vero prope funditus exſtinctum & everſum eſt. Pudet referre, quæ, quam fracta pronuntiatione dicantur; quibus, quam teneris clamoribus excipiantur. Plauſus tantum, ac potius ſola cymbala, & tympana illis canticis deſunt. Ululatus quidem (neque enim alio vocabulo poteſt exprimi theatris quoque indecora laudatio) large ſuperſunt. Nos tamen adhuc & utilitas amicorum, & ratio ætatis moratur ac retinet. Veremur enim, ne forte non has indignitates reliquiſſe, ſed laborem refugiſſe videamur. Sumus tamen ſolito rariores: quod initium eſt gradatim deſinendi. Vale.

XV. C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Quomodo veteres, & novi coëmti agri placeant, interrogat.

Quo modo te veteres Marſi tui? quo modo emto nova? placent agri, poſtquam tui facti ſunt? Raum id quidem! NIHIL enim æque gratum eſt adeptis, uam concupiſcentibus. Me prædia materna parum ommode tractant: delectant tamen, ut materna: lioqui longa patientia obcallui. Habent hunc finem ffiduæ querelæ, quod queri pudet. Vale.

XVI. C. PLINIUS ANNIANO SUO S.

Monenti, ut codicillos Acilliani irritos faciat, non confirmatos teſtamento; reſpondet, voluntatem legantis ſibi pro lege eſſe.

Tu quidem pro cetera tua diligentia admones me, codicillos Aciliani, qui me ex parte inſtituit heredem, pro non ſcriptis habendos, quia non ſint confirmati teſtamento: quod jus ne mihi quidem ignotum eſt, quum ſit iis etiam notum, qui nihil aliud ſciunt. Sed ego propriam quandam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiamſi jure deficerent, quaſi perfectas tuerer. Conſtat autem, codicillos iſtos Aciliani manu ſcriptos. Licet ergo non ſint confirmati teſtamento, a me tamen, ut confirmati, obſervabuntur; præſertim, quum delatori locus non ſit. Nam ſi verendum eſſet, ne, quod ego dediſſem, populus eriperet, cunctatior fortaſſe & cautior eſſe deberem: quum vero liceat heredi donare, quod in hereditate ſubſedit, nihil eſt, quod obſtet illi meæ legi, cui publicæ leges non repugnant. Vale.

XVII. C. PLINIUS GALLO SUO S.

Deſcriptio villæ Laurentinæ.

Miraris, cur me Laurentinum, vel, ſi ita mavis, Laurens meum tantopere delectet. Deſines mirari, quum cognoveris gratiam villæ, opportunitatem loci, littoris ſpatium. Decem & ſeptem millibus paſſuum ab urbe ſeceſſit: ut peractis, quæ agenda fuerint, ſalvo jam & compoſito die, poſſis ibi manere. Aditur non una via: nam & Laurentina & Oſtienſis eodem ferunt, ſed Laurentina a quartodecimo lapide, Oſtienſis ab undecimo relinquenda eſt. Utrinque excipit iter aliqua ex parte arenoſum, junctis paullo gravius & longius, equo breve & molle. Varia hinc atque inde facies. Nam modo occurrentibus ſilvis via coarctatur, modo latiſſimis pratis diffunditur & pateſcit. Multi greges ovium, multa ibi equorum boumque ar-

armenta: quæ montibus hieme depulsa, herbis & tepore verno nitescunt. Villa usibus capax, non sumtuosa tutela, cujus in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidum: deinde porticus in D literæ similitudine circumactæ: quibus parvula, sed festiva, area includitur, egregium hæ adversum tempestates receptaculum: nam specularibus, ac multo magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cavædium hilare: mox triclinium satis pulchrum, quod in littus excurrit: ac si quando Africo mare impulsum est, fractis jam & novissimis fluctibus leviter adluitur. Undique valvas, aut fenestras non minores valvis habet: atque ita a lateribus & a fronte quasi tria maria prospectat, a tergo cavædium, porticum, aream; porticum rursus, mox atrium, silvas & longinquos respicit montes. Hujus læva retractius paullo cubiculum est amplum: deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet. Hæc & subjacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Hujus cubiculi & triclinii illius objectu includitur angulus, qui purissimum solem continet & accendit. Hoc hibernaculum, hoc etiam gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis qui nubilum inducunt, & serenum ante, quam usum loci, eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in aplida curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Parieti ejus, in bibliothecæ speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret dormitorium membrum, transitu interjacente, qui, suspensus & tabulatus, conceptum vaporem salubri temperamento huc illucque digerit & ministrat. Reliqua pars lateris hujus servorum libertorumque usibus detinetur, plerisque tam mundis, ut accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimum, deinde vel cubiculum grande, vel modica cœnatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet, post hanc cubiculum cum procœtone, altitudine æstivum, munimentis hibernum, est enim subductum omnibus ventis, huic cubiculo aliud, & procœton, communi pariete junguntur. Inde balinei cella frigidaria spatiosa & ef-

effusa, cujus in contrariis parietibus duo baptisteria, velut ejecta, sinuantur, abunde capacia, si innare in proximo cogites. Adjacet unctorium, hypocauston, adjacet propnigeon balinei: mox duæ cellæ, magis elegantes, quam sumtuosæ, cohæret calida piscina mirifice, ex qua natantes mare adspiciunt. Nec procul sphæristerium, quod calidissimo soli, inclinato jam die, occurrit, hinc turris erigitur, sub qua diætæ duæ; totidem in ipsa, præterea cœnatio, quæ latissimum mare, longissimum littus, amœnissimas villas prospicit. Est & alia turris: in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditurque: sata post apotheca & horreum, sub hoc triclinium, quod turbati mari nonnisi fragorem & sonum patitur, eumque jam languidum ac desinentem; hortum & gestationem videt, qua hortus includitur. Gestatio buxo, aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur, nam buxus, qua parte defenditur tectis, abunde viret; aperto cœlo apertoque vento, &, quamquam longinqua adspergine maris, inarescit. Adjacet gestationi interiore circuitu vinea tenera & umbrosa, nudisque etiam pedibus mollis & cedens. Hortum morus & ficus frequens vestit: quarum arborum illa vel maxime ferax est terra, malignior ceteris. Hac non deteriore, quam maris facie, cœnatio remota a mari fruitur. Cingitur diætis duabus a tergo, quarum fenestris subjacet vestibulum villæ, & hortus alius, pinguior & rusticus. Hinc cryptoporticus, prope publici operis, extenditur. Utrinque fenestræ, a mari plures, ab horto singulæ, & alternis pauciores. Hæ, quum serenus dies & immotus, omnes; quum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quiescunt, sine injuria patent. Ante cryptoporticum xystus violis odoratus. Teporem solis infusi repercussu cryptoporticus auget, quæ ut tenet solem, sic aquilonem inhibet submovetque: quantumque caloris ante, tantum retro frigoris, similiter Africum sistit, atque ita diversissimos ventos, alium alio a latere, frangit & finit. Hæc jucunditas ejus hieme, major æstate. Nam ante meridiem, xystum, post meridiem gestationes hortique proximam partem umbra sua temperat: quæ, ut

dies

dies crevit decrevitque, modo brevior, modo longior hac vel illac cadit. Ipſa vero cryptoporticus tunc maxime caret ſole, quum ardentiſſimus culmini ejus inſiſtit. Ad hoc patentibus feneſtris favonios accipit transmittitque: nec unquam ære pigro & manente ingraveſcit. In capite xyſti deinceps cryptoporticus, horti diæta eſt, amores mei; re vera amores: ipſe poſui. In hac heliocaminus quidem, alia xyſtum, alia mare, utraque ſolem, cubiculum autem valvis, cryptoporticum feneſtra proſpicit. Qua mare contra parietem medium, zotheca perquam elegantur recedit; quæ ſpecularibus & velis obductis reductisque modo adjicitur cubiculo, modo aufertur. Lectum & duas cathedras capit: a pedibus mare, a tergo villæ, a capite ſilvæ: tot facies locorum totidem feneſtris & diſtinguit & miſcet. Junctum eſt cubiculum noctis & ſomni, non illud voces ſervulorum, non maris murmur, non tempeſtatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem ſentit, niſi feneſtris apertis. Tam alti abditique ſecreti illa ratio, quod interjacens andron parietem cubiculi hortique diſtinguit, atque ita omnem ſonum media inanitate conſumit. Applicitum eſt cubiculo hypocauſtum perexiguum, quod anguſta feneſtra ſuppoſitum calorem, ut ratio exigit, aut effundit aut retinet. Procœton inde & cubiculum porrigitur in ſolem: quem orientem ſtatim exceptum ultra meridiem, obliquum quidem, ſed tamen ſervat. In hanc ego diœtam quum me recipio, abeſſe mihi etiam a villa mea videor, magnamque ejus voluptatem, præcipue Saturnalibus, capio, quum reliqua pars tecti, licentia dierum, feſtisque clamoribus perſonat. Nam nec ipſe meorum luſibus, nec illi ſtudiis meis obſtrepunt. Hæc utilitas, hæc amœnitas deficitur aqua ſalienti, ſed puteos, ac potius fontes habet, ſunt enim in ſummo. Et omnino littoris illius mira natura: quocunque loco moveris humum, obvius & paratus humor occurrit, isque ſincerus ac ne leviter quidem tanta maris vicinitate ſalſus. Suggerunt affatim ligna proximæ ſilvæ: ceteras copias Oſtienſis colonia miniſtrat. Frugi quidem homini ſufficit etiam vicus, quem una villa diſcernit: in hoc balinea meritoria tria:

mag-

magna commoditas, si forte balineum domi vel subitus adventus, vel brevior mora calefacere dissuadeat. Littus ornant varietate gratissima, nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstent multarum urbium faciem, sive mari, sive ipso littore utare, quod nonnunquam longa tranquillitas mollit; sæpius frequens & contrarius fluctus indurat. Mare non sane pretiosis piscibus abundat: soleas tamen & squillas optimas subgerit. Villa vero nostra etiam mediterraneas copias præstat, lac in primis, nam illuc e pascuis pecora conveniunt, si quando aquam umbramque sectantur. Justisne de caussis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quem tu, nimis urbanus es, nisi concupiscis: atque utinam concupiscas! ut tot tantisque dotibus villulæ nostræ maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

XVIII. C. PLINIUS MAURICO SUO S.

Promittit, se fratris illius filiis præceptorem electurum esse.

Quid a te jucundius mihi potuit injungi, quam ut præceptorem fratris tui liberis quærerem? Nam beneficio tuo in scholam redeo: illam dulcissimam ætatem quasi resumo. Sedeo inter juvenes, ut solebam: atque etiam experior, quantum apud illos auctoritatis ex studiis habeam. Nam proxime frequenti auditorio inter se coram multis ordinis nostri clare loquebantur: intravi, conticuerunt. Quod non referrem, nisi ad illorum magis laudem, quam ad meam, pertineret: ac nisi sperare te vellem, posse fratris tui filios probe discere. Quod superest, quum omnes, qui profitentur, audiero, quid de quoque sentiam, scribam: efficiamque, quantum tamen epistola consequi potero, ut ipse omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriæ fratris tui hanc fidem, hoc studium, præsertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra, quam ut liberi (dicerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo patre, te patruo reperiantur? Quam curam mi-

mihi, etiam si non mandasses, vindicassem. Nec ignoro suscipiendas offensas in eligendo præceptore: sed oportet me non modo offensas, verum etiam simultates pro fratris tui filiis tam æquo animo subire, quam parentes pro suis. Vale.

XIX. C. PLINIUS CEREALI SUO S.

Hortanti, ut actionem quandam recitet, productis dubitandi rationibus, rem curatius expendendam proponit.

Hortaris, ut orationem amicis pluribus recitem. Faciam, quia hortaris: quamvis vehementer addubitem. Neque enim me præterit, actiones, quæ recitantur, impetum omnem caloremque ac prope nomen suum perdere, ut quas soleant commendare simul & accendere judicum consessus, celebritas advocatorum, exspectatio eventus, fama non unius actoris, deductumque in partes audientium studium: ad hoc dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibusque motibus animi consentaneus vigor corporis. Unde accidit, ut hi, qui sedentes agunt, quamvis illis maxima ex parte supersint eadem illa, quæ stantibus, tamen hoc quod sedent, quasi debilitentur & deprimantur. Recitantium vero præcipua pronuntiationis adjumenta, oculi, manus præpediuntur: quo minus mirum est, si auditorum intentio languescit, nullis extrinsecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. His accedit, quod oratio, de qua loquor, pugnax & contentiosa est. Porro ita natura comparatum est, ut ea quæ scripsimus cum labore, cum labore etiam audiri putemus. Et sane quotusquisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia hæc & sonantia, quam austera & pressa, delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia: est tamen; quod plerumque evenit, ut aliud auditores, aliud judices exigant: quum alioqui præcipue auditor iis adfici debeat, quibus idem si foret judex, maxime permoveretur. Potest tamen fieri, ut quamquam in his difficultatibus libro isti novitas lenocinetur, novitas apud nostros:

ſtros: apud Græcos enim eſt quiddam, quamvis ex diverſo, non tamen omnino diſſimile. Nam, ut illis erat moris, leges, quas ut contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione convincere; ita nobis, ineſſe repetundarum legi, quod poſtularemus, cum hac ipſa lege, tum aliis colligendum fuit, quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tanto majorem apud doctos habere gratiam debet, quanto minorem apud indoctos habet. Nos autem, ſi placuerit recitare, adhibituri ſumus eruditiſſimum quemque. Sed plane adhuc, an ſit recitandum, examina tecum, omnesque, quos ego movi, in utraque parte calculos pone, idque elige, in quo vicerit ratio, a te enim ratio exigetur, nos excuſabit obſequium. Vale.

XX. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Regulum tribus jucundis exemplis, ut teſtamentorum inſidiatorem & injuſtum heredem, deſcribit.

Aſſem para, & accipe auream fabulam: fabulas immo, nam me priorum nova admonuit: nec refert, a qua potiſſimum incipiam. Verania Piſonis graviter jacebat, (hujus dico Piſonis, quem Galba adoptavit) ad hanc Regulus venit. Primum impudentiam hominis, qui venerit ad ægram, cujus marito inimiciſſimus, ipſi inviſiſſimus fuerat. Eſto, ſi venit tantum: at ille etiam proximus toro ſedit: *quo die, qua hora nata eſſet?* interrogavit: ubi audivit, componit vultum, intendit oculos, movet labra, agitat digitos, computat, nihil, niſi ut diu miſeram exſpectatione ſuſpendat. *Habes*, inquit, *climactericum tempus, ſed evades, quod ut tibi magis liqueat, aruſpicem conſulam, quem ſum frequenter expertus.* Nec mora: ſacrificium facit, affirmat, *exta cum ſiderum ſignificatione congruere.* Illa, ut in periculo credula, poſcit codicillos: legatum Regulo ſcribit, mox ingraveſcit: clamat moriens, *O hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quam perjurum!* qui ſibi per ſalutem filii perjeraſſet. Facit hoc Regulus non minus ſcelerate quam frequenter, quod iram deorum, quos

ipſe

ipſe quotidie fallit, in caput infelicis pueri deteſtatur. Vellejus Blæſus, ille locuples conſularis, noviſſima valetudine conflictabatur: cupiebat mutare teſtamentum. Regulus, qui ſperaret aliquid ex novis tabulis, quia nuper captare eum cœperat, medicos hortari, rogare, *quoquo modo ſpiritum hominii prorogarent.* Poſtquam ſignatum eſt teſtamentum, mutat perſonam, vertit alloquutionem, iisdemque medicis, *Quousque miſerum cruciatis? quid invidetis bonam mortem, cui dare vitam non poteſtis?* Moritur Blæſus: & tanquam omnia audiſſet, Regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duæ fabulæ. An ſcholaſtica lege tertiam poſcis? Eſt unde fiat. Aurelia, ornata femina, ſignatura teſtamentum, ſumſerat pulcherrimas tunicas: Regulus quum veniſſet ad ſignandum, *Rogo*, inquit, *has mihi leges.* Arelia ludere hominem putabat; ille ſerio inſtabat. Nec multa: coëgit mulierem aperire tabulas, ac ſibi tunicas, quas erat induta, legare: obſervavit ſcribentem, Inſpexit an ſcripſiſſet. Et Aurelia quidem vivit, ille tamen iſtud tanquam morituram coëgit, & hic hereditates, hic legata, quaſi mereatur, accepit! Ἀλλαχοῦ διατείνομαι in ea civitate, in qua jampridem non minora præmia, immo majora, nequitia & improbitas, quam pudor & virtus habent? Adſpice Regulum, qui ex paupere & tenui ad tantas opes per flagitia proceſſit, ut ipſe mihi dixerit, quum conſuleret, quam cito ſeſtertium ſexcenties impleturus eſſet, inveniſſe ſeſe exta duplicia, quibus portendi, millies & ducenties hubiturum. Et habebit, ſi modo, ut cœpit, aliena teſtamenta, quod eſt improbiſſimum genus falſi, ipſis, quorum ſunt illa, dictaverit. Vale.

LIBER III.

I. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Spurinnæ vitam laudat, sibique simile aliquando otium contingat, precatur.

Neſcio, an ullum jucundius tempus exegerim, quam quo nuper apud Spurinnam fui; adeo quidem, ut neminem magis in ſenectute (ſi modo ſeneſcere datum eſt) æmulari velim: nihil eſt enim illo vitæ genere diſtinctius. Me autem ut certus ſiderum curſus, ita vita hominum diſpoſita delectat, ſenum præſertim. Nam juvenes adhuc confuſa quædam & quaſi turbata non indecent: ſenibus placida omnia & ordinata conveniunt, quibus induſtria fera, turpis ambitio eſt. Hanc regulam Spurinna conſtantiſſime ſervat; quin etiam parva hæc, (parva, ſi non quotidie fiant) ordine quodam & velut orbe circumagit. Mane lectulo continetur: hora ſecunda calceos poſcit: ambulat millia paſſuum tria: nec minus animum quam corpus exercet. Si adſunt amici, honeſtiſſimi ſermones explicantur: ſi non, liber legitur: interdum etiam præſentibus amicis, ſi tamen illi non gravantur. Deinde conſidit, & liber rurſus, aut ſermo libro potior: mox vehiculum adſcendit: adſumit uxorem ſingularis exempli, vel aliquem amicorum, ut me proxime. Quam pulchrum illud, quam dulce ſecretum! quantum ibi antiquitatis! quæ facta, quos viros audias, quibus præceptis imbuare! quamvis ille hoc temperamentum modeſtiæ ſuæ indixerit, ne præcipere videatur. Peractis ſeptem millibus paſſuum, iterum ambulat mille, iterum reſidet, vel ſe cubiculo ac ſtilo reddit. Scribit enim, & quidem utraque lingua, lyrica doctiſſime. Mira illis dulcedo, mira ſuavitas, mira hilaritas: cujus gratiam cumulat ſanctitas ſcribentis. Ubi hora balinei nuntiata eſt, (eſt autem hieme nona, æſtate octava) in ſole, ſi caret vento, ambulat nudus. Deinde movetur pila vehementer & diu, nam hoc quo-

quoque exercitationis genere pugnat cum ſenectute. Lotus accubat, & paulliſper cibum differt: interim audit legentem remiſſius aliquid & dulcius. Per hoc omne tempus liberum eſt amicis vel eadem agere, vel alia, ſi malint. Apponitur cœna non minus nitida quam frugi, in argento puro & antiquo. Sunt in uſu & Corinthia, quibus delectatur, nec adficitur. Frequenter comœdis cœna diſtinguitur, ut voluptates quoque ſtudiis condiantur. Sumit aliquid de nocte, & æſtate. Nemini hoc longum eſt; tanta comitate convivium trahitur. Inde illi poſt ſeptimum & ſeptuageſimum annum aurium oculorumque vigor integer; inde agile & vividum corpus, ſolaque ex ſenectute prudentia. Hanc ego vitam voto & cogitatione præſumo, ingreſſurus avidiſſime, ut primum ratio ætatis receptui canere permiſerit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi & ſolatium & exemplum eſt idem Spurinna. Nam ille quoque, quoad honeſtum fuit, obiit officia, geſſit magiſtratus, provincias rexit: multoquo labore hoc otium meruit. Igitur eundem mihi curſum, eundem terminum ſtatuo: idque jam nunc apud te ſubſigno: ut ſi me longius evehi videris, in jus voces ad hanc epiſtolam meam, & quieſcere jubeas, quum inertiæ crimen effugero. Vale.

II. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Arrianum commendat.

Quod ipſe amicis tuis obtuliſſem, ſi mihi eadem materia ſuppeteret; id nunc jure videor a te meis petiturus. Arrianus Maturius Altinatium eſt princeps, quum dico princeps, non de facultatibus loquor, quæ illi large ſuperſunt: ſed de caſtitate, juſtitia, gravitate, prudentia. Hujus ego conſilio, in negotiis; judicio, in ſtudiis utor, nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intelligentia præſtat. Amat me (nihil poſſum ardentius dicere) ut tu. Caret ambitu: ideo ſe in equeſtri gradu tenuit, quum facile poſſet adſcendere altiſſimum, mihi tamen ornandus excolendus.

dusque est. Itaque magni æstimo, dignitati ejus aliquid adstruere, inopinantis, nescientis, immo etiam fortasse nolentis: adstruere autem, quod sit splendidum, nec molestum, cujus generis, quæ prima occasio tibi, conferas in eum, rogo; habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamvis enim ista non appetat, tam grate tamen excipit, quam si concupiscat. Vale.

III. C. PLINIUS CORELLIAE HISPULLAE S.

Corelliæ consulit de filii studiis instituendis, ideam boni magistri in Julio Genitore præscribens.

Quum patrem tuum, gravissimum & sanctissimum virum, suspexerim magis an amaverim, dubitem: teque in memoriam ejus, & in honorem tuum, unice diligam; cupiam necesse est, atque etiam, quantum in me fuerit, enitar ut filius tuus avo similis exsistat: equidem malo, materno: quamquam illi paternus etiam clarus spectatusque contigerit: pater quoque & patruus illustri laude conspicui, quibus omnibus ita demum similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas plurimum refert, a quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritiæ ratio intra contubernium tuum tenuit, præceptores domi habuit, ubi est vel erroribus modica vel etiam nulla materia. Jam studia ejus extra limen proferenda sunt, jam circumspiciendus rhetor Latinus, cujus scholæ severitas, pudor, in primis castitas, constet. Adest enim adolescenti nostro cum ceteris naturæ fortunæque dotibus, eximia corporis pulchritudo: cui in hoc lubrico ætatis non præceptor modo, sed custos etiam rectorque quærendus est. Videor ergo demonstrare tibi posse Julium Genitorem, amatur a me: judicio tamen meo non obstat caritas hominis, quæ ex judicio nata est. Vir est emendatus & gravis: paullo etiam horridior & durior, ut in hac licentia temporum. Quantum eloquentia valeat, pluribus credere potes, nam dicendi facultas aperta & expositа statim cernitur: VITA hominum altos recessus magnasque

que latebras habet; cujus pro Genitore me ſponſorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet, niſi profuturum: nihil diſcet, quod neſciſſe rectius fuerit. Nec minus ſæpe ab illo, quam a te meque admonebitur, quibus imaginibus oneretur, quæ nomina & quanta ſuſtineat. Proinde, faventibus diis, trade eum præceptori, a quo mores primum, mox eloquentiam diſcat, quæ male ſine moribus diſcitur. Vale.

IV. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Cauſſas exponit, cur advocationem pro Bæticis ſuſceperit: & conſulit, an recte fecerit.

Quamvis & amici, quos præſentes habebam, & ſermones hominum factum meum comprobaſſe videantur, magni tamen æſtimo ſcire, quid ſentias tu. Nam cujus integra re conſilium exquirere optaſſem; hujus etiam peracta judicium noſſe, mire concupiſco. Quum publicum opus mea pecunica inchoaturus in Tuſcos excurriſſem, accepto, ut præfectus ærarii, commeatu; legati provinciæ Bæticæ, quæſturi de proconſulatu Cæcilii Claſſici, advocatum me a ſenatu petierunt. Collegæ optimi, meique amantiſſimi, de communis officii neceſſitatibus præloquuti, excuſare me & eximere tentarunt. Factum eſt SC. perquam honorificum, *ut darer provincialibus patronus, ſi ab ipſo me impetraſſent.* Legati rurſus inducti, iterum me jam præſentem poſtulaverunt advocatum: implorantes fidem meam, quam eſſent contra Maſſam Babium experti: adlegantes patrocinii fœdus. Sequuta eſt clariſſima ſenatus adſenſio, quæ ſolet decreta præcurrere. Tum ego; *Deſino*, inquam, *P. C. putare, me juſtas excuſationis cauſſas adtuliſſe.* Placuit & modeſtia ſermonis & ratio. Compulit autem me ad hoc conſilium non ſolum conſenſus ſenatus, (quamquam hic maxime) verum etiam alii quidam minores, ſed tamen numeri. Veniebat in mentem, priores noſtros, etiam ſingulorum hoſpitum injurias accuſationibus voluntariis exſecutos, quo deformius arbitrabar publici hoſpitii jura negligere. Præterea, quum recordarer, quanta

ta pro iisdem Bæticis priore advocatione etiam pericula ſubiiſſem, conſervandum veteris officii meritum novo videbatur. Eſt enim ita comparatum, ut antiquiora beneficia ſubvertas, niſi illa poſterioribus cumules, nam QUAMLIBET ſæpe obligati, ſi quid unum neges, hoc ſolum meminerunt, quod negatum eſt. Ducebar etiam, quod deceſſerat Claſſicus, amotumque erat, quod in ejusmodi cauſſis ſolet eſſe triſtiſſimum, periculum ſenatoris. Videbam ergo, advocationi meæ non minorem gratiam, quam ſi viveret ille, propoſitam; invidiam nullam. In ſumma, computabam, ſi munere hoc, jam tertio fungerer, faciliorem mihi excuſationem fore, ſi quis incidiſſet, quem non deberem accuſare. Nam quum eſt omnium officiorum finis aliquis, tum OPTIME libertati venia obſequio præparatur. Audiſti conſilii mei motus, ſupereſt alterutra ex parte judicium tuum: in quo mihi æque jucunda erit ſimplicitas diſſentientis, quam comprobantis auctoritas. Vale.

V. C. PLINIUS MACRO SUO S.

Plinii majoris libri, vitæque & ſtudiorum ratio.

Pergratum eſt mihi, quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quærasque, qui ſint omnes. Fungar indicis partibus, atque etiam quo ſint ordine ſcripti, notum tibi faciam. Eſt enim hæc quoque ſtudioſis non injucunda cognitio. *De jaculatione equeſtri unus*, hunc, quum præfectus alæ militaret, pari ingenio curaque compoſuit. *De vita Pomponii Secundi duo*, a quo ſingulariter amatus, hoc memoriæ amici, quaſi debitum munus, exſolvit. *Bellorum Germaniæ viginti*, quibus omnia, quæ cum Germanis geſſimus bella, collegit. Inchoavit, quum in Germania militaret, ſomnio monitus. Adſtitit enim quieſcenti Druſi Neronis effigies, qui Germaniæ latiſſime victor ibi periit: commendabat memoriam ſui, orabatque, ut ſe ab injuria oblivionis adſereret. *Studioſi tres*, in ſex volumina propter amplitudinem diviſi: quibus oratorem ab incunabulis inſtituit & perficit. *Dubii ſermo-*

menis octo ſcripſit, ſub Nerone noviſſimis annis, quum omne ſtudiorum genus paullo liberius & erectius, periculoſum ſervitus feciſſet. *A fine Auſidii Baſſi* TRIGINTA UNUS. *Naturæ hiſtoriarum* TRIGINTA SEPTEM, opus diffuſum, eruditum, nec minus varium quam ipſa natura. Miraris, quod tot volumina, multaque in his tam ſcrupuloſa, homo occupatus abſolverit? Magis miraberis, ſi ſcieris, illum aliquamdiu cauſſas actitaſſe; deceſſiſſe anno ſexto & quinquageſimo: medium tempus diſtentum impeditumque, qua officiis maximis, qua amicitia principum egiſſe. Sed erat acre ingenium, incredibile ſtudium; ſumma vigilantia. Lucubrare Vulcanalibus incipiebat, non auſpicandi cauſſa, ſed ſtudendi, ſtatim a nocte multa: hieme vero, hora ſeptima, vel quum tardiſſime, octava, ſæpe ſexta. Erat ſane ſomni paratiſſimi, nonnunquam etiam inter ſtudia inſtantis & deſerentis. Ante lucem ibat ad Veſpaſianum imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum ſibi officium. Reverſus domum, quod reliquum erat temporis, ſtudiis reddebat. Poſt cibum ſæpe (quem interdiu levem & facilem, veterum more ſumebat) ſi quid otii, jacebat in ſole: liber legebatur: adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet. Dicere etiam ſolebat; NULLUM *eſſe librum tam malum, ut non aliqua parte prodeſſet.* Poſt ſolem plerumque frigida lavabatur. Deinde guſtabat, dormiebatque minimum. Mox, quaſi alio die, ſtudebat in cœnæ tempus. Super hanc liber legebatur; adnotabatur, & quidem curſim. Memini quendam ex amicis, quum lector quædam perperam pronuntiaſſet, revocaſſe & repeti coëgiſſe: huic avunculum meum dixiſſe, *Intellexeras nempe?* quum ille adnuiſſet, *Cur ergo revocabas? decem amplius verſus hac tua interpellatione perdidimus.* Tanta erat parſimonia temporis. Surgebat æſtate a cœna, luce; hieme, intra primam noctis: & tanquam aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores urbisque fremitum. In ſeceſſu ſolum balinei tempus ſtudiis eximebatur, quum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum deſtringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. In itinere, quaſi ſolutus ceteris

CU-

curis, huic uni vacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cujus manus hieme manicis muniebantur, ut ne cœli quidem aſperitas ullum ſtudiis tempus eriperet: qua ex cauſſa Romæ quoque ſella vehebatur. Repeto, me correptum ab eo, cur ambularem, *Poteras*, inquit, *has horas non perdere.* Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod ſtudiis non impertiretur. Hac intentione tot iſta volumina peregit, *Electorumque commentarios* centum ſexaginta mihi reliquit, opiſthographos quidem & minutiſſime ſcriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipſe, potuiſſe ſe, quum procuraret in Hiſpania, vendere hos commentarios Largio Licinio, quadringentis millibus numinum: & tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi, recordanti quantum legerit, quantum ſcripſerit, nec in officiis ullis, nec in amicitia principum fuiſſe? rurſus, quum audis, quid ſtudiis laboris impenderit, nec ſcripſiſſe ſatis nec legiſſe? Quid eſt enim, quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc inſtantia non poſſit efficere? Itaque ſoleo ridere, quum me quidam ſtudioſum vocant, qui, ſi comparer illi, ſum deſidioſiſſimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia diſtringunt? Quis ex iſtis, qui tota vita literis adſident, collarus illi, non quaſi ſommo & inertiæ deditus erubeſcat? Extendi epiſtolam, quamvis hoc ſolum quod requirebas, ſcribere deſtinaſſem, quos libros reliquiſſet. Confido tamen, hæc quoque tibi non minus grata, quam ipſos libros, futura: quæ te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad ſimile aliquid elaborandum, poſſunt æmulationis ſtimulis excitare. Vale.

VI. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Statuam Corinthii æris in templo patriæ poſiturus, rogat, ut baſis ex marmore pareatur.

Ex hereditate, quæ mihi obvenit, emi proxime Corinthium ſignum, modicum quidem, ſed feſtivum & expreſſum, quantum ego ſapio, qui fortaſſe in omni re,

e, in hac certe perquam exiguum ſapio: hoc tamen ignum ego quoque intelligo. Eſt enim nudum, nec ut vitia, ſi qua ſunt, celat: aut laudes parum oſtenat. Effingit ſenem ſtantem: oſſa, muſculi, nervi, enæ, rugæ etiam ut ſpirantis apparent: rari & cedenes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum: endent lacerti, papillæ jacent, receſſit venter. A tergo quoque eadem ætas, ut a tergo, æs ipſum, quantum erum color indicat, vetus & antiquum, talia denique mnia, ut poſſint artificum oculos tenere, delectare imeritorum. Quod me, quamquam tiruneulum, ſolicitavit ad emendum. Emi autem, non ut haberem doni, (neque enim ullum adhuc Corinthium domi habeo) erum ut in patria noſtra celebri loco ponerem; ac poiſſimum in Jovis templo. Videtur enim dignum temlo, dignum deo donum. Tu ergo, ut ſoles omnia, uæ a me tibi injunguntur, ſuſcipe hanc curam, & am nunc jube baſim fieri, ex quo voles marmore, uæ nomen meum honoresque capiat, ſi hos quoque utabis addendos. Ego ſignum ipſum, ut primum invenero aliquem, qui non gravetur, mittam tibi: vel pſe, quod mavis, adferam mecum. Deſtino enim (ſi amen officii ratio permiſerit) excurrere iſto. Gaudes, uod me venturum eſſe polliceor: ſed contrahes fronem, quum adjecero, ad paucos dies. Neque enim liutius abeſſe me ſinunt eadem hæc, quæ nondum exire patiuntur. Vale.

VII. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Silium Italicum, quem deceſſiſſe nuntiat, meritis laudibus ornat.

Modo nuntiatus eſt Silius Italicus in Neapolitano uo inedia vitam finiſſe. Cauſſa mortis, valetudo. Erat lli natus inſanabilis clavus, cujus tædio ad mortem irevocabili conſtantia decucurrit: uſque ad ſupremum liem beatus & felix, niſi quod minorem e liberis duous amiſit, ſed majorem melioremque, florentem, atue etiam conſularem reliquit. Læſerat famam ſuam

ſub Nerone; credebatur ſponte accuſaſſe: ſed in Vitellii amicitia ſapienter ſe & comiter geſſerat: ex proconſulatu Aſiæ gloriam reportaverat: maculam veteris induſtriæ laudabili otio abluerat. Fuit inter principes civitatis ſine potentia, ſine invidia. Salutabatur, colebatur, multumque in lectulo jacens, cubiculo ſemper non ex fortuna frequenti. Doctiſſimis ſermonibus dies tranſigebat, quum a ſcribendo vacaret, ſcribebat carmina majore cura quam ingenio, nonnunquam judicia hominum recitationibus experiebatur. Noviſſime, ita ſuadentibus annis, ab urbe receſſit, ſeque in Campania tenuit: ac ne adventu quidem novi principis inde commotus eſt. Magna Cæſaris laus, ſub quo hoc liberum fuit: magna illius, qui hac libertate auſus uti. Erat φιλόκαλος uſque ad emacitatis reprehenſionem. Plures iisdem in locis villas poſſidebat, adamatisque novis, priores negligebat. Multum ubique librorum, multum ſtatuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur: Virgilii ante omnes, cujus natalem religioſius, quam ſuum, celebrabat; Neapoli maxime, ubi monimentum ejus adire, ut templum, ſolebat. In hac tranquillitate annum quintum & ſeptuageſimum exceſſit, delicato magis corpore, quam infirmo. Utque noviſſimus a Nerone factus eſt conſul, ita poſtremus ex omnibus, quos Nero conſules fecerat, deceſſit. Illud etiam notabile, ultimus ex Neronianis conſularibus obiit, quo conſule Nero periit. Quod me recordantem, fragilitatis humanæ miſeratio ſubit. Quid enim tam circumciſum, tam breve, quam hominis vita longiſſima? An non videtur tibi Nero modo fuiſſe, quum interim ex iis, qui ſub illo geſſerant conſulatum, nemo jam ſupereſt? Quamquam quid hoc miror? nuper Lucius Piſo, pater Piſonis illius, quia a Valerio Feſto per ſummum facinus in Africa occiſus eſt, dicere ſolebat, *Neminem ſe videre in ſenatu, quem conſul ipſe ſententiam rogaviſſet.* Tam anguſtis terminis tantæ multitudinis vivacitas ipſa concluditur: ut mihi non venia ſolum dignæ, verum etiam laude videantur illæ regiæ lacrymæ. Nam ferunt, Xerxem, quum immenſum ex-

er-

ercitum oculis obiſſet; illacrymaſſe, quod tot millibus tam brevis immineret occaſus. Sed tanto magis hoc, quidquid eſt temporis, futilis & caduci, ſi non datur factis, (nam horum materia in aliena manu) certe ſtudiis proferamus: & quatenus nobis denegatur diu vivere, relinquamus aliquid, quo nos vixiſſe teſtemur. Scio te ſtimulis non egere; me tamen tui caritas evocat, ut currentem quoque inſtigem, ſicut tu ſoles me. Ἀγαθὴ δ' ἔρις, quum invicem ſe mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Vale.

VIII. C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

Tribunatum Suetonio impetratum, ipſo petente, in alium ſe translaturum, ſignificat.

Facis pro cetera reverentia, quam mihi præſtas, quod tam ſolicite petis, ut tribunatum, quem a Neratio Marcello, clariſſimo viro, impetravi tibi, in Cæſennium Silvanum, propinquum tuum, transferam. Mihi autem ſicut jucundiſſimum, ipſum te tribunum; ita non minus gratum, alium per te videre. Neque enim eſſe congruens arbitror, quem augere (honoribus) cupias huic pietatis titulos invidere, qui ſunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, quum ſit egregium & mereri beneficia & dare, utramque te laudem ſimul adſequuturum, ſi, quod ipſe meruiſti, aliis tribuas. Præterea intelligo, mihi quoque gloriæ fore, ſi ex hoc tuo facto non fuerit ignotum, amicos meos non gerere tantum tribunatus poſſe, verum etiam dare. Quare ego vero honeſtiſſimæ voluntati tuæ pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum eſt: ideoque liberum eſt nobis Silvanum in locum tuum ſubdere: cui cupio tam gratum eſſe munus tuum, quam tibi meum eſt. Vale.

IX. C. PLINIUS MINUCIANO SUO S.

Singulos actus & eventum accuſationis Claſſici enarrat.

Poſſum jam perſcribere tibi, quantum in publica provinciæ Bæticæ cauſſa laboris exhauſerim. Nam

fuit multiplex, actaque est sæpius cum magna varietate. Unde varietas? unde plures actiones? Cæcilius Classicus, homo fœdus & aperte malus, proconsulatum in ea non minus violenter quam sordide gesserat, eodem anno, quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus. Inde dictum Bæticorum (ut plerumque dolor etiam venustos facit) non illepidum ferebatur; DEDI MALUM, ET ACCEPI. Sed Marium una civitas publice, multique privati reum peregerunt; in Classicum tota provincia incubuit. Ille accusationem vel fortuita morte prævertit, nam fuit mors ejus infamis, ambigua tamen, ut enim credibile videbatur, voluisse exire de vita, quum defendi non posset; ita mirum, pudorem damnationis morte fugisse, quem non puduisset damnanda committere. Nihilominus Bætica etiam in defuncti accusatione perstabat. Provisum hoc legibus, intermissum tamen, & post longam intercapedinem tunc reductum. Addiderunt Bæticæ, quod simul socios ministrosque Classici detulerunt: nominatimque in eos inquisitionem postulaverunt. Aderam Bæticis, mecumque Lucejus Albinus, vir in dicendo copiosus, ornatus: quem ego quum olim mutuo diligerem, ex hac officii societate amare ardentius cœpi. Habet quidem gloria, in studiis præsertim, quiddam ἀκοινώνητον: nobis tamen nullum certamen; nulla contentio: quum uterque pari jugo non pro se, sed pro causa niteretur. Cujus & magnitudo & utilitas visa est postulare, ne tantum oneris singulis actionibus subiremus. Verebamur, ne nos dies, ne vox, ne latera deficerent, si tot crimina, tot reos uno velut fasce complecteremur: deinde ne judicum intentio multis nominibus multisque causis non laffaretur modo, verum etiam confunderetur: mox ne gratia singulorum collata atque permista, pro singulis quoque vires omnium acciperet: postremo, ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, alienis pœnis elaberentur. Etenim tum maxime favor & ambitio dominatur, quum sub aliqua specie severitatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud

lud exemplum, qui robuſtiſſimum & infirmiſſimum militem juſſit caudam equi; reliqua noſti. Nam nos quoque tam numeroſum agmen reorum ita demum videbamus poſſe ſuperari, ſi per ſingulos carperetur. Placuit in primis ipſum Claſſicum oſtendere nocentem: hic aptiſſimus ad ſocios ejus & miniſtros tranſitus erat, quia ſocii miniſtrique probari, niſi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos ſtatim Claſſico junximus: Bæbium Probum, & Fabium Hiſpanum: utrumque gratia, Hiſpanum etiam facundia, validum. Et circa Claſſicum quidem brevis & expeditus labor. Sua manu reliquerat ſcriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque cauſſa accepiſſet. Miſerat etiam epiſtolas Romam ad amiculam quandam, jactantes & glorioſas, his quidem verbis: *Io io, liber ad te venio: jam ſeſtertium quadragies redegi, parte vendita Bæticorum.* Circa Hiſpanum & Probum multum ſudoris. Horum antequam crimina ingrederer, neceſſarium credidi elaborare, ut conſtaret, miniſterium crimen eſſe, quod niſi effeciſſem, fruſtra miniſtros probaſſem. Neque enim ita defendebantur, ut negarent, ſed ut neceſſitati veniam precarentur: eſſe enim ſe provinciales, & ad omne proconſulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Reſtitutus, qui mihi reſpondit, vir exercitatus & vigilans, & quamlibet ſubitis paratus, *nunquam ſibi tantum caliginis, tantum perturbationis offuſum, quam quum ea præcepta & extorta defenſioni ſuæ cerneret, in quibus omnem fiduciam reponebat.* Conſilii noſtri exitus fuit: *Bona Claſſici, quæ habuiſſet ante provinciam*, placuit ſenatui *a reliquis ſeparari; illa filiæ, hæc ſpoliatis relinqui.* Additum eſt, *ut pecuniæ, quas creditoribus ſolverat, revocarentur.* Hiſpanus & Probus in quinquennium relegati. Adeo grave viſum eſt, quod initio dubitabatur, an omnino crimen eſſet. Poſt paucos dies Clavium Fuſcum, Claſſici generum, & Stillonium Priſcum, qui tribunus cohortis ſub Claſſico fuerat, accuſavimus, diſpari eventu. Priſco in biennium Italia interdictum: abſolutus eſt Fuſcus. Actione tertia commodiſſimum putavimus plures congregare, ne, ſi longius eſſet extracta cognitio, ſatietate & tædio quodam juſtitia cognoſcen-

centium severitasque languesceret: alioqui supererant minores rei, data opera huic in locum reservati: excepta tamen Classici uxore, quæ sicut implicita suspicionibus, ita non satis convinci probationibus visa est. Nam Classici filia, (quæ & ipsa inter reos erat) ne suspicionibus quidem hærebat. Itaque quum ad nomen ejus in extrema actione veniissem (neque enim, ut initio, sic etiam in fine verendum erat, ne per hoc totius accusationis auctoritas minueretur) honestissimum credidi, non premere immerentem: idque ipsum dixi & libere & varie. Nam modo legatos interrogabam, *docuissentne me aliquid, quod re probari posse confiderent?* modo consilium a senatu petebam, *putaretne debere me, si quam haberem in dicendo facultatem, in jugulum innocentis quasi, telum aliquod, intendere?* postremo totum locum hoc fine concluſi, *Dicet aliquis, Judicas ergo? Ego vero non judico: memini tamen me advocatum ex judicibus datum.* Hic numerosissimæ cauſſæ terminus fuit, quibusdam absolutis, pluribus damnatis, atque etiam relegatis, aliis in tempus, aliis in perpetuum. Eodem SC. industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata est: dignum solumque par pretium tanti laboris. Concipere animo potes, quam simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi testes interrogandi, sublevandi, refutandi. Jam illa quam ardua, quam molesta, tot reorum amicis secreto rogantibus negare, adversantibus palam obsistere? Referam unum aliquod ex iis, quæ dixi. Quum mihi quidam e judicibus ipsis pro reo gratiosissimo reclamarent, *Non minus*, inquam, *hic innocens erit, si ego omnia dixero.* Conjectabis ex hoc, quantas contentiones, quantas etiam offensas subierimus, duntaxat ad breve tempus. Nam *fides* in præsentia eos, quibus resistit, offendit; deinde ab illis ipsis suspicitur laudaturque. Non potui magis te in rem præsentem perducere. Dices, *Non fuit tanti, quid etiam mihi cum tam longa epistola?* Nolito ergo identidem quærere, *Quid Romæ geratur?* & tamen memento esse non epistolam longam, quæ tot dies, tot cognitiones, tot denique reos cauſſasque complexa sit. Quæ omnia videor mihi non minus bre-

breviter, quam diligenter, perſequutus. Temere dixi *diligenter*: ſuccurrit quod præterieram, & quidem ſero: ſed, quamquam præpoſtere, reddetur. Facit hoc Homerus, multique illius exemplo. Eſt alioqui perdecorum, a me tamen non ideo fiet. Ex teſtibus quidem, ſive iratus, quod evocatus eſſet invitus, ſive ſubornatus ab aliquo reorum, ut accuſationem exarmaret, Norbanum Licinianum, legatum & inquiſitorem, reum poſtulavit, tanquam in cauſſa Caſtæ (uxor hæc Caſſici) prævaricaretur. Eſt lege cautum, ut reus ante peragatur, tunc de prævaricatore quæratur, quia optime ex accuſatione ipſa accuſatoris fides æſtimatur. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquiſitionis officium præſidio fuit: tanta conflagavit invidia homo alioqui flagitioſus, & Domitiani temporibus uſus, ut multi: electusque tunc a provincia ad inquirendum, non tanquam bonus & fidelis, ſed tanquam Claſſici inimicus. Erat ab illo relegatus. Dari ſibi diem ad diluenda crimina poſtulavit. Neutrum impetravit; coactus eſt ſtatim reſpondere: reſpondit: malum parvumque ingenium hominis facit, ut dubitem, confidenter an conſtanter, certe paratiſſime. Objecta ſunt multa, quæ magis, quam prævaricatio, nocuerunt. Quin etiam duo conſulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, læſerunt eum teſtimonio, tanquam apud judicem, ſub Domitiano, Salvii Liberalis accuſatoribus adfuiſſet. Damnatus & in inſulam relegatus eſt. Itaque quum Caſtam accuſarem, nihil magis preſſi, quam quod accuſator ejus prævaricationis crimine corruiſſet. Preſſi tamen fruſtra, accidit enim res contraria & nova, ut, accuſatore prævaricationis damnato, rea abſolveretur. Quæris, quid nos dum hæc aguntur? Indicavimus ſenatui, ex Norbano didiciſſe nos publicam cauſſam, rurſusque debere ex integro diſcere, ſi ille prævaricator probaretur. Atque ita dum ille peragitur reus, ſedimus: poſtea Norbanus omnibus diebus cognitionis interfuit: eademque uſque ad extremum vel conſtantiam vel audaciam pertulit. Interrogo ipſe me, an aliquid omiſerim rurſus: & rurſus pæne omiſi. Summo die Salvius Liberalis reliquos legatos graviter increpuit, tanquam non omnes,

nes, quos mandaſſet provinicia, reos peregiſſent, atque ut eſt vehemens & diſertus, in diſcrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdemque gratiſſimos: mihi certe debere ſe prædicant, quod illum turbinem evaſerint. Hic erit epiſtolæ finis, re vera finis: literam non addam; etiamſi adhuc aliquid præteriſſe me ſenſero. Vale.

X. C. PLINIUS SUPRINNAE SUO ET COCCIAE S.

Quæ de Spurinnæ filio compoſuerat, parentibus mittit legenda & emendanda.

Compoſuiſſe me quædam de filio veſtro, non dixi vobis, quum proxime apud vos fui: primum, quia non ideo ſcripſeram, ut dicerem, ſed ut meo amori, meo dolori ſatisfacerem; deinde, quia te, Spurinna, quum audiſſes recitaſſe me, (ut mihi ipſe dixiſti) quid recitaſſem, ſimul audiſſe credebam. Præterea veritus ſum, ne vos feſtis diebus confunderem, ſi in memoriam graviſſimi luctus reduxiſſem. Nunc quoque paulliſper hæſitavi, id ſolum, quod recitavi, mitterem exigentibus vobis, an adjicerem, quæ in aliud volumen cogito reſervare. Neque enim adfectibus meis uno libello cariſſimam mihi & ſanctiſſimam memoriam proſequi ſatis eſt: cujus famæ latius conſuletur, ſi diſpenſata & digeſta fuerit. Verum hæſitanti mihi, omnia, quæ jam compoſui, vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem; ſimplicius & amicius mihi viſum eſt, omnia, præcipue quum adfirmetis, intra vos futura, donec placeat emittere. Quod ſupereſt, rogo, ut pari ſimplicitate, ſi qua exiſtimatis addenda, commutanda, omittenda, indicetis. Mihi difficile eſt hucusque intendere animum in dolore; difficile & vobis, ſed tamen ut ſculptorem, ut pictorem, qui filii veſtri imaginem faceret, admoneretis, quid exprimere, quid emendare deberet; ita me quoque formate, regite, qui non fragilem & caducam, ſed immortalem, ut vos putatis, effigiem conor efficere: quæ hoc diuturnior erit, quo verior, melior, abſolutior, fuerit. Vale.

XI.

XI. C. PLINIUS JULIO GENITORI SUO S.

Gratus animus Artemidori, officium Plinii erga se prædicantis, una cum aliis virtutibus laudatur.

Est omnino Artemidori nostri tam benigna natura, ut officia amicorum in majus extollat: inde etiam meum meritum, ut vera, ita supra meritum prædicatione circumfert. Equidem quum essent philosophi ab urbe submoti, fui apud illum in suburbano: & quo notabilius hoc periculosiusque esset, fui prætor. Pecuniam etiam, qua tunc illi ampliore opus erat, ut æs alienum exsolveret, contractum ex pulcherrimis caussis, mussantibus magis quibusdam & locupletibus amicis, mutuatus ipse, gratuitam dedi. Atque hæc feci, quum septem amicis meis aut occisis aut relegatis, (occisis, Senecione, Rustico, Helvidio; relegatis, Maurico, Gratilla, Arria, Fannia) tot circa me jactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque impendere idem exitium, certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen eximiam gloriam meruisse me, ut ille prædicat, credo: sed tantum effugisse flagitium. Nam & C. Musonium, socerum ejus, (quantum licitum est per ætatem) cum admiratione dilexi, & Artemidorum ipsum jam tum, quum in Syria tribunus militarem, arcta familiaritate complexus sum: idque primum non nullius indolis dedi specimen, quod virum aut sapientem, aut proximum simillimumque sapienti, intelligere sum visus. Nam ex omnibus, qui nunc se philosophos vocant, vix unum aut alterum invenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto, qua patientia corporis hiemes juxta & æstates ferat, ut nullis laboribus cedat, ut nihil in cibo aut potu voluptatibus tribuat, ut oculos animumque contineat. Sunt hæc magna, sed in alio: in hoc vero minima, si ceteris virtutibus comparentur, quibus meruit, ut a C. Musonio ex omnibus omnium ordinum adsectatoribus gener adsumeretur. Quæ mihi recordanti est quidem jucundum, quod me quum apud alios, tum apud te, tantis laudibus cumulet, vereor tamen, ne modum excedat, quem benigni-

tas

tas ejus (illuc enim, unde cœpi, revertor) non solet tenere. Nam in hoc uno interdum, vir alioqui prudentissimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quod pluris amicos suos, quam sunt, arbitratur. Vale.

XII. C. PLINIUS CATILIO SUO S.

Invitatus ad cœnam, qua conditione iturus sit, respondet.

Veniam ad cœnam: sed jam nunc paciscor, sit expedita, sit parca: Socraticis tantum sermonibus abundet: in his quoque teneat modum. Erunt officia antelucana, in quæ incidere impune ne Catoni quidem licuit, quem tamen C. Cæsar ita reprehendit, ut laudet. Scribit enim, *eos, quibus obvius fuerat, quum caput ebrii retexissent, erubuisse*; deinde adjicit, *putares, non ab illis Catonem, sed illos a Catone deprehensos.* Potuitne plus auctoritatis tribui Catoni, quam si ebrius quoque tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ ut apparatus & impendii, sic temporis modus constet. Neque enim ii sumus, quos vituperare ne inimici quidem possint, nisi ut simul laudent. Vale.

XIII. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Panegyricum, Trajano dictum, emendandum mittit.

Librum, quo nuper optimo principi consul gratias egi, misi exigenti: missurus, etsi non exegisses. In hoc consideres velim, ut pulchritudinem materiæ, ita difficultatem, in ceteris enim lectorem novitas ipsa intentum habet: in hoc, nota, vulgata dicta sunt omnia; quo fit, ut quasi otiosus securusque lector tantum eloquutioni vacet, in qua satisfacere difficilius est, quum sola æstimatur. Atque utinam ordo saltem, & transitus, & figuræ simul spectarentur! Nam invenire præclare, enuntiare magnifice, interdum etiam barbari solent: disponere apte, figurare varie, nisi eruditis, negatum est. Nec vero adfectanda sunt semper elata & excelsa. Nam, ut in pictura lumen non alia res

me-

magis quam umbra commendat, ita orationem tam ſubmittere, quam adtollere decet. Sed quid ego hæc doctiſſimo viro? quin potius illud: adnota, quæ putaveris corrigenda. Ita enim magis credam, cetera tibi placere, ſi quædam diſplicuiſſe cognovero. Vale.

XIV. C. PLINIUS ACILIO SUO S.

Macedonem, ſævum dominum, a ſervis ſuis in balneo oppreſſum narrat.

Rem atrocem, nec tantum epiſtola dignam, Largius Macedo, vir prætorius, a ſervis ſuis paſſus eſt: ſuperbus alioqui dominus & ſævus, & qui, ſerviſſe patrem ſuum, parum, immo minimum meminiſſet. Lavabatur in villa Formiana: repente eum ſervi circumſiſtunt: alius fauces invadit, alius os verberat, alius pectus, & ventrem, atque etiam (fœdum dictu) verenda contundit: & quum exanimem putarent, abjiciunt in fervens pavimentum, ut experirentur, an viveret. Ille, ſive quia non ſentiebat, ſive quia non ſentire ſimulabat, immobilis & extentus fidem peractæ mortis implevit. Tum demum, quaſi æſtu ſolutus effertur: excipiunt ſervi fideliores: concubinæ cum ululatu & clamore concurrunt. Ita & vocibus excitatus, & recreatus loci frigore, ſublatis oculis agitatoque corpore, vivere ſe (& jam tutum erat) confitetur. Diffugiunt ſervi; quorum magna pars comprehenſa eſt, ceteri requiruntur: ipſe paucis diebus ægre refocillatus, non ſine ultionis ſolatio deceſſit, ita vivus vindicatus, ut occiſi ſolent. Vides, quot periculis, quot contumeliis, quot ludibriis, ſimus obnoxii. Nec eſt, quod quisquam poſſit eſſe ſecurus, quia ſit remiſſus & mitis, non enim judicio domini, ſed ſcelere perimuntur. Verum hæc hactenus. Quid præterea novi? Quid? Nihil: alioqui ſubjungerem, nam & charta adhuc ſupereſt, & dies feriatus patitur plura contexi. Addam, quod opportune de eodem Macedone ſuccurrit. Quum in publico Romæ lavaretur, notabilis atque etiam, ut exitus docuit, ominoſa res accidit. Eques Romanus a ſervo ejus, ut

tran-

transitum daret, manu leviter admonitus, convertit se, nec servum a quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam graviter palma percussit, ut pæne concideret. Ita balneum illi, quasi per gradus quosdam primum contumeliæ locus deinde exitii fuit. Vale.

XV. C. PLINIUS PROCULO SUO S.

Roganti Proculo, ut versus suos emendaret; respondet, id libenter se susceperum esse.

Petis, ut libellos tuos in secessu legam, examinemque, an editione sint digni: adhibes preces: adlegas exemplum: rogas etiam, ut aliquid subsecivi temporis studiis meis subtraham, impertiam tuis: adjicis, M. Tullium mira benignitate poëtarum ingenia foviſſe. Sed ego nec rogandus sum, nec hortandus. Nam & poëticen ipsam religiosissime vereor, & te validissime diligo. Faciam ergo, quod desideras, tam diligenter, quam libenter. Videor autem jam nunc posse rescribere, esse opus pulchrum, nec supprimendum, quantum æstimare licuit ex iis, quæ me præsente recitasti: si modo mihi non impositit recitatio tua, legis enim suavissime & peritissime. Confido tamen, me non sic auribus duci, ut omnes aculei judicii mei illarum delinimentis refringantur. Hebetentur fortasse, & paullulum retundantur; evelli quidem extorquerique non possunt. Igitur non temere jam nunc de universitate pronuntio: de partibus experiar legendo. Vale.

XVI. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Alia majora, alia clariora esse, Arriæ factis & exemplo probat.

Adnotasse videor, facta dictaque virorum feminarumque illustrium alia clariora esse, alia majora. Confirmata est opinio mea hesterno Fanniæ sermone. Neptis hæc Arriæ illius, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit. Multa referebat aviæ suæ non minora hoc, sed obscuriora: quæ tibi existimo tam mirabi-

billa legenti fore, quam mihi audienti fuerunt. Aegrotabat Cæcina Pætus, maritus ejus, ægrotabat & filius, uterque mortifere, ut videbatur: filius deceſſit, eximia pulchritudine, pari verecundia, & parentibus non minus ob alia cæsus, quam quod filius erat. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exſequias, ut ignoraret maritus. Quin immo, quoties cubiculum ejus intraret, vivere filium, atque etiam commodiorem eſſe ſimulabat. Ac perſæpe interroganti, *quid ageret puer?* reſpondebat, *Bene quievit, libenter cibum ſumſit.* Deinde quum diu cohibitæ lacrymæ vincerent prorumperentque, egrediebatur, tum ſe dolori dabat, ſatiata, ſiccis oculis, compoſito vultu redibat, tanquam orbitatem foris reliquiſſet. Præclarum quidem illud ejusdem, ferrum ſtringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac pæne divinam, PAETE NON DOLET. Sed tamen iſta facienti dicentique gloria & æternitas ante oculos erant: quo majus eſt ſine præmio æternitatis, ſine præmio gloriæ abdere lacrymas, operire luctum, amiſſoque filio, matrem adhuc agere. Scribonianus arma in Illyrico contra Claudium moverat: fuerat Pætus in partibus, & occiſo Scriboniano, Romam trahebatur. Erat adſcenſurus navem, Arria milites orabat, ut ſimul imponeretur. *Nempe enim*, inquit, *daturi eſtis conſulari viro ſervulos aliquos, quorum e manu cibum capiat, a quibus veſtiatur, a quibus calcietur: omnia vel ſola præſtabo.* Non impetravit. Conduxit piſcatoriam naviculam, ingensque navigium minima ſequuta eſt. Eadem apud Claudium uxori Scriboniani, quum illa profiteretur indicium, *Ego*, inquit, *te audiam, cujus in gremio Scribonianus occiſus eſt, & vivis?* Ex quo manifeſtum eſt, ei conſilium pulcherrimæ mortis non ſubitum fuiſſe. Quin etiam quum Thraſea, gener ejus, deprecaretur, ne mori pergeret, interque alia dixiſſet, *Tu vis ergo filiam tuam, ſi mihi pereundum fuerit, mori mecum?* reſpondit, *Si tam diu tantaque concordia vixerit tecum, quam ego cum Pæto, volo.* Auxerat hoc reſponſo curam ſuorum: attentius cuſtodiebatur: ſenſit, &, *Nihil agitis*, inquit: *poteſtis enim efficere, ut male moriar; ne moriar, non*

20.

poteſtis. Dum hæc dicit, exſiluit cathedra, adverſoque parieti caput ingenti impetu impegit, & corruit. Refocillata, *Dixeram*, inquit, *vobis, inventuram me, quamlibet duram, ad mortem viam, ſi vos facilem negaſſetis.* Videnturne hæc tibi majora illo, *Pæte, non dolet*, ad quod per hæc pervendum eſt? quam interim illud quidem ingens fama, hæc, nulla circumfert. Unde colligitur, quod initio dixi, ALIA eſſe clariora, alia majora. Vale.

XVII. C. PLINIUS SERVIANO SUO S.

Anxius de ſalute amici ob ſilentium ejus, monet, ut propediem nuntiet, quid agat.

Rectene omnia? quod jampridem epiſtolæ tuæ ceſſant: An omnia recte; ſed occupatus es tu? An tu non occupatus; ſed occaſio ſcribendi vel rara vel nulla? Exime hunc mihi ſcrupulum, cui par eſſe non poſſum. Exime autem vel data opera tabellario miſſo: ego viaticum, ego etiam præmium dabo: nuntiet mihi modo, quod opto. Ipſe valeo: ſi valere eſt, ſuſpenſum & anxium vivere, exſpectantem in horas, timentemque pro capite amiciſſimo, quidquid accidere homini poteſt. Vale.

XVIII. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Panegyrici, uberius, quam in ſenatu dixerat, elaborati, recitationem cum voluptate exceptam denarrat.

Officium conſulatus injunxit mihi, ut reipubl. nomine principi gratias agerem, quod ego in ſenatu quum ad rationem & loci & temporis ex more feciſſem; bono civi convenientiſſimum credidi, eadem illa ſpatioſius & uberius volumine amplecti, primum, ut imperatori noſtro virtutes ſuæ veris laudibus commendarentur: deinde, ut futuri principes non quaſi a magiſtro, ſed tamen ſub exemplo præmonerentur, qua potiſſimum via poſſent ad eandem gloriam niti. Nam præcipere, qualis eſſe debeat princeps, pulchrum quidem,

dem; ſed oneroſum, ac prope ſuperbum eſt: laudare vero optimum principem, ac per hoc poſteris, velut e ſpecula lumen, quod ſequantur, oſtendere; idem utilitatis habet, arrogantiæ nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem, quod hunc librum, quum amicis recitare voluiſſem; non per codicillos, non per libellos, ſed *ſi commodum eſſet* & *ſi valde vacaret*, admoniti (nunquam porro, aut valde raro, vacat Romæ, aut commodum eſt, audire recitantem) fœdiſſimis inſuper tempeſtatibus per biduum convenerunt: quumque modeſtia mea finem recitationi facere voluiſſet, ut adjicerem tertium diem, exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem, an ſtudiis? Studiis malo, quo prope exſtincta refoventur. At cui materiæ hanc ſedulitatem præſtiterunt? nempe quam in ſenatu quoque, ubi perpeti neceſſe erat, gravari tamen vel puncto temporis ſolebamus; eandem nunc & qui recitare, & qui audire triduo velint, inveniuntur: non quia eloquentius, quam prius, ſed quia liberius, ideoque etiam libentius ſcribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis noſtri, quod res antea tam inviſa quam falſa; nunc ut vera, ita amabilis facta eſt. Sed ego cum ſtudium audientium, tum judicium mire probavi. Animadverti enim ſeveriſſima quæque vel maxime ſatisfacere. Memini quidem, me non multis recitaſſe, quod omnibus ſcripſi: nihilominus tamen, tanquam ſit eadem omnium futura ſententia, hac ſeveritate aurium lætor. Ac ſicut olim theatra male muſicos canere docuerunt, ita nunc in ſpem adducor, poſſe fieri, ut eadem theatra bene canere muſicos doceant. Omnes enim, qui placendi cauſſa ſcribunt, qualia placere viderint, ſcribent. Ac mihi quidem confido, in hoc genere materiæ lætioris ſtili conſtare rationem, quum ea potius, quæ preſſius & adſtrictius, quam illa, quæ hilarius & quaſi exſultantius ſcripſi, poſſint videri arceſſita & inducta: non ideo tamen ſegnius precor, ut quandoque veniat dies (utinamque jam venerit!) quo auſteris iſtis ſeverisque dulcia hæc blandiaque vel juſta poſſeſſione decedant. Habes acta mea tridui: quibus cognitis volui tantum te voluptа-

ratis abſentem & ſtudiorum nomine & meo capere, quantum præſens percipere potuiſſes. Vale.

XIX. C. PLINIUS CALVISIO RUFO S.

Conſulit, an emat prædia ſuis agris vicina, propoſitis in utramque partem rationibus.

Adſumo te in conſilium rei familiaris, ut ſoleo. Prædia agris meis vicina, atque etiam inſerta, venialia ſunt. In his me multa ſolicitant; aliqua nec minora deterrent. Solicitat primum ipſa pulchritudo jungendi: deinde, quod non minus utile quam voluptuoſum, poſſe utraque eadem opera, eodem viatico inviſere, ſub eodem procuratore, ac pæne iisdem actoribus habere, unam villam colere & ornare, alteram tantum tueri. Ineſt huic computationi ſumtus ſupellectilis, ſumtus atrienſium, topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorii inſtrumenti: quæ plurimum refert, unum in locum conferas, an in diverſa diſpergas. Contra vereor, ne ſit incautum, rem tam magnam iisdem tempeſtatibus, iisdem caſibus ſubdere. Tutius videtur, incerta fortunæ poſſeſſionum varietatibus experiri. Habet etiam multum jucunditatis ſoli cœlique mutatio, ipſaque illa peregrinatio interſita. Jam, quod deliberationis noſtræ caput eſt, agri ſunt fertiles, pingues, aquoſi: conſtant campis, vineis, ſilvis, quæ materiam & ex ea reditum ſicut modicum, ita ſtatum præſtant. Sed hæc felicitas terræ imbecillis cultoribus fatigatur. Nam poſſeſſor prior ſæpius vendidit pignora: & dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in poſterum exhauſit, quarum defectione rurſus reliqua creverunt. Sunt ergo inſtruendi complures frugi mancipes. Nam nec ipſe uſquam vinctos habeo, nec ibi quisquam. Supereſt, ut ſcias, quanti videantur poſſe emi; ſeſtertio tricies: non quia non aliquando quinquagies fuerint, verum & hac penuria colonorum & communi temporis iniquitate, ut reditus agrorum, ſic etiam pretium retro abiit. Quæris an hoc ipſum tricies facile colligere poſſimus? ſum quidem prope totus in prædiis, aliquid tamen fœ-

nore, nec moleſtum erit mutuari. Accipiam a ſocru, cujus arca non ſecus ac mea uror. Proinde hoc te non moveat, ſi cetera non refragantur, quæ velim quam diligentiſſime examines. Nam quum in omnibus rebus, tum in diſponendis facultatibus plurimum tibi & uſus & providentiæ ſupereſt. Vale.

XX. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

In comitiis modum per tabellas ſuffragandi reſtitutum narrat, ex quo incommoda futura anguratur.

Meminiſtine, te ſæpe legiſſe, quantas contentiones excitarit lex tabellaria, quantumque ipſi latori vel gloriæ vel reprehenſionis adtulerit? At nunc in ſenatu ſine ulla diſſenſione hoc quidem, ut optimum, placuit. Omnes comitiorum die tabellas poſtulaverunt. Exceſſeramus ſane manifeſtis illis apertisque ſuffragiis licentiam concionum. Non tempus loquendi, non tacendi modeſtia, non denique ſedendi dignitas cuſtodiebatur. Magni undique diſſonique clamores: procurrebant omnes cum ſuis candidatis: multa agmina in medio; multique circuli & indecora confuſio: adeo deſciveramus a conſuetudine parentum, apud quos omnia diſpoſita, moderata, tranquilla, majeſtatem loci pudoremque retinebant. Superſunt ſenes, ex quibus audire ſoleo hunc ordinem comitiorum. Citato nomine candidati, ſilentium ſummum. Dicebat ipſe pro ſe, vitam ſuam explicabat, teſtes & laudatores dabat, vel eum, ſub quo militaverat, vel eum, cui quæſtor fuerat, vel utrumque, ſi poterat: addebat quosdam ex ſuffragatoribus; illi graviter & paucis loquebantur. Plus hoc, quam preces, proderat. Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat ſenatus gravitate cenſoria. Ita ſæpius digni, quam gratioſi, prævalebant. Quæ nunc immodico favore corrupta, ad tacita ſuffragia, quaſi ad remedium, decurrerunt, quod interim plane remedium fuit: erat enim novum & ſubitum. Sed vereor, ne procedente tempore ex ipſo remedio vitia

naſcantur. Eſt enim periculum, ne tacitis ſuffragiis impudentia irrepat. Nam quotocuique eadem honeſtatis cura ſecreto, quæ palam? MULTI famam, conſcientiam pauci verentur. Sed nimis cito de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magiſtratus, qui maxime fieri debuerunt. Nam ut in recuperatoriis judiciis, ſic nos in his comitiis, quaſi repente apprehenſi, ſinceri judices fuimus. Hæc tibi ſcripſi, primum ut aliquid novi ſcriberem, deinde ut nonnunquam de republica loquerer, cujus materiæ nobis quanto rarior, quam veteribus, occaſio, tanto minus omittenda eſt. Et hercule quouſque illa vulgaria? *Eho, quid agis? Ecquid commode vales?* Habeant noſtræ quoque literæ aliquid non humile, nec ſordidum, nec privatis rebus incluſum. Sunt quidem cuncta ſub unius arbitrio, qui pro utilitate communi ſolus omnium curas laboresque ſuſcepit: quidam tamen ſalubri quodam temperamento ad nos quoque, velut rivi ex illo benigniſſimo fonte, decurrunt, quos & haurire ipſi, & abſentibus amicis quaſi miniſtrare epiſtolis poſſumus. Vale.

XXI. C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Mortem Martialis nuntiat, ejusque ingenium, ab ipso laudatus, laudat.

Audio Valerium Martialem deceſſiſſe, & moleſte fero. Erat homo ingenioſus, acutus, acer, & qui plurimum in ſcribendo & ſalis haberet & fellis, nec candoris minus. Proſequutus eram viatico ſecedentem. Dederam hoc amicitiæ, dederam etiam verſiculis, quos de me compoſuit. Fuit moris antiqui, eos, qui vel ſingulorum laudes, vel urbium ſcripſerant, aut honoribus aut pecunia ornare: noſtris vero temporibus, ut alia ſpecioſa & egregia, ita hoc in primis exolevit. Nam poſtquam deſiimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus. Quæris, qui ſint verſiculi, quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipſum volumen, niſi quosdam tenerem: tu, ſi placuerint hi, ceteros in libro

bro requires. Adloquitur Muſam, mandat, ut domum meam Esquiliis quærat, adeat reverenter:

Sed, ne tempore non tuo diſertam
Pulſes ebria januam, videto,
Totos dat tetricæ dies Minervæ,
Dum centum ſtudet auribus virorum,
Hoc quod ſecula poſterique poſſint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas.
Hæc hora eſt tua, quum fuerit Lyæus,
Quum regnat roſa, quum madent capilli,
Tunc me vel rigidi legant Catones.

Meritone eum, qui hæc de me ſcripſit, & tunc dimiſi amiciſſime, & nunc, ut amiciſſimum, defunctum eſſe doleo? Dedit enim mihi, quantum maxime potuit, daturus amplius, ſi potuiſſet. Tametſi quid homini poteſt dari majus, quam gloria, & laus, & æternitas? At non erunt æterna, quæ ſcripſit. Non erunt fortaſſe: ille tamen ſcripſit tanquam eſſent futura. Vale.

LIBER IV.

I. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Proſocero adventum ſuum ſignificat, eodem itinere Tiferni templum dedicaturus.

Cupis poſt longum tempus neptem tuam meque una videre. Gratum eſt utrique noſtrum, quod cupis; mutuo me hercule. Nam invicem nos incredibili quodam deſiderio veſtri tenemur, quod non ultra differemus. Atque adeo jam ſarcinulas adligamus, feſtinaturi, quantum itineris ratio permiſerit. Erit una, ſed brevis, mora: deflectemus in Tuſcos, non ut agros remque familiarem oculis ſubjiciamus (id enim poſtponi poteſt) ſed ut fungamur neceſſario officio. Oppidum eſt prædiis noſtris vicinum; nomen Tifernum Tiberinum, quod me pæne adhuc puerum patronum coopta-vit: tanto majore ſtudio, quanto minore judicio, adventus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego ut referrem gratiam (nam VINCI in amore turpiſſimum eſt) templum pecunia mea exſtruxi: cujus dedicationem, quum ſit paratum, differre longius, irreligioſum eſt. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare conſtitui. Subſiſtemus fortaſſe & ſequenti: ſed tanto magis viam ipſam corripiemus. Contingat modo te filiamque tuam fortes invenire! nam hilares certum eſt, ſi nos incolumes receperitis. Vale.

II. C. PLINIUS CLEMENTI SUO S.

M. Regulum, morte filii dolorem ſimulantem, notabiliter perſtringit.

Regulus filium amiſit: hoc uno malo indignus, quod neſcio an malum putet. Erat puer acris ingenii, ſed ambigui: qui tamen poſſet recta ſectari, ſi patrem non referret. Hunc Regulus emancipavit, ut heres matris exſiſteret. Mancipatum (ita vulgo ex moribus ho-

hominis loquebantur) fœda & insolita parentibus indulgentiæ simulatione captabat. Incredibile est; sed Regulum cogita. Amissum tamen luget insane. Habebat puer mannulos multos, & vinctos & solutos: habebat canes majores minoresque: habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes Regulus circa rogum trucidavit. Nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Convenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt, & quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant: utque breviter, quod sentio, enuntiem, in Regulo demerendo, Regulum imitantur. Tenet se trans Tiberim in hortis, quibus latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis suis occupavit, ut est in summa avaritia sumtuosus, in summa infamia glorioſus. Vexat ergo civitatem insaluberrimo tempore: & quod vexat, solatium putat. Dicit se velle ducere uxorem: hoc quoque, sicut alia, perverse. Audies brevi nuptias lugentis, nuptias senis: quorum alterum, immaturum; alterum, serum est. Unde hoc augurer, quæris? non quia adfirmat ipse (quo mendacius nihil est,) sed quia certum est, Regulum esse facturum, quidquid fieri non oportet. Vale.

III. C. PLINIUS ANTONINO SUO S.

Laus Antonini non tam ex honoribus, quos ampliſſimos geſſerat, quam ex ingenio & ſtilo Græco.

Quod semel atque iterum consul fuisti, similis antiquis, quod proconsul Asiæ, qualis ante te, qualis post te vix unus aut alter, (non sinit enim me verecundia tua dicere, nemo) quod sanctitate, quod auctoritate, ætate quoque princeps civitatis; est quidem venerabile & pulchrum: ego tamen te vel magis in remissionibus miror. Nam severitatem istam pari jucunditate condire, summæque gravitati tantum comitatis adjungere, non minus difficile, quam magnum est. Id tu cum incredibili quadam suavitate sermonum, tum vel præcipue stilo adsequeris. Nam & loquenti tibi illa Homerici senis mella profluere, & quæ scribis, com-

plere

plere apes floribus, & nectare videntur. Ita certe ſum adfectus ipſe, quum Græca epigrammata tua, quum jambos proxime legerem. Quantum ibi humanitatis, venuſtatis! quam dulcia illa! quam antiqua! quam arguta! quam recta! Callimachum me, vel Herodem, vel ſi quid his melius, tenere credebam: quorum tamen neuter utrumque aut abſolvit aut attigit. Hominemne Romanum tam Græce loqui? Non, medius fidius, ipſas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? Invideo Græcis, quod illorum lingua ſcribere maluiſti. Neque enim conjectura eget, quid ſermone patrio exprimere poſſis, quum hoc inſiticio & inducto tam præclara opera perfeceris. Vale.

IV. C. PLINIUS SOSSIO SUO S.

Tribunatum ſemeſtrem Calviſio Nepoti petit.

Calviſium Nepotem validiſſime diligo, virum induſtrium, diſertum, rectum, quod apud me vel potiſſimum eſt. Idem C. Calviſium, contubernalem meum, amicum tuum, arcta propinquitate complectitur. Eſt enim filius ſororis. Hunc ergo rogo, ſemeſtri tribunatu ſplendidiorem & ſibi & avunculo ſuo facias. Obligabis me, obligabis Calviſium noſtrum, obligabis ipſum, non minus idoneum debitorem, quam nos putas. Multa beneficia in multos contuliſti: auſim contendere, nullum te melius, æque bene vix unum aut alterum collocaſſe. Vale.

V. C. PLINIUS SPARSO SUO S.

Studium auditorii, quum recitaret orationem, comparat cum Aeſchinis auditoribus Rhodiis.

Aeſchinem, ajunt, petentibus Rhodiis legiſſe orationem ſuam, deinde Demoſthenis, ſummis utramque clamoribus. Quod tantorum virorum contigiſſe ſcriptis non miror, quum orationem meam proxime doctiſſimi homines hoc ſtudio, hoc adſenſu, hoc etiam labore per biduum audierint: quamvis hanc intentionem eorum

rum nulla hinc & inde collatio, nullum quaſi certamen accenderet. Nam Rhodii quum ipſis orationum virtutibus, tum etiam comparationis aculeis excitabantur: noſtra oratio ſine æmulationis gratia probabatur. An merito, ſcies, quum legeris librum; cujus amplitudo non ſinit me longiore epiſtola præloqui. Oportet enim nos in hac certe, in qua poſſumus, breves eſſe: quo ſit excuſatius, quod librum ipſum, non tamen ultra cauſſæ amplitudinem, extendimus. Vale.

VI. C. PLINIUS NASONI SUO S.

Laurentinum, propter ſtudiorum ſecretum, reliquis prædiis præfert.

Tuſci grandine excuſſi; in regione Tranſpadana ſumma abundantia, ſed par vilitas nuntiatur: ſolum mihi Laurentinum meum in reditu. Nihil quidem ibi poſſideo præter tectum & hortum, ſtatimque arenas: ſolum tamen mihi in reditu. Ibi enim plurimum ſcribo: nec agrum (quem non habeo) ſed ipſum me ſtudiis excolo; ac jam poſſum tibi, ut aliis in locis horreum plenum, ſic ibi ſcrinium oſtendere. Igitur tu quoque, ſi certa & fructuoſa prædia concupiſcis, aliquid in hoc littore para. Vale.

VII. C. PLINIUS LEPIDO SUO S.

Reguli ingenium & induſtriam in laudando & ornando filio deſcribit.

Sæpe tibi dico, ineſſe vim Regulo. Mirum eſt quam efficiat, in quod incubuit. Placuit ei lugere filium: luget, ut nemo. Placuit ſtatuas ei & imagines quam plurimas facere: hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cera, illum ære, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipſe vero & nuper, adhibito ingenti auditorio, librum de vita ejus recitavit: de vita pueri recitavit; tamen eundem librum, in exemplaria tranſcriptum mille, per totam Italiam provinciasque dimiſit. Scripſit publice, ut a decurionibus

bus eligeretur vocaliſſimus aliquis ex ipſis, qui legeret eum populo: factum eſt. Hanc ille vim (ſeu quo alio nomine vocanda eſt intentio, quidquid velis, obtinendi) ſi ad potiora vertiſſet, quantum boni efficere potuiſſet? quamquam minor vis bonis, quam malis, ineſt, ac ſicut ἀμαθία μὲν θράσος λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia, perverſa confirmat audacia. Exemplo eſt Regulus. Imbecillum latus, os confuſum, hæſitans lingua, tardiſſima inventio, memoria nulla: nihil denique præter ingenium inſanum: & tamen eo impudentia ipſoque illo furore pervenit, ut a plurimis orator habeatur. Itaque Herennius Senecio mirifice Catonis illud de oratore in hunc e contrario vertit: *Orator eſt vir malus, dicendi imperitus.* Non, mehercule, Cato ipſe tam bene verum oratorem, quam hic Regulum expreſſit. Habesne, quo tali epiſtolæ parem gratiam referas? Habes, ſi reſcripſeris, Num aliquis in municipio veſtro ex ſodalibus meis, num etiam ipſe tu nunc luctuoſum Reguli librum, ut circulator, in foro legeris, ſcilicet, ut ait Demoſthenes, ἐπάρας τὴν φωνὴν καὶ γεγηθὼς, καὶ λαρυγίζων. Eſt enim tam ineptus, ut riſum magis poſſit exprimere, quam gemitum. Credas non de puero ſcriptum, ſed a puero. Vale.

VIII. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Gratulationi de auguratu reſpondet, cauſſas explicans, cur eo honore præcipue lætetur.

Gratularis mihi, quod acceperim auguratum, jure gratularis, primum, quod graviſſimi principis judicium in minoribus etiam rebus conſequi pulchrum eſt: deinde quod ſacerdotium ipſum cum priſcum & religioſum, tum hoc quoque ſacrum plane & inſigne eſt, quod non adimitur viventi. Nam cetera, quamquam dignitate propemodum paria, ut tribuuntur, ſic auferuntur. In hoc fortunæ hactenus licet, ut dari poſſit. Mihi vero etiam illud gratulatione dignum videtur, quod ſucceſſi

Julio

Julio Frontino, principi viro: qui me nominationis die per hos continuos annos inter ſacerdotes nominabat, tanquam in locum ſuum cooptaret, quod nunc eventus ita comprobavit, ut non fortuitum videatur. Te quidem, ut ſcribis, ob hoc maxime delectat auguratus meus, quod Marcus Tullius augur fuit. Lætaris enim, quod honoribus ejus inſiſtam, quem æmulari in ſtudiis cupio. Sed utinam ut ſacerdotium idem & conſulatum, multo etiam juvenior quam ille, ſum conſequutus: ita ſenex ſaltem ingenium ejus aliqua ex parte adſequi poſſim! Sed nimirum quæ ſunt in manu hominum, & mihi & multis contigerunt: illud vero ut adipiſci arduum, ſic etiam ſperare nimium eſt, quod dari niſi a diis non poteſt. Vale.

IX. C. PLINIUS URSO SUO S.

Narrat, Baſſum, ex Bithynia repetundarum reum, a ſe defenſum liberatumque eſſe.

Cauſſam per hos dies dixit Julius Baſſus, homo laborioſus & adverſis ſuis clarus. Accuſatus eſt ſub Veſpaſiano a privatis duobus: ad ſenatum remiſſus, diu pependit; tandemque abſolutus vindicatusque eſt. Titum timuit, ut Domitiani amicus; a Domitiano relegatus eſt. Revocatus a Nerva, ſortitusque Bithyniam, rediit reus, accuſatus non minus acriter, quam fideliter defenſus: varias ſententias habuit, plures tamen, quaſi mitiores. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus & vehemens. Rufo ſucceſſit Theophanes, unus ex legatis, fax accuſationis & origo. Reſpondi ego. Nam mihi Baſſus injunxerat, ut totius defenſionis fundamenta jacerem: dicerem de ornamentis ſuis, quæ illi & ex generis claritate & ex periculis ipſis magna erant; dicerem de conſpiratione delatorum, quam in quæſtu habebant; dicerem cauſſas, quibus factioſiſſimum quemque, ut illum ipſum Theophanem, offendiſſet. Eundem me voluerat occurrere crimini, quo maxime premebatur: in aliis enim, quamvis auditu gravioribus, non abſolutionem modo, verum etiam

etiam laudem merebatur. Hoc illum alias onerabat, quod homo ſimplex & incautus quædam a provincialibus, ut amicis, acceperat. Nam fuerat in provincia eadem quæſtor. Hæc accuſatores furta ac rapinas; ipſe munera vocabat: ſed lex munera quoque accipi vetat. Hic ego quid agerem? quod iter defenſionis ingrederer? Negarem? Verebar, ne plane furtum videretur, quod confiteri timerem. Præterea rem manifeſtam infitiari, augentis erat crimen, non diluentis: præſertim quum reus ipſe nihil integrum advocatis reliquiſſet. Multis enim, atque etiam principi, dixerat, ſola ſe munuſcula, dumtaxat natali ſuo aut Saturnalibus, accepiſſe, & plerisque miſiſſe. Veniam ergo peterem? Jugularem reum, quem ita deliquiſſe concederem, ut ſervari, niſi venia, non poſſet. Tanquam recte factum tuerer? Non illi profuiſſem, ſed ipſe impudens exſtitiſſem. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere. Videor tenuiſſe. Actionem meam, ut prælia ſolet, nox diremit. Egerem horis tribus & dimidia; ſupererat ſeſquihora. Nam quum e lege accuſator ſex horas, novem reus accepiſſet; ita diviſerat tempus reus inter me, & eum, qui dicturus poſt erat, ut ego quinque horis, ille reliquis uteretur. Mihi ſucceſſus actionis ſilentium finemque ſuadebat. Temerarium eſt enim, ſecundis non eſſe contentum. Ad hoc verebar, ne mox corporis vires iterato labore deficerent; quem difficilius eſt repetere, quam jungere. Erat etiam periculum, ne reliqua actio mea & frigus, ut depoſita, & tædium, ut reſumta pateretur. Ut enim faces ignem aſſidua concuſſione cuſtodiunt, dimiſſum ægerrime reparant; ſic & dicentis calor & audientis intentio continuatione ſervatur, intercapedine & quaſi remiſſione langueſcit. Sed Baſſus multis precibus, pæne etiam lacrymis, obſecrabat, implerem meum tempus. Parui, utilitatemque ejus prætuli meæ. Bene ceſſit: inveni ita erectos animos ſenatus, ita recentes, ut priori actione incitati magis, quam ſatiati viderentur. Succeſſit mihi Lucius Albinus tam apte, ut orationes noſtræ varietatem duarum, contextum unius habuiſſe credantur. Reſpondit Herennius Pollio in-

instanter & graviter: deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoque, ut cetera, impudentissime, quod post duos, & consulares & disertos, tempus sibi, & quidem laxius, vindicavit. Dixit in noctem, atque etiam nocte, inlatis lucernis. Postero die egerunt pro Basso Tirius Homullus, & Fronto, mirifice: quarum diem probationes occupaverunt. Censuit Bæbius Maces, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri: Cæpio Hispo, salva dignitate, judices dandos. Uterque recte. Qui fieri potest, inquis, quum tam diversa censuerint? quia scilicet & Macro, legem intuenti, consentaneum fuit damnare eum, qui contra legem munera acceperat: & Cæpio, quum putaret licere senatui, sicut licet, & mitigare leges & intendere, non sine ratione veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inusitato. Prævaluit sententia Cæpionis: quin immo consurgenti ei ad censendum, acclamatum est, quod solet residentibus. Ex quo potes æstimare, quanto consensu sit exceptum, quum diceret, quod tam favorabile fuit, quum dicturus videretur. Sunt tamen, ut in senatu, ita in civitate, in duas partes hominum judicia divisa. Nam quibus sententia Cæpionis placuit, sententiam Marci, ut duram rigidamque, reprehendunt: quibus Marci, illam alteram dissolutam atque etiam incongruentem vocant. Negant enim congruens esse, retinere in senatu, cui judices dederis. Fuit & tertia sententia. Valerius Paullinus adsensus Cæpioni, hoc amplius censuit, referendum de Theophane, quum legationem renuntiasset. Arguebat enim multa in accusatione feciſſe, quæ illa ipsa lege, qua Bassum accusaverat, tenerentur. Sed hanc sententiam consules, quamquam maximæ parti senatus mire probatur, non sunt persequuti. Paullinus tamen & justitiæ famam & constantiæ tulit. Misso senatu Bassus, magna hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Fecerat eum favorabilem renovata discriminum vetus fama, notumque periculis nomen, & in procero corpore mœsta & squalida senectus. Habebis hanc interim epistolam ut πρόδρομον: exspectabis oratio-

tio.

tionem plenam onuſtamque: & exſpectabis diu: neque enim leviter & curſim, ut de re tanta, retractanda eſt. Vale.

X. C. PLINIUS SABINO SUO S.

Heres cum Sabino factus de libertate ſervi, quamvis non plene ſcripta, ex æquitate cenſet.

Scribis mihi, Sabinam, quæ nos reliquit heredes, Modeſtum ſervum ſuum nuſquam liberum eſſe juſſiſſe: eidem tamen, ſic adſcripſiſſe legatum, *Modeſto, quem liberum eſſe juſſi.* Quæris, quid ſentiam? Contuli cum prudentibus. Convenit inter omnes, nec libertatem deberi, quia non ſit data; nec legatum, quia ſervo ſuo dederit. Sed mihi manifeſtus error videtur: ideoque puto nobis, quaſi ſcripſerit Sabina, faciendum, quod ipſa ſcripſiſſe ſe credidit. Confido, acceſſurum te ſententiæ meæ, quum religioſiſſime ſoleas cuſtodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexiſſe pro jure eſt. Neque enim minus apud nos honeſtas, quam apud alios neceſſitas valet. Moretur ergo in libertate, ſinentibus nobis, fruatur legato, quaſi omnia diligentiſſime caverit. Cavit enim, quæ heredes bene elegit. Vale.

XI. C. PLINIUS MINUTIANO SUO S.

Liciniani rhetoricam profeſſionem narrat, tanquam propter inceſtum cum Veſtali a Domitiano ad exſilium redacti.

Audiſtine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? nondum te puto audiſſe; eſt enim recens nuntius. Prætorius hic modo inter eloquentiſſimos cauſſarum actores habebatur: nunc eo decidit, ut exſul de ſenatore, rhetor de oratore fieret. Itaque ipſe in præfatione dixit dolenter & graviter, *quos tibi fortuna ludos facis? Facis enim ex Profeſſoribus Senatores, ex Senatoribus Profeſſores.* Cui ſententiæ tantum bilis, tantum amaritudinis ineſt, ut mihi videatur ideo profeſſus, ut hoc diceret.

ret. Idem, quum Græco pallio amictus intraſſet (carent enim togæ jure, quibus aqua & igni interdictum eſt) poſtquam ſe compoſuit, circumſpexitque habitum ſuum: *Latine*, inquit, *declamaturus ſum.* Dices, Triſtia & miſeranda: dignum tamen illum, quia hæc ipſa ſtudia inceſti ſcelere maculaverit. Confeſſus eſt quidem inceſtum: ſed incertum, utrum quia verum erat, an quia graviora metuebat, ſi negaſſet. Fremebat enim Domitianus, æſtuabatque ingenti invidia, deſtitutus. Nam quum Corneliam, maximam Veſtalem, defodere vivam concupiſſet, ut qui illuſtrari ſeculum ſuum ejusmodi exemplo arbitraretur, pontificis maximi jure, ſeu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos pontifices non in Regiam, ſed in Albanam villam convocavit. Nec minore ſcelere, quam quod ulciſci videbatur, abſentem inauditamque damnavit inceſti, quum ipſe fratris filiam inceſto non polluiſſet ſolum, verum etiam occidiſſet, nam vidua abortu periit. Miſſi ſtatim pontifices, qui defodiendam necandamque curarent. Illa nunc ad Veſtam, nunc ad ceteros deos manus tendens, multa, ſed hoc frequentiſſime, clamitabat: *Me Cæſar inceſtam putat; qua ſacra faciente, vivit, triumphavit.* Blandiens hæc, an irridens; ex fiducia ſui, an ex contemtu principis dixerit, dubium eſt, dixit, donec ad ſupplicium, neſcio an innocens, certe tanquam innocens, ducta eſt. Quin etiam, quum in illud ſubterraneum cubiculum demitteretur, hæſiſſetque deſcendenti ſtola, vertit ſe ac recollegit; quumque ei carnifex manum daret, averſata eſt, & reſiluit; fœdumque contagium, quaſi plane a caſto puroque corpore, noviſſima ſanctitate rejecit; omnibusque numeris pudoris, πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν, εὐσχήμως πεσεῖν. Præterea Celer, eques Romanus, cui Cornelia objiciebatur, quum in comitio virgis cæderetur, in hac voce perſtiterat, *quid feci? nihil feci.* Ardebat ergo Domitianus & crudelitatis & iniquitatis infamia. Arripit Licinianum, quod in agris ſuis occultaſſet Corneliæ libertam: ille ab iis, quibus erat curæ, prænonetur, ſi comitium & virgas pati nollet, ad confeſſionem confu-

ge-

geret, quasi ad veniam: fecit. Loquutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam, quale est illud, κεῖται Πάτροκλος. Ait enim, *ex Advocato nuntius factus sum. Recessit Licinianus.* Gratum hoc Domitiano, adeo quidem, ut gaudio proderetur, diceretque, *Absolvit nos Licinianus.* Adjecit etiam, *Non esse verecundiæ ejus instandum:* ipsi vero permisit, si qua posset, ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur; exsilium molle, velut præmium, dedit. Ex quo tamen postea clementia divi Nervæ translatus est in Siciliam, ubi nunc profitetur, seque de fortuna prætationibus vindicat. Vides, quam obsequenter pæream tibi, qui non solum res urbanas, verum etiam peregrinas tam sedulo scribo, ut altius repetam. Et sane putabam te, quia tunc abfuisti, nihil aliud de Liciniano audisse, quam relegatum ob incestum. Summam enim rerum nuntiat fama, non ordinem. Mereor, ut vicissim, quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quædam incidere) perscribas: denique quidquid voles, dummodo non minus longa epistola nunties. Ego non paginas tantum, sed etiam versus syllabasque numerabo. Vale.

XII. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Marcellini factum laudat, qui defuncti scribæ residuum salarium apud se subsidere noluerit.

Amas Egnatium Marcellinum, atque etiam mihi sæpe commendas: amabis magis commendabisque, si cognoveris recens ejus factum. Quum in provinciam quæstor exisset, scribamque, qui sorte obtigerat, ante legitimum salarii tempus amisisset, quod acceperat scribæ daturus, intellexit & statuit subsidere apud se non oportere. Itaque reversus, Cæsarem, deinde, Cæsare auctore, senatum consuluit, quid fieri de salario vellet. Parva, sed tamen quæstio. Heredes scribæ sibi; præfecti ærario populo vindicabant. Acta causa est: dixit heredum advocatus, deinde populi: uterque percommode. Cæcilius Strabo ærario censuit inferendum: Bæbius

bius Macer heredibus dandum. Obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, ut ego ſtatim feci. Quamvis enim abunde ſufficiat illi, quod eſt & a principe & a ſenatu probatus; gaudebit tamen teſtimonio tuo. Omnes enim, qui gloria famaque ducuntur, mirum in modum adſenſio & laus, a minoribus etiam profecta, delectat. Te vero Marcellinus ita reveretur, ut judicio tuo plurimum tribuat. Accedit his, quod, ſi cognoverit factum ſuum iſto uſque penetraſſe, neceſſe eſt, laudis ſuæ ſpatio, & curſu, & peregrinatione lætetur. Etenim, neſcio quo pacto, vel magis homines juvat gloria lata, quam magnà. Vale.

XIII. C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

Municipes ſuos hortatur, ut ſcholam inſtituant, etiam tertiam ſumtus partem pollicitus; rogat Tacitum, ut præceptores circumſpiciat.

Salvum te in urbem veniſſe gaudeo. Veniſti autem, ſi quando alias, nunc maximè mihi deſideratus. Ipſe pauculis adhuc diebus in Tuſculano commorabor, ut opuſculum, quod eſt in manibus, abſolvam. Vero, ægre reſumam: interim ne quid feſtinationi meæ pereat, quod ſum præſens petiturus, hac quaſi præcurſoria epiſtola rogo. Sed prius accipe cauſſas rogandi. (deinde ipſum, quod peto.) Proxime quum in patria mea fui, venit ad me ſalutandum municipis mei filius prætextatus. Huic ego, *Studes?* inquam. Reſpondit, *Etiam. Ubi? Mediolani. Cur non hic?* Et pater ejus, (erat enim una, atque etiam ipſe adduxerat puerum) *Quia nullos hic præceptores habemus. Quare nullos? Nam vehementer intereſt veſtra, qui patres eſtis,* (& opportune complures patres audiebant) *liberos veſtros hic potiſſimum diſcere. Ubi enim aut jucundius morarentur, quam in patria; aut pudicius continerentur, quam ſub oculis parentum? aut minore ſumtu, quam domi? Quantulum eſt ergo, collata pecunia, conducere præceptores? quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea quæ peregre emuntur, (omnia autem peregre emuntur)*

im-

impenditis, adjicere mercedibus? Atque adeo ego, qui nondum liberos habeo, paratus sum pro republica nostra, quasi pro filia vel parente, tertiam partem ejus, quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem, ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur, ut accidere multis in locis video, in quibus præceptores publice conducuntur. Huic vitio uno remedio occurri potest, si parentibus solis jus conducendi relinquatur, iisdemque religio recte judicandi necessitate collationis addatur. Nam qui fortasse de alieno negligentes, certe de suo diligentes erunt: dabuntque operam, ne a me pecuniam (non) nisi dignus, accipiat, si accepturus & ab ipsis erit. Proinde consentite, conspirate, majoremque animum, ex meo sumite, qui cupio esse quam plurimum, quod debeam conferre. Nihil honestius præstare liberis vestris, nihil gratius patriæ potestis. Edoceantur hic, qui hic nascuntur, statimque ab infantia natale solum amare, frequentare consuescant. Atque utinam tam claros præceptores inducatis, ut a finitimis oppidis studia hinc petantur! utque nunc liberi vestri alienа in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant. Hæc putavi altius & quasi a fonte repetenda; quo magis scires, quam gratum mihi foret, si susciperes, quod injungo. Injungo autem, & pro rei magnitudine rogo, ut ex copia studiosorum, quæ ad te ex admiratione ingenii tui convenit, circumspicias præceptores, quos solicitare possimus; sub ea tamen conditione, ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus servo. Illi judicent, illi eligant: ego mihi curam tantum & impendium vindico. Proinde si quis fuerit repertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege, ut hinc nihil aliud certum, quam fiduciam suam ferat. Vale.

XIV. C. PLINIUS PATERNO SUO S.

Hendecasyllabos, quorum lasciviam excusat, judicio Paterni submittit.

Tu fortasse orationem, ut soles, & flagitas & exspectas: at ego, quasi ex aliqua peregrina delicataque mer-

merce, luſus meos tibi prodo. Accipies cum hac epiſtola hendecaſyllabos noſtros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus otium temporis. His jocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, iraſcimur: deſcribimus aliquid modo preſſius, modo elatius: atque ipſa veritate tentamus efficere, ut alia aliis, quædam fortaſſe omnibus placeant. Ex quibus tamen ſi nonnulla tibi paullo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuæ cogitare, ſummos illos & graviſſimos viros, qui talia ſcripſerunt, non modo laſcivia rerum, ſed ne verbis quidem nudis abſtinuiſſe, quæ nos refugimus, non quia ſeveriores (unde enim?) ſed quia timidiores ſumus. Scimus alioqui hujus opuſculi illam eſſe veriſſimam legem, quam Catullus expreſſit,

Nam caſtum eſſe decet pium poëtam
Ipſum, verſiculos nihil neceſſe eſt:
Qui tunc denique habent ſalem & leporem,
Si ſunt molliculi & parum pudici.

Ego quanti faciam judicium tuum, vel ex hoc poteſt æſtimare, quod malui omnia a te penſitari, quam electa laudari. Et ſane quæ ſunt commodiſſima, deſinunt videri, quum paria eſſe cœperunt. Præterea ſapiens ſubtilisque lector, debet non diverſis conferre diverſa, ſed ſingula expendere, nec deterius alio putare, quod eſt in ſuo genere perfectum. Sed quid ego plura? Nam longiore præfatione vel excuſare vel commendare ineptias, ineptiſſimum eſt. Unum illud prædicendum videtur, cogitare me has nugas meas ita inſcribere, HENDECASYLLABI, qui titulus ſola metri lege conſtringitur. Proinde ſive *epigrammata*, ſive *idyllia*, ſive *eclogas*, ſive (ut multi) *poëmatia*, ſeu quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tantum *hendecaſyllabos* præſto. A ſimplicitate tua peto, ut, quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas: neque eſt difficile, quod poſtulo. Nam ſi hoc opuſculum noſtrum aut potiſſimum eſſet aut ſolum, fortaſſe poſſet durum videri dicere, *quære, quod agas:* molle & humanum eſt, *habes, quod agas.* Vale.

XV. C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

Futuro conſuli, ut auguratur, Aſinium, tanquam ejus quæſtorem futurum, commendat.

Si quid omnino, hoc certe judicio facio, quod Aſinium Rufum ſingulariter amo. Eſt homo eximius & bonorum amantiſſimus. Cur enim non me quoque inter bonos numerem? Idem Cornelium Tacitum (ſcis quem virum) arcta familiaritate complexus eſt. Proinde ſi utrumque noſtrum probas, de Rufo quoque neceſſe eſt idem ſentias, quum ſit ad connectendas amicitias vel tenaciſſimum vinculum, morum ſimilitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoque functus eſt optimi civis officio, quod fœcunditate uxoris large frui voluit eo ſeculo, quo plerisque etiam ſingulos filios orbitatis præmia graves faciunt: quibus ille deſpectis, avi quoque nomen adſumſit. Eſt enim avus, & quidem ex Saturio Firmo, quem diliges ut ego, ſi, ut ego, propius inſpexeris. Hæc eo pertinent, ut ſcias, quam copioſam, quam numeroſam domum uno beneficio ſis obligaturus? ad quod petendum, voto primum, deinde bono quodam omine adducimur. Optamus enim tibi ominamurque in proximum annum conſulatum. Ita nos virtutes tuæ, ita judicia principis augurari volunt. Concurrit autem, ut ſi eodem anno quæſtor, maximus ex liberis Rufi, Aſinius Baſſus, juvenis, (neſcio an dicam, quod me pater & ſentire & dicere cupit, adoleſcentis verecundia vetat) ipſo patre melior. Difficile eſt, ut mihi de abſente credas, quamquam credere ſoles omnia, tantum in illo induſtriæ, probitatis, eruditionis, ingenii, ſtudii, memoriæ denique eſſe, quantum expertus invenies. Vellem tam ferax ſeculum bonis artibus haberemus, ut aliquos Baſſo præferre deberes: tum ego te primus hortarer moneremque, circumferres oculos, ac diu penſitares, quem potiſſimum eligeres. Nunc vero: ſed nihil volo de amico meo arrogantius: hoc ſolum dico, dignum eſſe juvenem, quem more majorum in filii locum adſumas. Debent autem ſapientes viri, ut tu, tales quaſi a republica liberos accipere, quales a natura ſolemus optare. Decorus erit tibi conſuli quæſtor patre prætorio,

pro-

propinquis consularibus: quibus, judicio ipsorum, quamquam adolescentulus adhuc, jam tamen invicem ornamento est. Proinde indulge precibus meis, obsequere consilio, & ante omnia, si festinare videor, ignosce: primum (quia votis suis amor plerumque præcurrit: deinde) quod in ea civitate, in qua omnia quasi ab occupantibus aguntur, quæ legitimum tempus exspectant, non matura, sed sera sunt: deinde, quod rerum, quas adsequi cupias, præsumtio ipsa jucunda est. Revereatur jam te Bassus ut consulem: tu dilige eum ut quæstorem: nos denique, utriusque vestrum amantissimi, duplici lætitia perfruamur. Etenim quum sic te, sic Bassum diligamus, ut & illum cujuscunque, & tuum quemcunque quæstorem in petendis honoribus omni opera, omni labore, gratia simus juvaturi; perquam jucundum nobis erit, si in eundem (juvenem) studium nostrum, & amicitiæ meæ & consulatus tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissimum adjutor accesseris, cujus senatus & suffragio libentissime indulgeat, & testimonio plurimum credat. Vale.

XVI. C. PLINIUS VALERIO PAULLINO SUO S.

Hortatur ad studium, quum sit literis adhuc honor.

Gaude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor studiis durat. Proxime, quum dicturus apud centumviros essem, adeundi mihi locus, nisi a tribunali, nisi per ipsos judices, non fuit: tanta stipatione cetera tenebantur. Ad hoc quidam ornatus adolescens, scissis tunicis, ut in frequentia solet, sola velatus toga perstitit, & quidem horis septem. Nam tamdiu dixi, magno cum labore, sed majore cum fructu. Studeamus ergo, nec desidiæ nostræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant: nos modo dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

XVII. C. PLINIUS GALLO SUO S.

Admonitus a Gallo, Corelliæ suam operam contra designatum consulem pollicetur, idque propter Corellii patris in se merita, quæ prædicat.

Et admones & rogas, ut suscipiam absentis Co-

sellia causam contra C. Cæcilium, consulem designatum. Quod admones, gratias ago: quod rogas, queror. Admoneri enim debeo, ut sciam: rogari non debeo, ut faciam, quod mihi non facere turpissimum est. An ego tueri Corellii filiam dubitem? Est quidem mihi cum isto, contra quem me advocas, non plane familiaris, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipse, cui destinatus est, honor: cujus nobis hoc major habenda reverentia est, quod jam illo functi sumus. Naturale est enim, ut ea, quæ quis adeptus est ipse, quam ampliſſima existimari velit. Sed mihi cogitanti, adfuturum me Corellii filiæ, omnia ista frigida & inania videntur. Obversatur oculis ille vir, quo neminem ætas nostra graviorem, sanctiorem, subtiliorem denique tulit: quem ego, quum ex admiratione diligere cœpissem, quod evenire contra solet, magis admiratus sum, postquam penitus inspexi. Inspexi enim penitus: nihil a me ille secretum, non joculare, non serium, non trisie, non lætum. Adolescentulus eram, & jam mihi ab illo honor, atque etiam (audebo dicere) reverentia, ut æquali, habebatur. Ille meus in petendis honoribus suffragator & testis; ille in inchoandis deductor & comes; ille in gerendis consiliator & rector; ille denique in omnibus officiis nostris, quamquam & imbecillus & senior, quasi juvenis & validus conspiciebatur. Quantum ille famæ meæ domui, quantum in publico, quantum etiam apud principem adstruxit? Nam quum forte de bonis juvenibus apud Nervam imperatorem sermo incidisset & plerique me laudibus ferrent, paullisper se intra silentium tenuit, quod ille plurimum auctoritatis addebat; deinde gravitate, quam noras, *Necesse est*, inquit, *parcius laudem Secundum, quia nihil nisi ex consilio meo facit.* Qua voce tribuit mihi, quantum petere voto immodicum erat: nihil me facere non sapientissime, quum omnia ex consilio sapientissimi viri facerem. Quin etiam moriens, filiæ suæ, (ut ipsa solet prædicare) *Multos quidem amicos*, inquit, *tibi in longiore vita paravi, præcipuos tamen, Secundum & Cornutum.* Quod dum recordor, intelligo mihi laborandum,

dum, ne qua parte videar hanc de me fiduciam providentiſſimi viri deſtituiſſe. Quare ego vero Corelliæ adero promtiſſime; nec ſubire offenſas recuſabo: quamquam non ſolum veniam me, verum etiam laudem apud iſtum ipſum, a quo, ut ais, nova lis fortaſſe, ut feminæ, intenditur, arbitror conſequuturum, ſi hæc eadem in actione, latius ſcilicet & uberius, quam epiſtolarum anguſtiæ ſinunt, contigerit mihi vel in excuſationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

XVIII. C. PLINIUS ANTONINO SUO S.

Antonini epigrammata Græca laudat, ex quibus latine ſe, ſed impari ſucceſſu, convertiſſe dicit.

Quemadmodum magis approbare tibi poſſum, quantopere mirer epigrammata tua Græca, quam quod quædam æmulari Latine & exprimere tentavi? In deterius quidem. Accidit hoc primum imbecillitate ingenii mei, deinde inopia, vel potius, ut Lucretius ait, egeſtate patrii ſermonis. Quod ſi hæc, quæ ſunt & Latina, & mea, habere tibi aliquid venuſtatis videbuntur, quantum putas ineſſe eis gratiæ, quæ & a te, & Græce, proferuntur? Vale.

XIX. C. PLINIUS HISPULLAE SUAE S.

Uxoris ingenium & mores, ſoceri ſorori, quæ educaverat, mirifice laudat, & gratias agit.

Quum ſis pietatis exemplum, fratremque optimum & amantiſſimum tui, pari caritate dilexeris, filiamque ejus ut tuam, diligas, nec tantum amitæ ejus, verum etiam patris amiſſi adfectum repræſentes; non dubito, maximo tibi gaudio fore, quum cognoveris, dignam patre, dignam te, dignam avo evadere. Summum eſt acumen, ſumma frugalitas: amat me, quod caſtitatis indicium eſt. Accedit his ſtudium literarum, quod ex mei caritate concepit. Meos libellos habet, lectitat, ediſcit etiam. Qua illa ſolicitudine, quum videor acturus, quanto, quum egi, gaudio adficitur? Diſponit, qui nuntient ſibi, quem adſenſum, quos clamores excitarim, quem eventum judicii tulerim. Eadem, ſi quando recito, in proximo, diſcreta velo, ſedet, laudesque noſtras

avi-

avidiſſimis auribus excipit. Verſus quidem meos cantat formatque cithara, non artifice aliquo docente, ſed amore, qui magiſter eſt optimus. His ex cauſſis in ſpem certiſſimam adducor, perpetuam nobis majoremque in dies futuram eſſe concordiam. Non enim ætatem meam, aut corpus, quæ paullatim occidunt ac ſeneſcunt, ſed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis præceptis inſtitutam: quæ nihil in contubernio tuo viderit, niſi ſanctum honeſtumque: quæ denique amare me ex tua prædicatione conſueverit. Nam quum matrem meam parentis loco venerarere; me quoque a puericia ſtatim formare, laudare, talemque, qualis nunc uxori meæ videor, ominari ſolebas. Certatim ergo tibi gratias agimus: ego, quod illam mihi: illa, quod me ſibi dederis, quaſi invicem elegeris. Vale.

XX. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

De libris Maximi cum laude eorundem judicat.

Quid ſenſerim de ſingulis libris tuis, notum tibi, ut quemque perlegeram, feci. Accipe nunc, quid de univerſis generaliter judicem. Eſt opus pulchrum, validum, acre, ſublime, varium, elegans, purum, figuratum, ſpatioſum etiam, & cum magna tua laude diffuſum. In quo tu ingenii ſimul dolorisque velis latiſſime vectus es, & horum utrumque invicem adjumento fuit. Nam dolori ſublimitatem & magnificentiam ingenium; ingenio vim & amaritudinem dolor addidit. Vale.

XXI. C. PLINIUS VELIO CEREALI SUO S.

Helvidias ſorores, a partu exſtinctas, deflet.

Triſtem & acerbum caſum Helvidiarum ſororum! Utraque a partu, utraque filiam enixa deceſſit. Adficior dolore, nec tamen ſupra modum doleo. Ita mihi luctuoſum videtur, quod puellas honeſtiſſimas in flore primo fœcunditas abſtulit. Angor infantium forte, quæ ſunt parentibus ſtatim, & dum naſcuntur, orbatæ. Angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perſeverantiſſime diligo, ut actione mea, librisque teſtatum eſt, cui nunc unus ex tribus liberis ſupereſt, domumque, plu-

ri-

ribus adminiculis paullo ante fundatam, desolatus fulcit ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus adquiesceet, si hunc saltem fortem & incolumem, paremque illi patri, illi avo fortuna servaverit. Cujus ego pro salute pro moribus, hoc sum magis anxius: quod unicus factus est. Nosti in amore mollitiem animi mei, nosti metus. Quo minus te mirari oportebit, quod plurimum timeam, de quo plurimum spero. Vale.

XXII. C. PLINIUS SEMPRONIO RUFO SUO S.

Junii Maurici graviter & fortiter dicta.

Interfui principis optimi cognitioni, in consilium adsumtus. Gymnicus agon apud Viennenses, ex cujusdam testamento, celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius nobisque amicus, in duumviratu suo tollendum abolendumque curavit. Negabatur ex auctoritate publica feciſſe. Egit ipse cauſſam non minus feliciter quam diserte. Commendabat actionem, quod tanquam homo Romanus & bonus civis in negotio suo mature & graviter loquebatur. Quum sententiæ perrogarentur, dixit Junius Mauricus (quo viro nihil firmius, nihil verius) non esse restituendum Viennensibus agona: adjecit, *vellem etiam Romæ tolli posset.* Constanter, inquis, & fortiter. Quidni? Sed hoc Maurico novum non est. Idem apud Nervam imperatorem non minus fortiter. Cœnabat Nerva cum paucis. Vejento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui, luminibus orbatus, ingenio sævo mala cæcitatis addiderat: non verebatur, non erubescebat, non miserebatur: quo sæpius a Domitiano non secus ac tela, quæ & ipsa cæca & improvida feruntur, in optimum quemque contorquebatur. De ejus nequitia sanguinariisque sententiis in commune omnes super cœnam loquebantur, cum ipse imperator, *Quid putamus passurum fuisse, si viveret?* & Mauricus, *nobiscum cœnaret.* Longius abii, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, ut noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra late

va-

vagantur: utque in corporibus, ſic in imperio, graviſſimus eſt morbus, qui a capite diffunditur. Vale.

XXIII. C. PLINIUS POMPONIO BASSO SUO S.

Laudat Pomponium, ſapienter otio in ſenectute uſum: ſibique ſimilem aliquando quietem optat.

Magnam cepi voluptatem, quum ex communibus amicis cognovi, te, ut ſapientia tua dignum eſt, & diſponere otium & ferre, habitare amœniſſime, & nunc terra, nunc mari corpus agitare; multum diſputare, multum audire, multum lectitare; quumque plurimum ſcias, quotidie tamen aliquid addiſcere. Ita ſeneſcere oportet virum, qui magiſtratus ampliſſimos geſſerit, exercitus rexerit, totumque ſe reipublicæ, quamdiu decebat, obtulerit. Nam & prima vitæ tempora & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, ut ipſæ leges monent, quæ majorem annis LX otio reddunt. Quando mihi licebit? quando per ætatem honeſtum erit imitari iſtud pulcherrimæ quietis exemplum? quando receſſus mei non deſidiæ nomen, ſed tranquillitatis accipient? Vale.

XXIV. C. PLINIUS VALENTI SUO S.

Fragilitatis humanæ admonetur, quum nullos in quadruplici judicio, quos juvenis in eodem habuerat, ſocios vidiſſet.

Proxime quum apud centumviros in quadruplici judicio dixiſſem, ſubiit recordatio, egiſſe me juvenem æque in quadruplici. Proceſſit animus, ut ſolet, longius: cœpi reputare, quos in hoc judicio, quos in illo ſocios laboris habuiſſem. Solus erat, qui in utroque dixiſſem: tantas converſiones aut fragilitas mortalitatis aut fortunæ mobilitas facit. Quidam ex iis, qui tunc egerant, deceſſerunt; exſulant alii; huic ætas & valetudo ſilentium ſuaſit; hic ſponte beatiſſimo otio fruitur; alius exercitum regit; illum civilibus officiis principis amicitia exemit. Circa nos ipſos quam multa mutata ſunt? Studiis proceſſimus: ſtudiis periclitati ſumus, rurſusque proceſſimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiæ, & obfuerunt, iterumque profunt. Si computes

tes annos, exiguum tempus: ſi vices rerum, ævum putes. Quod poteſt eſſe documento, NIHIL deſperare, nulli rei fidere, quum videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare eſt, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdemque te vel præceptis vel exemplis monere, quibus ipſe me moneo: quæ ratio hujus epiſtolæ fuit. Vale.

XXV. C. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

Narrat eveniſſe, quod de tabellaria lege prædixerat: & in ſcurriliter ludentes invehitur.

Scripſeram tibi, verendum eſſe, ne ex tacitis ſuffragiis vitium aliquod exſiſteret: factum eſt, proximis comitiis in quibusdam tabellis multa jocularia, atque etiam fœda dictu; in una vero pro candidatorum nominibus, ſuffragatorum nomina inventa ſunt. Exanduit ſenatus, magnoque clamore ei, qui ſcripſiſſet, *iratum principem* eſt comprecatus. Ille tamen fefellit, & latuit, fortaſſe etiam inter indignantes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam ſerio tempore, tam ſcurriliter ludat? qui denique omnino in ſenatu dicax & urbanus & bellus eſt? Tantum licentiæ pravis ingeniis adjicit illa fiducia, *quis enim ſciet?* Popoſcit tabellas, ſtilum accepit, demiſit caput, neminem veretur, ſe contemnit. Inde iſta ludibria, ſcena & pulpito digna. Quo te vertas? quæ remedia conquiras? ubique vitia remediis fortiora: ἀλλα ταῦτα τῶν ὑπερ ἡμᾶς ἄλλω μελήσει, cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adjicit hæc noſtra iners, ſed tamen effrenata petulantia. Vale.

XXVI. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Pollicetur, libellos ſe emendaturum eſſe, etiam alios additurum.

Petis, ut libellos meos, quos ſtudioſiſſime comparaſti, recognoſcendos emendandosque curem, faciam. Quid enim ſuſcipere libentius debeo, te præſertim exigente? Nam cum vir graviſſimus, doctiſſimus, diſertiſſimus, ſuper hæc occupatiſſimus, maximæ provinciæ præ-

præfuturus, tanti putes ſcripta noſtra circumferre tecum; quanto opere mihi providendum eſt, ne hæc pars ſarcinarum, tanquam ſupervacua offendat? Adnitar ergo primum, ut comites iſtos quam commodiſſimos habeas: deinde ut reverſus invenias, quos iſtis addere velis. Neque enim mediocriter me ad nova opera tu lector hortaris. Vale.

XXVII. C. PLINIUS FALCONI SUO S.

Commendat Augurini poëmata, occaſione eorum, quæ in laudem ſuam ſcripſerat.

Tertius dies eſt, quod audivi recitantem Sentium Augurinum cum ſumma mea voluptate, immo etiam admiratione, poëmatia appellat, multa tenuiter, multa ſublimiter, multa venuſte, multa tenere, multa dulciter, multa cum bile. Aliquot annis, puto, nihil generis ejusdem abſolutius ſcriptum, niſi forte me fallit aut amor ejus, aut quod me ipſum laudibus evexit. Nam lemma ſibi ſumſit, quod ego interdum verſibus ludo. Atque adeo judicii mei te judicem faciam, ſi mihi ex hoc ipſo lemmate ſecundus verſus occurrerit. Nam ceteros teneo, & jam explicui.

Canto carmina verſibus minutis,
His, olim quibus & meus Catullus,
Et Calvus, veteresque. Sed quid ad me?
Unus Plinius eſt mihi priores.
Mavult verſiculos, foro relicto.
Et quærit, quod amet, putatque amari.
Ille o Plinius, ille quot Catones!
I nunc, quisquis amas, amare noli.

Vides, quam acuta omnia, quam apta, quam expreſſa? Ad hunc guſtum totum librum repromitto; quem tibi, ut primum publicaverit, exhibebo. Interim ama juvenem & temporibus noſtris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Vivit cum Spurinna, vivit cum Antonio: quorum alteri adfinis, utrique contubernalis eſt. Poſſis ex hoc facere conjecturam,

quam

quam ſit emendatus adoleſcens, qui a graviſſimis ſenibus ſic amatur. Eſt enim illud veriſſimum

γιγνώσκων, ὅτι
Τοιοῦός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών.

Vale.

XXVIII. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Cornelii Nepotis & T. Caſſii imagines pro Herennii bibliotheca fieri poſtulat.

Herennius Severus, vir doctiſſimus, magni æſtimat in bibliotheca ſua ponere imagines municipum tuorum, Cornelii Nepotis & Titi Caſſii: petitque, ſi ſunt iſthic, ut eſſe credibile eſt, exſcribendas pingendasque delegem. Quam curam tibi potiſſimum injungo: primum, quia deſideriis meis amiciſſime obſequeris: deinde, tibi ſtudiorum ſumma reverentia, ſummus amor ſtudioſorum: poſtremo, quod patriam tuam, omnesque qui nomen ejus auxerunt, ut patriam ipſam, veneraris & diligis. Peto autem, ut pictorem quam diligentiſſimum adſumas. Nam cum eſt arduum ſimilitudinem effingere ex vero, tum longe difficillima eſt imitationis imitatio. A qua, rogo, ut artificem, quem elegeris, ne in melius quidem, ſinas aberrare. Vale.

XXIX. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Voconium Romanum monet, ut ad judicandum veniat, ne multam committat.

Eia tu, quum proxime res agentur, quoquo modo ad judicandum veni. Nihil eſt, quod in dextram aurem fiducia mei dormias: non impune ceſſatur. Ecce, Licinius Nepos, prætor, acer & fortis vir, multam dixit etiam ſenatori. Egit ille in ſenatu cauſſam ſuam: egit autem ſic, ut deprecaretur. Remiſſa eſt multa: ſed ejmuit, ſed rogavit, ſed opus venia fuit. Dices, non omnes prætores tam ſeveri. Falleris. Nam vel inſtituere vel reducere ejuſmodi exemplum, nonniſi ſeveri: inſtitutum, reductumve exercere, etiam leniſſimi poſſunt. Vale.

XXX.

XXX. C. PLINIUS LICINIO SUO S.

Miram naturam fontis in Comenſi agro narrat, cujus cauſſam & ipſe inquirit, & inquirendum commendat.

Attuli tibi ex patria mea pro munuſculo quæſtionem, altiſſima iſta eruditione digniſſimam. Fons oritur in monte, per ſaxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta: ibi paullulum retentus in Larium lacum decidit. Hujus mira natura: ter in die, ſtatis auctibus ac diminutionibus, creſcit decreſcitque. Cernitur id palam, & cum ſumma voluptate deprehenditur. Juxta recumbis & veſceris: atque etiam ex ipſo fonte (nam eſt frigidiſſimus) potas: interim ille certis dimenſisque momentis vel ſubtrahitur vel adſurgit. Annulum, ſeu quid aliud, ponis in ſicco, adluitur ſenſim, ac noviſſime operitur: detegitur rurſus paullatimque deferitur: ſi diutius obſerves, utrumque iterum ac tertio videas. Spiritusne aliquis occultior os fontis & fauces modo laxat, modo includit, prout illatus occurrit, aut deceſſit expulſus? Quod in ampullis ceterisque generis ejusdem videmus accidere, quibus non hians, nec ſtatim patens exitus. Nam illa quoque, quamquam prona & vergentia, per quasdam obluctantis animæ moras crebris quaſi ſingultibus ſiſtunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quaque ille ratione aut impellitur aut reſorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis ſupprimitur vel egeritur? An ut flumina, quæ in mare deferuntur, adverſantibus ventis, obvioque æſtu retorquentur, ita eſt aliquid, quod hujus fontis excurſum (per momenta) repercutiat? An latentibus venis certa menſura, quæ dum colligit quod exhauſerat, minor rivus eſt & pigrior: quum collegit, agilior majorque profertur? An, neſcio quod, libramentum abditum & cœcum, quod quum exinanitum eſt, ſuſcitat & elicit fontem: quum repletum, moratur & ſtrangulat? Scrutare tu cauſſas (potes enim) quæ tantum miraculum efficiunt. Mihi abunde eſt, ſi ſatis expreſſi, quod efficitur. Vale.

LI-

LIBER V.

I. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Narrat, quæ, heres Gratillæ factus, cum filio ejus exheredato egerit.

Legatum mihi obvenit modicum, ſed ampliſſimo gratius. Cur ampliſſimo gratius? Pomponia Gratilla, exheredato filio Aſſudio Curiano, heredem reliquerat me: dederat coheredes Sertorium Severum, prætorium virum, aliosque equites Romanos ſplendidos. Curianus filius orabat, ut ſibi donarem portionem meam, ſeque præjudicio juvarem: eandem tacita conventione ſalvam mihi pollicebatur. Reſpondebam; non convenire moribus meis aliud palam, aliud agere ſecreto. Præterea: Non eſſe ſatis honeſtum dare & locupleti & orbo: in ſumma, non profuturum ei, ſi donaſſem: profuturum, ſi ceſſiſſem: eſſe autem me paratum cedere, ſi inique exheredatum mihi liqueret. Ad hoc ille, *Rogo cognoſcas.* Cunctatus paullum, *Faciam*, inquam: *neque enim video, cur ipſe me minorem putem, quam tibi videor. Sed jam nunc memento, non defuturam mihi conſtantiam, ſi ita fides duxerit, ſecundum matrem tuam pronuntiandi. Ut voles*, ait: *voles enim, quod æquiſſimum.* Adhibui in conſilium duos, quos tunc civitas noſtra ſpectatiſſimos habuit, Corellium & Frontinum. His circumdatus in cubiculo meo ſedi. Dixit Curianus, quæ pro ſe putabat. Reſpondi paucis ego (neque enim aderat alius, qui defunctæ pudorem tueretur,) deinde ſeceſſi, & ex conſilii ſententia, *Videtur*, inquam, *Curiane, mater tua juſtas habuiſſe cauſſas iraſcendi tibi.* Poſt hoc ille cum ceteris ſubſcripſit centumvirale judicium, mecum non ſubſcripſit. Appetebat judicii dies: coheredes mei componere & tranſigere cupiebant: non diffidentia cauſſæ, ſed metu temporum. Verebantur, quod videbant multis accidiſſe, ne ex centumvirali judicio capitis rei exirent. Et erant quidem in illis, quibus objici & Gratillæ amicitia & Ruſtici poſſet: rogant me, ut cum Curiano loquar. Convenimus in ædem Concordiæ.

diæ. Ibi ego: *Si mater*, inquam, *te ex parte quarta scripsisset heredem, num queri posses? Quid si heredem quidem instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset, ut non amplius apud te, quam quartæ, remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si, exheredatus a matre, quartam partem ab heredibus ejus accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse mecum, & jam biennium transisse, omniaque me usucepisse, sed ut te coheredes mei tractabiliorem experiantur, utque tibi nihil abstulerit reverentia mei; offero pro mea parte tantundem.* Tuli fructum non conscientiæ modo, verum etiam famæ. Ille ergo Curianus legatum mihi reliquit: & factum meum, nisi forte blandior mihi, antiquam nobili honore signavit. Hæc tibi scripsi, quia de omnibus, quæ me vel delectant vel angunt, non aliter tecum, quam mecum, loqui soleo: deinde, quod durum existimabam, te amantissimum mei fraudare voluptate, quam ipse capiebam. Neque enim sum tam sapiens, ut nihil mea interfit, an iis, quæ honeste feciſſe me credo, testificatio quædam, & quasi præmium accedat. Vale.

II. C. PLINIUS FLACCO SUO S.

Gratias agit pro turdorum dono.

Accepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum ponere, nec ullis copiis ex Laurentino, nec maris tam turbidis tempestatibus possum. Recipies ergo epistolas steriles, & simpliciter ingratas: ac ne illam quidem solertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quæ facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quod se non mereri fatentur. Vale.

III. C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

Reprehensus quorumdam sermonibus, quod versus lasciviores scribat recitetque; se aliorum exemplo tuetur.

Cum plurima officia tua mihi grata & jucunda sunt, tum vel maxime, quod me celandum non putasti, fuisse apud te de versiculis meis multum copiosumque sermonem, eumque diversitate judiciorum longius processisse: exstitisse etiam quosdam, qui scripta quidem ipsa non improbarent, me tamen amice simpliciterque re-

reprehenderent, quod hæc ſcriberem recitaremque. Quibus ego, ut augeam meam culpam, ita reſpondeo; Facio non nunquam verſiculos, ſeveros parum, facio comœdias, & audio, & ſpecto mimos, & lyricos lego, & Sotadicos intelligo: aliquando præterea rideo, jocor, ludo; utque omnia innoxiæ remiſſionis genera breviter amplectar, homo ſum. Nec vero moleſte fero, hanc eſſe de moribus meis exiſtimationem, ut, qui neſciunt, talia doctiſſimos, graviſſimos, ſanctiſſimos homines ſcriptitaſſe, me ſcribere mirentur. Ab illis autem, quibus notum eſt, quos quantosque auctores ſequar, facile impetrari poſſe confido, ut errare me, ſed cum illis, ſinant, quorum non ſeria modo, verum etiam luſus exprimere, laudabile eſt. An ego verear (neminem viventium, ne quam in ſpeciem adulationis incidam, nominabo) ſed ego verear, ne me non ſatis deceat, quod decuit M. Tullium, Cajum Calvum, Aſinium Pollionem, Marcum Meſſallam, Quintum Hortenſium, M. Brutum, L. Sullam, Q. Catulum, Quintum Scævolam, Ser. Sulpicium, Varronem, Torquatum (immo Torquatos) C. Memmium, Lentulum, Gætulicum, Annæum Senecam, & proxime Verginium Rufum, &, ſi non ſufficiunt exempla privata, divum Julium, divum Auguſtum, divum Nervam, T. Cæſarem? Neronem enim tranſeo, quamvis ſciam, non corrumpi in deterius, quæ aliquando etiam a malis; ſed honeſta manere, quæ ſæpius a bonis fiunt. Inter quos vel præcipue numerandus eſt P. Virgilius, Corn. Nepos, & prius Ennius, Acciusque, non quidem hi ſenatores: ſed ſanctitas morum non diſtat ordinibus. Recito tamen: quod illi an fecerint, neſcio. Etiam. Sed illi judicio ſuo poterant eſſe contenti: mihi modeſtior conſcientia eſt, quam ut ſatis abſolutum putem, quod a me probetur. Itaque has recitandi cauſſas ſequor: primum quod ipſe, qui recitat, aliquanto acrius ſcriptis ſuis, auditorum reverentia, intendit: deinde, quod de quibus dubitat, quaſi ex conſilii ſententia ſtatuit. Multa etiam a multis admonetur: &, ſi non admoneatur, quid quisque ſentiat; perſpicit ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, ſilentio; quæ ſatis apertis notis judicium ab humanitate diſcernunt.

Ar-

Atque adeo, si cui forte eorum, qui interfuerunt, curæ fuerit eadem illa legere, intelliget me quædam aut commutasse, aut præteriisse, fortasse etiam ex suo judicio, quamvis ipse nihil dixerit mihi. Atque ita hoc disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos advocarim, quos plures habere, multis glorioſum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

IV. C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Avaritiam Nominati causſidici notat, qui Vicentinos, a quibus grandem pecuniam acceperat, fefellit.

Res parva, sed initium non parvæ. Vir prætorius Solers a senatu petiit, ut sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur: contradixerunt Vicentinorum legati: adfuit Tuscilius Nominatus: dilata causa est. Alio senatu Vicentini sine advocato intraverunt: dixerunt, *se deceptos:* Lapsine verbo, an quia ita sentiebant? Interrogati a Nepote prætore, *Quem docuissent;* responderunt, *Quem prius.* Interrogati, *An tunc gratis adfuisset?* responderunt, *Sex millibus nummum:* An rursus aliquid dedissent? dixerunt, *Mille denarios.* Nepos postulavit, ut Nominatus induceretur. Hactenus illo die. Sed, quantum auguror, longius res procedet. Nam pleraque tacta tantum & omnino commota, latissime serpunt. Erexi aures tuas. Quam diu nunc oportet, quam blande roges, ut reliqua cognoscas, si tamen non ante ob hæc ipsa veneris Romam, spectatorque malueris esse, quam lector. Vale.

V. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Fanni obitum luget tum ob alias causſas, tum maxime, quod opus de sceleribus Neronis imperfectum reliquerat.

Nuntiatum mihi est, C. Fannium decessisse, qui nuntius gravi me dolore confudit. Primum, quod amavi hominem elegantem & disertum: deinde, quod judicio ejus uti solebam. Erat enim natura acutus, usu exercitatus, varietate promtissimus. Angit me super ista, casus ipsius. Decessit veteri testamento: omisit, quos maxime diligebat: prosequutus est, quibus offensior erat. Sed hoc utcunque tolerabile: gravius illud, quod pulcher-

cherrimum opus imperfectum reliquit. Quamvis enim agendis cauſſis diſtringeretur, ſcribebat tamen exitus occiſorum aut relegatorum a Nerone: & jam tres libros abſolverat, ſubtiles, & diligentes, & Latinos, atque inter ſermonem hiſtoriamque medios. Ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto frequentius hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba ſemper & immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti quaſi in diem vivunt, vivendi cauſſas quotidie finiunt: qui vero poſteros cogitant, & memoriam ſui operibus extendunt, his nulla mors non repentina eſt, ut quæ ſemper inchoatum aliquid abrumpat. Cajus quidam Fannius quod accidit, multo ante præſenſit. Viſus eſt ſibi per nocturnam quietem jacere in lectulo ſuo compoſitus in habitum ſtudentis, habere ante ſe ſcrinium ita, ut ſolebat: mox imaginatus eſt veniſſe Neronem, in toro reſediſſe: promſiſſe primum librum, quem de ſceleribus ejus ediderat, eumque ad extremum revolviſſe, idem in ſecundo ac tertio feciſſe, tunc abiiſſe. Expavit; & ſic interpretatus eſt, tanquam idem ſibi futurus eſſet ſcribendi finis, qui fuiſſet illi legendi: & fuit idem. Quod me recordantem miſeratio ſubit, quantum vigiliarum, quantum laboris exhauſerit fruſtra. Occurſant animo mea mortalitas, mea ſcripta. Nec dubito, te quoque eadem cogitatione terreri, pro iſtis, quæ inter manus habes. Proinde, dum ſuppetit vita, enitamur, ut mors quam pauciſſima, quæ abolere poſſit, inveniat. Vale.

VI. C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

Apollinari, qui Plinio, in Tuſcis æſtatem acturo, timuerat, & ſalubritatem hujus villæ, & commoditatem exponit.

Amavi curam & ſolicitudinem tuam, quod, quum audiſſe, me æſtate Tuſcos meos petiturum, ne facerem ſuaſiſti, dum putas inſalubres. Et ſane gravis & peſtilens ora Tuſcorum, quæ per litus extenditur. Sed hi procul a mari receſſerunt: quin etiam Apennino, ſaluberrimo montium, ſubjacent. Atque adeo, ut omnem pro me metum ponas, accipe temperiem cœli,

regionis ſitum, villæ amœnitatem: quæ & tibi auditu, & mihi relatu jucunda erunt. Cœlum eſt hieme frigidum & gelidum, myrtos, eleas, quæque alia aſſiduo tepore lætantur, aſpernatur ac reſpuit: laurum tamen patitur, atque etiam nitidiſſimam profert: interdum, ſed non ſæpius quam ſub urbe noſtra, necat. Aeſtatis mira clementia. Semper aër ſpiritu aliquo movetur; frequentius tamen auras, quam ventos habet. Hinc ſenes multos videas, avos proavosque jam juvenum; audias fabulas veteres, ſermonesque majorum: quumque veneris illo, putes alio te ſeculo natum. Regionis forma pulcherrima: imaginare amphitheatrum aliquod immenſum; & quale ſola rerum natura poſſit effingere. Lata & diffuſa planities montibus cingitur; montes ſumma ſui parte procera nemora & antiqua habent. Frequens ibi & varia venatio: inde cæduæ ſilvæ cum ipſo monte deſcendunt: has inter pingues terrenique colles (neque enim facile unquam ſaxum, etiam ſi quæratur, occurrit) planiſſimis campis fertilitate non cedunt, opimamque meſſem ſerius tantum, ſed non minus percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, unamque faciem longe lateque contexunt; quarum a fine imoque quaſi margine, arbuſta naſcuntur; prata inde, campique: campi, quos nonniſi ingentes boves & fortiſſima aratra perfringunt, tantis glebis tenaciſſimum ſolum, quum primum proſecatur, adſurgit, ut nono demum ſulco perdometur. Prata florida & gemmea, trifolium, aliasque herbas, teneras ſemper & molles, & quaſi novas alunt. Cuncta enim perennibus rivis nutriuntur: ſed ubi aquæ plurimum, palus nulla; quia devexa terra quidquid liquoris accepit, nec abſurbuit, effundit in Tiberim. Medios ille agros ſecat; navium patiens, omnesque fruges devehit in urbem, hieme dumtaxat & vere; æſtate ſubmittitur, immenſique fluminis nomen arenti alveo deſerit, auctumno reſumit. Magnam capies voluptatem, ſi hunc regionis ſitum ex monte proſpexeris. Neque enim terras tibi, ſed formam aliquam, ad eximiam pulchritudinem pictam, videberis cernere. Ea varietate, ea deſcriptione, quocunque inciderint oculi, reficiuntur. Villa in colle

imo

imo ſita proſpicit quaſi ex ſummo, ita leniter & ſenſim clivo fallente conſurgit, ut quum adſcendere non putes, ſentias adſcendiſſe. A tergo Apenninum, ſed longius habet. Accipit ab hoc auras quamlibet ſereno & placido die, non tamen acres & immodicas, ſed ſpatio ipſo laſſas & infractas. Magna ſui parte meridiem ſpectat, æſtivumque ſolem ab hora ſexta, hibernum, aliquanto maturius, quaſi invitat in porticum latam, & pro modo longam. Multa in hac membra; atrium etiam ex more veterum. Ante porticum xyſtus conciſus in plurimas ſpecies, diſtinctusque buxo; demiſſus inde pro-usque pulvinus, cui beſtiarum effigies invicem adverſas buxus inſcripſit. Acanthus in plano mollis, &, pæne dixerim, liquidus. Ambit hunc ambulatio preſſis varieque tonſis viridibus incluſa: ab his geſtatio in modum circi, quæ buxum multiformem, humilesque & retonſas manu arbuſculas circumit. Omnia maceria muniuntur: hanc gradata buxus operit & ſubtrahit. Pratum inde non minus natura, quam ſuperiora illa arte, viſendum: campi deinde porro, multaque alia prata & arbuſta. A capite porticus triclinium excurrit, valvis xyſtum deſinentem, & protinus pratum, multumque ruris, videt feneſtris. Hac latus xyſti, & quod proſilit villæ, hac adjacentis hippodromi nemus comasque proſpectat. Contra medium fere porticum diæta paullum recedit; cingit areolam, quæ quatuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat, circumjectasque platanos, & ſubjecta platanis leni adſpergine fovet. Eſt in hac diæta dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem ſonumque excludit; junctaque quotidiana amicorum cœnatio. Areolam illam porticus alia, eademque omnia, quæ porticus, adſpicit. Eſt & aliud cubiculum a proxima platano viride & umbroſum, marmore exceltum podio tenus: nec cedit gratiæ marmoris, ramos, inſidentesque ramis aves imitata pictura. Cui ſubeſt fonticulus, in hoc fonte crater, circa ſiphunculi plures miſcent jucundiſſimum murmur. In cornu porticus ampliſſimum cubiculum a triclinio occurrit; aliis feneſtris xyſtum, aliis deſpicit pratum, ſed ante piſcinam; quæ feneſtris ſervit ac ſubjacet, ſtrepitu viſuque

jucunda. Nam ex edito deſiliens aqua, ſuſcepta marmore, albeſcit. Idem cubiculum hieme tepidiſſimum, quia plurimo ſole perfunditur. Cohæret hypocauſton, &, ſi dies nubilus, immiſſo vapore, ſolis vicem ſupplet. Inde apodyterium balinei laxum & hilare excipit cella frigidaria; in qua baptiſterium amplum atque opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area piſcina eſt, in proximo puteus, ex quo poſſis rurſus adſtringi, ſi pœniteat teporis. Frigidariæ cellæ connectitur media, cui ſol benigniſſime præſto eſt; caldariæ magis: prominet enim. In hac tres deſcenſiones: duæ in ſole, tertia a ſole longius, a luce non longius. Apodyterio ſuperpoſitum eſt ſphæriſterium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Nec procul a balineo ſcalæ, quæ in cryptoporticum ferunt, prius ad diætas tres, harum alia areolæ illi, in qua platani quatuor, alia prato, alia vineis imminet, diverſasque cœli partes, ut proſpectus, habet. In ſumma cryptoporticu cubiculum, ex ipſa cryptoporticu exciſum, quod hippodronum, vineas, montes, intuetur. Jungitur cubiculum obvium ſoli, maxime hiberno. Hinc oritur diæta, quæ villæ hippodronum adnectit. Hæc facies, hic viſus a fronte. A latere æſtiva crytoporticus in edito poſita; quæ non adſpicere vineas, ſed tangere videtur. In media triclinium ſaluberrimum adflatum ex Appenninis vallibus recipit: poſt latiſſimis feneſtris vineas, valvis æque vineas, ſed per cryptoporticum quaſi, admittit. A latere triclinii, quod feneſtris caret, ſcalæ convivio utilia ſecretiore ambitu ſuggerunt. In fine cubiculum; cui non minus jucundum proſpectum cryptoporticus ipſa, quam vineæ præbent. Subeſt cryptoporticus, ſubterraneæ ſimilis; æſtate incluſo frigore riget, contentaque aëre ſuo, nec deſiderat auras nec admittit. Poſt utramque cryptoporticum, unde triclinium deſinit, incipit porticus; ante medium diem, hiberna; inclinato die, æſtiva. Hæc adeuntur diætæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, ut circuit ſol, aut ſole utuntur, aut umbra. Hanc diſpoſitionem amœnitatemque tectorum longe præcedit hippodromus, medius pateſcit, ſtatimque intrantium oculis totus offertur,

pla-

platanis circuitur, illæ hedera veſtiuntur, utque ſummæ ſuis, ita imæ alienis frontibus virent. Hedera truncum & ramos pererrat, vicinasque platanos tranſitu ſuo copulat, has buxus interjacet. Exteriores buxos circumvenit laurus, umbraque platanorum ſuam confert. Rectus hic hippodromi limes in extrema parte hemicyclo frangitur, mutatque faciem: cupreſſis ambitur & tegitur, denſiore umbra opacior nigriorque; interioribus circulis (ſunt enim plures) puriſſimum diem recipit. Inde etiam roſas effert umbrarumque frigus non ingrato ſole diſtinguit. Finito vario illo multiplicique curvamine recto limiti redditur, nec huic uni. Nam viæ plures, intercedentibus buxis, dividuntur. Alibi pratulum, alibi ipſa buxus intervenit in formas mille deſcripta, literis interdum, quæ modo nomen domini dicunt, modo artificis; alternis metulæ ſurgunt, alternis inſerta ſunt poma: & in opere urbaniſſimo ſubita velut illati ruris imitatio medium in ſpatium brevioribus utrinque platanis adornatur. Poſt has acanthus hinc inde lubricus & flexuoſus, deinde plures figuræ, pluraque nomina. In capite ſtibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columellæ Caryſtiæ ſubeunt. E ſtibadio aqua, velut expreſſa cubantium pondere, ſiphunculis effluit; cavato lapide ſuſcipitur, gracili marmore continetur, atque ita occulte temperatur, ut impleat, nec redundet. Guſtatorium, graviorque cœnatio, margini imponitur; levior navicularum & avium figuris innatans circuit. Contra fons egerit aquam & recipit: nam expulſa in altum in ſe cadit, junctisque hiatibus & abſorbetur & tollitur. E regione ſtibadii adverſum cubiculum tantum ſtibadio reddit ornatus, quantum accipit ab illo. A marmore ſplendet, valvis in viridia prominet & exit: alia viridia ſuperioribus inferioribusque feneſtris ſuſpicit deſpicitque. Mox zothecula refugit quaſi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hic, & undique feneſtræ, & tamen lumen obſcurum umbra premente. Nam lætiſſima vitis per omne tectum in culmen nititur & adſcendit. Non ſecus ibi, quam in nemore, jaceas: imbrem tantum, tanquam in nemore, non ſentias. Hic quoque fons naſcitur, ſimul-

que

que ſubducitur. Sunt locis pluribus diſpoſita ſedilia e marmore, quæ ambulatione feſſos, ut cubiculum ipſum, juvant. Fonticuli ſedilibus adjacent, per totum hypodromum inductis fiſtulis ſtrepunt rivi, &, qua manus duxit, ſequuntur. His nunc illa viridia, nunc hæc, interdum ſimul omnia, juvantur. Vitaſſem jamdudum, ne viderer argutior, niſi propoſuiſſem omnes angulos tecum epiſtola circumire. Neque enim verebar, ne laborioſum eſſet legenti tibi, quod viſenti non fuiſſet; præſertim quum interquieſcere, ſi liberet, depoſitaque epiſtola, quaſi reſidere, ſæpius poſſes. Præterea indulſi amori meo. Amo enim, quæ maxima ex parte ipſe inchoavi, aut inchoata percolui. In ſumma (cur enim non aperiam tibi vel judicium meum vel errorem?) primum ego officium ſcriptoris exiſtimo, ut titulum ſuum legat, atque identidem interroget ſe, quid cœperit ſcribere: ſciatque, ſi materiæ immoratur, non eſſe longum; longiſſimum, ſi aliquid arceſſit atque adtrahit. Vides, quot verſibus Homerus, quot Virgilius arma, hic Aeneæ, Achillis ille, deſcribat: brevis tamen: uterque eſt, quia facit, quod inſtituit. Vides, ut Aratus minutiſſima etiam ſidera conſectetur & colligat, modum tamen ſervat. Non enim excurſus hic ejus, ſed opus ipſum eſt. Similiter nos, ut parva magnis, quum totam villam oculis tuis ſubjicere conamur, ſi nihil inductum, & quaſi devium, loquimur, non epiſtola, quæ deſcribit, ſed villa, quæ deſcribitur, magna eſt. Verum illuc, unde cœpi; ne ſecundum legem meam jure reprehendar, ſi longior fuero in hoc, in quod exceſſi. Habes cauſſas, cur ego Tuſcos meos Tuſculanis, Tiburtinis, Prænestinisque meis præponam. Nam ſuper illa, quæ retuli, altius ibi otium & pinguius, eoque ſecurius, nulla neceſſitas togæ, nemo arceſſitor ex proximo. Placita omnia & quieſcentia, quod ipſum ſalubritati regionis, ut purius cœlum, ut aër liquidior, accedit. Ibi animo, ibi corpore, maxime valeo. Nam ſtudiis animum, venatu corpus exerceo. Mei quoque nusquam ſalubrius degunt; uſque adhuc certe neminem ex iis, quos eduxeram mecum (venia ſit dicto) ibi amiſi. Dii modo in

po-

posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco servent. Vale.

VII. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Saturninus Plinium heredem instituerat & rempublicam Comensium, quod ipse ratum vult esse, etsi secundum leges respublica heres institui non possit, quod ut decurionibus indicetur, rogat.

Nec heredem institui, nec præcipere posse rempublicam, constat: Saturninus autem, qui nos reliquit heredes, quadrantem reipublicæ nostræ, deinde pro quadrante præceptionem quadringentorum millium dedit. Hoc, si jus adspicias, irritum; si defuncti voluntatem, ratum & firmum est. Mihi autem defuncti voluntas (vereor, quam in partem jurisconsulti, quod sum dicturus, accipiant) antiquior jure est, utique in eo, quod ad communem patriam voluit pervenire. An, cui de meo sestertium undecies contuli, huic quadringentorum millium paullo amplius tertiam partem ex adventicio denegem? Scio te quoque a judicio meo non abhorrere, cum eandem rempublicam, ut civis optimus diligas. Velim ergo, quum proxime decuriones contrahantur, quid sit juris, indices, parce tamen & modeste; deinde subjungas, nos quadringenta millia offerre, sicut præcepit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas; nostrum tantum obsequium vocetur. Hæc ego scribere publice supersedi: primum, quod memineram pro necessitudine amicitiæ nostræ, pro facultate prudentiæ tuæ, & debere te & posse perinde meis ac tuis partibus fungi: deinde, quia verebar, ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est, tenuisse in epistola non viderer. Nam sermonem vultus, gestus, vox ipsa moderatur: epistola, omnibus commendationibus destituta, malignitati interpretantium exponitur. Vale.

VIII.

VIII. C. PLINIUS CAPITONI SUO S.

Admonitus ut hiſtoriam ſcriberet, reſpondet ſibi idem ſtetiſſe, cauſſasque conſilii ita exponit, ut diſcrimen ſimul orationis & hiſtoriæ oſtendat.

Suades, ut hiſtoriam ſcribam, & ſuades non ſolus: multi hoc me ſæpius monuerunt, & ego volo, non quia commode facturum eſſe confido (id enim temere credas, niſi expertus,) ſed quia mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur; aliorumque famam cum ſua extendere. Me autem nihil æque ac diuturnitatis amor & cupido ſolicitat: res homine digniſſima, præſertim qui nullius ſibi conſcius culpæ, poſteritatis memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus cogito, ſi *qua me quoque poſſim tollere humo:* (id enim voto meo ſufficit: illud ſupra votum) *victorque virum volitare per ora. Quamquam o!* Sed hoc ſatis eſt, quod prope ſola hiſtoria polliceri videtur. Orationi enim & carmini parva gratia, niſi eloquentia ſit ſumma: hiſtoria quoquo modo ſcripta delectat. Sunt enim homines natura curioſi, & quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, ut qui ſermunculis etiam fabellisque ducantur: me vero ad hoc ſtudium impellit domeſticum quoque exemplum. Avunculus meus, idemque per adoptionem pater, hiſtorias, & quidem religioſiſſime, ſcripſit. Invenio autem apud ſapientes, honeſtiſſimum eſſe majorum veſtigia ſequi, ſi modo recto itinere præceſſerint. Cur ego cunctor? Egi magnas & graves cauſſas. Has (etiamſi mihi tenuis ex eis ſpes) deſtino ratractare, ne tantus ille labor meus, ni hoc, quod reliquum eſt ſtudii, addidero, mecum pariter intercidat. Nam ſi retionem poſteritatis habeas, quidquid non eſt peractum, pro non inchoato eſt. Dices, Potes ſimul & reſcribere actiones, & componere hiſtoriam. Utinam! ſed utrumque tam magnum eſt; ut abunde ſit alterum efficere. Undeviceſimo ætatis anno dicere in foro cœpi, & nunc demum, quid præſtare debeat orator, adhuc tamen per caliginem, video. Quid ſi huic oneri novum acceſſerit? Habet quidem oratio & hiſtoria multa communia, ſed plura diverſa in his ipſis, quæ com-

communia videntur. Narrat ſane ipſa, narrat hæc: ſed, aliter. Huic pleraque humilia & ſordida, & ex medio petita; illi omnia recondita, ſplendida, excelſa conveniunt. Hanc ſæpius oſſa, muſculi, nervi; illam tori quidam & quaſi jubæ decent. Hæc vel maxime vi, amaritudine, inſtantia; illa tractu & ſuavitate, atque etiam dulcedine, placet. Poſtremo alia verba, alius ſonus, alia conſtructio. Nam plurimum refert, ut Thucydides ait, ἀτῆμα ſit, an ἀγώνισμα: quorum alterum oratio, alterum hiſtoria eſt. His ex cauſſis non adducor, ut duo diſſimilia, & hoc ipſo diverſa, quod maxima, confundam miſceamque, ne tanta quaſi colluvione turbatus ibi faciam, quod hic debeo. Ideoque interim veniam (ne a meis verbis diſcedam) advocandi peto. Tu tamen jam nunc cogita, quæ potiſſimum tempora adgrediamur. Vetera & ſcripta aliis? parata inquiſitio, ſed oneroſa collatio; intacta & nova? graves offenſæ, levis gratia. Nam præter id, quod in tantis vitiis hominum plura culpanda ſunt, quam laudanda: tum ſi laudaveris, paucis; ſi culpaveris, nimius fuiſſe dicaris; quamvis illud pleniſſimo, hoc reſtrictiſſime feceris. Sed hæc me non retardant: eſt enim mihi pro fide ſatis animi. Illud peto præſtruas, ad quod horteris, eligasque materiam, ne mihi, jam ſcribere parato, alia rurſus cunctationis & moræ juſta ratio naſcatur. Vale.

IX. C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Dolet, Valentem graviter jacere: moleſtius fert, Avitum deceſſiſſe.

Varie me adfecerunt literæ tuæ: nam partim lætæ, partim triſtia continebant. Læta, quod te in urbe teneri nuntiabant. Nollem, inquis: ſed ego volo, propterea, quod recitaturum ſtatim, ut ego veniſſem, pollicebantur. Ago gratias, quod exſpector. Triſte illud, quod Julius Valens graviter jacet; quamquam ne hoc quidem triſte, ſi illius utilitatibus æſtimetur, cujus intereſt quam maturiſſime inexplicabili morbo liberari. Illud plane non triſte ſolum, verum etiam luctuoſum, quod

quod Julius Avitus deceſſit, dum ex quæſtura redit: deceſſit autem in navi, procul a fratre amantiſſimo, procul a matre, a ſororibus. Nihil iſta ad mortuum pertinent; ſed pertinuerunt quum moreretur: pertinent ad hos, qui ſuperſunt. Jam, quod in flore primo tantæ indolis juvenis exſtinctus eſt, ſumma conſequuturus, ſi virtutes ejus maturuiſſent. Quo ille ſtudiorum amore flagrabat? quantum legit? quantum etiam ſcripſit? quæ nunc omnia cum ipſo ſine fructu poſteritatis aruerunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui ſi frenos remittas, nulla matera non inaxima eſt. Finem epiſtolæ faciam, ut facere poſſim etiam lacrymis, quas epiſtola expreſſit. Vale.

X. C. PLINIUS ANTONINO SUO S.

Verſus Antonini laudat, ut ſibi inimitabiles, & ad plures edendos hortatur.

Cum verſus tuos æmulor, tum maxime quam ſint boni experior. Ut enim pictores pulchram abſolutamque faciem raro, niſi in peius, effingunt; ita ego ab hoc archetypo labor & decido. Quo magis hortor, ut quam plurima proferas, quæ imitari omnes concupiſcant, nemo, aut pauciſſimi, poſſint. Vale.

XI. C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

Hortatur ad edenda ſua ſcripta, quia ipſe eorum ſpem hendecaſyllabis fecerat.

Libera tandem hendecaſyllaborum meorum fidem, qui ſcripta tua communibus amicis ſpoponderunt. Appellantur quotidie & flagitantur: ac jam periculum eſt, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere. Sum & ipſe in edendo hæſitator, tu mora tamen meam quoque cunctationem tarditatemque viciſti. Proinde aut rumpe jam moras, aut cave, ne eosdem illos libellos, quos tibi hendecaſyllabi noſtri blanditiis elicere non poſſunt, convicio ſcazontes extorqueant. Perfectum opus abſolutumque eſt; nec jam ſplendeſcit lima, ſed atteritur. Patere, me videre titulum tuum; patere audire, deſcribi, legi, vænire volumina Tranquilli mei. Aequum eſt, nos in amore tam mutuo can-

eandem percipere ex te voluptatem, quæ tu perfrueris ex nobis. Vale.

XII. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Proſocerum laudat, quod porticum dedicaverit, & in portarum ornamentum pecuniam promiſerit.

Accepi litteras tuas, ex quibus cognovi ſpecioſiſſimam te porticum ſub tuo filiique tui nomine dedicaſſe: ſequenti die in portarum ornatum pecuniam promiſiſſe, ut initium novæ liberalitatis eſſet conſummatio prioris. Gaudeo primum tua gloria, cujus ad me pars aliqua pro neceſſitudine noſtra redundat: deinde quod memoriam ſoceri mei pulcherrimis operibus video proferri: poſtremo, quod patria noſtra floreſcit: quam mihi a quocunque excoli jucundum, a te vero lætiſſimum eſt. Quod ſupereſt, Deos precor, ut animum iſtum tibi, animo iſti tempus quam longiſſimum, tribuant. Nam liquet mihi futurum, ut peracto, quod proxime promiſiſti, inchoës aliud. Neſcit enim ſemel incitata liberalitas ſtare, cujus pulchritudinem uſus ipſe commendat. Vale.

XIII. C. PLINIUS SCATRO SUO S.

Orationem, paucis amicis recitatam, judicio Scauri ſubjicit.

Recitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, advocavi aliquos, ut vererer; paucos, ut verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi: una, ut ſolicitudine incendar; altera, ut admoneat, ſi quid forte me, ut meum, fallat. Tuli, quod petebam: inveni, qui mihi copiam conſilii ſui facerent. Ipſe præterea quædam emendanda adnotavi. Emendavi librum, quem miſi tibi. Materiam ex titulo cognoſces, cetera liber explicabit: quem jam nunc oportet ita conſueſcere, ut ſine præfatione intelligatur. Tu velim, quid de univerſo, quid de partibus, ſentias, ſcribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel conſtantior in edendo, ſi huc vel illuc auctoritas tua acceſſerit. Vale.

XIV.

XIV. C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Cauſſa & judicium Tuſcilii, quem exitum habuerit, pernarrat.

Et tu rogas, & ego promiſi, ſi rogaſſes, ſcripturum me tibi, quem habuiſſet eventum poſtulatio Nepotis circa Tuſcilium Nominatum. Inductus eſt Nominatus; egit ipſe pro ſe, nullo accuſante. Etenim legati Vicentinorum non modo non prefferunt eum, verum etiam ſublevaverunt. Summa defenſionis, *Non fidem ſibi in advocatione, ſed conſtantiam defuiſſe; deſcendiſſe ut acturum, atque etiam in curia viſum; deinde ſermonibus amicorum perterritum receſſiſſe; monitum enim, ne deſiderio ſenatoris, non jam quaſi de nundinis, ſed quaſi de gratia, fama, dignitate certantis, tam pertinaciter, præſertim in ſenatu, repugnaret; alioqui majorem invidiam, quam proxime, paſſurus.* Erat ſane prius, tamen a paucis, acclamatum exeunti. Inde ſubjunxit preces multumque lacrymarum: quin etiam tota actione, homo in dicendo exercitatus, operam dedit, ut deprecari magis (id enim & favorabilius & tutius) quam defendi videretur. Abſolutus eſt ſententia deſignati conſulis Afranii Dextri, cujus hæc ſumma, *Melius quidem Nominatum fuiſſe facturum, ſi cauſſam Vicentinorum eodem animo, quo ſuſceperat, pertuliſſet: quia tamen in hoc genus culpæ non fraude incidiſſet, nihilque dignum animadverſione admiſiſſe convinceretur, liberandum: Vicentinis, quod acceperat, redderet.* Adſenſerunt omnes, præter Flavium Aprum. Is *Interdicendum ei advocationibus in quinquennium* cenſuit: & quamvis neminem auctoritate traxiſſet, conſtanter in ſententia manſit: quin etiam Dextrum, qui primus diverſum cenſuerat, prolata lege de ſenatu habendo, jurare coëgit, *E republica eſſe, quod cenſuiſſet.* Cui, quamquam legitimæ poſtulationi, a quibusdam reclamatum eſt. Exprobrare enim cenſenti ambitionem videbatur. Sed priusquam ſententiæ dicerentur, Nigrinus, tribunus plebis, recitavit libellum diſertum & gravem, quo queſtus eſt, *Vænire advocationes, vænire etiam prævaricationes; in lites coiri: & gloriæ loco poni ex ſpoliis civium magnos & ſtatos reditus.* Recitavit capita legum, admonuit SCtorum:

in

in fine dixit, *Petendum ab optimo principe, ut, quia leges, quia ſenatuscouſulta contemnerentur, ipſe tantis vitiis mederetur.* Pauci dies, & liber principis ſeverus, & tamen moderatus, leges ipſum; eſt in publicis actis. Quam me juvat, quod cauſſis agendis non modo pactione, dono, munere, verum etiam xeniis ſemper abſtinui! OPORTET quidem, quæ ſunt inhoneſta, non quaſi illicita, ſed quaſi pudenda, vitare: jucundum tamen, ſi prohiberi publice videas, quod nunquam tibi ipſe permiſeris. Erit fortaſſe, immo non dubie; hujus propoſiti mei & minor laus, & obſcurior fama, quum omnes ex neceſſitate facient, quod ego ſponte faciebam. Interim fruor voluptate, quum alii divinum me; alii meis rapinis meæ avaritiæ occurſum, per ludum ac jocum dictitant. Vale.

XV. C. PLINIUS PONTIO SUO S.

Cornutum curatorem viæ factum eſſe, vel ideo lætatur, quia tum amicitia ſemper, tum collegio non ſemel conjuncti fuerint. Addit de ſuis in villa hoſpitibus.

Secefferam in municipium, quum mihi nuntiatum eſt, Cornutum Tertullum accepiſſe Aemmiliæ viæ curam. Exprimere non poſſum, quanto ſim gaudio adfectus & ipſius & meo nomine. Ipſius, quod ſit licet, ſicut eſt, ab omni ambitione longe remotus, debeat tamen ei jucundus eſſe honor ultro datus; meo, quod aliquanto magis me delectat mandatum mihi officium, poſtquam par Dornuto datum video. Neque enim augeri dignitate, quam æquari bonis, gratius. Cornuto autem quid melius? quid ſanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expreſſius? Quod mihi cognitum eſt non fama, qua alioqui optima & meritiſſima fruitur, ſed longis magnisque experimentis. Una diligimus, una dileximus omnes fere, quos ætas noſtra in utroque ſexu æmulandos tulit: quæ ſocietas amicitiarum arctiſſima nos familiaritate conjunxit. Acceſſit vinculum neceſſitudinis publicæ. Idem enim mihi, ut ſcis, collega, quaſi voto petitus, in præfectura ærarii fuit: fuit & in conſulatu, tum ego, qui vir, & quantus eſſet, altiſſime inſpexi, quum ſequerer ut magi-

giſtrum, ut parentem vererer: quod non tam ætatis maturitate, quam vitæ, merebatur. His ex cauſſis ut illi, ſic mihi gratulor: nec privatim magis, quam publice, quod tandem homines non ad pericula, ut prius, verum ad honores virtute perveniunt. In infinitum epiſtolam extendam, ſi gaudio meo indulgeam. Prævertor ad ea, quæ me, agentem hic, nuntius deprehendit. Eram cum proſocero meo, eram cum amita uxoris, eram cum amicis diu deſideratis; circumibam agellos; audiebam multum ruſticarum querelarum: rationes legebam invitus & curſim (aliis enim chartis, aliis ſum literis initiatus) cœperam etiam itineri me præparare. Nam includor anguſtiis commeatus, eoque ipſe, quod delegatum Cornuto audio officium, mei admoneor. Cupio te quoque ſub idem tempus campania tua remittat, ne quis, quum in urbem rediero, contubernio noſtro dies pereat. Vale.

XVI. C. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

Mortem Fundani filiæ luget, & Marcellinum, ut patrem conſoletur, monet.

Triſtiſſimus hæc tibi ſcribo. Fundani noſtri filia minor eſt defuncta: qua puella nihil unquam feſtivius, amabilius, nec modo longiore vita, ſed prope immortalitate, dignius vidi. Nondum annos quatuordecim impleverat, & jam illi anilis prudentia, matronalis gravitas erat: & tamen ſuavitas puellaris cum virginali verecundia. Ut illa patris cervicibus inhærebat! ut nos amicos paternos & amanter & modeſte complectebatur! ut nutrices, ut pædagogos, ut præceptores, pro ſuo quemque officio, diligebat! quam ſtudioſe, quam intelligenter lectitabat! ut parce cuſtoditeque ludebat! qua illa temperantia, qua patientia, qua etiam conſtantia noviſſimam valetudinem tulit! medicis obſequebatur, ſororem, patrem adhortabatur, ipſamque ſe deſtitutam corporis ſui viribus, vigore animi ſuſtinebat. Duravit hic illi uſque ad extremum, nec aut ſpatio valetudinis, aut metu mortis infractus eſt; quo plures gravioresque nobis cauſſas relinqueret & deſiderii & doloris. O triſte plane acerbumque funus! o morte ipſa mortis tempus

pus indignius! Jam deſtinata erat egregio juveni, jam electus nuptiarum dies, jam nos vocati. Quod gaudium quo mœrore mutatum eſt! Non poſſum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, quum audivi, Fundanum ipſum (ut multa luctuoſa dolor invenit) præcipientem, quod in veſtes, margarita, gemmas, fuerat erogaturus, hoc in thura & unguenta & odores impenderetur. Eſt quidem ille eruditus & ſapiens, ut qui ſe ab ineunte ætate altioribus ſtudiis artibusque dediderit: ſed nunc omnia, quæ audiit ſæpe, quæ dixit, aſpernatur; expulſisque virtutibus aliis, pietatis eſt totus. Ignoſces, laudabis etiam, ſi cogitaveris, quid amiſerit. Amiſit enim filiam, quæ non minus mores ejus, quam os vultumque referebat, totumque patrem mira ſimilitudine exſcripſerat. Proinde ſi quas ad eum de dolore tam juſto literas mittes, memento adhibere ſolatium, non quaſi caſtigatorium & nimis forte, ſed molle & humanum. Quod ut facilius admittat, multum faciet medii temporis ſpatium. UT enim crudum adhuc vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit; ſic recens animi dolor conſolationes rejicit ac refugit, mox deſiderat, & clementer admotis acquieſcit. Vale.

XVII. C. PLINIUS SPURINNAE SUO S.

Calpurnium bene recitaſſe nuntiat, fratrisque illius pietate laudata, nobiles adoleſcentes hortatur.

Scio, quantopere bonis artibus faveas, quantum gaudii capias, ſi nobiles juvenes dignum aliquid majoribus ſuis faciant: quo feſtinantius nuntio tibi, fuiſſe me hodie in auditorio Calpurnii Piſonis. Recitabat κατασεισμῶν eruditam ſane luculentamque materiam. Scripta elegis erat fluentibus, & teneris, & enodibus, ſublimibus etiam, ut popoſcit locus. Apte enim & varie nunc attollebatur, nunc reſidebat: excelſa depreſſis, exilia plenis, ſeveris jucunda mutabat; omnia ingenio pari. Commendabat hæc voce ſuaviſſima, vocem verecundia, multum ſanguinis, multum ſolicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim, neſcio quo pacto,

cto, MAGIS in ſtudiis homines timor, quam fiducia decet. Ne plura: (quamquam libet plura, quo ſunt pulchriora de juvene, rariora de nobili,) recitatione finita, multum ac diu exoſculatus adoleſcentem, qui eſt acerrimus ſtimulus monendi, laudibus incitavi, *Perageret qua cœpiſſet, lumenque, quod ſibi majores ſui præluliſſent, poſteris ipſe præferret.* Gratulatus ſum optimæ matri, gratulatus & fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam, quam ille alter eloquentiæ tulit: tam notabiliter pro fratre recitante primum metus ejus, mox gaudium eminuit. Dii faciant, ut tali tibi ſæpies nuntiem! Faveo enim ſeculo, ne ſit ſterile & effœtum: mireque cupio, ne nobiles noſtri nihil in domibus ſuis pulchrum, niſi imagines habeant: quæ nunc mihi hos adoleſcentes tacite laudare, adhortari, &, quod amborum gloriæ ſatis magnum eſt, agnoſcere videntur. Vale.

XVIII. C. PLINIUS MACRO SUO S.

Seceſſus amœnitatem ei gratulatur.

Bene eſt mihi, quia tibi bene eſt. Habes uxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amœniſſima. Neque enim dubito eſſe amœniſſimam, in qua ſe compoſuerat homo felicior, antequam feliciſſimus fieret. Ego in Tuſcis & venor & ſtudeo, quæ interdum alternis, & interdum ſimul facio: nec tamen adhuc poſſum pronuntiare, utrum ſit difficilius capere aliquid, an ſcribere. Vale.

XIX. C. PLINIUS PAULLINO SUO S.

Rogat, ut Paullinus villam ſuam Zoſimo liberto commodet valetudinis recuperandæ cauſſa.

Video, quam molliter tuos habeas: quo ſimplicius tibi confitebor, qua indulgentia meos tractem. Eſt mihi ſemper in animo & Homericum illud, πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν, & hoc noſtrum, PATER FAMILIAS. Quod ſi eſſem natura aſperior & durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zoſimi, cui tanto major humanitas exhibenda eſt, quanto nunc illa magis eget. Eſt homo probus, officioſus, literatus, & ars quidem ejus,

ejus, & quaſi inſcriptio, comœdus, in qua plurimum facit. Nam pronuntiat acriter, ſapienter, apte, decenter etiam; utitur & cithara perite, ultra quam comœdo neceſſe eſt. Idem tam commode orationes & hiſtorias & carmina legit, ut hoc ſolum didiciſſe videatur. Hæc tibi ſedulo expoſui, quo magis ſcires, quam multa unus mihi & quam jucunda miniſteria præſtaret. Accedit huc longa jam caritas hominis, quam ipſa pericula auxerunt. Eſt enim ita natura comparatum, ut nihil æque amorem incitet & accendat, quam carendi metus, quem ego pro hoc non ſemel patior. Nam ante aliquot annos, dum intente inſtanterque pronuntiat, ſanguinem rejecit, atque ob hoc in Aegyptum miſſus a me, poſt longam peregrinationem confirmatus rediit nuper: deinde dum per continuos dies nimis imperat voci, veteris infirmitatis tuſſicula admonitus, rurſus ſanguinem reddidit. Qua ex cauſſa deſtinavi eum mittere in prædia tua, quæ Forojulii poſſides. Audivi enim te ſæpe referentem, eſſe ibi & aëra ſalubrem, & lac hujusmodi curationibus accommodatiſſimum. Rogo ergo, ſcribas tuis, ut illi villa, ut domus pateat; offerant etiam ſumtibus ejus, ſi quid opus erit: erit autem opus modico, eſt enim tam parcus & continens, ut non ſolum delicias, verum etiam neceſſitates valetudinis, frugalitate reſtringat. Ego proficiſcenti tantum viatici dabo, quantum ſufficiat eunti in tua. Vale.

XX. C. PLINIUS URSO SUO S.

Varenum, a Bithynis ex proconſulatu accuſatum, defendit.

Iterum Bithyni, poſt breve tempus a Julio Baſſo, etiam Rufum Varenum proconſulem detulerunt: Varenum, quem nuper adverſus Baſſum advocatum & poſtularant & acceperant. Inducti in ſenatum, inquiſitionem poſtulaverunt: tum Varenus petiit, ut ſibi quoque defenſionis cauſſa evocare teſtes liceret: recuſantibus Bithynis, cognitio ſuſcepta eſt. Egi ego pro Vareno, non ſine eventu: nam bene an male, liber indicabit. In actionibus enim utramque in partem for-

tuna dominatur: multum commendationis & detrahit & adfert memoria, vox, geſtus, tempus ipſum; poſtremo vel amor vel odium rei: liber offenſis, liber gratia, liber & ſecundis caſibus, & adverſis caret. Reſpondit mihi Fontejus Magnus, unus ex Bithynis, plurimis verbis, pauciſſimis rebus. Eſt plerisque Græcorum, ut illi, pro copia volubilitas: tam longas, tamque frigidas periodos uno ſpiritu, quaſi torrente, contorquent. Itaque Julius Candidus non invenuſte ſolet dicere, *aliud eſſe eloquentiam, aliud loquentiam.* Nam eloquentiam vix uni aut alteri, immo, ſi Marco Antonio credimus, nemini; hæc vero, quam Candidus *loquentiam* appellat, multis, atque etiam impudentiſſimo cuique maxime contingit. Poſtero die dixit pro Vareno Homullus callide, acriter, culte; contra Nigrinus preſſe, graviter, ornate. Cenſuit Acilius Rufus, conſul deſignatus, inquiſitionem Bithynis dandam: poſtulationem Vareni ſilentio præteriit. Hæc forma negandi fuit. Cornelius Priſcus conſularis & accuſatoribus, quæ petebant, & reo tribuit, vicitque numero. Impetravimus rem nec lege comprehenſam, nec ſatis uſitatam, juſtam tamen. Quare juſtam, non ſum epiſtola exſequuturus, ut deſideres actionem. Nam ſi verum eſt Homericum illud

Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι,
Ἥτις ἀκροάντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται,

apud te providendum eſt mihi, ne gratiam novitatis & florem, quæ oratiunculam meam vel maxime commendat, epiſtolæ loquacitate præcerpam. Vale.

XXI. C. PLINIUS RUFO SUO S.

Centumvirale judicium, edicto prætoris propoſito dimiſſo dilatumque, & varii hominum de eo ſermones.

Deſcenderam in baſilicam Juliam, auditurus, quibus proxima comperendinatione reſpondere debebam. Sedebant judices, decemviri venerant, obverſabantur advocati; filentium longum, tandem a prætore nuntius. Dimittuntur centumviri: eximitur dies, me gaudente, qui nunquam ita paratus ſum, ut non mora læ-

ltæter. Cauſſa dilationis, Nepos prætor, qui legibus quærit. Propoſuerat breve edictum; admonebat accuſatores, admonebat reos, exſequuturum ſe, quæ ſenatusconſulto continerentur. Suberat edicto ſenatusconſultum: hoc " omnes, quidquid negotii haberent, ju- " rare priusquam agerent," jubebantur, " nihil ſe ob " advocationem cuiquam dediſſe, promiſiſſe, caviſſe. " His enim verbis, ac mille præterea, & vænire advocationes & emi vetabantur. Peractis tamen negotiis permittebatur pecuniam dumtaxat decem millium dare. Hoc facto Nepotis commotus prætor, qui centumviralibus præſidet, deliberaturus an ſequeretur exemplum inopinatum, nobis otium dedit. Interim tota civitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. Multi, *invenimus, qui curva corrigeret, quid? ante hunc prætores non fuerunt? quis autem hic eſt, qui emendet publicos mores?* Alii contra, *rectiſſime fecit initurus magiſtratum, jura cognovit: ſenatusconſulta legit: reprimit fœdiſſimas pactiones: rem pulcherrimam turpiſſime vænire non patitur.* Tales ubique ſermones: qui tamen alterutram in partem ex eventu prævalebunt. Eſt omnino iniquum, ſed uſu receptum, quod HONESTA conſilia vel turpia, prout male aut proſpere cedunt, ita vel probantur vel reprehenduntur. Inde plerumque eadem facta modo diligentiæ, modo vanitatis, modo libertatis, modo furoris nomen accipiunt. Vale.

LIBER VI.

I. C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Hortatur, ut in urbem redeat, quia impatienter deſideretur.

Quamdiu ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebam; poſtquam ego in urbe, tu adhuc in Piceno, multo magis: ſeu quod ipſa loca, in quibus eſſe una ſolemus, acrius me tui commonent: ſeu quod deſiderium abſentium nihil perinde ac vicinitas acuit: quoque propius acceſſeris ad ſpem fruendi, hoc impatientius careas. Quidquid in cauſſa, eripe me huic tormento. Veni, aut ego illuc, unde inconſulte properavi, revertar, vel ob hoc ſolum, ut experiar an mihi, quum ſine me Romæ cœperis eſſe, ſimiles hic epiſtolas mittas. Vale.

II. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

De increbeſcente brevitate forenſium actionum, qua ſtudia negligantur, conqueritur ita, ut Regulum quadam ratione deſideret.

Soleo nonnunquam in judiciis quærere Marcum Regulum, nolo enim dicere, deſiderare. Cur ergo quæro? Habebat ſtudiis honorem, timebat, pallebat, ſcribebat: quamvis non poſſet dediſcere illud ipſum, quod oculum modo dextrum, modo ſiniſtrum circumlinebat; dextrum, ſi a petitore; alterum, ſi a poſſeſſore eſſet acturus: quod candidum ſplenium in hoc aut in illud ſupercilium transferebat: quod ſemper aruſpices conſulebat de actionis eventu, anili ſuperſtitione, ſed tamen & a magno ſtudiorum honore veniebat. Jam illa perquam jucunda una dicentibus, quod libera tempora petebat, quod audituros conrogabat. Quid enim jucundius, quam ſub alterius invidia, quamdiu velis, & in alieno auditorio quaſi deprehenſum commode dicere? Sed utcunque ſe habent iſta, bene fecit Regulus, quod eſt mortuus; melius, ſi ante. Nunc enim ſane poterat ſine malo publico vivere ſub eo principe, ſub

quo

quo nocere non poterat. Ideo fas eſt, non nunquam eum quærere. Nam poſtquam obiit ille, increbuit paſſim & invaluit conſuetudo, binas vel ſingulas clepſydras, interdum & dimidias, & dandi & petendi. Nam & qui dicunt, egiſſe malunt quam agere; & qui audiunt, finire quam judicare. Tanta negligentia, tanta deſidia, tanta denique irreverentia ſtudiorum periculorumque eſt. An nos ſapientiores majoribus noſtris? nos legibus ipſis juſtiores, quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? hebetes illi & ſupra modum tardi! Nos apertius dicimus, celerius intelligimus, religioſius judicamus, qui paucioribus clepſydris præcipitamus cauſſas, quam diebus explicari ſolebant? O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas, quod fidei pauciſſimi præſtant! Equidem quoties judico, quod ſæpius facio quam dico, quantum quis plurimum poſtulat, aquæ do. Etenim temerarium exiſtimo, divinare quam ſpatioſa ſit cauſſa inaudita, tempusque negotio finire, cujus modum ignores: præſertim quum primam religioni ſuæ judex patientiam debeat, quæ pars magna juſtitiæ eſt. At quædam ſupervacua dicuntur? etiam: ſed ſatius eſt & hæc dici, quam non dici neceſſaria. Præterea, an ſint ſupervacua, niſi quum audieris, ſcire non poſſis. Sed de his melius coram, ut de pluribus vitiis civitatis. Nam tu quoque in more communi ſoles emendari cupere, quæ jam corrigere difficile eſt. Nunc reſpiciamus domos noſtras. Ecquid omnia in tua recta? in mea novi nihil. Mihi autem & gratiora ſunt bona, quod perſeverant; & leviora incommoda, quod adſuevi. Vale.

III. C. PLINIUS VERO SUO S.

Agellum, nutrici dono datum, colendum commendat.

Gratias ago, quod agellum, quem nutrici meæ donaveram, colendum ſuſcepiſti. Erat, quum donarem, centum millium nummum: poſtea, decreſcente reditu, etiam pretium minuit, quod nunc, te curante, reparabit. Tu modo memineris, commendari tibi a me non arbores & terram (quamquam hæc quoque) ſed munuſculum meum; quod eſſe quam fructuoſiſſimum

mum non illius magis intereſt, quæ accepit, quam mea, qui dedi. Vale.

IV. C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

Queritur, ſibi non licuiſſe per occupationes, cum uxore in Campaniam ſecedere, indeque ut ſæpe literas mittat, monet.

Nunquam ſum magis de occupationibus meis queſtus; quæ me non ſunt paſſæ aut proficiſcentem te, valetudinis cauſſa, in Campaniam proſequi, aut profectam e veſtigio ſubſequi. Nunc enim præcipue ſimul eſſe cupiebam, ut oculis meis crederem, quid viribus, quid corpuſculo adquireres, ecquid denique receſſus voluptates, regionisque abundantiam, inoffenſa transmitteres. Equidem etiam fortem te non ſine cura deſiderarem. Eſt enim ſuſpenſum & anxium de eo, quem ardentiſſime diligas, interdum nihil ſcire. Nunc vero me cum abſentiæ, tum infirmitatis tuæ ratio, incerta & varia ſolicitudine exterret. Vereor omnia, imaginor omnia, quæque natura metuentium eſt, & maxime mihi, quæ maxime abominor, fingo. Quo impenſius rogo, ut timori meo quotidie ſingulis, vel etiam binis epiſtolis conſulas. Ero enim ſecurior, dum legam; ſtatimque timebo, quum legero. Vale.

V. C. PLINIUS URSO SUO S.

Licinium Nepotem & Fubentium Celſum in cauſſa Vareni inter ſe de legis additamento, quod Nepos ſuaſerat, altercatos fuiſſe, ſine dolore refert.

Scripſeram tenuiſſe Varenum, ut ſibi evocare teſtes liceret: quod pluribus æquum, quibusdam iniquum, & quidem pertinaciter, viſum; maxime Licinio Nepoti, qui ſequenti ſenatu, quum de rebus aliis referretur, de proximo ſenatusconſulto differuit, finitamque cauſſam retractavit. Addidit etiam, petendum a conſulibus, ut referrent, ſub exemplo legis ambitus, de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam legem adjici, ut, ſicut accuſatoribus inquirendi teſtibusque denuntiandi poteſtas ex ea lege eſſet, ita reis quoque fieret. Fuerunt quibus hæc ejus oratio, ut ſera & intempeſtiva &

præ-

præpoſtera, diſpliceret: quæ omiſſo contradicendi tempore caſtigaret peractum, cui potuiſſet occurrere. Jubentius quidem Celſus prætor, tanquam emendatorem ſenatus, & multis & vehementer increpuit. Reſpondit Nepos, rurſusque Celſus: neuter contumeliis temperavit. Nolo referre, quæ dici ab ipſis moleſte tuli: quo magis quosdam e numero noſtro improbavi, qui modo ad Celſum, modo ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi curſitabant; & nunc quaſi ſtimularent & accenderent, nunc, quaſi reconciliarent componerentque, frequentius ſingulis, ambobus interdum, propitium Cæſarem, ut in ludrico aliquo, precabantur. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit, quod ſunt alter alteri, quid pararent, indicati. Nam & Celſus Nepoti ex libello reſpondit, & Celſo Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum fuit, ut homines jurgaturi id ipſum invicem ſcirent, tanquam conveniſſent. Vale.

VI. C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

Rogat Fundanum, ut ſe, pro Julio Naſone petiturum, adjuvet.

Si quando, nunc præcipue cuperem eſſe te Romæ, & ſis, rogo. Opus eſt mihi voti, laboris, ſolicitudinis ſocio. Petit honores Julius Naſo: petit cum multis, cum bonis; quos ut glorioſum, ſic eſt difficile ſuperare. Pendeo ergo, & exerceor ſpe, atque adficior metu, & me conſularem eſſe non ſentio. Nam rurſus mihi videor omnium, quæ decucurri, candidatus. Meretur hanc curam longa mei caritate. Eſt mihi cum illo non ſane paterna amicitia; neque enim potuit eſſe per meam ætatem: ſolebat tamen vixdum adoleſcentulo mihi pater ejus cum magna laude monſtrari. Erat non ſtudiorum tantum, verum etiam ſtudioſorum amantiſſimus: ac prope quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianum & Niceten Sacerdotem ventitabat: vir alioqui clarus & gravis, & qui prodeſſe filio memoria ſui debeat. Sed multi nunc in ſenatu, quibus ignotus ille; multi, quibus notus; ſed nonniſi viventes reverentur: quo magis huic, omiſſa gloria patris, in qua magnum ornamentum; gratia infirma, ipſi enitendum

dum & laborandum eſt. Quod quidem ſemper, quaſi provideret hoc tempus, ſedulo fecit; paravit amicos; quos paraverat, coluit: me certe, ut primum ſibi judicare permiſit, ad amorem imitationemque delegit. Dicenti mihi ſolicitus adſiſtit, adſidet recitanti: primus etiam & cum maxime naſcentibus opuſculis meis intereſt, nunc ſolus, ante cum fratre; cujus nuper amiſſi ego ſuſcipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim & illum immatura morte indigniſſime raptum, & hunc optimi fratris adjumento deſtitutum, ſolisque amicis relictum. Quibus ex cauſſis exigo, ut venias, & ſuffragio meo tuum jungas. Permultum intereſt mea, te oſtentare, tecum circuire. Ea eſt auctoritas tua, ut putem me efficacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, ſi qua te retinent, hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas poſtulat. Suſcepi candidatum, & ſuſcepiſſe me notum eſt: ego ambio, ego periclitor. In ſumma, ſi datur Naſoni quod petit, illius honor; ſi negatur, mea repulſa eſt. Vale.

VII. C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

Se non minori deſiderio illius teneri, quam illam ſui.

Scribis, te abſentia mea non mediocriter adfici, unumque habere ſolatium, quod pro me libellos meos teneas, ſæpe etiam in veſtigio meo colloces. Gratum eſt quod nos requiris, quod his fomentis adquieſcis: invicem ego epiſtolas tuas lectito, atque identidem in manus quaſi novas ſumo; ſed eo magis ad deſiderium tui accendor. Nam cujus literæ tantum habent ſuavitatis, hujus ſermonibus quantum dulcedinis ineſt! Tu tamen frequentiſſime ſcribe, licet hoc ita me delectet, ut torqueat. Vale.

VIII. C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Artilium in cauſſa pecuniaria commendat tum ab amicitia, quam ſecum colat: tum a propria virtute, adſperſo metu vindicandi damni, quia facetiſſimus ſit.

Artilium Creſcentem & noſti & amas. Quis enim illium ſpectatior paullo aut non novit, aut non amat? Hunc ego non ut multi, ſed arctiſſime diligo. Oppida

da noſtra unius diei itinere dirimuntur: ipſi amare invicem, qui eſt flagrantiſſimus amor, adoleſcentuli cœpimus. Manſit hic poſtea, nec refrixit judicio, ſed invaluit. Sciunt, qui alterutrum noſtrum familiarius intuentur. Nam & ille amicitiam meam latiſſima prædicatione circumfert, & ego præ me fero, quam ſit mihi curæ modeſtia, quies, ſecuritas ejus. Quin etiam quum inſolentiam cujusdam tribunatum plebis inituri vereretur, idque indicaſſet mihi, reſpondi:

Οὔ τις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο,
Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει.

Quorſum hæc? Ut ſcias non poſſe Attilium, me incolumi, injuriam accipere. Iterum dices, Quorſum hæc? Debuit ei pecuniam Valerius Varus: hujus eſt heres Maximus noſter, quem & ipſe amo, ſed conjunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro jure amicitiæ, cures, ut Attilio meo ſalva ſit non ſors modo, ſed etiam uſura pluriùm annorum. Homo eſt alieni abſtinentiſſimus, ſui diligens: nullis quæſtibus ſuſtinetur, nullus illi, niſi ex frugalitate reditus. Nam ſtudia, quibus plurimum præſtat, ad voluptatem tantum & gloriam exercet. Gravis eſt ei vel minima jactura, quia reparare, quod amiſeris, gravius eſt. Eximе hunc illi, eximе hunc mihi ſcrupulum: ſine me ſuavitate ejus, ſine leporibus perfrui. Neque enim poſſum triſtem videre, cujus hilaritas me triſtem eſſe non patitur. In ſumma, noſti facetias hominis, quas velim attendas, ac in bilem & amaritudinem vertat injuria. Quam vim habeat offenſus, crede ei, quam in amore habet. Non feret magnum & liberum ingenium cum contumelia damnum. Verum ut ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam vindicabo: ſed non tanquam pro mea, hoc eſt, gravius, iraſcar. Quamquam quid denuntiationibus & quaſi minis ago? Quin potius, ut cœperam, rogo, oro, des operam, ne ille ſe, quod validiſſime vereor, a me, ego me neglectum a te putem. Dabis autem, ſi hoc perinde curæ eſt tibi, quam illud mihi. Vale.

IX.

IX. C. PLINIUS TACITO SUO S.

Respondet commendanti Nasonem.

Commendas mihi Julium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si me ipsum? Fero tamen & ignosco. Eundem enim commendassem tibi, si, te Romæ morante, ipse abfuissem. Habet hoc solicitudo, quod omnia necessaria putat. Tu tamen, censeo, alios roges; ego precum tuarum minister, adjutor, particeps ero. Vale.

X. C. PLINIUS ALBINO SUO S.

Conqueritur, Verginio Rufo post decimum mortis annum nondum absolutum sepulcrum.

Quum venissem in socrus meæ villam Alsiensem, quæ aliquando Rufi Verginii fuit, ipse mihi locus optimi illius & maximi viri desiderium non sine dolore renovavit. Hunc enim incolere secessum, atque etiam senectutis suæ nidulum vocare consueverat. Quocunque me contuliſſem, illum animus, illum oculi requirebant. Libuit etiam monimentum ejus videre, & vidisse pœnituit. Est enim adhuc imperfectum: nec difficultas operis in causſa, modici, ac potius exigui; sed inertia ejus, cui cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione, post decimum mortis annum reliquias, neglectumque cinerem, sine titulo, sine nomine jacere, cujus memoria orbem terrarum gloria pervagetur. At ille mandaverat caveratque, ut divinum illud & immortale factum versibus inscriberetur,

» Hic situs est Rufus, pulso qui vindice quondam,
» Imperium asseruit non sibi, sed Patriæ.

Tam rara in amicitiis fides, tam parata oblivio mortuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria exstruere, omniaque heredum officia præsumere. Nam cui non est verendum, quod videmus accidisse Verginio? cujus injuriam ut indigniorem, sic etiam notiorem ipsius claritas facit. Vale.

XI.

XI. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Lætatur, nobiles adoleſcentes ad ſui imitationem egiſſe, & nomen ac famam ex ſtudiis petere.

O diem lætum! adhibitus in conſilium a præfecto urbis, audivi ex diverſo agentes ſummæ ſpei, ſummæ indolis juvenes duos, Fuſcum Salinatorem & Numidium Quadratum, egregium par, nec modo temporibus noſtris, ſed literis ipſis ornamento futurum. Mira utrique probitas, conſtantia ſalva, decorus habitus, os planum, vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, judicium æquale: quæ ſingula mihi voluptati fuerunt: atque inter hæc illud, quod & ipſi me, ut rectorem, ut magiſtrum intuebantur, & iis, qui audiebar, me æmulari, meis inſtare veſtigiis videbantur. O diem (repetam enim) lætum, notandumque mihi candidiſſimo calculo? Quid enim aut publice lætius quam clariſſimos juvenes nomen & famam ex ſtudiis petere, aut mihi optatius, quam me ad recta tendentibus quaſi exemplar eſſe propoſitum? Quod gaudium ut perpetuo capiam, deos oro: ab iisdem, teſte te, peto, ut omnes, qui me imitari tanti putabunt, meliores eſſe, quam me velint. Vale.

XII. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Reſpondet commendaticiæ, & alteri caſtigatoriæ epiſtolæ, huic quidem immeritæ.

Tu vero non debes ſuſpenſa manu commendare mihi, quos tuendos putas. Nam & te decet multis prodeſſe, & me ſuſcipere quidquid ad curam tuam pertinet. Itaque Vectio Priſco quantum plurimum potuero, præſtabo, præſertim in arena mea, hoc eſt, apud centumviros. Epiſtolarum, quas mihi, ut ais, aperto pectore ſcripſiſti, obliviſci me jubes: at ego nullarum libentius memini, ex illis enim vel præcipue ſentio, quantopere me diligas, cum ſic exegeris mecum, ut ſolebas cum tuo filio. Nec diſſimulo, hoc mihi jucundiores eas fuiſſe, quod habebam bonam cauſſam, quum ſummo ſtudio curaſſem, quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, ut mihi ſemper eadem ſimplicitate, quoties ceſſare videbor (nun-

(nunquam enim ceſſabo) convicium facias: quod & ego intelligam a ſummo amore proficiſci, & tu non meruiſſe me gaudeas. Vale.

XIII. C. PLINIUS URSO SUO S.

Cauſſam Bithynorum adverſus Varenum, narrare pergit.

Unquamne vidiſti quemquam tam laborioſum & exercitum, quam Varenum meum? cui, quod ſumma contentione impetraverat, defendendum & quaſi rurſus petendum fuit. Bithyni ſenatusconſultum apud conſules carpere & labefactare ſunt auſi, atque etiam abſenti principi criminari: ab illo ad ſenatum remiſſi, non deſtiterunt. Egit Claudius Capito irreverenter magis quam conſtanter, ut qui ipſum ſenatusconſultum apud ſenatum accuſaret. Reſpondit Fronto Catius graviter & firme. Senatus ipſe mirificus. Nam illi quoque, qui prius negarant Vareno, quæ petebat, eadem danda, poſtquam erant data, cenſuerunt. *Singulos enim, integra re, diſſentire fas eſſe; peracta, quod pluribus placuiſſet, cunctis tuendum.* Acilius tantum Rufus, & cum eo ſeptem an octo? (ſeptem immo) in priore ſententia perſeverarunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria gravitas, vel potius gravitatis imitatio ridebatur. Tu tamen æſtima, quantum non in ipſa pugna certaminis maneat, cujus quaſi prælusio atque præcurſio has contentiones excitavit. Vale.

XIV. C. PLINIUS MAURICO SUO S.

Adventum in villam Maurici promittit ſub conditione.

Solicitas me in Formianum. Veniam ea conditione, ne quid contra commodum tuum facias: qua pactione invicem mihi caveo. Neque enim mare & litus, ſed te, otium, libertatem ſequor: alioqui ſatius eſt in urbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium, aut ad ſuum facere: mei certe ſtomachi hæc natura eſt, ut nihil niſi totum & merum velit. Vale.

XV.

XV. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Paſſieni exemplo, ab Javoleno interpellati, monet, recitaturis ſanæ mentis auditores adhibendos eſſe.

Mirificæ rei non interfuiſti: ne ego quidem: ſed me recens fabula excepit. Paſſienus Paullus, ſplendidus eques Romanus, & inprimis eruditus, ſcribit elegos. Gentilicium hoc illi: eſt enim municeps Propertii, atque etiam inter majores ſuos Propertium numerat. Is quum recitaret, ita cœpit dicere, *Priſce jubes?* Ad hoc Javolenus Priſcus (aderat enim, ut Paullo amiciſſimus) *Ego vero non jubeo.* Cogita, qui riſus hominum, qui joci. Eſt omnino Priſcus dubiæ ſanitatis: intereſt tamen officiis, adhibetur conſiliis, atque etiam jus civile publice reſpondet: quo magis, quod tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit. Interim Paullo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. Tam ſolicite recitaturis providendum eſt, non ſolum ut ſint ipſi ſani, verum etiam ut ſanos adhibeant. Vale.

XVI. C. PLINIUS TACITO SUO S.

Avunculi exitum Tacito, hiſtoriam ſcripturo, rogatus narrat.

Petis, ut tibi avunculi mei exitum ſcribam, quo verius tradere poſteris poſſis. Gratias ago. Nam video, morti ejus, ſi celebretur a te, immortalem gloriam eſſe propoſitam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili caſu, quaſi ſemper victurus, occiderit; quamvis ipſe plurima opera & manſura condiderit: multum tamen perpetuitati ejus ſcriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum eſt aut facere ſcribenda, aut ſcribere legenda; beatiſſimos vero, quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus & ſuis libris & tuis erit. Quo libentius ſuſcipio, depoſco etiam, quod injungis. Erat Miſeni, claſſemque imperio præſens regebat. Nonum Kalend. Septembres, hora fere ſeptima, mater mea indicat ei, apparere nubem inuſitata & magnitudine & ſpecie. Uſus ille ſole, mox frigida, guſtaverat jacens, ſtudebatque; poſcit ſoleas, aſcendit locum, ex quo maxime miraculum illud conſpici poterat,

rat, nubes (incertum procul intuentibus, ex quo monte: Veſuvium fuiſſe poſtea cognitum eſt) oriebatur: cujus ſimilitudinem & formam non alia magis arbor, quam pinus expreſſerit. Nam longiſſimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. Credo quia recenti ſpiritu evecta, deinde ſeneſcente eo deſtituta, aut etiam pondere ſuo victa, in latitudinem vaneſcebat: candida interdum, interdum ſordida & maculoſa, prout terram cineremve ſuſtulerat. Magnum propiusque noſcendum, ut eruditiſſimo viro, viſum. Jubet Liburnicam aptari: mihi, ſi venire una vellem, facit copiam. Reſpondi, ſtudere me malle: & forte ipſe, quod ſcriberem, dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinæ claſſiarii imminenti periculo exterriti (nam villa ea ſubjacebat, nec ulla niſi navibus fuga) ut ſe tanto diſcrimini eriperet, orabant. Vertit ille conſilium, & quod ſtudioſo animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes; adſcendit ipſe non Retinæ modo, ſed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium. Properat illuc, unde alii fugiunt; rectumque curſum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo ſolutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. Jam navibus cinis inciderat, quo propius accederet, calidior & denſior; jam pumices etiam, nigrique & ambuſti & fracti igne lapides: jam vadum ſubitum, ruinaque montis litora obſtantia. Cunctatus paullum, an retro flecteret? mox gubernatori, ut ita faceret monenti, FORTES, inquit, *fortuna juvat, Pomponianum pete.* Stabiis erat, diremtus ſinu medio. Nam ſenſim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur. Ibi, quamquam nondum periculo appropinquante, conſpicuo tamen, &, quum creſceret, proximo, ſarcinas contulerat in naves, certus fugæ, ſi contrarius ventus reſediſſet: quo tunc avunculus meus ſecundiſſimo invectus complectitur trepidantem, conſolatur, hortatur: utque timorem ejus ſua ſecuritate leniret, deferri ſe in balineum jubet; lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut, quod eſt æque magnum, ſimilis hilari. Interim e Veſuvio monte pluribus locis latiſſimæ flam-

flammæ altaque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione igni relictas desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis, dictitabat. Tum se quieti dedit, & quievit verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis gravior & sonantior erat, ab iiis, qui limini obversabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diæta adibatur, ita jam cinere, mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, ceterisque, qui pervigilarant, reddit. In commune consultant, intra tecta subsistant, an in aperto vagentur: nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rursus, quamquam levium exesorumque, pumicum casus metuebatur, quod tamen periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum adversus decidentia fuit. Jam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quam tamen faces multæ variaque lumina solvebant. Placuit egredi in litus, & e proximo adspicere, ecquid jam mare admitteret, quod adhuc vastum & adversum permanebat. Ibi super abjectum linteum recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque. Deinde flammæ, flammarumque prænuntius odor sulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum. Innixus servis duobus adsurrexit, & statim concidit, ut ego conjecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura invalidus & angustus & frequenter interæstuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo, quem novissime viderat, tertius) corpus inventum est integrum, illæsum opertumque, ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti, quam defuncto, similior. Interim Miseni ego & mater. Sed nihil ad historiam, nec tu aliud, quam de exitu ejus, scire voluisti. Finem ergo faciam. Unum adjiciam, omnia me, quibus interfueram, quæque statim, quum maxime vera memorantur, audiveram, vere per-

se-

ſequutum. Tu potiſſima excerpes. Aliud eſt enim epiſtolam, aliud hiſtoriam; aliud amico, aliud omnibus ſcribere. Vale.

XVII. C. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

Indignatur, quosdam, eruditos ſibi viſos, recitanti amico nullum ſignum lætitiæ dediſſe.

Indignatiunculam, quam in cujusdam amici auditorio cepi, non poſſum mihi temperare, quo minus apud te, quia non contigit coram, per epiſtolam effundam. Recitabatur liber abſolutiſſimus: hunc duo aut tres, ut ſibi & paucis videntur, diſerti, ſurdis mutisque ſimiles audiebant. Non labra diduxerunt; non moverunt manum, non denique adſurrexerunt, ſaltem laſſitudine ſedendi. Quæ tanta gravitas? quæ tanta ſapientia? quæ immo pigritia, arrogantia, ſiniſteritas ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, ut offendas, ut inimicum relinquas, ad quem tanquam amiciſſimus veneris? Diſertior ipſe es? tanto magis ne invideris: nam, QUI invidet, minor eſt. Denique, ſive plus, ſive minus, ſive idem præſtas, lauda vel inferiorem, vel ſuperiorem, vel parem. Superiorem, quia niſi laudandus ille eſt, non potes ipſe laudari; inferiorem aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quam maximum videri, quem præcedis vel exæquas. Equidem omnes, qui aliquid in ſtudiis faciunt, venerari etiam mirarique ſolco. Eſt enim res difficilis, ardua, faſtidioſa, & quæ eos, a quibus contemnitur, dedignatur. Niſi forte aliud judicas tu: quamquam quis uno te reverentior hujus operis, quis benignior æſtimator? Qua ratione ductus, tibi potiſſimum indignationem meam prodidit quem habere ſocium maxime poteram. Vale.

XVIII. C. PLINIUS SABINO SUO S.

Promittit, Firmanorum ſe cauſſam acturum eſſe.

Rogas, ut agam Firmanorum publicam cauſſam; quod ego, quamquam plurimis occupationibus diſtentus, adnitar. Cupio enim & ornatiſſimam coloniam advocationis officio, & te gratiſſimo tibi munere obſtringere.

Nam

Nam quum familiaritatem noſtram, ut ſoles prædicare, ad præſidium ornamentumque tibi ſumſeris, nihil eſt quod negare debeam, præſertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honeſtius piis, aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis, ac jam potius noſtris, obliga fidem meam; quos labore & ſtudio meo dignos cum ſplendor ipſorum, tum hoc maxime pollicetur, quod credibile eſt optimos eſſe, inter quos tu talis exſtiteris. Vale.

XIX. C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Pretium agrorum creviſſe ſcribit: quia candidati tertiam patrimonii partem in prædia Italica juſſi ſint impendere.

Scis tu acceſſiſſe pretium agris, præcipue ſuburbanis? Cauſſa ſubitæ caritatis, res multis agitata ſermonibus, proximis comitiis honeſtiſſimas voces ſenatui expreſſit: " Candidati ne conviventur, ne mittant " munera, ne pecunias deponant. Ex quibus duo priora tam aperte, quam immodice fiebant: hoc tertium, quamquam occultaretur, pro comperto habebatur. Homullus deinde noſter, uſus vigilanter hoc conſenſu ſenatus, ſententiæ loco poſtulavit, ut conſules deſiderium univerſorum notum principi facerent, peterentque, ſicut aliis vitiis, huic quoque providentia ſua occurreret: occurrit. Nam ſumtus candidatorum, fœdos illos & infames, ambitus lege reſtrinxit: eosdem patrimonii tertiam partem conferre juſſit in ea, quæ ſolo continerentur, deforme arbitratus (ut erat) honorem petituros, urbem Italiamque non pro patria, ſed pro hoſpitio aut ſtabulo quaſi peregrinantes habere. Concurſant ergo candidati certatim: quidquid venale audiunt, emtitant; ut ſint quoque plura venalia, efficiunt. Proinde, ſi pœnitet te Italicorum prædiorum, hoc vendendi tempus tam hercule, quam in provinciis comparandi: dum iidem candidati illic vendunt, ut hic emant. Vale.

XX. C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

Narrat, quæ ex Veſuvii incendio, cum matre Miſeni relictus, pertulerit.

Ais, te adductum literis, quas exigenti tibi de morte avunculi mei ſcripſi, cupere cognoſcere, quos ego Miſeni relictus (id enim ingreſſus abruperam) non ſolum metus, verum etiam caſus pertulerim.

Quamquam animus meminiſſe horret, - - - , Incipiam.

Profecto avunculo, ipſe reliquum tempus ſtudiis (ideo enim remanſeram) impendi: mox balineum, cœna, ſomnus inquietus & brevis. Præcefferat per multos dies tremor terræ minus formidoloſus, quia Campaniæ ſolitus: illa vero nocte ita invaluit, ut non moveri omnia, ſed everti crederentur. Irrumpit cubiculum meum mater: ſurgebam, invicem ſi quieſceret, excitaturus. Reſidimus in area domus, quæ mare a tectis modico ſpatio dividebat. Dubito conſtantiam vocare an imprudentiam debeam: agebam enim duodeviſimum annum. Poſco librum Titi Livii, & quaſi per otium lego, atque etiam, ut cœperam, excerpo. Ecce, amicus avunculi, qui nuper ad eum ex Hiſpania venerat, ut me & matrem ſedentes, me vero etiam legentem videt, illius patientiam, ſecuritatem meam corripit: nihilo ſegnius ego intentus in librum. Jam hora diei prima, & adhuc dubius & quaſi languidus dies, jam quaſſatis circumjacentibus tectis, quamquam in aperto loco, anguſto tamen, magnus & certus ruinæ metus. Tum demum excedere oppido viſum. Sequitur vulgus attonitum, quodque in pavore ſimile prudentiæ, alienum conſilium ſuo præfert, ingentique agmine abeuntes premit & impellit. Egreſſi tecta conſiſtimus. Multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula quæ produci jufferamus, quamquam in planiſſimo campo, in contrarias partes agebantur, ac ne lapidibus quidem fulta, in eodem veſtigio quieſcebant. Præterea mare in ſe reſorberi, & tremore terræ quaſi repelli videbatur. Certe proceſſerat litus, multaque animalia maris in ſiccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra & horrenda igneï ſpiritus tortis vibra-

bratisque discursibus rupta, in longas flamarum figuras dehiscebat: fulgoribus illæ & similes & majores erant. Tum vero ille idem ex Hispania amicus, acrius & instantius, *Si frater*, inquit, *tuus, si tuus avunculus vivit, vult esse vos salvos: si periit, superstites voluit: proinde quid cessatis evadere?* Respondimus, *non commissuros, ut de salute ejus incerti, nostræ consuleremus.* Non moratus ultra proripit se, effusoque cursu periculo aufertur: nec multo post, illa nubes descendere in terras, operire maria. Cinxerat Capreas & absconderat: Miseni quod procurrit, abstulerat. Tum mater orare, hortari, jubere, *quoque modo fugerem; posse enim juvenem: se & annis & corpore gravem bene morituram, si mihi caussa mortis non fuisset.* Ego contra, *salvum me, nisi una, non futurum*: deinde manum ejus amplexus, addere gradum cogo; paret ægre, incusatque se, quod me moretur. Jam cinis, adhuc tamen rarus: respicio; densa caligo tergis imminebat, quæ nos torrentis modo infusa terræ sequebatur. *Deflectamus*, inquam, *dum videmus, ne in via strati, comitantium turba in tenebris obteramur.* Vix consederamus, & nox, non quasi illunis aut nubila, sed qualis in locis clausis lumine exstincto: audires ululatus feminarum, infantium quiritatus, clamores virorum: alii parentes, alii liberos, alii conjuges vocibus requirebant, vocibus noscitabant: hi suum casum, illi suorum miserebantur: erant qui metu mortis mortem precarentur. Multi ad deos manus tollere: plures, nusquam jam deos ullos, æternamque illam & novissimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt, qui fictis mentitisque terroribus vera pericula augerent. *Aderant, qui Miseni fuisse, illud ruisse, illud ardere*, falso, sed credentibus nuntiabant. Paullum reluxit; quod non dies nobis, sed adventantis ignis indicium videbatur: & ignis quidem longius substitit: tenebræ rursus, cinis rursus multus & gravis: hunc identidem adsurgentes excutiebamus: operti alioqui, atque etiam obliti pondere essemus. Possem gloriari, non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidisse, nisi me cum omnibus, omnia mecum perire,

miſero, magno tamen mortalitatis ſolatio credidiſſem. Tandem illa caligo tenuata quaſi in fumum nebulamve deceſſit: mox dies vere, ſol etiam effulſit, luridus tamen: qualis eſſe, quum deficit, ſolet. Occurſabant trepidantibus adhuc oculis mutata omnia, altoque cinere, tanquam nive, obducta. Regreſſi Miſenum, curatis utcunque corporibus, ſuſpenſam dubiamque noctem ſpe ac metu exegimus: metus prævalebat. Nam & tremor terræ perſeverabat, & plerique lymphati terrificis vaticinationibus & ſua & aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, quamquam & expertis periculum, & exſpectantibus, abeundi conſilium, donec de avunculo nuntius. Hæc, nequaquam hiſtoria digna, non ſcripturus leges, & tibi, ſcilicet, qui requiſiſti, imputabis, ſi digna ne epiſtola quidem videbuntur. Vale.

XXI. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Verginii Romani probitatem & doctrinam, præſertim in comœdia ſcribenda, laudat.

Sum ex iis, qui mirer antiquos: non tamen, ut quidam, temporum noſtrorum ingenia deſpicio. Neque enim quaſi laſſa & effœta natura, ut nihil jam laudabile pariat. Atque adeo nuper audii Verginium Romanum paucis legentem comœdiam, ad exemplar veteris comœdiæ ſcriptam, tam bene, ut eſſe quandoque poſſit exemplar. Neſcio, an noris hominem, quamquam noſſe debes. Eſt enim probitate morum, ingenii elegantia, operum varietate monſtrabilis. Scripſit mimijambos tenuiter, argute, venuſte, atque in hoc genere eloquentiſſime. Nullum eſt enim genus, quod, abſolutum non poſſit eloquentiſſimum dici. Scripſit comœdias, Menandrum aliosque ætatis ejusdem æmulatus. Licet has inter Plautinas, Terentianasque numeres. Nunc primum ſe in vetere comœdia, ſed non tanquam inciperet, oſtendit. Non illi vis, non granditas, non ſubtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. Ornavit virtutes, inſectatus eſt vitia, fictis nominibus decenter, veris uſus eſt apte. Circa me tantum benignitate nimia modum exceſſit, niſi quod tamen

poë-

poëtis mentiri licet. In ſumma, extorquebo ei librum, legendumque, immo ediſcendum, mittam tibi. Neque enim dubito futurum, ut non deponas, ſi ſemel ſumſeris. Vale.

XXII. C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Tironem, provinciam ſortitum, exemplo Bruttiani, a familiari ſuo accuſati, monet, ne cuiquam nimis fidat.

Magna res acta eſt omnium, qui ſunt provinciis præfuturi, magna omnium, qui ſe ſimpliciter credunt amicis. Luſtricus Bruttianus quum Montanum Atticinum comitem ſuum, in multis flagitiis deprehendiſſet, Cæſari ſcripſit. Atticinus flagitiis addidit, ut quem deceperat, accuſaret. Recepta cognitio eſt: fui in conſilio: egit uterque pro ſe; egit autem carptim, & κατὰ κεφάλαια, quo genere veritas ſtatim oſtenditur. Protulit Bruttianus teſtamentum ſuum, quod Atticini manu ſcriptum eſſe dicebat. Hoc enim & arcana familiaritas, & querendi de eo, quem ſic amaſſet, neceſſitas indicabatur. Enumeravit crimina fœda manifeſtaque: ille, quum diluere non poſſet, ita regeſſit, ut, dum defenditur, turpis, dum defenditur, turpis, dum accuſat, ſceleratus probaretur. Corrupto enim ſcribæ ſervo, interceperat commentarios, interciderateque, ac per ſummum nefas utebatur adverſus amicum crimine ſuo. Fecit pulcherrime Cæſar. Non enim de Bruttiano, ſed ſtatim de Atticino perrogavit. Damnatus & in inſulam relegatus: Bruttiano juſtiſſimum integritatis teſtimonium redditum, quem quidem etiam conſtantiæ gloria ſecuta eſt. Nam defenſus expeditiſſime, accuſavit vehementer; nec minus acer, quam bonus & ſincerus apparuit. Quod tibi ſcripſi, ut te ſortitum provinciam præmonerem, plurimum tibi credas, nec cuiquam ſatis fidas: deinde ſcias, ſi quis forte te, quod abominor, fallat, paratam ultionem: qua tamen ne ſit opus, etiam atque etiam attende. Neque enim tam jucundum eſt vindicare, quam decipi miſerum. Vale.

XXIII.

XXIII. C. PLINIUS TRIARIO SUO S.

Cauſſæ defenſionem, quam rogatus fuerat, ea lege promittit, ut Ruſo adoleſcens, quem in forum producturus erat, ſecum ageret.

Impenſe petis, ut agam cauſſam pertinentem ad curam tuam, pulchram alioquin & famoſam: faciam, ſed non gratis. Qui fieri poteſt, inquis, ut non gratis tu? Poteſt. Exigam enim mercedem honeſtiorem gratuito patrocinio. Peto, atque etiam paciſcor, ut ſimul agat Cremutius Ruſo. Solitum hoc mihi, & jam in pluribus claris adoleſcentibus factitatum. Nam mire concupiſco bonos juvenes oſtendere foro, adſignare famæ. Quod ſi cui, præſtare Ruſoni meo debeo, vel propter natales ipſius, vel propter eximiam mei caritatem: quem magni æſtimo in iisdem judiciis, ex iisdem etiam partibus, conſpici, audiri. Obliga me: obliga antequam dicat, nam quum dixerit, gratias ages. Spondeo, ſolicitudini tuæ, ſpei meæ, magnitudini cauſſæ ſuffecturum. Eſt indolis optimæ, brevi producturus alios, ſi interim provectus fuerit a nobis. Neque enim cuiquam tam clarum ſtatim ingenium eſt, ut poſſit emergere, niſi illi materia, occaſio, fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

XXIV. C. PLINIUS MACRO SUO S.

Famam in factis conditionem facientium ſequi, exemplo municipis feminæ, quæ marito dux & comes mortis fuerat, oſtendit.

Quam multum intereſt, quid a quo fiat! Eadem enim facta claritate vel obſcuritate facientium aut tolluntur altiſſime, aut humillime deprimuntur. Navigabam per Larium noſtrum, quum ſenior amicus oſtendit mihi villam, atque etiam cubiculum, quod in locum prominet, *Ex hoc*, (inquit) *aliquando municeps noſtra cum marito ſe præcipitavit.* Cauſſam requiſivi. *Maritus ex diutino morbo circa velanda corporis, ulceribus putreſcebat: uxor, ut inſpiceret, exegit: neque enim quemquam fidelius indicaturum, poſſetne ſanari. Vidit, deſperavit: hortata eſt, ut moreretur, comesque ipſa mortis, dux immo, & exemplum, & neceſſitas fuit. Nam*

ſe

ſe cum marito ligavit, abjecitque in lacum. Quod factum ne mihi quidem, qui municeps, niſi proxime auditum eſt; non quia minus illo clariſſimo Arriæ facto, ſed quia minor eſt ipſa. Vale.

XXV. C. PLINIUS HISPANO SUO S.

De Robuſto, qui peregre profectus diſparuerat, promittit ſe quæſiturum eſſe: ex ſimili autem exemplo timet, ne fruſtra ſit.

Scribis, Robuſtum, ſplendidum equitem Romanum, cum Attilio Scauro, amico meo, Ocricalum uſque commune iter peregiſſe, deinde nusquam comparuiſſe: petis ut Scaurus veniat, nosque, ſi poteſt, in aliqua inquiſitionis veſtigia inducat. Veniet; vereor ne fruſtra. Suſpicor enim tale neſcio quid Robuſto accidiſſe, quale aliquando Metilio Criſpo, municipi meo. Huic ego ordines impetraveram, atque etiam proficiſcenti quadraginta millia nummum ad inſtruendum ſe ornandumque donaveram; nec poſtea aut epiſtolas ejus, aut aliquem de exitu nuntium accepi. Interceptusne ſit a ſuis, an cum ſuis, dubium: certe non ipſe, non quisquam ex ſervis ejus apparuit. Utinam ne in Robuſto idem experiamur! Tamen arceſſamus Scaurum. Demus hoc tuis, demus optimi adoleſcentis honeſtiſſimis precibus, qui pietate ſumma, mira etiam ſagacitate, patrem quærit. Dii faveant, ut ſic inveniat ipſum, quemadmodum jam, cum quo fuiſſet, invenit! Vale.

XXVI. C. PLINIUS SERVIANO SUO S.

Gratulatur illi generum.

Gaudeo, & gratulor, quod Fuſco Salinatori filiam tuam deſtinaſti. Domus patricia; pater honeſtiſſimus; mater pari laude. Ipſe eſt ſtudioſus, literatus, etiam diſertus: puer ſimplicitate, comitate juvenis, ſenex gravitate: neque enim amore decipior. Amo quidem effuſe (ita officiis, ita reverentia meruit) judico tamen, & quidem tanto acrius, quanto magis amo: tibique, ut qui exploraverim, ſpondeo, habiturum te generum, quo melior fingi, ne voto quidem, potuit. Supereſt, ut avum te quam maturiſſime ſimilium ſui faciat. Quam

ſe-

felix tempus illud, quo mihi liberos illius, nepotes tuos, ut meos vel liberos vel nepotes, ex veſtro ſinu ſumere, & quaſi pari jure tenere continget! Vale.

XXVII. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Rogantem deſignatum conſulem, quid in laudem principis adferret, docet exemplo ſuo, quid faciendum: addit & novam ex novis rebus geſtis materiam.

Rogas, ut cogitem, quid deſignatus conſul in honorem principis cenſeas. Facilis inventio, non facilis electio. Eſt enim ex virtutibus ejus larga materia; ſcribam tamen, vel, quod malo, coram indicabo, ſi prius hæſitationem meam oſtendero. Dubito, num idem tibi ſuadere, quod mihi, debeam. Deſignatus ego conſul, omni hac, etſi non adulatione, ſpecie tamen adulationis, abſtinui: non tanquam liber & conſtans, ſed tanquam intelligens principis noſtri: cujus videbam hanc eſſe præcipuam laudem, ſi nihil quaſi ex neceſſitate decernerem. Recordabar etiam, plurimos honores peſſimo cuique delatos; a quibus hic optimus ſeparari non alio modo magis poterat, quam diverſitate cenſendi: quod ipſum diſſimulatione & ſilentio non præterii, ne forte non judicium illud meum, ſed oblivio videretur. Hoc tunc ego: ſed non omnibus eadem placent, nec conveniunt quidem. Præterea, faciendi aliquid vel non faciendi vera ratio cum hominum ipſorum, tum rerum etiam ac temporum conditione mutatur. Nam recentia opera maximi principis præbent facultatem nova, magna, vera cenſendi: quibus ex cauſſis, ut ſupra ſcripſi, dubito, an idem nunc tibi, quod tunc mihi, ſuadeam. Illud non dubito, debuiſſe me in parte conſilii tui ponere, quod ipſe feciſſem. Vale.

XXVIII. C. PLINIUS PONTIO SUO S.

Excuſationem illius admittit; fructus quos miſerat, moderandos in poſterum, denuntiat.

Scio, quæ tibi cauſſa fuerit impedimento, quo minus præcurrere adventum meum in Campaniam poſſes: ſed quamquam abſens, totus huc migraſti. Tantum mihi copiarum tam urbanarum quam ruſticarum no-

nomine tuo oblatum eſt, quas omnes improbe quidem, accepi tamen. Nam me tui, ut ita facerem, rogabant; & verebar, ne & mihi & illis iraſcereris, ſi non feciſſem: in poſterum, niſi adhibueris modum, ego adhibebo. Etiam tuis denuntiavi, ſi rurſus tam multa adtuliſſent, omnia relaturos. Dices, oportere me tuis rebus ut meis uti: etiam; ſed perinde illis ac meis parco. Vale.

XXIX. C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

Quietum monet tum Thraſeæ dicto, tum ſuo exemplo, quæ cauſſæ agendæ ſint.

Avidius Quietus, qui me unice dilexit, &, quo non minus gaudeo, probavit, ut multa alia Thraſeæ (fuit enim familiaris) ita hoc ſæpe referebat, præcipere ſolitum, *ſuſcipiendas eſſe cauſſas, aut amicorum, aut deſtitutas, aut ad exemplum pertinentes.* Cur *amicorum?* Non eget interpretatione. Cur *deſtitutas?* Quod in illis maxime & conſtantia agentis & humanitas cerneretur. Cur *pertinentes ad exemplum?* Quia plurimum refert, bonum an malum induceretur. Ad hæc ego genera cauſſarum, ambitioſe fortaſſe, addam tamen, *claras & illuſtres.* Aequum enim eſt agere non nunquam gloriæ & famæ: id eſt, ſuam cauſſam. Hos terminos, quia me conſuluiſti, dignitati ac verecundiæ tuæ ſtatuo. Nec me præterit, USUM & eſſe & haberi optimum dicendi magiſtrum. Video etiam, multos parvo ingenio, literis nullis, ut bene agerent, agendo conſequutos. Sed & illud quod vel Pollionis, vel tanquam Pollionis accepi, veriſſimum experior: *Commode agendo factum eſt, ut ſæpe agerem: ſæpe agendo, ut minus commode:* quia ſcilicet aſſiduitate nimia facilitas magis quam facultas, nec fiducia, ſed temeritas, paratur. Nec vero Iſocrati, quo minus haberetur ſummus orator, offecit, quod infirmitate vocis, mollitie frontis, ne in publico diceret, impediebatur. Proinde multum lege, ſcribe, meditare, ut poſſis, quum voles, dicere; dices, quum velle debebis. Hoc fere temperamentum ipſe ſervavi. Non nunquam neceſſitati, quæ pars rationis eſt, parui. Egi enim quasdam a ſenatu juſ-

juſſus quæ tertio in numero fuerunt ex illa Thraſeæ diviſione, hoc eſt, ad exemplum pertinantes. Adfui Bæticis contra Babium Maſſam. Quæſitum eſt, *An danda eſſet inquiſitio?* data eſt. Adfui rurſus iisdem querentibus de Cæcilio Claſſico. Quæſitum eſt, *An proviuciales, ut ſocios miniſtrosque proconſulis, plecti oporteret?* pœnas luerunt. Accuſavi Marium Priſcum; qui lege repetundarum damnatus, utebatur clementia legis, cujus ſeveritatem immanitate criminum exceſſerat: relegatus eſt. Tuitus ſum Julium Baſſum, ut incuſtoditum nimis & incautum, ita minime malum; judicibus acceptis in ſenatu remanſit. Dixi proxime pro Vareno, poſtulante, ut ſibi invicem vocare teſtes liceret: impetratum eſt. In poſterum oro, ut ea potiſſimum jubeas, quæ me deceat vel ſponte feciſſe. Vale.

XXX. C. PLINIUS FABATO SUO S.

Proſoceri villæ durum & laborioſum hominem præficiendum eſſe ſuadet.

Debemus, me Hercule, natales tuos perinde ac noſtros celebrare, cum lætitia noſtrorum ex tuis pendeat, cujus diligentia & cura hic hilares, iſtic ſecuri ſumus. Villa Camilliana, quam in Campania poſſides, eſt quidem vetuſtate vexata; ea tamen quæ ſunt pretioſiora, aut integra manent, aut leviſſime læſa ſunt. Attendimus ergo, ut quam ſaluberrime reficiantur. Ego videor habere multos amicos, ſed hujus generis, cujus & tu quæris & res exigit, prope neminem. Sunt enim omnes togati & urbani: ruſticorum autem prædiorum adminiſtratio poſcit durum aliquem & agreſtem, cui nec labor ille gravis, nec cura ſordida, nec triſtis ſolitudo videatur. Tu de Rufo honeſtiſſime cogitas: fuit enim filio tuo familiaris. Quid tamen nobis ibi præſtare poſſit ignoro; velle plurimum, credo. Vale.

XXXI. C. PLINIUS CORNELIANO SUO S.

Quid Centumcellis in ſeceſſu principis peractum ſit egregie, enarrat, ſimulque loci ſitum & munitionem deſcribit.

Evocatus in conſilium a Cæſare noſtro ad Centum Cellas (hoc loco nomen) longe maximam cepi voluptate-

tatem. Quid enim jucundius, quam principis juſtitiam, gravitatem, comitatem in ſeceſſu quoque, ubi hæc maxime recluduntur, inſpicere? Fuerunt variæ cognitiones, & quæ virtutes judicis per plures ſpecies experirentur. Dixit cauſſam Claudius Ariſton, princeps Epheſiorum, homo munificus, & innoxie popularis: inde invidia, & ab diſſimillimis delator immiſſus: itaque abſolutus vindicatusque eſt. Sequenti die audita eſt Galitta, adulterii rea. Nupta hæc tribuno militum, honores petituro, & ſuam & mariti dignitatem centurionis amore maculaverat: maritus legato conſulari, ille Cæſari ſcripſerat. Cæſar, excuſſis probationibus, centurionem exauctoravit, atque etiam relegavit. Supererat crimini, quod niſi duorum eſſe non poterat, reliqua pars ultionis; ſed maritum, non ſine aliqua reprehenſione patientiæ, amor uxoris retardabat, quam quidem, etiam poſt delatum adulterium, domi habuerat, quaſi contentus æmulum removiſſe. Admonitus, ut perageret accuſationem, peregit invitus, ſed illam damnari, etiam invito accuſatore, neceſſe erat: damnata, & Juliæ legis pœnis relicta eſt: Cæſar & nomen centurionis, & commemorationem diſciplinæ militaris ſententiæ adjecit, ne omnes ejusmodi cauſſas revocare ad ſe videretur. Tertio die inducta cognitio eſt, multis ſermonibus & vario rumore jactata de Julii Tironis codicillis, quos ex parte veros eſſe conſtabat, ex parte falſi dicebantur. Subſtituebantur crimini Sempronius Senecio, eques Romanus, & Eurythmus, Cæſaris libertus & procurator. Heredes, quum Cæſar eſſet in Dacia, communiter epiſtola ſcripta, petierant, ut ſuſciperet cognitionem: ſuſceperat. Reverſus diem dixerat; &, quum ex heredibus quidam, quaſi reverentia Eurythmi, remitterent accuſationem, pulcherrime dixerat, *Nec ille Pollycletus eſt, nec ego Nero.* Indulſerat tamen petentibus dilationem; cujus tempore exacto, conſederat auditurus. A parte heredum intraverunt duo: omnino poſtularunt, ut omnes heredes agere cogerentur, quum detuliſſent omnes, aut ſibi quoque deſiſtere permitteretur. Loquutus eſt Cæſar ſumma gravitate, ſumma moderatione: quumque advocatus Senecionis & Eurythmi

mi dixiſſet, ſuſpicionibus relinqui reos, niſi audirentur; *non curo*, inquit, *an iſti ſuſpicionibus relinquantur: ego relinquor.* Dein, converſus ad nos, Ἐπίσαθε, *quid facere debeamus? iſti enim queri volunt, quod ſibi licuerit non accuſare.* Tum ex conſilii ſententia juſſit denuntiari heredibus omnibus, *Aut agerent, aut ſinguli approbarent cauſſas non agendi, alioqui ſe vel de calumnia pronuntiaturum.* Vides, quam honeſti, quam ſeveri dies: quos jucundiſſimæ remiſſionem ſequebantur. Adhibebamur quotidie cœnæ: erat modica, ſi principem cogitares: interdum ἀκροάματα audiebamus: interdum jucundiſſimis ſermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus nobis (quam diligens in Cæſare humanitas!) xenia ſunt miſſa: ſed mihi, ut gravitas cognitionum, conſilii honor, ſuavitas ſimplicitasque convictus, ita locus ipſe perjucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridiſſimis agris: imminet litori, cujus in ſinu fit cum maxime portus. Hujus ſiniſtrum brachium firmiſſimo opere munitum eſt; dextrum elaboratur. In ore portus inſula adſurgit, quæ illatum vento mare objacens frangat, tantumque ab utroque latere decurſum navibus præſtet. Adſurgit autem arte viſenda. Ingentia ſaxa latiſſima navis provehit: (contra,) hæc alia ſuper alia dejecta ipſo pondere manent, ac ſenſim, quodam velut aggere conſtruuntur. Eminet jam jam & apparet ſaxeum dorſum: impactosque fluctus in immenſum elidit & tollit. Vaſtus illic fragor, canumque circa mare. Saxis deinde pilæ adjiciuntur, quæ procedenti tempore enatam inſulam imitentur. Habebit hic portus etiam nomen auctoris, eritque vel maxime ſalutaris. Nam per longiſſimum ſpatium litus importuoſum hoc receptaculo uretur. Vale.

XXXII. C. PLINIUS QUINTILIANO SUO S.

Nubenti Quintiliani filiæ dono offert L. millia nummum.

Quamvis & ipſe ſis continentiſſimus, & filiam tuam ita inſtitueris, ut decebat filiam tuam, Tutilii neptem; quum tamen ſit nuptura honeſtiſſimo viro, Nonio Celeri, cui ratio civilium officiorum neceſſitatem

quandam nitoris imponit; debet, ſecundum conditiones mariti, veſte, comitatu (quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen) inſtrui. Te porro animo beatiſſimum, modicum facultatibus ſcio: itaque partem oneris tui mihi vindico, & tanquam parens puellæ noſtræ, confero quinquaginta millia nummum: plus collaturus, niſi a verecundia tua ſola mediocritate munuſculi impetrari poſſe confiderem, ne recuſares. Vale.

XXXIII. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Triumphat oratione ſua, pro Accia apud centumviros habita, cujus artes detegit.

Tollite cuncta, inquit, cœptosque auferte labores. Seu ſcribis aliquid, ſeu legis, tolli, auferri jube, & accipe orationem meam, ut illi arma, divinam. Num ſuperbius potui? revera, ut inter meas pulchram, nam mihi ſatis eſt certare mecum. Eſt hæc pro Accia Variola & dignitate perſonæ & exempli raritate, & judicii magnitudine inſignis. Nam femina ſplendide nata, nupta prætorio viro, exheredata ab octogenario patre, intra undecim dies, quam ille novercam ei, amore captus, induxerat, quadruplici judicio bona paterna repetebat. Sedebant judices centum & octoginta: tot enim quatuor conſiliis conſcribuntur, ingens utrinque advocatio, & numeroſa ſubſellia: præterea denſa circumſtantium corona latiſſimum judicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc, ſtipatum tribunal, atque etiam ex ſuperiore baſilicæ parte, qua feminæ, qua viri, & audiendi, quod erat difficile, &, quod facile, viſendi ſtudio imminebant. Magna exſpectatio patrum, magna filiarum, magna etiam novercarum. Sequutus eſt varius eventus. Nam duobus conſiliis vicimus, totidem victi ſumus. Notabilis prorſus res & mira; eadem in cauſſa, iisdem judicibus, iisdem advocatis, eodem tempore tanta diverſitas accidit caſu quidem, ſed non ut caſus videretur. Victa eſt noverca: ipſa heres ex parte ſexta. Victus Suberinus; qui exheredatus a patre ſingulari impudentia alieni patris bona vindicabat, non auſus ſui petere. Hæc tibi expoſui, primum ut ex epiſtola ſcires, quæ ex oratione non poteras: deinde, (nam de-

detegam artes) ut orationem libentius legeres, ſi non legere tibi, ſed intereſſe judicio videreris: quam, ſit licet magna, non deſpero gratiam breviſſimæ impetraturum. Nam & copia rerum, & arguta diviſione, & narratiunculis pluribus, & eloquendi varietate, renovatur. Sunt multa (non auderem niſi tibi dicere) elata, multa pugnantia, multa ſubtilia. Intervenit enim acribus illis & erectis frequens neceſſitas computandi, ac pæne calculos tabulamque poſcendi, ut repente in privati judicii formam centumvirale vertatur. Dedimus vela indignationi; dedimus iræ, dedimus dolori; & in ampliſſima cauſſa, quaſi magno mari, pluribus ventis ſumus vecti. In ſumma, ſolent quidam ex contubernalibus noſtris exiſtimare hanc orationem (iterum dicam) præcipuam, ut inter meas ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος eſſe. An vere, tu facillime judicabis, quia tam memoriter tenes omnes, ut conferre cum hac, dum hanc ſolam legis, poſſis. Vale.

XXXIV. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Maximi munus gladiatorum in funere uxoris commendat: dolet autem pauxheras tardius adveniſſe.

Recte feciſti, quod gladiatorium munus Veronenſibus noſtris promiſiſti; a quibus olim amaris, ſuſpiceris, ornaris. Inde etiam uxorem cariſſimam tibi & probatiſſimam habuiſti; cujus memoriæ aut opus aliquod, aut ſpectaculum, atque hoc potiſſimum, quod maxime funeri, debebatur. Præterea, tanto conſenſu rogabaris, ut negare non conſtans, ſed durum videretur. Illud quoque egregium, quod tam facilis, tam liberalis in edendo fuiſti. Nam per hæc etiam magnus animus oſtenditur. Vellem Africanæ, quas coëmeras plurimas, ad præfinitum diem occurriſſent: ſed licet ceſſaverint illæ, tempeſtate detentæ, tu tamen meruiſti, ut acceptum tibi fieret, quod, quo minus exhiberes, non per te ſtetit. Vale.

LIBER VII.

I. C. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

Aegrotantem hortatur, ut valetudinem patienter ferat, ſuoque exemplo docet medicis obtemperare.

Terret me hæc tua pertinax valetudo, &, quamquam te temperantiſſimum noverim, vereor tamen, ne quid illi etiam in mores tuos liceat. Proinde moneo, patienter reſiſtas. Hoc laudabile, hoc ſalutare. Admittit humana natura, quod ſuadeo. Ipſe certe ſic agere ſanus cum meis ſoleo: *Spero quidem, ſi forte in adverſam valetudinem incidero, nihil me deſideraturum vel pudore vel pœnitentia dignum: ſi tamen ſuperaverit morbus, denuntio, ne quid mihi detur, niſi permittentibus medicis: ſciantque, ſi dederint, ita vindicaturum, ut ſolent alii, quæ negantur.* Quin etiam quum peruſtus ardentiſſima febri; tandem remiſſus unctusque acciperem a medico potionem, porrexi manum, utque me tangeret, dixi, admodumque jam labris poculum reddidi. Poſtea quum viceſimo valetudinis die balineo præpararer, muſſantesque medicos repente vidiſſem, cauſſam requiſivi. Reſponderunt, *poſſe me tuto lavari, non tamen omnino ſine aliqua ſuſpicione. Quid* (inquam) *neceſſe eſt?* Atque ita ſpe balinei, cui jam videbar inferri, placide leniterque dimiſſa, ad abſtinentiam rurſus, non ſecus, ac modo ad balineum, animum vultumque compoſui. Quæ tibi ſcripſi, primum ut te non ſine exemplo monerem, deinde ut in poſterum ipſe ad eandem temperantiam adſtringerer, quum me hac epiſtola quaſi pignore obligaviſſem. Vale.

II. C. PLINIUS JUSTO SUO S.

Promittit aliquid ſcriptorum ſuorum, quum æſtas transmiſſa fuerit.

Quemadmodum congruit, ut ſimul & adfirmes, te aſſiduis occupationibus impediri, & ſcripta noſtra deſideres, quæ vix ab otioſis impetrare aliquid perituri temporis poſſunt? Patiar ergo, æſtatem inquietam vobis

bis exercitamque transcurrrere, & hieme demum, quum credibile erit, noctibus ſaltem vacare te poſſe, quæram quid potiſſimum ex nugis meis tibi exhibeam. Interim abunde eſt, ſi epiſtolæ non ſunt moleſtæ. Sunt autem, & ideo breviores erunt. Vale.

III. C. PLINIUS PRAESENTI SUO S.

Amicum a longo ſeceſſu in urbem revocat.

Tantane perſeverantia tu modo in Lucania, modo in Campania? Ipſe enim (inquis) Lucanus, uxor Campana. Juſta cauſſa longioris abſentiæ, non perpetuæ tamen. Quin ergo aliquando in urbem redis? ubi dignitas, honor, amicitiæ tam ſuperioribus quam minores. Quousque regnabis? quousque vigilabis quum voles? dormies quamdiu voles? quousque calcei nusquam? toga feriata? liber totos dies? Tempus eſt, te reviſere moleſtias noſtras, vel ob hoc ſolum, ne voluptates iſtæ ſatietate langueſcant. Saluta paulliſper, quo ſit tibi jucundius ſalutari: tereſe in hac turba, ut te ſolitudo delectet. Sed quid imprudens, quem revocare conor, retardo? Fortaſſe enim his ipſis admoneris, ut te magis ac magis otio involvas; quod ego non abrumpi, ſed intermitti volo. Ut enim ſi cœnam tibi facerem, dulcibus cibis acres acutosque miſcerem, ut obtuſus illis & oblitus ſtomachus his excitaretur; ita nunc hortor, ut jucundiſſimum genus vitæ nonnullæ interdum quaſi acoribus condias. Vale.

IV. C. PLINIUS PONTIO SUO S.

Miranti, qui Plinius, ſeverus homo, hendecaſyllabos ſcripſerit, poëtica ſua ſtudia ab ultima ætate recenſet.

Ais legiſſe te hendecaſyllabos meos: requiris etiam, quemadmodum cœperim ſcribere, homo, ut tibi videor, ſeverus, ut ipſe fateor, non ineptus. Nunquam a poëtice (altius enim repetam) alienus fui; quin etiam quatuordecim natus annos Græcam tragœdiam ſcripſi. Qualem? inquis. Neſcio, tragœdia vocabatur. Mox quum e militia rediens, in Icaria inſula ventis detinerer, Latinos elegos in illud ipſum mare ipſamque inſulam feci. Expertus ſum me aliquando & heroico; hendecaſyllabis

nunc

nunc primum, quorum hic naturalis, hæ cauſſæ. Legebantur in Laurentino mihi libri Aſinii Galli de comparatione patris & Ciceronis: incidit epigramma Ciceronis in Tironem ſuum: dein, quum meridie (erat enim æſtas) dormiturus me recepiſſem, nec obreperet ſomnus, cœpi reputare, maximos oratores hoc ſtudii genus, & in oblectationibus habuiſſe & in laude poſuiſſe. Intendi animum, contraque opinionem meam, poſt longam deſuetudinem, perquam exiguo temporis momento id ipſum, quod me ad ſcribendum ſolicitaverat, his verſibus exaravi:

Quum libros Galli legerem, quibus ille parenti
Auſus de Cicerone dare eſt palmamque decusque,
Laſcivum inveni luſum Ciceronis, & illo
Spectandum ingenio quo ſeria condidit, & quo
Humanis ſalibus, multo varioque lepore
Magnorum oſtendit mentes gaudere virorum.
Nam queritur, quod fraude mala fruſtratus amantem
Paucula cœnato ſibi debita ſuavia Tiro
Tempore nocturno ſubtraxerit. His ego lectis,
Cur poſt hæc, inquam, noſtros celamus amores?
Nullumque in medium timidi damus? atque fatemur,
Tironisque dolos, Tironis noſſe fugaces
Blanditias, & furta novas addentia flammas?

Tranſii ad elegos; hos quoque non minus celeriter explicui: addidi alios facilitate corruptus: deinde in urbem reverſus, ſodalibus legi. Probaverunt. Dein plura metra, ſi quid otii, maxime in itinere, tentavi. Poſtremo placuit exemplo multorum unum ſeparatim hendecaſyllaborum volumen abſolvere, nec pœnitet. Legitur, deſcribitur, cantatur etiam; a Græcis quoque, quos Latine hujus libelli amor docuit, nunc cithara nunc lyra perſonatur. Sed quid ego tam glorioſe? quamquam poëtis furere conceſſum eſt; & tamen non de meo, ſed de aliorum judicio loquor; qui ſive judicant, ſive errant, me delectant. Unum precor, ut poſteri quoque aut errent ſimiliter, aut judicent. Vale.

V. C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

Magno se uxoris desiderio teneri significat.

Incredibile est, quanto desiderio tui tenear. In caussa amor primum; deinde, quod non consuevimus abesse. Inde est, quod magnam partem noctium in imagine tua vigil exigo: inde, quod interdiu, quibus horis te visere solebam, ad diætam tuam ipsi me, ut verissime dicitur, pedes ducunt: quod denique æger & mœstus, & similis excluso, a vacuo limine recedo. Unum tempus his tormentis caret, quo in foro & amicorum litibus conteror. Aestima tu, quæ vita mea sit, cui requies in labore, in miseria curisque solatium est. Vale.

VI. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Bithynos decreto accusationem Vareni omisisse: tacere consultius interdum quam multa loqui.

Rara & notabilis res contigit Vareno, sit licet adhuc dubia. Bithyni accusationem ejus, ut temere inchoatam, omisisse narrantur. Narrantur dico? adest provinciæ legatus: attulit decretum consilii ad Cæsarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos, Vareni advocatos. Perstat tamen idem ille Magnus: quin etiam Nigrinum, optimum virum, pertinacissime exercet. Per hunc a Consulibus postulabat, ut Varenus exhibere rationes cogeretur. Adsistebam Vareno jam tantum ut amicus, & tacere decreveram. Nihil enim tam contrarium, quam si advocatus a senatu datus defenderem ut reum, cui opus esset, ne reus videretur. Quum tamen, finita postulatione Nigrini, consules ad me oculos retulissent. *Scietis*, inquam, *constare nobis silentii nostri rationem, quum veros legatos provinciæ audieritis.* Contra Nigrinus, *Ad quem missi sunt?* Ego, *Ad me quoque habeo decretum provinciæ.* Rursus ille, *Potest tibi liquere.* Ad hoc ego, *Si tibi ex diverso liquet; potest & mihi, quod est melius in caussa, liquere.* Tum legatus Polyænus caussas abolitæ accusationis exposuit, postulavitque, *Ne cognitioni Cæsaris præjudicium fieret.* Respondit Magnus, iteramque Polyænus. Ipse raro & breviter interloquu-

tus,

tus, multum me intra silentium tenui. Accepi enim, NON minus interdum oratorium esse tacere, quam dicere: atque adeo repeto, quibusdam me capitis reis vel magis silentio, quam oratione accuratissima profuisse. Mater amisso filio (quid enim prohibet, quamquam alia ratio scribendæ epistolæ fuerit, de studiis disputare?) libertos ejus, eosdemque coheredes suos, falsi & veneficii reos detulerat ad Principem, judicemque impetraverat Julium Servianum. Defenderam reos ingenti quidem cœtu. Erat enim caussa notissima; præterea utrinque ingenia clarissima. Finem cognitioni quæstio imposuit; quæ secundum reos dedit. Postea mater adiit Principem: adfirmavit se novas probationes invenisse. Præceptum est Serviano, ut vacaret finitam caussam retractanti, si quid novi adferret. Aderat matri Julius Africanus, nepos Julii oratoris, (quo audito Passienus Crispus dixit, *Bene, me hercule, bene: sed quo tam bene?*) hujus nepos, juvenis ingeniosus, sed parum callidus, quum multa dixisset, adsignatumque tempus implesset, *Rogo*, inquit, *Serviane, permittas mihi unum versum adjicere.* Tum ego, quum omnes me, ut diu responsurum, intuerentur, *Respondissem*, inquam, *si unum illum versum Africanus adjecisset, in quo non dubito omnia nova fuisse.* Non facile me repeto tantum consequutum adsensum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc & probatum & exceptum est, quod pro Vareno hactenus non tacui. Consules, ut Polyænus postulabat, omnia integra Principi servaverunt; cujus cognitionem suspensus exspecto. Nam dies ille nobis pro Vareno aut securitatem & otium dabit, aut intermissum laborem renovata solicitudine injunget. Vale.

VII. C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Gaudet Saturnini & Prisci conjunctione, & hunc ad se reverti satiatum otio, cupit.

Et proxime Prisco nostro, & rursus, quia ita jussisti, gratias egi, libentissime quidem. Est enim mihi perjucundum, quod viri optimi mihique amicissimi adeo cohæsistis, ut invicem vos obligari putetis. Nam ille quoque præcipuam se voluptatem ex amicitia tua capere

profitetur, certatque tecum honeſtiſſimo certamine mutuæ caritatis, quam ipſum tempus augebit. Te negotiis diſtineri ob hoc moleſte fero, quod deſervire ſtudiis non potes, ſi tamen alteram litem per judicem, alteram, ut ais, ipſe finieris, incipies primum illic otio frui, deinde ſatiatus ad nos reverti. Vale.

VIII. C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Eandem lætitiam ſignificat Priſco, eumque ad conſtantiam hortatur.

Exprimere non poſſum, quam jucundum ſit mihi, quod Saturninus noſter ſummas tibi apud me gratias aliis ſuper alias epiſtolis agit. Perge ut cœpiſti, virumque optimum quam familiariſſime dilige, magnam voluptatem ex amicitia ejus percepturus, nec ad breve tempus. Nam cum omnibus virtutibus abundat, tum hac præcipue, quod habet maximam in amore conſtantiam. Vale.

IX. C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quærenti amico, rationem exercendi ſtili præſcribit.

Quæris quemadmodum in ſeceſſu, quo jamdiu frueris, putem te ſtudere oportere. Utile in primis, & multi præcipiunt, vel ex Græco in Latinum, vel ex Latino vertere in Græcum: quo genere exercitationis proprietas ſplendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum ſimilia inveniendi facultas paratur: ſimul quæ legentem fefelliſſent, transferentem fugere non poſſunt. Intelligentia ex hoc & judicium adquiritur. Nihil obfuerit, quæ legeris hactenus, ut rem argumentumque teneas, quaſi æmulum ſcribere, lectisque conferre, ac ſedulo penſitare, quid tu, quid ille commodius. Magna gratulatio, ſi nonnulla tu; magnus pudor, ſi cuncta ille melius. Licebit interdum & notiſſima eligere, & certare cum electis. Audax hæc, non tamen improba, quia ſecreta, contentio: quamquam multos videmus ejuſmodi certamina ſibi cum multa laude ſumſiſſe, quosque ſubſequi ſatis habebant, dum non deſperant, anteceſſiſſe. Poteris &, quæ dixeris, poſt oblivionem retractare, multa re-

retinere, plura tranſire; alia interſcribere, alia reſcribere. Laborioſum iſtud & tædio plenum, ſed difficultate ipſa fructuoſum, recaleſcere ex integro, & reſumere impetum fractum omiſſumque: poſtremo, nova velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi eſſe præcipuum ſtudium orandi; ſed non ideo ſemper pugnacem hunc & quaſi bellatorium ſtilum ſuaſerim. Ut enim terræ variis mutatisque ſeminibus, ita ingenia noſtra nunc hac, nunc illa meditatione recoluntur. Volo, interdum aliquem ex hiſtoria locum apprehendas: volo epiſtolam diligentius ſcribas. (volo carmina). Nam ſæpe in orationes quoque non hiſtoricæ modo, ſed prope poëticæ deſcriptionis neceſſitas, incidit; & preſſus ſermo purusque ex epiſtolis petitur. Fas eſt & carmine remitti, non dico continuo & longo (id enim perfici niſi in otio non poteſt) ſed hoc arguto & gravi, quod apte quantaslibet occupationes curasque diſtinguit. Luſus vocantur; ſed hi luſus non minorem interdum gloriam, quam ſeria conſequuntur: atque adeo (Cur enim te ad verſus non verſibus adhorter?)

Ut laus eſt ceræ, mollis cedensque ſequatur
Si doctos digitos, juſſaque fiat opus;
Et nunc informet Martem, caſtamque Minervam,
Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum:
Utque ſacri fontes non ſola incendia ſiſtunt,
Sæpe etiam flores vernaque prata juvant;
Sic hominum ingenium flecti ducique per artes
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque ſummi oratores, ſummi etiam viri ſic ſe aut exercebant aut delectabant, immo delectabant exercebantque. Nam mirum eſt, ut his opuſculis animus intendatur remittaturque. Recipiunt enim amores, odia, iras, miſericordiam, urbanitatem, omnia denique, quæ in vita, atque etiam in foro cauſſisque verſantur. Ineſt his quoque eadem, quæ aliis carminibus utilitas, quod metri neceſſitate devincti, ſoluta oratione lætamur, & quod facilius eſſe comparatio oſtendit, libentius ſcribimus. Habes plura etiam fortaſſe, quam requirebas; unum tamen omiſi. Non enim dixi, quæ legenda arbit-

bitrarer: quamquam dixi, quum dicerem, quæ ſcribenda. Tu memineris, ſui cujusque generis auctores diligenter eligere. (Ajunt enim, MULTUM LEGENDUM ESSE, NON MULTA.) Qui ſint hi, adeo notum provocatumque eſt, ut demonſtratione non egeant: & alioqui tam immodice epiſtola me extendi, ut dum tibi, quemadmodum ſtudere debeas, ſuadeo, ſtudendi tempus abſtulerim. Quin ergo pugillares reſumis, & aliquid ex his, vel iſtud ipſum quod cœperas, ſcribis. Vale.

X. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Eventum actionis Bithynorum contra Varenum narrat.

Quia ipſe, quum prima cognovi, jungere extrema, quaſi avulſa, cupio; te quoque exiſtimo velle de Vareno & Bithynis reliqua cognoſcere. Acta cauſſa hinc a Polyæno, inde a Magno. Finitis actionibus Cæſar, *Neutra*, inquit, *pars de mora queretur. Erit mihi curæ, explorare provinciæ voluntatem.* Multum interim Varenus tulit. Etenim quam dubium eſt, an merito accuſetur, qui an omnino accuſetur, incertum eſt? Supereſt, ne rurſus provinciæ, quod damnaſſe dicitur, placeat, agatque pœnitentiam pœnitentiæ ſuæ. Vale.

XI. C. PLINIUS FABATO SUO S.

Liberalitas in Corelliam explicatur.

Miraris, quod Hermes libertus meus hereditarios agros, quos ego jufferam proſcribi, non exſpectata auctione, pro meo quincunce ex ſeptingentis millibus Corelliæ addixerit. Adjicis, poſſe eos nongentis millibus venire, ac tanto magis quæris, an, quod geſſit, ratum ſervem. Ego vero ſervo: quibus ex cauſſis accipe, cupio enim & tibi probatum, & coheredibus meis excuſatum eſſe, quod me ab illis, majore officio jubente, ſecerno. Corelliam cum ſumma reverentia diligo; primum ut ſororem Corellii Rufi, cujus mihi memoria ſacroſancta eſt; deinde, ut matri meæ familiariſſimam. Sunt mihi & cum marito ejus, Municio Fuſco, optimo viro, vetera jura: fuerunt & cum filio maxima: adeo quidem, ut prætore me ludis meis præſederit. Hæc quum proxime iſtic fui, indicavit mihi, cupere ſe aliquid

quid circa Larium noſtrum poſſidere: ego illi ex prædiis meis, quod vellet, & quanti vellet, obtuli, exceptis paternis maternisque: his enim cedere ne Corelliæ quidem poſſum. Igitur quum obveniſſet mihi hereditas, in qua prædia iſta, ſcripſi ei venalia futura. Has epiſtolas Hermes tulit, exigentique, ut ſtatim portionem meam ſibi addiceret, paruit. Vides, quam ratum habere debeam, quod libertus meus meis moribus geſſit? Supereſt, ut coheredes æquo animo ferant, ſeparatim me vendidiſſe, quod mihi licuit omnino vendere. Nec vero coguntur imitari meum exemplum, non eadem illis eadem cum Corellia jura ſunt. Poſſunt ergo intueri utilitatem ſuam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

XII. C. PLINIUS MINUCIO SUO S.

Libellum poſtulatum ſero mittens, per jocum ſe excuſat, aliosque jocos inſpergit.

Libellum formatum a me, ſicut exegeras, quo amicus tuus, immo noſter, (quid enim non commune nobis?) ſi res poſceret, uteretur, miſi tibi ideo tardius, ne tempus emendandi eum, id eſt, diſperdendi, haberes. Habebis tamen, an emendandi, neſcio; utique diſperdendi (ὑμεῖς γὰρ καλόζηλοι) optima quæque ſi detraxeris. Quod ſi feceris, boni conſulam; poſtea enim illis ex aliqua occaſione, ut meis, utar, & beneficio faſtidii tui ipſe laudabor, ut in eo quod adnotatum invenies, & ſupraſcripto aliter explicitum. Nam, quum ſuſpicarer, futurum, ut tibi tumidius videretur, quod eſt ſonantius & elatius; non alienum exiſtimavi, ne te torqueres, addere ſtatim preſſius quiddam & exilius, vel potius humilius & pejus, veſtro tamen judicio rectius. Cur enim non uſquequaque tenuitatem veſtram inſequar & exagitem? Hæc, ut inter iſtas occupationes aliquid aliquando rideres: illud ſerio. Vide, ut mihi viaticum reddas, quod impendi, data opera curſore dimiſſo. Næ tu, quum hoc legeris, non partes libelli, ſed totum libellum improbabis, negabisque ullius pretii eſſe, cujus pretium repoſceris. Vale.

XIII.

XIII. C. PLINIUS FEROCI SUO S.

Ferocis elegantem epiſtolam laudat.

Eadem epiſtola & ſtudere te & non ſtudere ſignificat. Aenigmata loquor. Ita plane, donec diſtinctius, quod ſentio, enuntiem. Negat enim te ſtudere, ſed eſt tam polita, quæ niſi a ſtudente, non poteſt ſcribi: aut es tu ſuper omnes beatus, ſi talia per deſidiam & otium perficis. Vale.

XIV. C. PLINIUS CORELLIAE SUAE S.

Firmat liberalitatem ſuperiorem.

Tu quidem honeſtiſſime, quod tam impenſe & rogas & exigis, ut accipi jubeam a te pretium agrorum non ex ſeptingentis millibus, quanti illos a liberto meo, ſed ex nongentis, quanti a publicanis partem viceſimam emiſti. Invicem ego & rogo & exigo, ut non ſolum quid te, verum etiam quid me deceat, adſpicias, patiarisque, me in hoc uno tibi eodem animo repugnare, quo in omnibus obſequi ſoleo. Vale.

XV. C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Rem publicam ac amicorum curare honeſtiſſimum eſſe docet.

Requiris, quid agam? Quo noſti, diſtringor officio: amicis deſervio: ſtudeo interdum; quod non interdum, ſed ſolum ſemperque facere, non audeo dicere rectius, certe beatius erat. Te alia omnia, quam quæ velis agere, moleſte ferrem, niſi ea quæ agis, eſſent honeſtiſſima. Nam & reipublicæ ſervire negotiis, & diſceptare inter amicos, laude digniſſimum eſt. Priſci noſtri contubernium jucundum tibi futurum ſciebam. Noveram ſimplicitatem ejus, noveram comitatem: eundem eſſe, quod minus noram, gratiſſimum, experior, quum tam jucunde officiorum noſtrorum meminiſſe eum ſcribas. Vale.

XVI. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Tironem ſe facile inducturum ſignificat, ut ex via ad Fabatum declinet, & viudicta, quos juſſerit, liberet.

Caleſtrium Tironem familiariſſime diligo, & privatis mihi & publicis neceſſitudinibus implicitum. Simul

mul militavimus, simul quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in tribunatu liberorum jure præcessit; ego illum in prætura sum consequutus, quum mihi Cæsar annum remisisset. Ego in villas ejus sæpe secessi; ille in domo mea sæpe convaluit. Hic nunc proconsul provinciam Bæticam per Ticinum est petiturus. Spero, immo confido, facile me impetraturum, ut ex itinere deflectat ad te. Si voles vindicta liberare, quos proxime inter amicos manumisisti, nihil est, quod verearis, ne sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum circumire, non erit longum mea caussa. Proinde nimiam verecundiam pone, teque, quid velis, consule. Illi tam jucundum, quod ego, quam mihi, quod tu jubes. Vale.

XVII. C. PLINIUS CELERI SUO S.

Orationes quoque perinde ac carmina ac historias recitari posse, contra quosdam reprehensores defendit.

Sua cuique ratio recitandi; mihi, quod sæpe jam dixi, ut, si quid me fugit, ut certe fugit, admonear. Quo magis miror, quod scribis fuisse quosdam, qui reprehenderent, quod orationes omnino recitarem: nisi vero has solas non putant emendandas. A quibus libenter requisierim, Cur concedant (si concedant tamen) historiam debere recitari, quæ non ostentationi, sed fidei veritatique componitur? Cur tragœdiam, quæ non auditorium, sed scenam & actores? Cur lyrica, quæ non lectorem, sed chorum & lyram poscunt? *At horum recitatio usu jam recepta est?* Num ergo culpandus est ille qui cœpit? Quamquam orationes quoque & nostri quidam, & Græci lectitaverunt. *Supervacuum tamen est recitare, quæ dixeris?* Etiam, si eadem omnia, iisdem omnibus, si statim recites: si vero multa inseras, multa commutes; si quosdam novos, quosdam eosdem, sed post tempus, adsumas, cur minus probabilis sit caussa recitandi quæ dixeris, quam edendi? *Sed difficile est, ut oratio, dum recitatur, satisfaciat?* Jam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi. Nec vero ego dum recito, laudari; sed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi

genus

genus omitto: ac primum quæ ſcripſi, mecum ipſe pertracto; deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado adnotanda: notasque eorum, ſi dubito, cum uno rurſus aut altero penſito; noviſſime pluribus recito, ac, ſi quid mihi credis, tunc acerrime emendo. Nam tanto diligentius, quanto ſolicitius, intendo. Optime autem reverentia, pudor, metus judicant. Idque adeo ſic habe. Nonne, ſi loquuturus es cum aliquo, quamlibet docto, uno tamen, minus commoveris, quam ſi cum multis, vel indoctis? Nonne, quum ſurgis ad agendum, tum maxime tibi ipſe diffidis, tum commutata, non dico plurima, ſed omnia cupis? Utique ſi latior ſcena, & corona diffuſior. Nam illos quoque ſordidos pullatosque reveremur. Nonne, ſi prima quæque improbari putas, debilitaris & concidis? Opinor; quia in numero ipſo eſt quoddam magnum collatumque conſilium; quibusque ſingulis judicii parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius Secundus (hic ſcriptor tragœdiarum) ſi quid forte familiarior amicus tollendum, ipſe retinendum arbitraretur, dicere ſolebat, AD POPULUM PROVOCO: atque ita ex populi vel ſilentio vel adſenſu aut ſuam aut amici ſententiam ſequebatur. Tantum ille populo dabat. Recte an ſecus, nihil ad me. Ego enim non populum advocare, ſed certos electosque ſoleo, quos intuear, quibus credam, quos denique & tanquam ſingulos obſervem, & tanquam non ſingulos timeam. Nam quod M. Cicero de ſtilo, ego de metu ſentio. TIMOR eſt emendator acerrimus. Hoc ipſum, quod nos recitaturos cogitamus, emendat: quod auditorium ingredimur, emendat: quod pallemus, horreſcimus, circumſpicimus, emendat. Proinde non pœnitet me conſuetudinis meæ, quam utiliſſimam experior: adeoque non deterreor ſermunculis iſtorum, ut ultro te rogem, monſtres aliquid, quod his addam. Nihil enim curæ meæ ſatis eſt. Cogito, quam ſit magnum, dare aliquid in manus hominum: nec perſuadere mihi poſſum, non, & cum multis, & ſæpe tractandum, quod placere & ſemper & omnibus cupiat. Vale.

XVIII.

XVIII. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Caninio Rogatus ſuadet, ut quam Comenſibus in epulum pecuniam promiſerat, ita diſponat, ut ipſe ſuam in alimenta ingenuorum.

Deliberas mecum, quemadmodum pecunia, quam municipibus noſtris in epulum obtuliſti, poſt te quoque ſalva ſit. Honeſta conſultatio, non expedita ſententia. Numerus reipublicæ ſummam? Verendum eſt, ne dilabatur. Des agros? ut publici, negligentur. Equidem nihil commodius invenio, quam quod ipſe feci. Nam pro quingentis millibus nummum, quæ in alimenta ingenuorum promiſeram, agrum ex meis, longe pluris, actori publico mancipavi: eundem vectigali impoſito recipi, tricena millia annua daturus. Per hoc enim & reipublicæ ſors in tuto, nec reditus incertus, & ager ipſe propter id, quod vectigali large ſupercurrit, ſemper dominum, a quo exerceatur, inveniet. Nec ignoro, me plus aliquanto, quam donaſſe videor, erogaviſſe, quum pulcherrimi agri pretium neceſſitas vectigalis infregerit. Sed oportet privatis utilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre; multoque diligentius muneri ſuo conſulere, quam facultatibus. Vale.

XIX. C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Fanniam, cujus valetudinem dolenter fert, meritis laudibus exornat.

Angit me Fanniæ valetudo. Contraxit hanc dum adſidet Juniæ Virgini, ſponte primum, (eſt enim adfinis) deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam virgines, quum vi morbi atrio Veſtæ coguntur excedere, matronarum curæ cuſtodiæque mandantur. Quo munere Fannia dum ſedulo fungitur, hoc deſcrimine implicita eſt. Inſident febres, tuſſis increſcit, ſumma macies, ſumma defectio: animus tantum & ſpiritus viget, Helvidio marito, Thraſea patre digniſſimus: reliqua labuntur, meque non metu tantum, verum etiam dolore conficiunt. Doleo enim, maximam feminam eripi oculis civitatis, neſcio an aliquid ſimile viſuris. Quæ caſtitas illius? quæ ſanctitas? quanta gravitas? quan-

ta

ta conſtantia? bis maritum ſequuta in exſilium eſt, tertio ipſa propter maritum relegata. Nam, quum Senecio reus eſſet, quod de vita Helvidii libros compoſuiſſet, rogatumque ſe a Fannia in defenſione dixiſſet, quærente minaciter Metio Caro, *An rogaſſet?* reſpondit; *Rogavi: An commentarios ſcripturo dediſſet? Dedi: An ſciente matre? Neſciente.* Poſtremo nullam vocem cedentem periculo emiſit. Quin etiam illos ipſos libros, quamquam ex neceſſitate & metu temporum abolitos SC. publicatis bonis, ſervavit, habuit, tulitque in exſilium exſilii cauſſam. Eadem quam jucunda, quam comis, quam denique (quod paucis datum eſt) non minus amabilis, quam veneranda? Erit ſane, quam poſtea uxoribus noſtris oſtentare poſſimus: erit, a qua viri quoque fortitudinis exempla ſumamus, quam ſic cernentes audientesque miramur, ut illas, quæ leguntur. Ac mihi domus ipſa nutare, convulſaque ſedibus ſuis ruitura ſupra videtur, licet adhuc poſteros habeat. Quantis enim virtutibus quantisque factis adſequentur, ut hæc non noviſſima occiderit? Me quidem illud etiam adfligit & torquet, quod matrem ejus, illam (nihil poſſum illuſtrius dicere) tantæ feminæ matrem, rurſus videor amittere, quam hæc, ut reddit ac refert nobis, ſic auferet ſecum, meque & novo pariter & reſciſſo vulnere adficiet. Utramque colui, utramque dilexi: utram magis, neſcio; nec diſcerni volebant. Habuerunt officia mea in ſecundis: habuerunt in adverſis. Ego ſolatium relegatarum, ego ultor reverſarum: non feci tamen paria, atque eo magis hanc cupio ſervari, ut mihi ſolvendi tempora ſuperſint. In his eram curis, quum ſcriberem ad te; quas ſi deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

XX. C. PLINIUS TACITO SUO S.

Taciti librum, a ſe notatum, remittit; in ſuo libro vicem exſpectat, & amicitia illius, ſtudiorumque ac famæ ſocietate delectatur.

Librum tuum legi, &, quam diligentiſſime potui, adnotavi, quæ commutanda, quæ examinanda arbitrarer. Nam & ego verum dicere adſuevi, & tu libenter

audire. NEQUE enim ulli patientius reprehenduntur, quam qui maxime laudari merentur. Nunc a te librum meum cum adnotationibus tuis exſpecto. O jucundas, o pulchras vices! Quam me delectat, quod, ſi qua poſteris cura noſtri, uſquequaque narrabitur, qua concordia, ſimplicitate, fide, vixerimus! Erit rarum & inſigne, duos homines, ætate propemodum æquales, non nullius in literis nominis (cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me ſimul dico) alterum alterius ſtudia toviſſe. Equidem adoleſcentulus, quum jam tu fama gloriaque floreres, te ſequi, tibi *longo, ſed proximus, intervallo* & eſſe & haberi concupiſcebam. Et erant multa clariſſima ingenia: ſed tu mihi (ita ſimilitudo naturæ ferebat) maxime imitabilis, maxime imitandus videbaris. Quo magis gaudeo, quod, ſi quis de ſtudiis ſermo, una nominamur; quod de te loquentibus, ſtatim occurro. Nec deſunt, qui utrique noſtrum præferantur. Sed nihil intereſt mea, quo loco jungimur. Nam mihi primus, qui a te proximus. Quin etiam in teſtamentis debes adnotaſſe, niſi quis forte alterutri noſtrum amiciſſimus: eadem legata, & quidem pariter, accipimus. Quæ omnia huc ſpectant, ut invicem ardentius diligamus, cum tot vinculis nos ſtudia, mores, fama, ſuprema denique hominum judicia conſtringant. Vale.

XXI. C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

Conſilio de curandis oculis ſe parituram ſcribit, & pro gallina jocabundus gratias agit.

Pareo, collega cariſſime, & infirmitati oculorum, ut jubes, conſulo. Nam & huc, tecto vehiculo undique incluſus, quaſi in cubiculo, perveni, & non ſtilo modo, verum etiam lectionibus difficulter, ſed abſtineo, ſolisque auribus ſtudeo. Cubicula obductis velis opaca, nec tamen obſcura, facio. Cryptoporticus quoque, adoperta inferioribus feneſtris, tantum umbræ, quantum luminis, habet. Sic paullatim lucem ferre condiſco. Balineum adſumo, quia prodeſt: vinum, quia non nocet; parciſſime tamen. Ita adſuevi, & nunc cuſtos adeſt. Gallinam, ut a te miſſam, libenter accepi; quam

ſatis

satis acribus oculis, quamquam adhuc lippus, pinguissimam vidi. Vale.

XXII. C. PLINIUS FALCONI SUO S.

Aperte commendat, cui non nominato tribunatum impetraverat.

Minus miraberis, me tam instanter petisse, ut in amicum meum conferres tribunatum, quum scieris, quis ille qualisque. Possum autem jam tibi & nomen indicare, & describere ipsum, postquam polliceris. Est Cornelius Minucianus, ornamentum regionis meæ, seu dignitate, seu moribus. Natus splendide, abundat facultatibus, amat studia, ut solent pauperes. Idem rectissimus judex, fortissimus advocatus, fidelissimus amicus. Accepisse te beneficium credes, quum propius inspexeris hominem, omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

XXIII. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Prosocerum monet, ut domi proconsulem exspectet, nec obviam ei peocurrat.

Gaudeo quidem esse te tam fortem, ut Mediolani occurrere Tironi possis: sed, ut perseveres esse tam fortis, rogo, ne tibi contra rationem ætatis tantum laboris injungas. Quin immo denuntio, ut illum & domi, & intra domum, atque etiam intra cubiculi limen, exspectes. Etenim quum a me ut frater diligatur, non debet ab eo, quem ego parentis loco observo, exigere officium, quod parenti suo remisisset. Vale.

XXIV. C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Numidiæ mortem nuntiat, & ex heredibus nepotem, ejusque educationem laudat.

Numidia Quadratilla paullo minus octogesimo ætatis anno decessit, usque ad novissimam valetudinem viridis, atque etiam ultra matronalem modum compacto corpore & robusto. Decessit honestissimo testamento. Reliquit heredes, ex besse nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum novi: nepotem familiarissime dili-

go;

go; adoleſcentem ſingularem, nec *iis* tantum, quos ſanguine attingit, inter propinquos amandum. Ac primum, conſpicuus forma, omnes ſermones malignorum & puer & juvenis evaſit: intra quartum & viceſimum annum maritus, &, ſi deus adnuiſſet, pater. Vixit in contubernio aviæ delicatæ ſerviſſime, & tamen obſequentiſſime. Habebat illa pontomimos fovebatque effuſius, quam principi feminæ conveniret. Hos Quadratus non in theatro, non domi ſpectabat; nec illa exigebat. Audii ipſam, quum mihi commendaret nepotis ſui ſtudia, ſolere ſe, ut feminam in illo otio ſexus, laxare animum luſu calculorum, ſolere ſpectare pantomimos ſuos; ſed quum factura eſſet alterutrum, ſemper ſe nepoti ſuo præcepiſſe, abiret, ſtuderetque: quod mihi non amore ejus magis facere, quam reverentia videbatur. Miraberis, & ego miratus ſum. Proximis ſacerdotalibus ludis, productis in commiſſione pantomimis, quum ſimul theatro ego & Quadratus egrederemur, ait mihi; *Scis, me hodie primum vidiſſe ſaltantem aviæ meæ libertum?* Hoc nepos. At, hercule, alieniſſimi homines in honorem Quadratillæ: pudet me dixiſſet honorem; per adulationis officium, in theatrum curſitabant, exſultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde ſingulos geſtus dominæ cum canticis reddebant; qui nunc exiguiſſima legata, theatralis operæ corollarium, accipient ab herede, qui non ſpectabat. Quorſum hæc? quia ſoles, ſi quid incidit novi, non invitus audire: deinde, quia jucundum eſt mihi, quod ceperim gaudium, ſcribendo tractare. Gaudeo enim pietate defunctæ, honore optimi juvenis: lætor etiam, quod domus aliquando C. Caſſii, hujus qui Caſſianæ ſcholæ princeps & parens fuit, ſerviet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus, & decebit, rurſusque ei priſtinam dignitatem, celebritatem, gloriamque reddet, quum tantus orator inde procedet, quantus juris ille conſultus. Vale.

XXV. C. PLINIUS RUFO SUO S.

Quam docti viri ſub habitu pagano lateant, exemplo Terentii Junioris docet.

O quantum eruditorum, aut modeſtia ipſorum, aut quies operit & ſubtrahit famæ! At nos eos tantum di-

dicturi aliquid aut lecturi timemus, qui ſtudia ſua proferunt: quum illi, qui tacent, hoc amplius præſtent, quod maximum opus ſilentio reverentur. Expertus ſcribo, quod ſcribo. Terentius Junior, equeſtribus militiis, atque etiam procuratione Narbonenſis provinciæ integerrime functus, recepit ſe in agros ſuos, paratisque honoribus tranquilliſſimum otium prætulit. Hunc ego, invitatus hoſpitio, ut bonum patrem familiæ, ut diligentem agricolam intuebar, de his loquuturus, in quibus illum verſari putabam: & cœperam, quum ille me doctiſſimo ſermone revocavit ad ſtudia. Quam terſa omnia? quam Latina? quam Græca? Nam tantum utraque lingua valet, ut ea magis videatur excellere, quam cum maxime loquitur. Quantum ille legit? quantum tenet? Athenis vivere hominem, non in villa, putes. Quid multa? Auxit ſolicitudinem meam, effecitque, ut illis, quos doctiſſimos novi, non minus hos ſeductos & quaſi ruſticos verear. Idem ſuadeo tibi. Sunt enim, ut in caſtris, ſic etiam in literis noſtris plures cultu pagano, quos cinctos & armatos, & quidem ardentiſſimo ingenio, diligentius ſcrutatus invenies. Vale.

XXVI. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Morbo amici admonitus, hortatur, ut tales ſani perſeveremus, quales nos futuros infirmi profitemur.

Nuper me cujusdam amici languor admonuit, optimos eſſe nos, dum infirmi ſumus. Quem enim infirmum aut avaritia aut libido ſolicitat? Non amoribus ſervit, non appetit honores, opes negligit, & quantulumcunque, ut relicturus, ſatis habet: tunc deos, tunc hominem eſſe ſe meminit: invidet nemini, neminem miratur, neminem diſpicit, ac ne ſermonibus quidem malignis aut attendit, aut alitur: balinea imaginatur & fontes. Hæc ſumma curarum, ſumma votorum; mollemque in poſterum & pinguem, ſi contingat evadere, hoc eſt, innoxiam beatamque deſtinat vitam. Poſſum ergo, quod pluribus verbis, pluribus etiam voluminibus philoſophi docere conantur, ipſe breviter tibi mihi.

bique præcipere, ut TALES esse sane perseveremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

XXVII. C. PLINIUS SURAE SUO S.

An aliquid spectra sint, ita quærit, ut exemplis Curtii Rufi, & Athenodori philosophi, tum domesticorum suorum adfirmare videatur.

Et mihi discendi, & tibi docendi facultatem otium præbet. Igitur perquam velim scire, esse aliquid phantasmata, & habere propriam figuram numenque aliquod putes, an inania & vana ex metu nostro imaginem accipere. Ego ut esse credam, in primis eo ducor, quod audio accidisse Curtio Rufo. Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat: inclinato die spatiabatur in porticu: offertur ei mulieris figura humana grandior pulchriorque: perterrito, *Africam se, futurorum prænuntiam*, dixit: *iturum enim Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eandem provinciam reversurum, ibique moriturum.* Facta sunt omnia. Præterea accedenti Carthaginem, egredientique navem, eadem figura in litore occurrisse narratur. Ipse certe implicitus morbo, futura præteritis, adversa secundis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, projecit. Jam illud, nonne & magis terribile, & non minus mirum est? quod exponam, ut accepi. Erat Athenis spatiosa & capax domus, sed infamis & pestilens. Per silentium noctis sonus ferri, &, si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde e proximo reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie & squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque. Inde inhabitantibus tristes diræque noctes per metum vigilabantur: vigiliam morbus, &, crescente formidine, mors sequebatur. Nam interdiu quoque, quamquam abscessérat imago, memoria imaginis oculis inerrabat, longiorque causis (timoris) timor erat. Deserta inde & damnata solitudine domus, totaque illi monstro relicta: proscribebatur tamen, seu quis emere, seu quis conducere, ignarus tanti mali, vellet. Venit Athenas

philoſophus Athenodorus, legit titulum: auditoque pretio quia ſuſpecta vilitas, percunctatus, omnia docetur, ac nihilominus, immo tanto magis conducit: ubi cœpit adveſperaſcere, jubet ſterni ſibi in prima domus parte, poſcit pugillares, ſtilum, lumen: ſuos omnes in interiora dimittit, ipſe ad ſcribendum, animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita ſimulacra & inanes ſibi metus fingeret. Initio, quale ubique, ſilentium noctis, deinde concuti ferrum, vincula moveri: ille non tollere oculos, non remittere ſtilum, ſed obfirmare animum, auribusque prætendere: tum crebreſcere fragor, adventare etiam, ac jam ut in limine, jam ut intra limen audiri: reſpicit, videt, agnoſcitque narratam ſibi effigiem. Stabat innuebatque digito, ſimilis vocanti: hic contra, ut paullum exſpectaret, manu ſignificat, rurſusque ceris & ſtilo incumbit: illa ſcribentis capiti catenis inſonabat: reſpicit rurſus idem, quod prius, innuentem: nec moratus, tollit lumen, & ſequitur. Ibat illa lento gradu, quaſi gravis vinculis: poſtquam deflexit in aream domus, repente dilapſa deſerit comitem: deſertus herbas & folia concerpta ſignum loco ponit. Poſtero die adit magiſtratus, monet, ut illum locum effodi jubeant. Inveniuntur oſſa inſerta catenis & implicita, quæ corpus ævo terraque putrefactum nuda & exeſa reliquerat vinculis: collecta publice ſepeliuntur: domus poſtea rite conditis manibus caruit. Et hæc quidem adfirmantibus credo. Illud adfirmare aliis poſſum. Eſt libertus mihi Marcus, non illiteratus. Cum hoc minor frater eodem lecto quieſcebat. Is viſus eſt ſibi cernere quendam in toro reſidentem, admoventemque capiti ſuo cultros, atque etiam ex ipſo vertice amputantem capillos. Ubi illuxit, ipſe circa verticem tonſus, capilli jacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, & rurſus ſimile aliud priori fidem fecit. Puer in pædagogio miſtus pluribus dormiebat; venerunt per feneſtras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantemque detonderunt; & qua venerant, receſſerunt. Hunc quoque tonſum, ſparſosque circa capillos dies oſtendit. Nihil notabile ſequutum, niſi forte, quod non fui reus: fu-

futurus, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio ejus datus a Caro de me libellus inventus est; ex quo conjectari potest, quia reis moris est submittere capillum, recisos meorum capillos depulsi, quod imminebat, periculi signum fuisse. Proinde rogo, eruditionem tuam intendas. Digna res est, quam diu multumque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiæ tuæ facias. Licet etiam utramque in partem, ut soles, disputes: ex altera tamen fortius, ne me suspensum incertumque dimittas, cum mihi consulendi causa fuerit, ut dubitare desinerem. Vale.

XXVIII. C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

Reprehensus a nonnullis, quod nimium amicos laudet; amore se & benignitatis officio tuetur.

Ais, quosdam apud te reprehendisse, tanquam amicos meos ex omni occasione ultra modum laudem. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpa benignitatis? Qui sunt tamen isti, qui amicos meos melius me norint? Sed ut norint; quid invident mihi felicissimo errore? Ut enim non sint tales, quales a me prædicantur; ego tamen beatus, quod mihi videntur. Igitur ad alios hanc siniſtram diligentiam conferant, (nec sunt parum multi) qui carpere amicos suos judicium vocant: mihi nunquam persuadebunt, ut meos amari a me nimium putem. Vale.

XXIX. C. PLINIUS MONTANO SUO S.

Pallantis liberti monumentum ridet cum indignatione.

Ridebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris, quod nisi legeris, non potes credere. Est via Tiburtina intra primum lapidem (proxime adnotavi) monimentum Pallantis, ita inscriptum; " Huic sena-" tus, ob fidem pietatemque erga Patronos, ornamen-" ta prætoria decrevit, & sestertium centies quinqua-" gies, cujus honore contentus fuit. " Equidem nunquam sum miratus, quæ sæpius a fortuna, quam a judicio proficiscerentur: maxime tamen hic me titulus admonuit, quam essent mimica & inepta, quæ inter-

dum in hoc cœnum, in has ſordes abjicerentur: quæ denique ille furcifer & recipere auſus eſt, & recuſare, atque etiam, ut moderationis exemplum, poſteris prodere. Sed quid indignor? Ridere ſatius eſt, ne ſe magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitate perveniunt, ut rideantur. Vale.

XXX. C. PLINIUS GENITORI SUO S.

Dolet, amici ſtudia amiſſo diſcipulo impedita, nec ſua in ſeceſſu tranquilliora eſſe ſignificat, quamquam Demoſthenis amicus comparaverit.

Torqueor, quod diſcipulum, ut ſcribis, optimæ ſpei amiſiſti, cujus & valetudine & morte impedita ſtudia tua quidni ſciam? quum ſis omnium officiorum obſervantiſſimus, quumque omnes, quos probas, effuſiſſime diligas? Me huc quoque urbana negotia proſequuntur. Non deſunt enim, qui me judicem, aut arbitrum faciant. Accedunt querelæ ruſticorum, qui auribus meis poſt longum tempus ſuo jure abuntur. Inſtat & neceſſitas agrorum locandorum perquam moleſta. Adeo rarum eſt invenire idoneos conductores. Quibus ex cauſſis precario ſtudeo: ſtudeo tamen. Nam & ſcribo aliquid & lego: ſed quum lego, ex comparatione ſentio, quam male ſcribam; licet tu mihi bonum animum facias, qui libellos meos de ultione Helvidii, Orationi Demoſthenis κατὰ Μειδίᾳ confers; quam ſanc, quum componerem illos, habui in manibus, non ut æmularer (improbum enim ac pæne furioſum) ſed tamen imitarer & ſequerer, quantum aut diverſitas ingeniorum, maximi aut minimi, aut cauſſæ diſſimilitudo pateretur. Vale.

XXXI. C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

Claudium Pollionem commendat.

Claudius Pollio amari a te cupit: dignus hoc ipſo quod cupit: deinde, quod ipſe te diligit. Neque enim fere quisquam exigit illud, niſi qui facit. Vir alioqui rectus, integer, quietus, ac pæne ultra modum (ſi quis tamen ultra modum) verecundus. Hunc, quum

ſimul

simul militaremus, non solum, ut commilito inspexi. Præerat alæ militariæ: ego jussus a legato consulari rationem alarum & cohortium excutere, ut magnam quorundam fœdamque avaritiam, & negligentiam parem, ita hujus summam integritatem, solicitam diligentiam inveni. Postea promotus ad amplissimas procurationes, nulla occasione corruptus ab insito abstinentiæ amore deflexit; nunquam secundis rebus intumuit, nunquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit: eademque firmitate animi laboribus suffecit, qua nunc otium patitur. Quod quidem paullisper cum magna sua laude intermisit & posuit, a Corellio nostro ex liberalitate imperatoris Nervæ emendis dividendisque agris adjutor adsumtus. Etenim qua gloria dignum est, summo viro in tanta eligendi facultate præcipue placuisse? Idem quam reverenter, quam fideliter amicos colat, multorum supremis judiciis, in his Musonii Bassi, gravissimi civis, credere potes, cujus memoriam tam grata prædicatione prorogat & extendit, ut librum de vita ejus (nam studia quoque, sicut alias artes bonas, veneratur) ediderit. Pulchrum istud, & raritate ipsa probandum, quum plerique hactenus defunctorum meminerint, ut quærantur. Hunc hominem, appetentissimum tui (mihi crede) complectere, apprehende, immo & invita, ac sic ama, tanquam gratiam referas. Neque enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio, qui prior cœpit. Vale.

XXXII. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Tironem procos. ad Fabatum divertisse, plurimosque manumissos liberasse, unice lætatur.

Delector, jucundum tibi fuisse Tironis mei adventum: quod vero scribis, oblata occasione proconsulis, plurimos manumissos, unice lætor. Cupio enim patriam nostram omnibus quidem rebus augeri, maxime tamen civium numero: id enim oppidis firmissimum ornamentum. Illud etiam me, non ut ambitiosum, sed tamen juvat, quod adjicis, me teque & gratiarum actione & lau-

laude celebratos. Est enim, ut Xenophon ait, ἡδιστον ἄχθισμα ἔπαινος, utique si te mereri putes. Vale.

XXXIII. C. PLINIUS TACITO SUO S.

Rogat, ut historiis suis actionem contra Bæbium Massam inserat, cujus materiam recenset.

Auguror, nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras: quo magis illis (ingenue fatebor) inseri cupio. Nam si esse nobis curæ solet, ut facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur; nonne debemus optare, ut operibus nostris similis tui scriptor prædicatorque contingat? Demonstro itaque, quamquam diligentiam tuam fugere non possit, quum sit in publicis actis, demonstro tamen, quo magis credas, jucundum mihi futurum, si factum meum, cujus gratia periculo crevit, tuo ingenio, tuo testimonio ornaveris. Dederat me senatus cum Herennio Senecione advocatum provinciæ Bæticæ contra Bæbium Massam: damnatoque Massa, censuerat, ut bona ejus publice custodirentur. Senecio, quum exploraſſet, consules postulationibus vacaturos, convenit me; &, *Qua concordia*, inquit, *injunctam nobis accusationem exsequuti sumus, hac adeamus consules, petamusque, ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent.* Respondi, *Quum simus advocati a senatu dati, dispice, num peractas putes partes nostras, senatus cognitione finita.* Et ille, *Tu, quem voles, tibi terminum statues, cui nulla cum provincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recenti: ipse & natus ibi, & quæstor in ea fui.* Tum ego, *Si fixum tibi istud ac deliberatum, sequar te, ut, si qua ex hoc invidia erit, non tua tantum sit.* Venimus ad consules, dicit Senecio, quæ res ferebat: aliqua subjungo. Vixdum conticueramus, & Massa questus, *Senecionem non advocati fidem, sed inimici amaritudinem implesse*, impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem, *Vereor*, inquam, *clarissimi consules, ne mihi Mas-*

Maſſa ſilentio ſuo prævaricationem objecerit, quod non & me reum poſtulavit. Quæ vox & ſtatim excepta, & poſtea multo ſermone celebrata eſt. Divus quidem Nerva (nam privatus quoque attendebat his, quæ recte in publico fierent) miſſis ad me graviſſimis literis, non mihi ſolum, verum etiam ſæculo eſt gratulatus, cui exemplum (ſic enim ſcripſit) ſimile antiquis contigiſſet. Hæc, utcunque ſe habent, notiora, clariora, majora tu facies: quamquam non exigo, ut excedas actæ rei modum. Nam nec hiſtoria debet egredi veritatem, & honeſtis factis veritas ſufficit. Vale.

LIBER VIII.

I. C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

Ex itineris æstu lectorem suum in morbum incidisse, solicite significat.

Iter commode explicui, excepto quod quidam ex meis adversam valetudinem ferveſcentibus æstibus contraxerunt. Encolpius quidem lector, ille seria nostra, ille deliciæ, exasperatis faucibus pulvere, sanguinem rejecit. Quam triste hoc ipsi, quam acerbum mihi, si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit. Quis deinde libellos meos sic leget? sic amabit? quem aures meæ sic sequentur? Sed dii lætiora promittunt. Stetit sanguis, refedit dolor. Præterea continens ipse, nos soliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas cœli, seceſſus, quies, tantum salutis, quantum otii, pollicentur. Vale.

II. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Vindemiæ emtoribus, quod fructus spem fefellerat, remisisse de pretio, & inde laudem consequutum esse nunziat.

Alii in prædia sua proficiscuntur, ut locupletiores revertantur; ego, ut pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus. Invitabat pretium; & quod tunc, & quod fore videbatur. Spes fefellit. Erat expeditum, omnibus remittere æqualiter, sed non satis æquum. Mihi autem egregium inprimis videtur, ut foris, ita domi, ut in magnis, ita in parvis, ut in alienis, ita in suis, agitare justitiam. Nam si paria peccata; pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, ne quis mihi non donatus abiret, partem octavam pretii, quo quis emerat, concessi: deinde iis, qui ampliſſimas summas emtionibus occupaverant, seperatim consului. Nam & me magis juverant, & majus ipsi fecerant damnum. Igitur iis, qui pluris, quam decem millibus emerant, ad illam communem, & quasi publicam octavam, addidi decimam ejus summæ, quæ de-

cem

cem millia excesserat. Vereor, ne parum expresserim; apertius calculos ostendam. Si qui forte quindecim millibus emerant, hi & quindecim millium octavam, & quinque millium decimam, tulerunt. Præterea, quum reputarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse, nequaquam verum arbitrabar, quos non æquasset fides solutionis, hos benignitate remissionis æquari. Rursus ergo iis, qui solverant, ejus, quod solverant, decimam remisi. Per hoc enim aptissime & in præteritum singulis, pro cujusque merito, gratia referri, & in futurum omnes cum ad emendum, tum etiam ad solvendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc, seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione tota & novitas remissionis & forma laudatur. Ex ipsis etiam, quos non una, ut dicitur, pertica, sed distincte gradatimque tractavi, quanto quis melior & probior, tanto mihi obligatior abit, expertus non esse apud me, Ἐν δὲ ἰῇ τιμῇ ἡμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός.

III. C. PLINIUS SPARSO SUO S.

Lætatur, placuisse librum suum, quem miserat, & de oratione, quam missurus erat, idem vel majus sperat.

Librum, quem novissime tibi misi, ex omnibus meis vel maxime placere significas. Est eadem opinio cujusdam eruditissimi. Quo magis adducor, ut neutrum falli putem; quia non est credibile, utrumque falli, & quia tantum blandior mihi. Volo enim, proxima quæque absolutissima videri: & ideo jam nunc contra istum librum faveo orationi, quam nuper in publicum dedi: communicaturus tecum, ut primum diligentem tabellarium invenero. Erexi exspectationem tuam? quam vereor, ne destituat oratio in manus sumta. Interim tamen, tanquam placituram (& fortasse placebit) exspecta. Vale.

IV. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Bellum Dacicum scripturo stimulos addit, & de flectendis barbaris nominibus consilium dat.

Optime facis, quod bellum Dacicum scribere paras. Nam quæ tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ

quæ denique tam poëtica, & (quamquam in veriſſimis rebus) tam fabuloſa materia? Dices immiſſa terris nova flumina, novos pontes fluminibus injectos, inſeſſa caſtris montium abrupta, pulſum regia, pulſum etiam vita, regem nihil deſperantem. Super hæc, actos bis triumphos: quorum alter ex invicta gente primus, alter noviſſimus fuit. Una, ſed maxima, difficultas, quod hæc æquare dicendo, arduum, immenſum, etiam tuo ingenio, quamquam altiſſime adſurgat, & ampliſſimis operibus increſcat. Non nullus & in illo labor, ut barbara & fera nomina, in primis regis ipſius, Græcis verſibus non reſultent. Sed nihil eſt, quod non arte curaque, ſi non poteſt vinci, mitigetur. Præterea, ſi datur Homero, & mollia vocabula & Græca ad lenitatem verſus contrahere, extendere, inflectere; cur tibi ſimilis audentia, præſertim non delicata, ſed neceſſaria, negetur? Proinde jure vatum, invocatis diis, & inter deos ipſo, cujus res, opera, conſilia dicturus es, immitte rudentes, pande vela, ac, ſi quando alias, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poëtice cum poëta? Illud jam nunc paciſcor: prima quæque ut abſolveris, mitte, immo etiam, antequam abſolvas; ſic ut erunt recentia, & rudia, & adhuc ſimilia naſcentibus. Reſpondebis, non poſſe perinde carptim, ut contexta; perinde inchoata placere, ut effecta. Scio. Itaque & a me æſtimabuntur ut cœpta; ſpectabuntur ut membra; extremamque limam tuam operientur in ſcrinio noſtro. Patere hoc me ſuper cetera habere amoris tui pignus, ut ea quoque norim, quæ noſſe neminem velles. In ſumma, potero fortaſſe ſcripta tua magis probare, laudare, quanto illa tardius cautiusque; ſed ipſum te magis amabo, magisque laudabo, quanto celerius & incautius miſeris. Vale.

V. C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Macrinum uxoris ſanctiſſimæ obitu graviſſimum vulnus accepiſſe, dolet.

Grave vulnus Macrinus noſter accepit. Amiſit uxorem ſingularis exempli, etiam ſi olim fuiſſet. Vixit cum hac triginta novem annis, ſine jurgio, ſine of-

offenſa. Quam illa reverentiam marito ſuo præſtitit, cum ipſa ſummam mereretur? Quot quantasque virtutes, ex diverſis ætatibus ſumtas, collegit & miſcuit? Habet quidem Macrinus grande ſolatium, quod tantum bonum tam diu tenuit: ſed hoc magis exacerbatur, quod amiſit. Nam fruendis voluptatibus creſcit carendi dolor. Ero ergo ſuſpenſus pro homine amiciſſimo, dum admittere avocamenta, & cicatricem pati poſſit; quam nihil æque ac neceſſitas ipſa, & dies longa, & ſatietas doloris inducit. Vale.

VI. C. PLINIUS MONTANO SUO S.

Adulatorium ſenatusconſultum de Pallante liberti Claudii perſtringit indignabundus.

Cognoviſſe jam ex epiſtola mea debes, adnotaſſe me nuper monimentum Pallantis ſub hac inſcriptione: " Huic ſenatus, ob fidem pietatemque erga pa-„ tronos, ornamenta prætoria decrevit & ſeſtertium „ centies quinquagies, cujus honore contentus fuit. " Poſtea mihi viſum eſt pretium curæ, ipſum SC. quærere. Inveni tam copioſum & effuſum, ut ille ſuperbiſſimus titulus, modicus atque etiam demiſſus videretur. Conferant ſe, non dico illi veteres, Africani, Achaici, Numantini, ſed hi proximi, Marii, Syllæ, Pompeji; (nolo progredi longius) infra Pallantis laudes jacebunt. Urbanos, qui illa cenſuerunt, putem, an miſeros? Dicerem urbanos, ſi ſenatum deceret urbanitas. Miſeros ergo? ſed nemo tam miſer eſt, ut ad illa cogatur. Ambitio ergo, & procedendi libido? Sed quis adeo demens, ut per ſuum, per publicum dedecus procedere velit in ea civitate, in qua hic eſſet uſus florentiſſimæ dignitatis, ut primus in ſenatu laudare Pallantem poſſet? Omitto, quod Pallanti ſervo prætoria ornamenta offeruntur; quippe offeruntur a ſervis: mitto, quod cenſent, " non exhortandum modo, ve-„ rum etiam compellendum ad uſum aureorum annulo-„ rum; " erat enim contra majeſtatem ſenatus, ſi ferreis prætorius uteretur. Levia hæc & tranſeunda; illa memoranda, quod " nomine Pallantis ſenatus," (nec expiata poſtea curia eſt?) " Pallantis nomine ſenatus „ gra-

„ gratias agit Cæſari; quo & ipſe, cum ſummo ho-
„ nore mentionem ejus proſequutus eſſet, & ſenatui
„ facultatem feciſſet teſtandi erga eum benevolentiam
„ ſuam. " Quid enim ſenatui pulchrius, quam ut erga Pallantem ſatis gratus videretur? Additur, "ut Pallas," cui ſe omnes pro virili parte obligatos fatentur, "ſingu-
„ laris fidei, ſingularis induſtriæ fructum meritiſſimo
„ ferat. " Prolatos imperii fines, redditos exercitus reipublicæ credas. Adſtruitur his, "quum ſenatui populo-
„ que Romano liberalitatis gratior repræſentari nulla
„ materia poſſet, quam ſi abſtinentiſſimi fideliſſimique
„ cuſtodis principalium opum facultates adjuvare con-
„ tigiſſet. " Hoc tunc vorum ſenatus; hoc præcipuum gaudium populi; hæc liberalitatis materia gratiſſima, ſi Pallantis facultates adjuvare publicarum opum egeſtione contingeret. Jam quæ ſequuntur, " voluiſſe
„ quidem ſenatum cenſere, dandum ex ærario ſeſter-
„ tium centies quinquagies, & quanto ab ejusmodi
„ cupiditatibus remotior ejus animus eſſet, tanto im-
„ penſius petere a publico parente, ut eum compelle-
„ ret ad cedendum ſenatui. " Id vero deerat, ut cum Pallante auctoritate publica ageretur; Pallas rogaretur, ut ſenatui cederet: ut illi ſuperbiſſimæ abſtinentiæ Cæſar ipſe patronus advocaretur, ne ſeſtertium centies quinquagies ſperneret. Sprevit quod ſolum potuit, tantis opibus publice oblatis: arrogantius fecit, quam ſi accepiſſet. Senatus tamen id quoque, ſimilis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis: " Sed quum
„ Princeps optimus, parensque publicus, rogatus a Pal-
„ lante, eam partem ſententiæ, quæ pertinebat ad dan-
„ dum ei ex ærario centies quinquagies ſeſtertium, re-
„ mitti voluiſſet; teſtari ſenatum, & ſe libenter ac me-
„ rito hanc ſummam inter reliquos honores, ob fidem
„ diligentiamque Pallantis, decernere cœpiſſe; volun-
„ tati tamen principis ſui, cui in nulla re fas putaret
„ repugnare, in hac quoque re obſequi. " Imaginare Pallantem velut intercedentem ſenatusconſulto, moderantemque honores ſuos, & ſeſtertium centies quinquagies, ut nimium, recuſantem, quum prætoria ornamenta, tanquam minus, recepiſſet. Imaginare Cæſa-

rem,

ſarem, liberti precibus, vel potius imperio, coram ſenatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in ſenatu rogat. Imaginare ſenatum, uſquequaque teſtantem, merito libenterque ſe hanc ſummam, inter reliquos honores, Pallanti cœpiſſe decernere; & perſeveraturum fuiſſe ſe, niſi obſequeretur principis voluntati, cui non eſſet fas in ulla re repugnare. Ita, ne ſeſtertium centies quinquagies Pallas ex ærario referret, verecundia ipſius, obſequio ſenatus opus fuit? in hoc præcipue non obſequuturi, ſi in ulla re putaſſet fas eſſe non obſequi. Finem exiſtimas? Mane dum, & majora accipe. " Utique, quum ſit utile, principis be„ nignitatem promtiſſimam ad laudem præmiaque me„ rentium illuſtrari ubique, & maxime iis locis, qui„ bus incitari ad imitationem præpoſiti rerum ejus cu„ ræ poſſent, & Pallantis ſpectatiſſima fides, atque in„ nocentia exemplo provocare ſtudium tam honeſtæ æ„ mulationis poſſet, ea quæ IV. Calend. Februarias, „ quæ proximæ fuiſſent, in ampliſſimo ordine optimus „ Princeps recitaſſet, ſenatusque conſulta de his rebus „ facta in æs inciderentur, idque æs figeretur ad ſtatuam „ loricatam divi Julii. " Parum viſum tantorum dedecorum eſſe curiam teſtem: delectus eſt celeberrimus locus, quo legenda præſentibus, legenda futuris proderentur. Placuit ære ſignari omnes honores faſtidioſiſſimi mancipii: quosque repudiaſſet, quosque, quantum ad decernentes pertinet, geſſiſſet. Inciſa & inſculpta ſunt publicis æternisque monimentis prætoria; ſic, quaſi ſacræ leges. Tanta principis, tanta ſenatus, tanta Pallantis ipſius, -- quid dicam, neſcio; ut vellent in oculis omnium figi Pallas inſolentiam ſuam, patientiam Cæſar, humilitatem ſenatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere: egregiam quidem pulchramque rationem, " ut exemplo Pallantis præmiorum ad ſtudium „ æmulationis ceteri provocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Inveniebantur tamen honeſto loco nati, qui peterent cuperentque, quod dari liberto, promitti ſervis videbant. Quam juvat, quod in tempora illa non incidi, quorum ſic me, tanquam illis vixerim, pudet! Non dubito,

ſimi-

ſimiliter adfici te. Scio, quam ſit tibi vivus & ingenuus animus: ideoque facilius eſt, ut me, quamquam indignatione quibusdam in locis fortaſſe ultra epiſtolæ modum extulerim, parum doluiſſe, quam nimis credas. Vale.

VII. C. PLINIUS TACITO SUO S.

A Tacito rogatus, ut librum ſuum tanquam magiſter corrigeret, ita promittit, quod is petierat, ut hyperbato titulum deprecetur.

Neque ut magiſtro magiſter, neque ut diſcipulo diſcipulus (ſic enim ſcribis) ſed ut diſcipulo magiſter, (nam tu magiſter, ego contra: atque ideo tu in ſcholam revocas, ego adhuc Saturnalia extendo) librum miſiſti. Num potui longius hyperbaton facere, atque hoc ipſo probare, eum me eſſe, qui non modo magiſter tuus, ſed ne diſcipulus quidem debeam dici? Sumam tamen perſonam magiſtri; exferamque in librum tuum jus, quod dediſti; eo liberius, quo nihil ex meis interim miſſurus ſum tibi, in quo te ulciſcaris. Vale.

VIII. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Clitumni fontis & fluvii naturam mirabilem perſcribit.

Vidiſtine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum, (& puto nondum: alioqui narraſſes mihi) vide; quem ego (pœnitet tarditatis) proxime vidi. Modicus collis adſurgit, antiqua cupreſſu nemoroſus & opacus. Hunc ſubter fons exit, & exprimitur pluribus venis, ſed imparibus; eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio pateſcit purus & vitreus, ut numerare jactas ſtipes & relucentes calculos poſſis. Inde non loci devexitate, ſed ipſa ſui copia & quaſi pondere, impellitur. Fons adhuc, & jam ampliſſimum flumen atque etiam navium patiens; quas, obvias quoque & contrario niſu in diverſa tendentes, transmittit & perfert: adeo validus, ut illa, qua properat ipſe, quamquam per ſolum planum, remis non adjuvetur: idem ægerrime remis contisque ſuperetur adverſus. Jucundum utrumque per jocum ludumque fluitantibus, ut flexerint curſum, laborem otio, otium labore variare. Ripæ fraxino

mul-

multa, multa populo veſtiuntur: quas perſpicuus amnis, velut merſas, viridi imagine agnumerat. Rigor aquæ certaverit nivibus; nec color cedit. Adjacet templum, priſcum & religioſum. Stat Clitumnus ipſe, amictus ornatusque prætexta. Præſens numen, atque etiam faſidicum, indicant ſortes. Sparſa ſunt circa ſacella complura, totidemque dei, ſua cuique veneratio, ſuum nomen: quibusdam vero etiam fontes. Nam præter illum, quaſi parentem ceterorum, ſunt minores capite diſcreti; ſed flumini miſcentur, quod ponte transmittitur. Is terminus ſacri profanique. In ſuperiore parte navigare tantum, infra etiam natare conceſſum. Balineum Hiſpellates, quibus illum locum divus Auguſtus dono dedit, publice præbent, præbent & hoſpitium. Nec deſunt villæ, quæ ſequutæ fluminis amœnitatem, margini inſiſtunt. In ſumma, nihil erit, ex quo non capias voluptatem. Nam ſtudebis quoque, & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inſcripta, quibus fons ille deusque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis; quamquam tu vero, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

IX. C. PLINIUS URSO SUO S.

Negotia amicorum præfert ſtudiis.

Olim non librum in manus, non ſtilum ſumſi. Olim neſcio, quid ſit otium, quid quies, quid denique illud iners quidem, jucundum tamen, nihil agere, nihil eſſe: adeo multa me negotia amicorum nec ſecedere nec ſtudere patiuntur. Nulla enim ſtudia tanti ſunt, ut amicitiæ officium deſeratur: quod religioſiſſime cuſtodiendum, ſtudia ipſa præcipiunt. Vale.

X. C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Abortum uxorem feciſſe, cum ſpe fœcunditatis ſignificat.

Quo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc triſtior audies, neptem tuam abortum feciſſe, dum ſe prægnantem eſſe puellariter neſcit; ac per hoc quædam, cuſtodienda prægnantibus, omittit, facit omittenda. Quem errorem magnis documentis expiavit, in ſummum periculum adducta. Igitur, ut neceſſe eſt, gravi-

viter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam; sic debes agere diis gratias, quod ita tibi in præsentia pronepotes negaverint, ut servarint neptem, illos redditurі, quorum nobis spem certiorem hæc ipsa, quamquam parum prospere explorata, fœcunditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me, hortor, moneo, confirmo. Neque enim ardentius tu pronepotes, quam ego liberos cupio: quibus videor a meo tuoque latere pronum ad honores iter, & audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus. Nascantur modo, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Vale.

XI. C. PLINIUS HISPULLAE SUAE S.

Soceri sorori, eadem narrat.

Quum adfectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam materna indulgentia molliorem; intelligo prius tibi, quod est posterius, nuntiandum, ut præsumta lætitia solicitudini locum non relinquat. Quamquam vereor, ne post gratulationem quoque in metum redeas; atque ita gaudeas periculo liberatam, ut simul, quod periclitata sit, perhorrescas. Jam hilaris, jam sibi, jam mihi reddita, incipit refici, transmissumque discrimen convalescendo remetiri. Fuit alioqui in summo discrimine (impune dixisse liceat) fuit nulla sua culpa, ætatis aliqua. Inde abortus, & ignorati uteri triste experimentum. Proinde, etsi non contigit tibi desiderium fratris amissi aut nepote ejus aut nepte solari; memento tamen, dilatum magis istud, quam negatum, quum salva sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud feminas venia est. Vale.

XII. C. PLINIUS MINUTIANO SUO S.

Capitonem auditurus, ejus laudem prædicat.

Hunc solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito; quem ego audire, nescio magis debeam, an cupiam. Vir est optimus, & inter præcipua seculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fovet, provehit, multorumque, qui aliqua componunt, portus, sinus, præmium; omnium exemplum; ipsarum denique literarum jam senescentium reductor ac reformator.

mator. Domum ſuam recitantibus præbet; auditoria, non apud ſe tantum, benignitate mira frequentat: mihi certe, ſi modo in urbe eſt, defuit nunquam. Porro, tanto turpius gratiam non referre, quanto honeſtior cauſſa referendæ. An, ſi litibus terèrer, obſtrictum eſſe me crederem obeunti vadimonia mea: nunc, quia mihi omne negotium, omnis in ſtudiis cura; minus obligor tanta ſedulitate celebranti, in quo obligari ego, ne dicam ſolo, certe maxime poſſum? Quod ſi illi nullam vicem, nulla quaſi mutua officia deberem; ſolicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo & maximo, & in ſumma ſeveritate dulciſſimo, vel honeſtate materiæ. Scribit exitus illuſtrium virorum, in iis quorundam mihi cariſſimorum. Videor ergo fungi pio munere, quorumque exſequias celebrare non licuit, horum quaſi funebribus laudationibus, ſeris quidem, ſed tanto magis veris, intereſſe. Vale.

XIII. C. PLINIUS GENIALI SUO S.

Felicem prædicat, quod docto patre utatur.

Probo, quod libellos meos cum patre legiſti. Pertinet ad profectum tuum, a diſertiſſimo viro diſcere, quid laudandum, quid reprehendendum: ſimul ita inſtitui, ut verum dicere adſueſcas. Vides quem ſequi, cujus debeas implere veſtigia. O te beatum! cui contigit vivum, atque idem optimum & conjunctiſſimum exemplar: qui denique eum potiſſimum imitandum habes, cui natura eſſe te ſimillimum voluit. Vale.

XIV. C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

Quæſtionem ſenatoriam explicandam proponit.

Quum ſis periitſſimus & privati juris & publici, cujus pars ſenatorium eſt, cupio ex te potiſſimum audire, erraverim in ſenatu proxime, necne: non ut in præteritum (ſerum enim) verum ut in futurum, ſi quid ſimile inciderit, erudiar. Dices, *Cur quæris, quod noſſe debebas?* Priorum temporum ſervitus, ut aliarum optimarum artium, ſic etiam juris ſenatorii obliviouem quandam & ignorationem induxit. Quotus

 enim

enim quisque tam patiens, ut velit discere, quod in usu non sit habiturus? Adde, quod difficile est tenere, quæ aceperis, nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos & imperitos deprehendit: cujus dulcedine accensi cogimur quædam facere ante, quam nosse. Erat autem antiquitus institutum, ut a majoribus natu, non auribus modo, verum etiam oculis disceremus, quæ facienda mox ipsi, ac per vices quasdam tradenda minoribus, haberemus. Inde adolescentuli statim castrensibus stipendiis imbuebantur, UT IMPERARE parendo, duces agere, dum sequuntur, adsuescerent: inde honores petituri adsistebant curiæ foribus, & consilii publici spectatores ante, quam consortes, erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente. Quæ potestas referentibus, quod censentibus jus, quæ vis magistratibus, quæ ceteris libertas; ubi cedendum, ubi resistendum; quod silentii tempus, quis dicendi modus, quæ distinctio pugnantium sententiarum, quæ exsecutio prioribus aliquid addentium, omnem denique senatorium morem, quod FIDELISSIMUM præcipiendi genus, exemplis docebantur. At nos juvenes fuimus quidem in castris; sed quum suspecta virtus, inertia in pretio, quum ducibus auctoritas nulla, nulla militibus verecundia, nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta, turbata, atque etiam in contrarium versa, postremo oblivisscenda magis, quam tenenda. Iidem prospeximus curiam; sed curiam trepidam & elinguem; quum dicere, quod velles, periculosum; quod nolles, miserum esset. Quid tunc disci potuit? quid didicisse juvit? quum senatus aut ad otium summum, aut ad summum nefas vocaretur? & modo ludibrio, modo dolori retentus, nunquam seria, tristia sæpe censeret? Eadem mala jam senatores, jam participes malorum, multos per annos vidimus, tulimusque, quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breve tempus (nam TANTO brevius omne, quanto felicius tempus) quo libet scire, quid simus; libet exercere, quod sumus. Quo justius peto; primum ut errori

(si

(ſi quis eſt error) tribuas veniam, deinde medearis ſcientia tua, cui ſemper fuit curæ, ſic jura publica, ut privata; ſic antiqua, ut recentia; ſic rara, ut aſſidua, tractare. Atque ego arbitror illis etiam, quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil eſſe ignotum patiebatur, genus quæſtionis, quod adfero ad te, aut non ſatis tritum, aut etiam inexpertum fuiſſe. Hoc & ego excuſatior, ſi forte ſum lapſus, & tu dignior laude, ſi poſſes id quoque docere, quod in obſcuro eſt, an didiceris. Referebatur de libertis Afranii Dextri conſulis, incertum ſua an ſuorum manu, ſcelere an obſequio, peremti. Hos alius, (Quis? Ego; ſed nihil refert) poſt quæſtionem ſupplicio liberandos, alius in inſulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum ſententiarum tanta diverſitas erat, ut non poſſent eſſe, niſi ſingulæ. Quod enim commune habet, occidere & relegare? Non hercule magis, quam relegare & abſolvere: quamquam propior aliquanto eſt ſententiæ relegantis, quæ abſolverit, quam quæ occiderit. Utraque enim ex illis vitam relinquit, hæc admit: quum interim & qui morte puniebant, & qui relegabant, una ſedebant, & temporaria ſimulatione concordiæ diſcordiam differebant. Ego poſtulabam, ut tribus ſententiis conſtaret ſuus numerus, nec ſe brevibus induciis duæ jungerent. Exigebam ergo, ut, qui capitali ſupplicio adficiendos putabant, diſcederent a relegante, nec interim contra abſolventes mox diſſenſuri congregarentur, quia parvulum referret, an idem diſpliceret, quibus non idem placuiſſet. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, ſervos ſupplicio adficiendos cenſuiſſet, coactum eſſe dividere ſententiam; hunc autem qui libertos morte multaret, cum relegante numerari. Nam ſi oportuiſſet dividi ſententiam unius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quemadmodum poſſet jungi ſententia duorum tam diverſa cenſentium. Atque adeo permitte mihi, ſic apud te tanquam ibi; ſic peracta re, tanquam adhuc integra, rationem judicii mei reddere: quæque tunc carptim, multis obſtrepentibus, dixi, per otium jungere. Fingamus, tres omnino ju-

dices in hanc cauſſam datos eſſe: horum uni placuiſſe, perire libertos; alteri, relegari; tertio, abſolvi: utrumne ſententiæ duæ, collatis viribus, noviſſimam periment? an ſeparatim unaquæque tantundem, quantum altera, valebit? nec magis poterit cum ſecunda prima connecti, quam ſecunda cum tertia? Igitur in ſenatu quoque numerari, tanquam contrariæ, debent, quæ tanquam diverſæ dicuntur. Quod ſi unus atque idem & perdendos cenſeret & relegandos, num ex ſententia unius & perire poſſent & relegari? num denique omnino una ſententia putaretur, quæ tam diverſa conjungeret? Quemadmodum igitur, quum alter puniendos, alter cenſeat relegandos, videri poteſt una ſententia, quæ dicitur a duobus: quæ non videretur una, ſi ab uno diceretur? Quid? lex non aperte docet, dirimi debere ſententias occidentis & relegantis, quum ita diſceſſionem fieri jubet; " Qui hæc ſentitis, in hanc, ar-„ tem: qui alia omnia, in illam partem ite, qua ſen-„ titis. " Examina ſingula verba & expende, " qui „ hæc cenſetis, " hoc eſt, qui relegandos puratis: "in „ hanc partem, " id eſt, in eam, in qua ſedet, qui cenſuit relegandos. Ex quo manifeſtum eſt, non poſſe in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. " Qui alia omnia; " animadvertis, ut non contenta lex dicere ALIA, addiderit OMNIA. Num ergo dubium eſt, alia omnia ſentire eos, qui occidunt, quam qui relegant? " In illam partem ite, qua ſenti-„ tis: " nonne videtur ipſa lex eos, qui diſſentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? non conſul etiam, ubi quisque remanere, quo transgredi debeat, non tantum ſolennibus verbis, ſed manu geſtuque demonſtrat? At enim futurum eſt, ut, ſi dividantur ſententiæ interficientis & relegantis, prævaleat illa, quæ abſolvit. Quid iſtud ad cenſentes? quos certe non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod eſt mitius. Oportet tamen eos, qui puniunt, & qui relegant, abſolventibus primum, mox inter ſe comparari; ſcilicet ut in ſpectaculis quibusdam ſors aliquem ſeponit ac ſervat, qui cum victore contendat; ſic in ſenatu ſunt aliqua prima, ſunt ſecunda certamina: & ex

dua-

duabus ſententiis eam, quæ ſuperior exierit, tertia exſpectat. Quid? quod, prima ſententia comprobata, ceteræ perimuntur. Qua ergo ratione poteſt eſſe (non) unus atque idem locus ſententiarum, quarum nullus eſt poſtea? Planius repetam. Niſi dicente ſententiam eo, qui relegat, illi, qui puniunt capite, initio ſtatim in alia diſcedunt, fruſtra poſtea diſſentient ab eo, cui paullo ante conſenſerint. Sed quid ego ſimilis docenti, quum diſcere velim. An ſententias dividi, an iri in ſingulas, oportuerit? Obtinui quidem, quod poſtulabam: nihilominus tamen quæro. An poſtulare debuerim, an abſtinere? Quemadmodum obtinui? Is, qui ultimum ſupplicium ſumendum eſſe cenſebat, neſcio, an jure, certe æquitate poſtulationis meæ victus, omiſſa ſententia ſua, acceſſit reliquenti: veritus ſcilicet, ne, ſi dividerentur ſententiæ (quod alioqui fore videbatur) ea, quæ abſolvendos eſſe cenſebat, numero prævaleret. Etenim longe plures in hac una, quam in duabus ſingulis, erant. Tum illi quoque, qui auctoritate ejus trahebantur, tranſeunte illo, deſtituti, reliquerunt ſententiam ab ipſo auctore deſertam, ſequutique ſunt quaſi transfugam, quem ducem ſequebantur. Sic ex tribus ſententiis duæ factæ; tenuitque ex duabus altera, tertia expulſa, quæ quum ambas ſuperare non poſſet, elegit, ab utra vinceretur. Vale.

XV. C. PLINIUS JUNIORI SUO S.

Non habenti quod legat in vineis, legendos mittit libros.

Oneravi te tot pariter miſſis voluminibus. Sed oneravi primum, quia exegeras; deinde, quia ſcripſeras tam graciles iſtic vindemias eſſe, ut plane ſcirem tibi vacaturum (quod vulgo dicitur) librum legere. Eadem ex meis agellis nuntiantur. Igitur mihi quoque licebit ſcribere, quæ legas, ſit modo, unde chartæ emi poſſint: quæ ſi ſcabræ bibulæve ſint, aut non ſcribendum, aut neceſſario, quidquid ſcripſerimus boni malive, delebimus. Vale.

XVI.

XVI. C. PLINIUS PATERNO SUO S.

De morbis & morte servorum queritur, additis solatiis.

Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, & quidem juvenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori, solatia tamen: unum facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidisse, quos jam liberos perdidi) alterum, quum permitto servis quoque quasi testamenta facere, eaque, ut legitima, custodio. Mandant rogantque, quod visum: pareo ut jussus. Dividunt, donant, relinquunt, dumtaxat intra domum. Nam servis respublica quædam & quasi civitas domus est. Sed quamquam his solatiis adquiescam, debilitor & frangor eadem illa humanitate, quæ me, ut hoc ipsum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri, nec ignoro, alios hujusmodi casus nihil amplius vocare, quam damnum; eoque sibi magnos homines & sapientes videri. Qui an magni sapientesque sint, nescio: homines non sunt. Hominis est enim adfici dolore, sentire; resistere tamen, & solatia admittere, non solatiis non egere. Verum de his plura fortasse, quam debui, sed pauciora, quam volui. Est enim quædam etiam dolendi voluptas: præsertim si in amici sinu defleas, apud quem lacrumis tuis vel laus sit parata, vel venia. Vale.

XVII. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Exundationem Tiberis & Anienis narrat, rogans ut sibi nuntietur, si quid simile in aliis prædiis accidisset.

Num istic quoque immite & turbidum cælum? Hic assiduæ tempestates, & crebra diluvia. Tiberis alveum excessit, & demissioribus ripis alte superfunditur. Quamquam fossa, quam providentissimus imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis; quaque planum solum, pro solo cernitur. Inde, quæ solet flumina accipere, & permissa devehere, velut obvius retro cogit; atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. Anio, delicatissimus amnium, ideoque adjacentibus villis velut invitatus retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, fregit & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum

illi-

amiſſum iter quærit, impulit tecta, ac ſe ſuper ruinas evexit atque extulit. Viderunt hi, quos excelſioribus terris illa tempeſtas non deprehendit, alibi divitum apparatus, & gravem ſupellectilem, alibi inſtrumenta ruris: ibi boves, aratra, rectores; his ſoluta & libera armenta; atque inter hæc arborum truncos, aut villarum trabes (atque culmina) varie lateque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacaverunt, ad quæ non adſcendit amnis. Nam pro amne imber aſſiduus, & dejecti nubibus turbines: proruta opera, quibus pretioſa rura cinguntur: quaſſata atque etiam decuſſa moniumenta. Multi ejusmodi caſibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna. Ne quid ſimile iſtic, pro menſura periculi, vereor: teque rogo, ſi nihil tale eſt, quam maturiſſime ſolicitudini meæ conſulas: ſed &, ſi tale, id quoque nunties. Nam parvulum differt, patiaris adverſa, an exſpectes: niſi quod tamen eſt dolendi modus, non eſt timendi. Doleas enim, quantum ſcias accidiſſe; timeas, quantum poſſit accidere. Vale.

XVIII. C. PLINIUS RUFINO SUO S.

Domitium Tullum laudat, qui moribus cetera non probatiſſimis, teſtamentum fecerat honeſtiſſimum, poſthabitis captatoribus, & ſcriptis unice, quos pietas jubeat.

Falſum eſt nimirum, quod creditur vulgo, teſtamenta hominum ſpeculum eſſe morum: quum Domitius Tullus longe melior apparuerit morte, quam vita. Nam, quum ſe captandum præbuiſſet, reliquit filiam heredem, quæ illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptaverat. Proſequutus eſt nepotes plurimis jucundiſſimisque legatis; proſequutus etiam proneporem. In ſumma, omnia pietate pleniſſima; ac tanto magis, quoniam inexſpectata ſunt. Ergo varii tota civitate ſermones: alii fictum, ingratum, immemorem loquuntur, ſeque ipſos, dum inſectantur illum, turpiſſimis confeſſionibus produnt, ut qui de patre, avo, proavo, quaſi de orbo, querantur: alii contra hoc ipſum laudibus ferunt, quod ſit fruſtratus improbas ſpes hominum: quos ſic decipere, pro moribus temporum, prudentis eſt.

Ad-

Addunt etiam, non fuiſſe ei liberum, alio teſtamento mori; neque enim reliquiſſe opes filiæ, ſed reddidiſſe, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtilius Mancia, peroſus generum ſuum Domitium Lucanum (frater eſt Tulli) ſub ea conditione filiam ejus, neptem ſuam inſtituerat heredem, ſi eſſet manu patris emiſſa. Emiſerat pater, adoptaverat patruus: atque ita circumſcripto teſtamento, conſors frater in patris poteſtatem, emancipatam filiam adoptionis fraude revocaverat, & quidem cum opibus ampliſſimis. Fuit alioqui fratribus illis quaſi fato datum, ut divites fierent invitiſſimis, a quibus facti ſunt. Quin etiam Domitius Afer, qui illos in nomen adſumſit, reliquit teſtamentum ante octo & decem annos nuncupatum; adeoque poſtea improbatum ſibi, ut patris eorum bona proſcribenda curavarit. Mira illius aſperitas, mira felicitas horum: illius aſperitas, qui numero civium excidit, quem ſocium etiam in liberis habuit; felicitas horum, quibus ſucceſſit in locum patris, qui patrem abſtulerat. Sed hæc quoque hereditas Afri, ut reliqua cum fratre quæſita, transmittenda erant filiæ fratris, a quo Tullus ex aſſe heres inſtitutus, prælatusque filiæ fuerat, ut conciliaretur. Quo laudabilius teſtamentum eſt, quod pietas, fides, pudor, ſcripſit: in quo denique omnibus adfinitatibus, pro cujusque officio, gratia relata eſt: relata & uxori. Accepit amœniſſimas villas, accepit magnam pecuniam uxor optima & patientiſſima: ac tanto melius de viro merita, quanto magis eſt reprehenſa, quod nupſit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, ætate declivis, diu vidua, mater olim, parum decore ſequuta matrimonium videbatur divitis ſenis, ita perditi morbo, ut eſſe tædio poſſet uxori, quam juvenis ſanusque duxiſſet. Quippe omnibus membris extortus & fractus tantas opes ſolis oculis obibat: ac ne in lectulo quidem, niſi ab aliis, movebatur. Quin etiam (fœdum miſerandumque dictu) dentes lavandos fricandosque præbebat. Auditum eſt frequenter ab ipſo, quum quæreretur de contumeliis debilitatis ſuæ, *ſe digitos ſervorum ſuorum quotidie lingere.* Vivebat tamen, & vivere volebat, ſuſtentante maxime uxore; quæ culpam inchoati matri-

tri-

trimonii in gloriam perſeverantia verterat. Habes omnes fabulas urbis. Jam ſunt venales tabulæ Tulli: exſpectatur auctio. Fuit enim tam copioſus, ut ampliſſimos hortos eodem, quo emerat, die inſtruxerit plurimis & antiquiſſimis ſtatuis. Tentum illi pulcherrimorum operum in horreis, quæ negligebantur. Invicem tu, ſi quid iſtic epiſtola dignum, ne gravare ſcribere. Nam quum aures hominum novitate lætentur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

XIX. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Infirmitate & mortibus ſuorum turbatus ſolatium in literis quærit, & librum emendandum mittit.

Et gaudium mihi & ſolatium in literis; nihilque tam lætum, quod his lætius; nihil tam triſte, quod non per has ſit minus triſte. Itaque & infirmitate uxoris, & meorum periculo, quorundam vero etiam morte turbatus, ad unicum doloris levamentum ſtudia confugio; quæ præſtant, ut adverſa magis intelligam, ſed patientius feram. Eſt autem mihi moris, quod ſum daturus in manus hominum, ante amicorum judicio examinare, in primis tuo. Proinde, ſi quando, nunc intende libro, quem cum has epiſtola accipies: quia vereor, ne ipſe, ut triſtis, parum intenderim. Imperare enim dolori, ut ſcriberem, potui; ut vacuo animo lætoque, non potui. Porro, ut ex ſtudiis gaudium, ſic ſtudia hilaritate proveniunt. Vale.

XX. C. PLINIUS GALLO SUO S.

Miranda lacus Vadimonis.

Ad quæ noſcenda iter ingredi, transmittere mare ſolemus, ea ſub oculis poſita negligimus: ſeu quia ita natura comparatum, ut proximorum incurioſi, longinqua ſectemur: ſeu quod OMNIUM rerum cupido langueſcit, quum facilis occaſio eſt: ſeu quod differimus tanquam ſæpe viſuri, quod datur videre, quoties velis cernere. Quacunque de cauſſa, permulta in urbe noſtra, juxtaque urbem, non oculis modo, ſed ne auribus quidem novimus: quæ ſi tuliſſet Achaia, Aegyptus, Aſia, aliave quælibet miraculorum ferax commenda-

datrixque terra; audita, perlecta, luſtrataque haberemus. Ipſe certe nuper, quod nec audieram ante, nec videram, audivi pariter & vidi. Exegerat proſocer meus, ut Amerina prædia ſua inſpicerem. Hæc perambulanti mihi oſtenditur ſubjacens lacus, nomine Vadimonis; ſimul quædam incredibilia narrantur. Perveni ad ipſum. Lacus eſt in ſimilitudinem jacentis rotæ circumſcriptus, & undique æqualis; nullus ſinus, obliquitas nulla, omnia dimenſa, paria, & quaſi artificis manu, cavata & exciſa. Color cæruleo albidior; viridior & preſſior ſulphuris: odor ſaporquo medicatus: vis, qua fracta ſolidantur: ſpatium modicum, quod tamen ſentiat ventos, & fluctibus intumeſcat. Nulla in hoc navis (ſacer enim eſt) ſed innatant inſulæ herbidæ, omnes arundine & junco tectæ, quæque alia fœcundior palus, ipſaque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura, ut modus: cunctis margo deraſus, quia frequenter vel litori vel ſibi illiſæ terunt terunturque. Par omnibus altitudo, par levitas: quippe in ſpeciem carinæ humili radice deſcendunt. Hæc ab omni latere perſpicitur: eadem aqua pariter ſuſpenſa & merſa. Interdum junctæ copulatæque & continenti ſimiles ſunt; interdum diſcordantibus ventis digeruntur: nonnunquam deſtitutæ, tranquillitate, ſingulæ fluitant. Sæpe minores majoribus, velut cymbulæ onerariis, adhæreſcunt; ſæpe inter ſe majores minoresque quaſi curſum certamenque deſumunt; rurſus omnes in eundem locum appulſæ, qua ſteterunt, promovent terram, & modo hac, modo illac, lacum reddunt auferuntque; ac tum demum, quum medium tenuere, non contrahunt. Conſtat, pecora herbas ſequuta, ſic in inſulas, ut in extremam ripam, procedere ſolere, nec prius intelligere mobile ſolum, quam litore abrepta, quaſi illata & impoſita, circumfuſum undique lacum pavent; mox quo tulerit ventus egreſſa, non magis ſe deſcendiſſe, ſentire quam ſenſerint adſcendiſſe. Idem lacus in flumen egeritur; quod ubi ſe paulliſper oculis dedit, ſpecu mergitur, alteque conditum meat: ac, ſi quid, ante quam ſubduceretur, accepit, ſervat & profert. Hæc tibi ſcripſi, quia nec minus ignota quam

mihi,

mihi, nec minus grata credebam. Nam te quoque, ut me, nihil æque ac naturæ opera delectant. Vale.

XXI. C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Graviora se studia distinguere lusibus, exemplo recitati poëmatum libri ostendit.

Ut in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimum existimo, severitatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam procedat. Qua ratione ductus, graviora opera lusibus jocisque distinguo. Ad hos proferendos & tempus & locum opportunissimum elegi; utque jam nunc adsuescerent & ab otiosis & in triclinio audiri, Julio mense, quo maxime lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris, amicos collocavi. Forte accidit, ut eo die mane in advocationem subitam rogarer: quod mihi causſam præloquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis ut irreverentem operis argueret, quod recitaturus, quamquam & amicis, & paucis, idem iterum amicis, foro & negotiis non abstinuissem. Addidi, hunc ordinem me & in scribendo sequi, ut necessitates voluptatibus, seria jucundis anteferrem, ac primum amicis, tum mihi scriberem. Liber fuit & opusculis varius & metris. Ita solemus, qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitavi biduo: hoc adsensus audientium exegit: & tamen ut alii transeunt quædam, imputantque, quod transeant; sic ego nihil prætereo, atque etiam non præterire me, testor. Lego enim omnia, ut omnia emendem. Quod contingere non potest electe recitantibus. Ad illud modestius, & fortasse reverentius? Sed hoc simplicius & amantius. Amat enim, qui se sic amari putat, ut tædium non pertimescat. Alioqui quid præstant sodales, si conveniunt voluptatis suæ causſa? Delicatus ac similis ignoto est, qui amici librum bonum mavult audire, quam facere. Non dubito, cupere te, pro cetera mei caritate, quam maturissime legere hunc adhuc mustum librum. Leges, sed retractatum; quæ causſa recitandi fuit; & tamen non nulla jam ex eo nosti. Hæc vel emendata postea, vel (quod interdum longiore mora soleo) deteriora facta, quasi nova rursus

&

& reſcripta cognoſces. Nam, plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur, quæ manent. Vale.

XXII. C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Reprehendit quosdam, qui dare veniam, niſi ſibi neſciunt.

Noſtine hos, qui omnium libidinum ſervi ſic aliorum vitiis iraſcuntur, quaſi invideant; & graviſſime puniunt, quos maxime imitantur? quum eos etiam, qui non indigent clementia ullius, nihil magis quam lenitas deceat. Atqui ego OPTIMUM & emendatiſſimum exiſtimo, qui ceteris ita ignoſcit, tanquam ipſe quotidie peccet; ita peccatis abſtinet, tanquam nemini ignoſcat. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, ut NOBIS implacabiles ſimus; exorabiles iſtis etiam, qui dare veniam, niſi ſibi, neſciunt: mandemusque memoriæ, quod vir mitiſſimus, & ob hoc quoque maximus, Thraſea, crebro dicere ſolebat; QUI VITIA EDIT, HOMINES EDIT. Fortaſſe quæris, quo commotus hæc ſcribam? Quidam nuper-- Sed melius coram; quamquam ne tunc quidem. Vereor enim, ne id, quod improbo, inſectari, carpere, referre, huic, quod cum maxime præcipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscunque, ſileatur; quem inſignire, exemplo non nihil; non inſignire, humanitatis plurimum refert. Vale.

XXIII. C. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

Obitus Aviti, cum laude ingenii morumque.

Omnia mihi ſtudia, omnes curas, omnia avocamenta exemit, excuſſit, eripuit dolor, quem ex morte Junii Aviti graviſſimum cepi. Latum clavum in domo mea induerat: ſuffragio meo adjutus in petendis honoribus fuerat: ad hoc, ita me diligebat, ita verebatur, ut me formatore morum, me quaſi magiſtro uteretur. Rarum ſic adoleſcentibus noſtris. Nam quotusquisque vel ætati alterius, vel auctoritati, ut minor, cedit? Statim ſapiunt, ſtatim ſciunt omnia: neminem verentur, imitantur neminem, atque ipſi ſibi exempla ſunt. Sed non Avitus: cujus hæc præcipua prudentia, quod alios

pru-

prudentiores arbitrabatur; hæc præcipua eruditio, quod discere volebat. Sempr ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitæ consulebat: semper ita recedebat, ut melior factus: & erat factus vel eo, quod audierat, vel quod omnino quæsierat. Quod obsequium Serviano, exactissimo viro præstitit? quem legatum tribunus ita & intellexit, & cepit, ut ex Germania in Pannoniam transeuntem, non ut commilito, sed ut comes adsectatorque sequeretur. Qua industria, qua modestia quæstor consulibus suis (& plures habuit) non minus jucundus & gratus, quam usui fuit? Quo discursu, qua vigilantia, hanc ipsam ædilitatem, cui præreptus est, petiit? Quod vel maxime dolorem meum exulcerat. Obversantur oculis cassi labores, & infructuosæ preces, & honor quem meruit tantum. Redit animo ille latus clavus in penalibus meis sumtus: redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi sermones, illæ consultationes. Adficior adolescentia ipsius, adficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens; erat uxor, quam ante annum virginem acceperat; erat filia, quam paullo ante sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies unus in diversa convertit. Modo designatus ædilis, recens maritus, recens pater, intactum honorem, orbum matrem, viduam uxorem, filiam pupillam, ignaramque patris, reliquit. Accedit lacrimis meis, quod absens, & impendentis mali nescius, pariter ægrum, pariter decessisse, cognovi, ne gravissimo dolori timore consuescerem. In tantis tormentis eram, quum scriberem hæc, scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare aut loqui possum. Vale.

XXIV. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Maximum, ad Achajam ordinandam missum, admonet, ut antiquitatis reverentia humaniter civitates tractet.

Amor in te meus cogit, non ut præcipiam (neque enim præceptore eges) admoneam tamen, ut, quæ scis, teneas & observes, aut scias melius. Cogita,

te

te missum in provinciam Achajam, illam veram & meram Græciam, in qua primum humanitas, literæ, etiam fruges, inventæ esse creduntur; missum ad ordinandum statum liberarum civitatum, id est, ad homines maxime homines, ad liberos maxime liberos, qui jus a natura datum virtute, meritis, amicitia, fœdere denique, & religione tenuerunt. Reverere conditores deos, nomina deorum. Reverere gloriam veterem, & hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in urbibus sacra est. Sit apud te honor antiquitati, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cujusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex jactatione decerpseris. Habe ante oculos, hanc esse terram, quæ nobis miserit jura, quæ leges non victa acceperit, sed petentibus dederit; Athenas esse, quas adeas; Lacedæmonem esse, quam regas: quibus reliquam umbram, & residuum libertatis nomen eripere, durum, ferum, barbarumque est. Vides a medicis, quamquam in adversa valetudine nihil servi ac liberi differant, mollius tamen liberos clementiusque tractari. Recordare, quid quæque civitas fuerit; non ut despicias, quod esse desierit. Abiit superbia, asperitas. Nec timueris contemtum. An contemnitur, qui imperium, qui fasces habet, nisi qui humilis, & sordidus, & qui se primus ipse contemnit? MALE vim suam potestas aliorum contumeliis experitur: MALE terrore veneratio adquiritur; longeque VALENTIOR amor ad obtinendum quod velis, quam timor. Nam timor abit si recedas; manet amor: ac sicut ille in odium, hic in reverentiam vertitur. Te vero etiam atque etiam (repetam etiam) meminisse oportet officii tui titulum, ac tibi ipsi interpretari, quale quantumque sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam quid ordinatione civilius? Quid libertate protiosius? Porro quam turpe, si ordinatio eversione, libertas servitute mutetur? Accedit, quod tibi certamen est tecum: onerat te quæsturæ tuæ fama, quam ex Bithynia optimam revexisti: onerat testimonium principis: onerat tribunatus, prætura, atque hæc ipsa legatio, quasi præmium, data.

Quo

Quo magis nitendum eſt, ne in longinqua provincia, quam ſuburbana; ne inter ſervientes, quam liberos; ne ſorte, quam judicio miſſus; ne rudis & incognitus, quam exploratus probatusque; humanior, melior, perītior fuiſſe videaris: quum ſit alioqui, ut ſæpe audiſti, ſæpe legiſti, MULTO deformius amittere, quam non adſequi laudem. Hæc velim credas, (quod initio dixi) ſcripſiſſe me admonentem, non præcipientem; quamquam præcipientem quoque. Quippe non vereor, in amore ne modum exceſſerim. Neque enim periculum eſt, ne ſit nimium, quod eſſe maximum debet. Vale.

LIBER IX.

I. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Maximum hortatur, ut libros, contra Plantam vivum compositos, festinet edere, ne post mortem ejus inchoasse videatur.

Sæpe te monui, ut libros, quos vel pro te, vel in Plantam, immo & pro te & in illum (ita enim materia cogebat) composuisti, quam maturissime emitteres: quod nunc præcipue, morte ejus audita, & horror, & moneo. Quamvis enim legeris multis, legendosque dederis, nolo tamen quemquam opinari, defuncto demum inchoatos, quos incolumi eo peregisti. Salva sit tibi constantiæ fama. Erit autem, si notum æquis iniquisque fuerit, non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam, sed jam paratam editionem morte præventam. Simul vitabis illud,

οὐχ ὅσιη φθιμένοισιν.

Nam quod de vivente scriptum, de vivente recitatum est, in defunctum quoque, tanquam viventem adhuc, editur, si editur, statim. Igitur, si quid aliud in manibus, interim differ: hoc perfice, quod nobis, qui legimus olim, absolutum videtur: sed jam videatur & tibi; cujus cunctationem nec res ipsa desiderat, & temporis ratio præcidit. Vale.

II. C. PLINIUS SABINO SUO S.

Longas & crebras epistolas flagitanti, excusat se, quod materia deficiat.

Facis jucunde, quod non solum plurimas epistolas meas, verum etiam longissimas, flagitas: in quibus parcior fui, partim quia tuas occupationes verebar, partim quia ipse multum distringebar plerumque frigidis negotiis, quæ simul & avocant animum & comminuunt. Præterea nec materia plura scribendi dabatur. Neque enim eadem nostra conditio, quæ M. Tullii, ad cujus exemplum nos vocas. Illi enim & copiosissimum ingenium, & in ingenio qua varietas rerum, qua magnitudo, largissime suppetebat. Nos quam angustis terminis claudi-

mur,

mur, etiam tacente me, perſpicis: niſi forte volumus ſcholaſticas tibi, atque (ut ita dicam) umbraticas literas mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, quum arma veſtra, quum caſtra, quum denique cornua, tubas, ſudorem, pulverem, ſoles cogitamus. Habes, ut puto, juſtam excuſationem: quam tamen dubito, an tibi probari velim. Eſt enim ſummi amoris, negare veniam brevibus epiſtolis amicorum, quamvis ſcias illis conſtare rationem. Vale.

III. C. PLINIUS PAULLINO SUO S.

Bonam manſuramque famam omnibus aliis rebus anteponit.

Alius alium, ego beatiſſimum exiſtimo, qui bonæ manſuræque famæ præſumtione perfruitur, certusque poſteritatis cum futura gloria vivit. Ac mihi niſi præmium æternitatis ante oculos, pingue illud altumque otium placeat. Etenim omnes homines arbitror oportere aut immortalitatem ſuam aut mortalitatem cogitare: & illos quidem contendere, eniti; hos quieſcere, remitti, nec brevem vitam caducis laboribus fatigare: ut video multos, miſera ſimul & ingrata imagine induſtriæ, ad vilitatem ſui pervenire. Hæc ego tecum, quæ quotidie mecum, ut deſinam mecum, ſi diſſenties tu: quamquam non diſſenties, ut qui ſemper clarum aliquid & immortale mediteris. Vale.

IV. C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Excuſat orationem, quam mittit, tanquam in univerſitate longiſſimam, breviſſimam in partibus.

Vererer, ne immodicam orationem putares, quam cum hac epiſtola accipies, niſi eſſet generis ejus, ut ſæpe incipere, ſæpe deſinere videatur. Nam ſingulis criminibus ſingulæ velut cauſſæ continentur. Poteris ergo, undecunque inceperis, ubicunque deſieris, quæ deinceps ſequentur, & quaſi incipientia legere, & quaſi cohærentia; meque in univerſitate longiſſimum, breviſſimum in partibus judicare. Vale.

V. C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Aequitate Tironis erga provinciales lætatur.

Egregie facis (inquiro enim, & perſevere) quod juſtitiam tuam provincialibus multa humanitate commendas: cujus præcipua pars eſt, honeſtiſſimum quem-

que complecti, atque ita a minoribus amari, ut simul a principibus diligare. Plerique autem, dum verentur, ne gratiæ potentium nimium impertiri videantur, sinisteritatis atque etiam malignitatis famam consequuntur. A quo vitio tu longe recessisti, scio: sed temperare mihi non possum, quo minus laudem, similis monenti, quod eum modum tenes, ut discrimine ordinum dignitatumque custodias: quæ si confusa, turbata, permista sint, nihil est ipsa æqualitate inæqualius. Vale.

VI. C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Ridet vanitatem Circensium ludorum, & illorum tempus studiis impendit.

Omne hoc tempus inter pugillares ac libellos jucundissima quiete transmisi. *Quemadmodum*, inquis, *in urbe potuisti?* Circenses erant; quo genere spectaculi ne levissime quidem teneor. Nihil novum, nihil varium, nihil quod non semel spectasse sufficiat. Quo magis miror, tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio non nulla: nunc favent panno, pannum amant: & si in ipso cursu, medioque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur; studium favorque transibit, & repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica. Mitto apud vulgus, quod vilius tunica est; sed apud quosdam graves homines: quos ego quum recordor, in re inani, frigida, assidua, tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quod hac voluptate non capiar. Ac per hos dies libentissime otium meum in literis colloco, quos alii otiosissimis occupationibus perdunt. Vale.

VII. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Villas suas ad Larium lacum, & in iis ædificationem describit.

Aedificare te scribis: bene est: inveni patrocinium. Aedifico enim jam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non dissimile, quod ad mare tu, ego ad Larium lacum. Hujus in litore plures villæ mex, sed duæ ut maxime

xime delectant, ita exercent. Altera impoſita ſaxis, more Bajano, lacum proſpicit: altera, æque more Bajano, lacum tangit. Itaque illam, tragœdiam: hanc, appellare comœdiam ſoleo: illam, quod quaſi cothurnis, hanc quod quaſi ſocculis, ſuſtinetur. Sua utrique amœnitas, & utramque poſſidenti ipſa diverſitate jucundior. Hæc lacu propius, illa latius utitur: hæc unum ſuum molli curvamine amplectitur, illa editiſſimo dorſo duos dirimit: illic recta geſtatio longo limite ſuper litus extenditur, hic ſpatioſiſſimo xyſto leviter inflectitur: illa fluctus non ſentit, hæc frangit: ex illa poſſis deſpicere piſcantes, ex hac ipſe piſcari, hamumque e cubiculo, ac pæno etiam lectulo, ut e navicula, jacere. Hæ mihi cauſſæ utrique, quæ deſunt, adſtruendi, ob ea quæ ſuperſunt. Etſi quid ego rationem tibi? apud quem pro ratione erit, idem facere. Vale.

VII. C. PLINIUS AUGURINO SUO S.

Laudatus ab Augurino, laudare eum veretur, & tamen laudat.

Si laudatus a te laudare te cœpero, vereor, ne non tam proferre judicium meum, quam referre gratiam videar. Sed, licet videar, omnia ſcripta tua pulcherrima exiſtimo; maxime tamen illa, quæ de nobis. Accidit hoc una eademque de cauſſa. Tam & tu, quæ de amicis, optime ſcribis; & ego, quæ de me, ut optima, lego. Vale.

IX. C. PLINIUS COLONI SUO S.

Fidem Colonis erga defunctum amicum laudat, præſertim quod dignus ille fuerat.

Unice probo, quod Pompeji Quinctiani morte tam dolenter adficeris, ut amiſſi caritatem deſiderio extendas; non ut plerique, qui tantum viventes amant, ſeu potius amaro ſe ſimulant, ac ne ſimulant quidem, niſi quos florentes vident. Nam miſerorum, non ſecus ac defunctorum, obliviſcuntur. Sed tibi perennis fides, tantaque in amore conſtantia, ut finiri, niſi tua morte, non poſſit. Et, Hercule, is fuit Quinctianus, quem diligi deceat exemplo ipſius. Felices amabat, miſeros tuebatur, deſiderabat amiſſos. Jam illi quanta probitas in ore? quanta in ſermone cunctatio? quam pari libra gravitas comi-

tasque? quod ſtudium literarum? quod judicium? qua pietate cum diſſimillimo patre vivebat? quam non obſtabat illi, quo minus vir optimus videretur, quod erat optimus filius? Sed quid dolorem tuum exulcero? Quamquam ſic amaſti viventem, ut hæc audire potius, quam de illo fileri velis: a me præſertim, cujus prædicatione putas vitam ejus ornari, memoriam prorogari, ipſamque illam, qua eſt raptus, ætatem poſſe reſtitui. Vale.

X. C. PLINIUS TACITO SUO S.

Quod ſtudiis & venationi non conveniat, illa ſola in ſeceſſu tractari ſignificat.

Cupio præceptis tuis parere; ſed aprorum tanta penuria eſt, ut Minervæ & Dianæ, quas ais pariter colendas, convenire non poſſit. Itaque Minervæ tantum ſerviendum eſt; delicate tamen, ut in ſeceſſu, & æſtate. In via plane nonnulla leviora, ſtatimque delenda, ea garrulitate, qua ſermones in vehiculo ſeruntur, exigendi. Hic quædam addidi in villa, quum aliud non liberet. Itaque poëmata quieſcunt; quæ tu inter nemora & lucos commodiſſime perfici putas. Orationculam unam & alteram retractavi; quamquam id genus operis inamabile, inamœnum, magisque laboribus ruris, quam voluptatibus ſimile. Vale.

XI. C. PLINIUS GEMINO SUO S.

Materiam ſcribendi promittit rogatus, & ſua ſcripta trans Alpes legi lætatur.

Epiſtolam tuam jucundiſſimam recepi; eo maxime, quod aliquid ad te ſcribi volebas, quod libris inſeri poſſet. Obveniet materia, vel hæc ipſa quam monſtras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, & occurrent. Bibliopolas Lugduni eſſe non putabam: ac tanto libentius ex literis tuis cognovi venditari libellos meos, quibus peregre manere gratiam, quam in urbe collegerint, delector. Incipio enim ſatis abſolutum exiſtimare, de quo tanta diverſitate regionum diſcreta hominum judicia conſentiunt. Vale.

XII.

XII. C. PLINIUS JUNIORI SUO S.

Quædam filiis remittenda, nec ſemper utendum ſeveritate, exemplo monet.

Caſtigabat quidam filium ſuum, quod paullo ſumtuoſius equos & canes emeret. Huic ego, juvene digreſſo, *Heus tu, nunquamne feciſti, quod a patre corripi poſſet? Feciſti, dico? Non interdum facis, quod filius tuus, ſi repente pater ille, tu filius, pari gravitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? Non hic in illo ſibi, in hoc alius, indulget?* Hæc tibi admonitus immodicæ ſeveritatis exemplo, pro amore mutuo, ſcripſi, ne quando tu quoque filium tuum acerbius duriusque tractares. Cogita & illum puerum eſſe, & te fuiſſe: atque ita hoc, quod es pater, utere, ut memineris, & hominem eſſe te, & hominis patrem. Vale.

XIII. C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

Quæ circa Helvidii ultionem egerit, pertuleritque, ordine renarrat.

Quanto ſtudioſius intentiusque legiſti libros, quos de Helvidii ultione compoſui; tanto impenſius poſtulas, ut perſcribam tibi, quæque extra libros, quæque circa libros, totum denique ordinem rei, cui per ætatem non interfuiſti. Occiſo Domitiano ſtatui mecum ac deliberavi, eſſe magnam pulchramque materiam infectandi nocentes, miſeros vindicandi, ſe proferendi. Porro, inter multa ſcelera multorum, nullum atrocius videbatur, quam quod in ſenatu ſenator ſenatori, prætorius conſulari, reo judex, manus intuliſſet. Fuerat alioqui mihi cum Helvidio amicitia, quanta potuerat eſſe cum eo, qui metu temporum nomen ingens, paresque virtutes, receſſu tegebat. Fuerat cum Arria & Fannia: quarum altera, Helvidii noverca, altera, mater novercæ. Sed non ita me jura privata, ut publicum fas, & indignitas facti, & exempli ratio, incitabat. Ac primis quidem diebus redditæ libertatis pro ſe quisque inimicos ſuos, dumtaxat minores, incondito turbidoque clamore poſtulaverant ſimul & oppreſſerant: ego & modeſtius & conſtantius arbitratus immaniſſimum reum non communi temporum invidia, ſed proprio crimine urgere: quum jam ſatis ille primus impetus deferviſſet, & languidior in-

in dies ira ad juſtitiam rediſſet, quamquam tum maxime triſtis, amiſſa nuper uxore; mitto ad Antejam (nupta hæc Helvidio fuerat) rogo ut veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret. Ut venit; *Deſtinatum eſt*, inquam, *mihi, maritum tuum non inultum pati: nuntia Arriæ & Fanniæ* (ab exſilio enim redierant) *conſule te, conſule illas, an velitis adſcribi facto, in quo ego comite non egeo: ſed non ita gloriæ meæ faverim, ut vobis ſocietatem ejus invideam.* Perfert Anteja mandata; nec illæ morantur. Opportune Senatus intra diem tertium. Omnia ego ſemper ad Corellium retuli, quem providentiſſimum ætatis noſtræ ſapientiſſimumque cognovi. In hoc tamen contentus conſilio meo fui, veritus, ne vateret: erat enim cunctantior cautiorque. Sed non ſuſtinui inducere in animum, quo minus illi eodem die facturum me indicarem, quod an facerem non deliberabam: expertus uſu, DE eo quod deſtinaveris, non eſſe conſulendos, quibus conſultis obſequi debeas. Venio in ſenatum: jus dicendi peto: dico paullisper maximo adſenſu. Ubi cœpi crimen attingere, reum deſtinare (adhuc tamen ſine nomine) undique mihi reclamari. Alius; *Sciamus, qui ſit, de quo extra ordinem referas:* alius; *Quis eſt ante relationem reus?* alius; *Salvi ſimus, qui ſuperſumus.* Adio imperturbatus, interritus: tantum ſuſceptæ rei honeſtas valet, tantumque ad fiduciam vel metum differt, nolint homines, quod facias, an non probent. Longum eſt omnia, quæ tunc hinc inde jactata ſunt, recenſere. Noviſſime conſul; *Secunde, ſententiæ loco dices, ſi quid volueris.* *Permiſeris*, inquam, *quod uſque adhuc omnibus permiſiſti.* Reſido: aguntur alia. Interea me quidam ex conſularibus amicis ſecreto accuratoque ſermone, quaſi nimis fortiter incauteque progreſſum, corripit, revocat, monet, ut deſiſtam. Adjecit etiam, *Notabilem te futuris principibus feciſti.* *Eſto*, *inquam*, *dum malis.* Vix ille diſceſſerat, rurſus alter; *Quid audes? cur ruis? quibus te periculis objicis? quid præſentibus confidis, incertus futurorum? Laceſſis hominem jam præfectum ærarii, & brevi conſulem; præterea qua gratia, quibus amicitiis fultum?* Nominat quendam, qui tunc ad orientem ampliſſimum exercitum, non ſine magnis

du-

dubiisque rumoribus, obtinebat Ad hæc ego; *Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi: nec recuſo, ſi ita caſus attulerit, luere pœnas ob honeſtiſſimum factum, dum flagitioſiſſimum ulciſcor.* Jam cenſendi tempus. Dicit Domitius Apollinaris, conſul deſignatus, dicit Fabricius Vejento, Fabius Poſtumius, Vectius Proculus, collega Publicii Certi, de quo agebatur, uxoris autem meæ, quam amiſeram, vitricus: poſt hos Ammius Flaccus. Omnes Certum, nondum a me nominatum, ut nominatum defendunt: crimenque quaſi in medio relictum defenſione ſuſcipiunt. Quæ præterea dixerint, non eſt neceſſe narrare; in libris habes. Sum enim cuncta ipſorum verbis perſequutus. Dicunt contra Avidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus, *Iniquiſſimum eſſe, querelas dolentium excludi: ideoque Arriæ & Fanniæ jus querendi non auferendum: nec intereſſe, cujus ordinis quis ſit, ſed quam cauſſam habeat.* Cornutus, *Datum ſe a conſulibus tutorem Helvidii filiæ, petentibus matre ejus & vitrico: nunc quoque non ſuſtinere deſerere officii ſui partes; in quo tamen, & ſuo dolori modum imponere, & optimarum feminarum perferre modeſtiſſimum adfectum: quas contentas eſſe, admonere ſenatum Publicii Certi cruentæ adulationis: & petere, ſi pœna flagitii manifeſtiſſimi remittatur, nota Certo quaſi cenſoria inuratur.* Tum Satrius Rufus medio ambiguoque ſermone; *Puto,* inquit, *injuriam factam Publicio Certo, ſi non abſolvitur: nominatus eſt ab amicis Arriæ & Fanniæ, nominatus ab amicis ſuis. Nec debemus ſoliciti eſſe. Idem enim nos, qui bene ſentimus de homine, judicaturi ſumus: ſi innocens eſt, ſicuti & ſpero, & malo, donec aliquid probetur, credo poteritis abſolvere.* Hæc illi, quo quisque ordine citabantur. Venitur ad me: conſurgo: utor initio, quod in libro eſt: reſpondeo ſingulis. Mirum qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modo reclamabant. Tanta converſio vel negotii dignitatem, vel proventum orationis, vel actoris conſtantiam ſubſequuta eſt. Finio. Incipit reſpondere Vejento: nemo patitur: obturbatur, obſtrepitur: adeo quidem, ut diceret, *Rogo, Patres C. ne me cogatis implorare auxilium tribunorum.* Et ſtatim Murena tribunus, *Permitto tibi,*

vir

vir clariſſime Vejento, dicere. Tunc quoque reclamatur. Inter moras conſul citatis nominibus & peracta diſceſſione, mittit ſenatum: ac pæne adhuc ſtantem tentantemque dicere Vejentonem relinquit. Multum ille de hac (ita vocitabat) contumelia, queſtus eſt Homerico verſu;

Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τειρουσι μαχηταί.

Non fere quisquam in ſenatu fuit, qui non me complecteretur, exoſcularetur, certatimque laude cumularet, quod intermiſſum tamdiu morem in publicum conſulendi, ſuſceptis propriis ſimultatibus, reduxiſſem: quod denique ſenatum invidia liberaſſem, qua flagrabat apud ordines alios, quod ſeverus in ceteros, ſenatoribus ſolis, diſſimulatione quaſi mutua, parceret. Hæc acta ſunt abſente Cerro. Abfuit enim, ſeu tale aliquid ſuſpicatus, ſive, ut excuſabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Cæſar ad ſenatum non remiſit: obtinui tamen, quod intenderam. Nam collega Certi conſulatum, ſucceſſorem Certus accepit: planeque factum eſt, quod dixeram in fine; *Reddat præmium ſub optimo principe, quod a peſſimo accepit.* Poſtea actionem meam, utcunque potui, recollegi: addidi multa. Accidit fortuitum (ſed non tanquam fortuitum) quod, editis libris, Certus intra pauciſſimos dies implicitus morbo deceſſit. Audivi referentes, hanc imaginem menti ejus, hanc oculis oberraſſe, tanquam videret me ſibi cum ferro imminere. Verenæ hæc, adfirmare non auſim: intereſt tamen exempli, ut vera videantur. Habes epiſtolam, ſi modum epiſtolæ cogitas, libris, quos legiſti, non minorem. Sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuiſti. Vale.

XIV. C. PLINIUS TACITO SUO S.

Tacitum hortatur ad parandam ſcriptis immortalitatem.

Nec ipſe tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide, quam de te ſcribo. Poſteris an aliqua cura noſtri, neſcio: nos certe meremur, ut ſi aliqua, non dico ingenio (id enim ſuperbum) ſed ſtudio, ſed labore, & reverentia poſterorum. Pergamus modo itinere inſtituto: quod ut paucos in lucem famamque provexit, ita multos e tenebris & ſilentio protulit. Vale.

XV.

XV. C. PLINIUS FALCONI SUO S.

Quid in villa agat.

Refugeram in Tuſcos, ut omnia ad arbitrium meum facerem: at hoc ne in Tuſcis quidem: tam multis undique ruſticorum libellis, & tam querulis, inquietor; quos aliquanto magis invitus, quam meos, lego. Nam & meos invitus. Retracto enim actiunculas quasdam; quod, poſt intercapedinem temporis, & frigidum & acerbum eſt. Rationes, quaſi abſente me, negliguntur. Interdum tamen equum conſcendo, & patrem familiæ hactenus ago, quod aliquam partem prædiorum, ſed pro geſtatione, pecurro. Tu conſuetudinem ſerva, nobisque ſic ruſticis urbana acta perſcribe. Vale.

XVI. C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

Non venari ſe propter vindemias, quamquam exiguas, poſſe, attamen verſiculos pro muſto devecturum, ſignificat.

Summam te voluptatem percepiſſe ex iſto copioſiſſimo genere venandi non miror, quum hiſtoricorum more ſcribas, numerum iniri non potuiſſe. Nobis venari nec vacat, nec libet: non vacat, quia vindemiæ in manibus; non libet, quia exiguæ. Devehemus tamen pro novo muſto novos verſiculos tibi, quos jucundiſſime exigenti, ut primum videbuntur deferviſſe, mittemus. Vale.

XVII. C. PLINIUS GENITORI SUO S.

Ferendos eſſe aliorum mores, ut iſti noſtros quoque ferant, acroamatum in conviviis exemplo monet.

Accepi tuas literas, quibus quereris, tædio tibi fuiſſe quamvis lautiſſimam cœnam, quia ſcurræ, cinædi, moriones menſis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex rugis? Equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero. Cur ergo non habeo? quia nequaquam me, ut inexſpectatum feſtivumve delectat, ſi quid molle a cinædo, petulans a ſcurra, ſtultum a morione profertur. Non rationem, ſed ſtomachum tibi narro. Atque adeo quam multos putas eſſe, quos æque ea, quibus ego & tu capimur & ducimur, partim ut inepta, partim ut moleſtiſſima offendant? Quam multi, quum

lector

lector aut lyriſtes aut comœdus inductus eſt, calceos poſcunt, aut non minore cum tædio recubant, quam tu iſta (ſic enim appellas) prodigia perpeſſus es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, ut noſtris impetremus. Vale.

XVIII. C. PLINIUS SABINO SUO S.

Deſideranti libellos ſuos promittit, ſed per partes, ne memoriam turbet.

Qua intentione, quo ſtudio, qua denique memoria, legeris libellos meos, epiſtola tua oſtendit. Ipſe igitur exhibes negotium tibi, qui elicis & invitas, ut quamplurima communicare tecum velim. Faciam; per partes tamen, & quaſi digeſta, ne iſtam ipſam memoriam, cui gratias ego, aſſiduitate & copia turbem, oneratamque, & quaſi oppreſſam, cogam pluribus ſingula, poſterioribus priora dimittere. Vale.

XIX. C. PLINIUS RUFONI SUO S.

Verginium tuetur, quod factum ſuum ſepulcro inſcribi juſſerit; & Frontinum laudat, qui monimentum ſibi fieri vetuerat.

Significas, legiſſe te in quadam epiſtola mea, juſſiſſe Verginium Rufum inſcribi ſepulcro ſuo:

" Hic ſitus eſt Rufus, pulſo qui vindice quondam
" Imperium adſeruit non ſibi, ſed patriæ. "

Reprehendis, quod juſſerit; addis etiam, melius rectiusque Frontinum, quod vetuerit omnino monimentum ſibi fieri: meque ad extremum, quid de utroque ſentiam, conſulis. Utrumque dilexi; miratus ſum magis, quem tu reprehendis, atque ita miratus, ut non putarem ſatis unquam laudari poſſe, cujus nunc mihi ſubeunda defenſio eſt. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumque fecerunt, non modo venia, verum etiam laude digniſſimos judico, ſi immortalitatem, quam meruere, ſectantur, victurique nominis famam ſupremis etiam titulis prorogare nituntur. Nec facile quemquam niſi Verginium invenio, cujus tanta in prædicando verecundia; quanta gloria ex facto. Ipſe ſum teſtis, familiariter ab eo dilectus probatusque, ſemel omnino, me audiente, provectum, ut de rebus ſuis hoc unum referret, ita ſecum aliquando Cluvium loquutum, *Scis, Ver-*

gi-

gini, quæ hiſtoriæ fides debeatur: proinde ſi quid in hiſtoriis meis legis aliter ac velles, rogo ignoſcas. Ad hoc ſic illum, *Tune, Cluvi, ignoras, ideo me feciſſe, quod feci, ut eſſet liberum vobis ſcribere, quæ libuiſſet.* Agedum, hunc ipſum Frontinum in hoc ipſo, in quo tibi parcior videtur, & preſſior, comparemus. Vetuit exſtrui monimentum: ſed quibus verbis? *Impenſa monimenti ſupervacua eſt; memoria noſtri durabit, ſi vita meruimus.* An reſtrictius arbitraris per orbem terrarum legendam dare duraturam memoriam ſui, quam uno in loco duobus verſiculis ſignare, quod feceris? Quamquam non habeo propoſitum illum reprehendendi, ſed hunc tuendi: cujus quæ poteſt apud te juſtior eſſe defenſio, quam ex collatione ejus, quem prætuliſti? Meo quidem judicio neuter culpandus, quorum uterque ad gloriam pari cupiditate, diverſo itinere, contendit: alter, dum expetit debitos titulos; alter, dum mavult videri contemſiſſe. Vale.

XX. C. PLINIUS VENATORI SUO S.

Lætatur epiſtola, qua libros ſuos laudatos vidit; & de vindemiis nuntiat.

Tua vero epiſtola tanto mihi jucundior fuit, quanto longior erat, præſertim cum de libellis meis tota loqueretur; quos tibi voluptati eſſe non miror, cum omnia noſtra, perinde ac nos ames. Ipſe, cum maxime, vindemias, graciles quidem, uberiores tamen quam exſpectaveram, colligo; ſi colligere eſt, non nunquam decerpere uvam, torculum inviſere, guſtare de lacu muſtum, obrepere urbanis, qui nunc ruſticis præſunt, meque notariis & lectoribus reliquerunt. Vale.

XXI. C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

Libertum in gratiam cum patrono reducere tentat.

Adde epiſt. XXIV. hujus libri.

Libertus tuus, cui ſuccenſere te dixeras, venit ad me, advolutusque pedibus meis, tanquam tuis, hæſit. Flevit multum, multumque rogavit; multum etiam tacuit: in ſumma, fecit mihi fidem pœnitentiæ. Vere credo emendatum, quia deliquiſſe ſe ſentit. Iraſceris, ſcio: & iraſceris merito, id quoque ſcio: ſed TUNC præcipua manſuetudinis laus, quum iræ cauſſa juſtiſſima eſt.

eſt. Amaſti hominem, &, ſpero, amabis: interim ſufficit, ut exorari te ſinas. Licebit rurſus iraſci, ſi meruerit: quod exoratus excuſatius facies. Remitte aliquid adoleſcentiæ ipſius, remitte lacrymis, remitte indulgentiæ tuæ: ne torſeris illum, ne torſeris etiam te. Torqueris enim, quum tam lenis iraſceris. Vereor ne videar non rogare, ſed cogere, ſi precibus ejus meas junxero. Jungam tamen tanto plenius & effuſius, quanto ipſum acrius ſeveriusque corripui, deſtricte minatus, nunquam me poſtea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat, tibi non idem. Nam fortaſſe iterum rogabo, iterum impetrabo: ſit modo tale, ut rogare me, ut præſtare te deceat. Vale.

XXII. C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Paſſieni ægritudine dolet, ejusque genus, mores & ingenium laudat.

Magna me ſolicitudine adfecit Paſſieni Paulli valetudo, & quidem plurimis juſtiſſimisque de cauſſis. Vir eſt optimus, honeſtiſſimus, noſtri amantiſſimus; præterea in literis veteres æmulatur, exprimit, reddit: Propertium in primis, a quo genus ducit, vera ſoboles, eoque ſimillima illi, in quo ille præcipuus. Si elegos ejus in manum ſumſeris, leges opus terſum, molle, jucundum, & plane in Propertii domo ſcriptum. Nuper ad lyrica deflexit, in quibus ita Horatium, ut in illis illum alterum, effingit. Putes, ſi quid in ſtudiis cognatio valet, & hujus propinquum. Magna varietas, magna mobilitas. Amat, ut qui veriſſime; dolet, ut qui impatientiſſime; laudat, ut qui benigniſſime; ludit, ut qui facetiſſime: omnia denique tanquam ſingula abſolvit. Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio, non minus æger animo, quam corpore ille, tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi; gratulare etiam literis ipſis, quæ ex periculo ejus tantum diſcrimen adierunt, quantum ex ſalute gloriæ conſequentur. Vale.

XXIII. C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Lætatur, doctorum nomine ſe in primis & Tacitum intelligi.

Frequenter agenti mihi evenit, ut centumviri, quum diu ſe intra judicum auctoritatem gravitatemque tenuiſſent, omnes repente quaſi victi coactique conſurgerent lau-

laudarentque. Frequenter e ſenatu famam, qualem maxime optaveram, retuli: nunquam tamen majorem cepi voluptatem, quam nuper ex ſermone Cornelii Taciti. Narrabat, ſediſſe ſecum Circenſibus proximis equitem Romanum, hunc poſt varios eruditosque ſermones requiſiſſe, *Italicus es, an provincialis?* ſe reſpondiſſe, *Noſti me, & quidem ex ſtudiis.* Ad hoc illum, *Tacitus es, an Plinius?* Exprimere non poſſum, quam ſit jucundum mihi, quod nomina noſtra, quaſi literarum propria, non hominum, literis redduntur; quod uterque noſtrum his etiam ex ſtudiis notus, quibus aliter ignotus eſt. Accidit aliud ante pauculos dies ſimile. Recumbebat mecum vir egregius, Fabius Rufinus, ſuper eum municeps ipſius, qui illo die primum in urbem venerat: cui Rufinus, demonſtrans me, *Vides hunc?* Multa deinde de ſtudiis noſtris. Et ille, *Plinius eſt*, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An ſi Demoſthenes jure lætatus eſt, quod illum anus Atti. ca ita noſcitavit, Οὗτός ἐστι Δημοσθένης; ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego vero & gaudeo, & gaudere me dico. Neque enim vereor, ne jactantior videar, quum de me aliorum judicium, non meum, profero: præſertim apud te, qui nec ullius invides laudibus, & faves noſtris. Vale.

XXIV. C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

Gratias agit, quod precibus pro liberto ſuis locum dederit.

Conf. 9, 21.

Bene feciſti, quod libertum, aliquando tibi carum, reducentibus epiſtolis meis in domum, in animum recepiſti. Juvabit hoc te: me certe juvat; primum, quod te talem video, ut in ira regi poſſis: deinde quod tantum mihi tribuis, ut vel auctoritati meæ pareas, vel precibus indulgeas. Igitur & laudo & gratias ago. Simul in poſterum moneo, ut te erroribus tuorum, etſi non fuerit, qui deprecetur, placabilem præſtes. Vale.

XXV. C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

Ex caſtris ſollicitatus de carminibus, miſſurum eſſe finito rerum actu, pollicetur.

Quereris de turba caſtrenſium negotiorum, &, tanquam

quam ſummo otio perfruare, luſus & ineptias noſtras legis, amas, flagitas, meque ad ſimilia condenda non mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere ſtudiorum non ſolum oblectationem, verum etiam gloriam petere, poſt judicium tuum, viri graviſſimi, eruditiſſimi, ac ſuper iſta veriſſimi. Nunc me rerum actus modice, ſed tamen diſtringit: quo finito aliquid earundem Camænarum in iſtum benigniſſimum ſinum mittam. Tu paſſerculis & columbulis noſtris inter aquilas veſtras dabis pennas, ſi tamen & ſibi & tibi placebunt: ſi tantum ſibi, continendos cavea nidove curabis. Vale.

XXVI. C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

Veterum exemplo probat, oratorem ſublimia interdum & fere præcipitia decere.

Dixi de quodam oratore ſeculi noſtri, recto quidem & ſano, ſed parum grandi & ornato, ut opinor, apte, " Nihil peccat, niſi quod nihil peccat. " Debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam efferveſcere, efferri, ac ſæpe accedere ad præceps. Nam plerum altis & excelſis adjacent abrupta: tutius per plana, ſed humilius & depreſſius iter: frequentior currentibus, quam reptantibus, lapſus: ſed his non labentibus nulla, illis nonnulla laus, etiamſi labantur. Nam ut quasdam artes, ita eloquentiam nihil magis, quam ancipitia commendant. Vides, qui per funem in ſumma nituntur, quantos ſoleant excitare clamores, quum jam jamque caſuri videntur. Sunt enim maxime mirabilia, quæ maxime inſperata, maxime periculoſa, utque Græci magis exprimunt παραβολα. Ideo nequaquam par gubernatoris eſt virtus, quum placido & quum turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius ſubit portum; at quum ſtridunt funes, curvatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus & diis maris proximus. Cur hæc? Quia viſus es mihi in ſcriptis meis adnotaſſe quædam ut tumida, quæ ego ſublimia; ut improba, quæ ego audentia; ut nimia, quæ ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert, reprehendenda adnotes, an inſignia. Omnis enim advertit quod eminet & exſtat; ſed acri intentione dijudicandum eſt, immodicum ſit an grande, altum

tum an enorme. Atque ut Homerum potiſſimum attingam, quem tandem alterutram in partem poteſt fugere,

Βράχε δ' εὐρείῃ χθών,
Ἀμφὶ δὲ σάλπιγξεν μέγας ὠρανόθεν.

& Ἠέρι δ' ἔγχος ἐκέκλιτο

& totum illud,

Ὡς δ' ὅτε χείμαῤῥοι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες,
Εἰς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ.

Sed opus eſt examine & libra, incredibilia ſint hæc & immania, an magnifica & cæleſtia. Nec nunc ego me his ſimilia aut dixiſſe aut poſſe dicere puto. Non ita inſanio: ſed hoc intelligi volo, laxandos eſſe eloquentiæ frenos, nec anguſtiſſimo gyro ingeniorum impetus refringendos. At enim alia conditio oratorum, alia poëtarum. Quaſi vero M. Tullius minus audeat. Quamquam hunc omitto: neque enim ambigi puto. Sed Demoſthenes ipſe, ille norma oratoris & regula, num ſe cohibet & comprimit, quum dicit illa notiſſima? Ἄνθρωποι μιαροὶ, καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες. Et rurſus: ὐ γαρ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, ὐδὲ πλίνθοις ἐγώ. Et ſtatim: ὐκ ἐκ μὲν θαλάττης τὴν Εὔβοιαν πδούβαλόμην ἐγὼ πρὸ τῆς Ἀττικῆς. (ὅσον ἦν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ δυνατόν) Et alibi: ἐγὼ δε οἶμαι μεν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τὺς θεὺς ἐκεῖνον μεθυειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων. Jam quid audentius illo pulcherrimo ac longiſſimo exceſſu? νόσημα γάρ. Quid hæc breviora ſuperioribus, ſed audacia paria, Τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πυθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν. Ex eadem nota: Ὅταν δε ἐκ πλεονεξίας καί πονηρίας τὶς, ὥσπερ ἄτος ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρον πταῖσμα απαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε. Simile his: Ἀπεσχοινισμένος

ἅπα-

ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις γνώσεσι τριῶν δικασηρίων. Et ibidem: σὺ τὸν εἰς ταῦτα ἔλεον προὔδωκας Ἀρισογείτον, μᾶλλον δὲ ἀνήρηκας ὅλως, μηδὴ πρὸς ὃς αὐτὸς ἐάλωκας λιμένας, καὶ προσβολῶν ἐνέπλησας, πρὸς τούτους ὁρμίζῃ. Et dixerat: Δέδοικα μὴ δοξητέ τισι τὸν ἀεὶ βαλλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ πόλει παδοτριβειν. Ἀσθενὴς μὲν γάρ ἐσι πᾶς ὁ πονηρὸς, καθ' ἑαυτόν. Et deinceps: Τούτῳ δ' ἑδένα ὁρῶ τῶν τοπων τούτων βασιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντα ἀπόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα. Nec satis: ἐδε γὰρ τοὺς προγονους ὑπολαμβάνω τὰ δικασήρια ταῦτα οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοις μοσχεύητε, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵν' ἀνείργητε, καὶ κολάζητε, καὶ μηδεις ζηλοῖ, μηδ' ἐπιθυμῇ κακίας. Adhuc: Εἰ δὲ κἀπηλὸς ἐτι πονηρους, καὶ παλιγκαπηλος, καὶ μεταβολεύς. Et mille talia; ut præteream quæ ab Aeschine θαύματα, non ῥήματα, vocantur. In contrarium incidi. Dices, hunc quoque ob ista culpari. Sed vide quanto major sit, qui reprehenditur, ipso reprehendente; & major ob hæc quoque. In aliis enim vis, in his granditas ejus elucet. Num autem Aeschines ipse iis, quæ ab Demosthene carpebat, abstinuit? χρὴ γάρ (ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,) το αὐτὸ φθεγγεσθαι τὸν ῥητορα καὶ τον νόμον· ὅταν δ' ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος, ἑτεραν δὲ ὁ ῥήτωρ, τῷ τοῦ νόμου δικαίῳ χρὴ διδόναι τὴν ψῆφον, ἀ τῇ τοῦ λέγοντος ἀναισχυντία. Alio loco: ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ ψηφίσματι πρὸς τῷ πλεμ-

πλέμματι γράψας τὰ πέντε τάλαντα, τὰς πρέσβεις, ἀξιῶν τὰς Ὠρείτας μὴ ἡμῖν ἀλλὰ Καλλία διδόναι ὅτι δὲ ἀληθῆ λέγω, ἀφελὼν τὸν κομπὸν, καὶ τὰς τριηρεις, καὶ τὴν ἀλαζονείαν, ἐκ τῶ ψηφίσματος ἀνάγνωθι. Iterum alio: καὶ μὴ ἐᾶτε αὐτον εἰς τὰς τῶ παρανόμω λόγως περιίσαθαι. Quod adeo probavit, ut repetat, ἀλλὰ ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἐκκλησία εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τὰς τῶ παρανόμω λόγως, καὶ τὰς ἐκτροπὰς αὐτῶ τῶν λόγων ἐπιτηρειτε. An illa cuſtoditius preſſiusque? σὺ δὲ ἐλκοποιεῖς, καὶ μᾶλλόν σοι μέλει τῶν αὐθημέρων λογων, ἢ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Altius illa: ὐκ ἀποπέμψηθαι τον ἄνθρωπον ὡς κοινὴν τῶν Ἑλληνων συμφορὰν, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα τιμωρησαθαι, & alia. Exſpecto, ut quædam ex hac epiſtola, ut illud, *gubernacula gemunt*, &, *Diis maris proximus*, iisdem notis, quibus ea, de quibus ſcribo, confodias. Intelligo enim me, dum veniam prioribus peto, in illa ipſa, quæ adnotaveras, incidiſſe. Sed confodias licet, dummodo jam nunc deſtines diem, quo & de illis & de his coram exigere poſſimus. Aut enim tu me timidum, aut ego te temerarium faciam. Vale.

XXVII. C. PLINIUS LATERANO SUO S.

Hiſtoriæ reverentiam haberi, exemplo monſtrat.

Quanta poteſtas, quanta dignitas, quanta majeſtas, quantum denique numen ſit hiſtoriæ, cum frequenter alias, tum proxime ſenſi. Recitaverat quidam

veriſſimum librum, partemque ejus in alium diem reſervaverat: ecce amici cujusdam orantes obſecrantesque, ne reliqua recitaret. Tantus audiendi quæ fecerint, pudor, quibus nullus faciendi, quæ audire erubeſcunt. Et ille quidem præſtitit, quod rogabatur: ſinebat fides. Liber tamen, ut factum ipſum, manet, manebit, legeturque ſemper, tanto magis, quia non ſtatim. Incitantur enim homines ad agnoſcenda, quæ differuntur. Vale.

XXVIII. C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Tribus epiſtolis reſpondet: quartam, curioſius ſcriptam, accepiſſe ſe negat.

Poſt longum tempus epiſtolas tuas, ſed tres pariter recepi, omnes elegantiſſimas, amantiſſimas, & quales a te venire, præſertim deſideratas, oportebat: quarum una injungis mihi jucundiſſimum miniſterium, ut ad Plotinam, ſanctiſſimam feminam, literæ tuæ perferantur: perferentur. Eadem commendas Popilium Artemiſium: ſtatim præſtiti, quod petebat. Indicas etiam, modicas te vindemias collegiſſe. Communis hæc mihi tecum, quamquam in diverſiſſima parte terrarum, querela eſt. Altera epiſtola nuntias, multa te nunc dictare, nunc ſcribere, quibus nos tibi repræſentes. Gratias ago: agerem magis, ſi me illa ipſa, quæ ſcribis aut dictas, legere voluiſſes. Et erat æquum ut te mea, ita me tua ſcripta cognoſcere, etiamſi ad alium, quam ad me pertinerent. Polliceris in fine, quum certius de vitæ noſtræ ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitivum rei familiaris, ſtatimque ad nos evolaturum, qui jam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo poſſis. Tertia epiſtola continebat, eſſe tibi redditam orationem pro Clario, eamque viſam uberiorem, quam dicente me, audiente te, fuerit. Eſt uberior, multa enim poſtea inſerui. Adjicis, alias te literas curioſius ſcriptas miſiſſe: an acceperim, quæris: non accepi, & accipere geſtio. Proinde prima quaque occaſione mitte, appoſitis quidem uſuris, quas ego (num parcius poſſum?) centeſimas computabo. Vale.

XXIX.

XXIX. C. PLINIUS RUSTICO SUO S.

Diffisus perfectioni, in uno scribendi genere, se vario, merendæ veniæ caussa, exercet.

Ut satius, unum aliquid insignitur, quam facere plurima mediocriter; ita plurima mediocriter, si non possis unum aliquid insigniter. Quod intuens ego, variis me studiorum generibus, nulli satis confisus, experior. Proinde quum hoc vel illud leges, ita singulis veniam, ut non singulis, dabis. An ceteris artibus excusatio in numero, literis durior lex, in quibus difficilior effectus est? Quid autem ego de venia quasi ingratus? Nam si ea facilitate hæc proxima acceperis, qua priora, laus potius speranda, quam venia obsecranda est. Mihi tamen venia sufficit. Vale.

XXX. C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Quæ vera liberalitas sit, docet.

Laudas mihi, & frequenter præsens, & nunc per epistolas, Nonium tuum, quod sit liberalis in quosdam: & ipse laudo, si tamen non in hos solos. Volo enim eum, qui sit vere liberalis, tribuere patriæ, propinquis, adfinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus: non ut isti, qui iis potissimum donant, qui donare maxime possunt. Hos ego viscatis hamatisque muneribus non sua promere puto, sed aliena corripere. Sunt ingenio simili, qui quod huic donant, auferunt illi, famamque liberalitatis avaritia petunt. Primum est autem, suo esse contentum: deinde, quos præcipue scias indigere, sustentantem foventemque, orbe quodam societatis ambire. Quæ cuncta si facit iste, usquequaque laudandus est: si unum aliquod, minus quidem, laudandus tamen. Tam rarum est etiam imperfectæ liberalitatis exemplar. Ea invasit homines habendi cupido, ut possideri magis, quam possidere videantur. Vale.

XXXI. C. PLINIUS SARDO SUO S.

Laudat illius librum, & laudatus in eo ipse, gratias agit.

Postquam a te recessi, non minus tecum, quam quum apud te, fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens ea maxime (non enim mentiar) quæ de me scripsisti. In quibus quidem percopiosus fuisti.

Quam multa, quam varia, quam non eadem de eodem, nec tamen diversa, dixisti? Laudem pariter & gratias agam? Neutrum satis possum, &, si possem, timerem, ne arrogans esset, ob ea laudare, ob quæ gratias agerem. Unum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora visa, quanto jucundiora; & tanto jucundiora, quanto laudabiliora erant. Vale.

XXXII. C. PLINIUS TITIANO SUO S.

Quid agat amicus, quærit: & delicatum otium suum festive narrat.

Quid agis? quid acturus es? Ipse vitam jucundissimam, id est otiosissimam, vivo. Quo fit, ut scribere longiores epistolas nolim, velim legere: illud, tanquam delicatus; hoc tanquam otiosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis, aut curiosius otiosis. Vale.

XXXIII. C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Mira de Hipponensi delphino narrat.

Incidi in materiam veram, sed similliman fictæ, dignamque isto lætissimo, altissimo, planeque poëtico ingenio. Incidi autem, dum super cœnam varia miracula hinc inde referuntur. Magna auctoris fides: tametsi quid poëtæ cum fide? Is tamen auctor, cui bene vel historiam scripturus credidisses. Est in Africa Hipponensis colonia, mari proxima: adjacet ei navigabile stagnum, ex quo, in modum fluminis, æstuarium emergit, quod vice alterna, prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hic æras piscandi, navigandi, atque etiam natandi studio tenetur: maxime pueri, quos otium ludusque solicitat. His gloria & virtus altissime provehi: victor ille, qui longissime, ut litus, ita simul nantes, reliquit. Hoc certamine puer quidam, audentior ceteris, in ulteriora tendebat. Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circuire, postremo subire, deponere, iterum subire, trepidantemque perferre primum in altum: mox flectit ad litus, redditque terræ & æqualibus. Serpit per coloniam fama, concurrere omnes, ipsum puerum tanquam miraculum adspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die obsident litus, prospectant mare, & si quid est mari

si-

imile. Natant pueri: inter hos ille, ſed cautius. Delphinus rurſus ad tempus, rurſus ad puerum venit. Fugit ille cum ceteris. Delphinus, quaſi inviter, revocet, exſilit, mergitur, variosque orbes implicitat expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines, innutritos mari, ſubiret timendi pudor: accedunt, & adludunt, & appellant: tangunt etiam, pertrectantque præbentem. Creſcit audacia experimento. Maxime puer, qui primus expertus eſt, adnatat nanti, inſilit tergo: fertur referturque, agnoſci ſe, amari putat, amat ipſe: neuter timet, neuter timetur: hujus fiducia manſuetudo illius augetur. Nec non alii pueri dextra ævaque ſimul eunt hortantes monentesque. Ibat una (id quoque mirum) delphinus alius, tantum ſpectator & comes. Nihil enim ſimile aut faciebat, aut patiebatur: ſed alterum illum ducebat, reducebat, ut puerum ceteri pueri. Incredibile (tam verum tamen quam prius) delphinum geſtatorem colluſoremque puerorum in terram quoque extrahi ſolitum, arenisque ſiccatum, ubi incaluiſſet, in mare revolvi. Conſtat Octavium Avitum, legatum proconſulis, in litus educto religione brava ſuperfudiſſe unguentum, cujus illum novitatem odoremque in altum refugiſſe: nec niſi poſt multos dies riſum languidum & mœſtum; mox, redditis viribus, priorem laſciviam & ſolita miniſteria repetiſſe. Confluebant ad ſpectaculum omnes magiſtratus, quorum adventu, & mora, modica res publica novis ſumtibus atterebatur. Poſtremo locus ipſe quietem ſuam ſecretumque perdebat. Placuit occulte interfici, ad quod coibatur. Hæc tu qua miſeratione, qua copia deflebis, orabis, attolles? Quamquam non eſt opus adfingas aliquid aut adſtruas: ſufficit, ne ea, quæ ſunt vera, minuantur. Vale.

XXXIV. C. PLINIUS TRANQULLIO SUO S.

Conſulit, num verſus, quos male legere dicatur, ipſe pergat recitare, an liberto legendos tradat.

Explica æſtum meum. Audio, me male legere, dumtaxat verſus: orationes enim commodius, ſed tanto minus verſus. Cogito ergo recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum meum. Hoc quoque familiare,

re, quod elegi, non bene; ſed melius lecturum: ſi tamen non fuerit perturbatus. Eſt enim tam novus lector, quam ego poëta. Ipſa neſcio quid illo legente interim faciam, ſedeam defixus, & mutus, & ſimilis otioſo; an (ut quidem) quæ pronuntiabit, murmure, oculis, manu proſequar. Sed puto, me non minus male ſaltare, quam legere. Iterum dicam, explica æſtum meum, vereque reſcribe, num ſit melius, peſſime legere, quam iſta vel non facere, vel facere. Vale.

XXXV. C. PLINIUS APPIO SUO S.

Librum ſibi miſſum, quum vacaverit, lecturum eſſe promittit: & ne diligentior amicus in retractatione ſit, monet.

Librum, quem miſiſti, recepi, & grátias ago: ſum tamen hoc tempore occupatiſſimus. Ideo nondum eum legi, quum alioqui validiſſime cupiam: ſed eam reverentiam cum literis ipſis, tum ſcriptis tuis debeo, ut ſumere illa, niſi vacuo animo, irreligioſum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Eſt tamen aliquis modus, primum, quod nimia cura deterit magis, quam emendat; deinde, quod nos a recentioribus revocat, ſimulque nec abſolvit prioria, & inchoare poſteriora non patitur. Vale.

XXXVI. C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quam vitæ rationem & ſtudiorum in ſeceſſu ſeu villa teneat, exponit. Conf. 3, 5.

Quæris quemadmodum in Tuſcis diem æſtate disponam. Evigilo quum libuit, plerumque circa horam primam, ſæpe ante, tardius raro: clauſæ feneſtræ manent. Mire enim ſilentio & tenebris animus alitur. Ab iis, quæ avocant, abductus, & liber, & mihi relictus, non oculos animo, ſed animum oculis ſequor, qui eadem quæ mens, vident, quoties non vident alia. Cogito, ſi quid in manibus, cogito ad verbum ſcribenti emendantique ſimilis: nunc pauciora, nunc plura, ut vel difficile vel facile componi tenerive potuerunt. Notarium voco, &, die admiſſo, quæ formaveram dicto; abit, rurſusque revocatur, rurſusque remittitur. Ubi hora quarta vel quinta (neque enim certum dimenſumque tempus) ut dies ſuaſit, in xyſtum me vel crypto-

por-

porticum confero; reliqua meditor & dicto. Vehiculum adſcendo. Ibi quoque idem, quod ambulans aut jacens. Durat intentio, mutatione ipſa refecta: paullum redormio, dein ambulo, mox orationem Græcam Latinamve clare & intente, non tam vocis cauſſa, quam ſtomachi, lego: pariter tamen & illa firmatur. Iterum ambulo, ungor, exerceor, lavor. Cœnanti mihi, ſi cum uxore, vel paucis, liber legitur: poſt cœnam, comœdi aut lyriſtes: mox cum meis ambulo, quorum in numero ſunt eruditi. Ita variis ſermonibus veſpera extenditur, &, quamquam longiſſimus, dies cito conditur. Non nunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam ſi diu tacui, vel ambulavi, poſt ſomnum demum lectionemque, non vehiculo, ſed (quod brevius, quia velocius) equo geſtor. Interveniunt amici ex proximis oppidis, partemque diei ad ſe trahunt, interdumque laſſato mihi opportuna interpellatione ſubveniunt. Venor aliquando; ſed non ſine pugillaribus, ut quamvis nihil ceperim, nonnihil referam. Datur & colonis (ut videtur ipſis) non ſatis temporis, quorum mihi agreſtes querelæ literas noſtras & iſthæc urbana opera commendant. Vale.

XXXVII. C. PLINIUS PAULLINO SUO S.

Excuſat ſe, quod propter prædiorum locationem calendis Januariis Paullino, conſulatum inituro, non poſſit adeſſe.

Nec tuæ naturæ eſt, translaticia hæc & quaſi publica officia a familiaribus amicis contra ipſorum commodum exigere: & ego te conſtantius amo, quam ut verear, ne aliter ac velim accipias, niſi te calendis ſtatim conſulem videro: præſertim quum me neceſſitas locandorum prædiorum plures annos ordinatura detineat; in qua mihi nova conſilia ſumenda ſunt. Nam priore luſtro, quamquam poſt magnas remiſſiones, reliqua creverunt: inde plerisque nulla jam cura minuendi ærīs alieni, quod deſperant poſſe perſolvi; rapiunt etiam, conſumuntque, quod natum eſt, ut qui jam putent ſe non ſibi parcere. Occurrendum ergo augeſcentibus vitiis, & medendum eſt. Medendi una ratio, ſi non nummo, ſed partibus locem, ac deinde ex meis aliquos exactores operi, cuſtodes fructibus ponam: & alioqui nullum

lum juſtius genus reditus, quam quod terra, cælum, annus refert. Ad hoc, magnam fidem, acres oculos, numeroſas manus poſcit: experiendum tamen, &, quaſi in veteri morbo, quælibet mutationis auxilia tentanda ſunt. Vides, quam non delicata me cauſſa obire primum conſulatus tui diem non ſinat: quem tamen hic ut præſens votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

XXXVIII. C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Rufum laudat, non tam precibus alienis, quam ipſius meritis inductus.

Ego vero Rufum noſtrum laudo: non quia tu, ut ita facerem, petiiſti, ſed quia eſt ille digniſſimus. Legi enim librum omnibus numeris abſolutum, cui multum apud me gratiæ amor ipſius adiecit. Judicavi tamen. Neque enim ſoli judicant, qui maligne legunt. Vale.

XXXIX. C. PLINIUS MUSTIO SUO S.

Aedem Cereris refecturus, marmora & ſignum ſibi emi rogat.

Aruſpicum monitu reficienda eſt mihi ædes Cereris in prædiis in melius & in majus. Vetus ſane & anguſta, quum ſit alioqui ſtato die frequentiſſima. Nam idibus Septembribus magnus e regione tota coit populus, multæ res aguntur, multa vota ſuſcipiuntur, multa redduntur, ſed nullum in proximo ſuffugium aut imbris aut ſolis. Videor ergo munifice ſimul religioſeque facturus, ſi ædem quam pulcherrimam exſtruxero, addidero porticus: illam ad uſum deæ, has ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cujus tibi videbitur generis: emas marmora, quibus ſolum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel faciendum vel emendum ipſius deæ ſignum: quia antiquum illud e ligno quibusdam ſui partibus vetuſtate truncatum eſt. Quantum ad porticus, nihil interim occurrit, quod videatur iſtinc eſſe repetendum: niſi tamen, ut formam ſecundum rationem loci ſcribas: neque enim poſſunt circumdari templo; nam ſolum templi hinc flumine & abruptiſſimis ripis, hinc via cingitur. Eſt ultra viam latiſſimum

pra-

pratum, in quo satis apte contra templum ipsum porticus explicabuntur: nisi quid tu melius inveneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

XL. C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Cui vitæ studiorumque rationem æstivam, quam in secessu teneat, Epist. XXXVI. perscripserat; eidem rogatus exponit etiam hibernam.

Scribis, pergratas tibi fuisse literas meas, quibus cognovisti, quemadmodum in Tuscis otium æstatis exigerem: requiris, quid ex hoc in Laurentino hieme permutem. Nihil, nisi quod meridianus somnus eximitur, multumque de nocte vel ante vel post diem sumitur: &, si agendi necessitas instat, quæ frequens hieme, non jam comœdo vel lyristæ post cœnam locus; sed illa, quæ dictavi, identidem retractantur, ac simul memoriæ frequenti emendatione proficitur. Habes æstate, hieme consuetudinem; addas huc, licet, auctumnum, quæque inter hiemem æstatemque media, ut nihil de die perdunt, ita de nocte parvulum adquirunt. Vale.

LIBER X.

IN QUO EPISTOLAE PLINII AD TRAJANUM IMPERATOREM; ET TRAJANI AD PLINIUM.

I. C. PLINIUS TRAJANO.

Imperium morte Nervæ conſequuto, gratulatur.

Tua quidem pietas, Imperator ſanctiſſime, optaverat, ut quam tardiſſime ſuccederes patri: ſed dii immortales feſtinaverunt virtutes tuas ad gubernacula reipublicæ, quam ſuſceperas, admovere. Precor ergo, ut tibi, & per te generi humano, proſpera omnia, id eſt, digna ſeculo tuo, contingant. Fortem te & hilarem, Imperator optime, & privatim & publice opto.

II. C. PLINIUS TRAJANO.

Jure trium liberorum donatus, gratias agit.

Exprimere, Domine, verbis non poſſum, quantum mihi gaudium attuleris, quod me dignum putaſti jure trium liberorum. Quamvis enim Julii Serviani, optimi viri, tuique amantiſſimi, precibus indulſeris: tamen etiam ex reſcripto intelligo, libentius hoc ei te præſtitiſſe, quia pro me rogabat. Videor ergo ſummam voti mei conſequutus, quum inter initia feliciſſimi principatus tui probaveris, me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eoque magis liberos concupiſco; quos habere etiam illo triſtiſſimo ſeculo volui, ſicut potes duobus matrimoniis meis credere. Sed dii melius, qui omnia integra bonitati tuæ reſervarunt. Malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus eſſem & ſecurus & felix.

III. (V) C. PLINIUS TRAJANO.

Petit, ut Voconium in ſenatorium ordinem promoveat.

Indulgentia tua, imperator optime, quam pleniſſimam experior, hortatur me, ut audeam tibi etiam pro amicis obligari; inter quos ſibi vel præcipuum locum vindicat Voconius Romanus, ab ineunte ætate condiſcipulus & contubernalis meus. Quibus ex cauſſis & a divo patre tuo petieram, ut illum in ampliſſimum

ordinem promoveret: ſed hoc votum meum bonitati tuæ reſervatum eſt, quia mater Romani liberalitatem ſeſtertii quadringenties, quod conferre ſe filio codicillis ad patrem tuum ſcriptis profeſſa fuerat, nondum ſatis legitime peregerat. Quod poſtea fecit, admonita a nobis. Nam & fundos emancipavit, & cetera, quæ in emancipatione implenda ſolent exigi, conſummavit. Quum ſit ergo finitum, quod ſpes noſtras morabatur, non ſine magna fiducia ſubſigno apud te fidem pro moribus Romani mei, quos & liberalia ſtudia exornant; & eximia pietas, quæ hanc ipſam matris liberalitatem, & ſtatim patris hereditatem, & adoptionem a vitrico meruit. Auget hæc & natalium & paternarum facultatum ſplendor; quibus ſingulis multum commendationis acceſſurum etiam ex meis precibus, indulgentiæ tuæ credo. Rogo ergo, Domine, ut me exoptatiſſimæ mihi gratulationis compotem facias, & honeſtis (ut ſpero) adfectibus meis præſtes, ut non in me tantum, verum & in amico gloriari judiciis tuis poſſim.

IV. (VI) C. PLINIUS TRAJANO.

Medico ſuo civitatem Romanam: Antoniæ libertis feminis Jus Quiritium petit. Conf. ep. 22.

Proximo anno, Domine, graviſſima valetudine uſque ad periculum vitæ vexatus jatralipten adſumſi: cujus ſolicitudini & ſtudio, tuæ tantum indulgentiæ beneficio referre gratiam poſſum. Quare rogo, des ei civitatem Romanam. Eſt enim peregrinæ conditionis, manumiſſus a peregrina. Vocatur ipſe Harpocras: patronam habuit Thermuthin Theonis, quæ jampridem defuncta eſt. Iidem rogo, des jus Quiritium libertis Antoniæ Maximillæ, ornatiſſimæ feminæ, Heliæ & Antoniæ Harmeridi. Quod a te, petente patrona, peto.

V. (XI) C. PLINIUS TRAJANO.

Alexandrinam etiam civitatem Harpocrati datam lætatur, cui literas ad præfectum Aegypti, ſibi licentiam occurſus longioris petit.

Exprimere, Domine, verbis non poſſum, quanto me gaudio adfecerint epiſtolæ tuæ, ex quibus cognovi te Harpocrati, jatraliptæ meo, etiam Alexandrinam civitatem tribuiſſe, quamvis ſecundum inſtitutionem prin-

principum, non temere eam dare propoſuiſſes. Eſſe autem Harpocran νομῷ μεμφιτικῷ indico tibi. Rogo ergo, indulgentiſſime imperator, ut mihi ad Pompeium Plantam, præfectum Aegypti, amicum tuum, ſit, ut promiſiſti, epiſtolam mittas. Obviam iturus, quo maturius, Domine, exoptatiſſimi adventus tui gaudio frui poſſim, rogo, permittas mihi, quam longiſſime occurrere tibi.

VI. (XII) C. PLINIUS TRAJANO.

Medici propinquis civitatem, & aliis jus Quiritium petit.

Proxima infirmitas mea, Domine, obligavit me Poſtumio Marino medico: cui parem gratiam referre beneficio tuo poſſum, ſi precibus meis, ex conſuetudine bonitatis tuæ, indulſeris. Rogo ergo, ut propinquis ejus des civitatem, Chryſippo Mithridatis, uxorique Chryſippi Stratonicæ Epigoni, item liberis ejusdem Chryſippi, Epigono & Mithridati, ita ut ſint in patris poteſtate, uſque iis in libertos ſervetur jus patronorum. Item rogo, indulgeas jus Quiritium L. Satrio Abaſcantio, & P. Cæſio Phoſphoro, & Panchariæ Soteridi. Quod a te, volentibus patronis, peto.

VII. (XIII) C. PLINIUS TRAJANO.

Præturam amico, Accio Suræ, petit.

Scio, Domine, memoriæ tuæ, quæ eſt benefaciendi tenaciſſima, preces noſtras inhærere: quia tamen in hoc quoque ſæpe indulſiſti, admoneo ſimul & impenſe rogo, ut Accium Suram prætura exornare digneris, cum locus vacet. Ad quam ſpem alioqui quietiſſimum hortatur & natalium ſplendor, & ſumma integritas in paupertate, & ante omnia, felicitas temporum, quæ bonam conſcientiam civium tuorum ad uſum indulgentiæ tuæ provocat & attollit.

VIII. (XIV) C. PLINIUS TRAJANO.

Sacerdotium ſibi petit.

Quum ſciam, Domine, ad teſtimonium laudemque morum meorum pertinere, tam boni principis judicio exornari: rogo, dignitati, ad quam me provexit indulgentia tua, vel auguratum, vel ſeptemviratum, quia vacant, adjicere digneris, ut jure ſacerdotii precari

cari deos pro te publice poſſim, quos nunc precor pietate privata.

IX. (XV) C. PLINIUS TRAJANO.

Victoriam Trajano gratulatur.

Victoriæ tuæ, optime imperator, maximæ, pulcherrimæ, antiquiſſimæ, & tuo nomine & reipublicæ gratulor, deosque immortales precor, ut omnes cogitationes tuas tam lætus ſequatur eventus; ut virtutibus tantis gloria imperii & novetur & augeatur.

X. (XXVI) C. PLINIUS TRAJANO.

Servilii adventum nunciat.

Servilis Pudens legatus, Domine, VIII. Calend. Decembr. Nicomediam venit: meque longæ exſpectationis ſolicitudine liberavit.

XI. (XXVII) C. PLINIUS TRAJANO.

Roſianum commendat.

Roſianum Geminum, Domine, arctiſſimo vinculo mecum tua in me beneficia junxerunt: Habui enim illum quæſtorem in conſulatu, mei ſumme obſervantiſſimum expertus. Tantam mihi poſt conſulatum reverentiam præſtat, ut publicæ neceſſitudinis pignora privatis cumulet officiis. Rogo ergo, ut ipſe apud te, pro dignitate ejus, precibus meis faveas: cui &, ſi quid mihi credis, indulgentiam tuam dabis. Dabit ipſe operam, ut in his, quæ ei mandaveris, majora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quod ſpero, tibi & integritatem ejus, & probitatem, & induſtriam non ſolum ex ejus honoribus, quos in urbe ſub oculis tuis geſſit, verum etiam ex commilitio, eſſe notiſſimam. Illud unum, quod propter caritatem ejus nondum mihi videor ſatis plene feciſſe, etiam atque etiam facio; teque, Domine, rogo, gaudere me exornata quæſtoris mei dignitate, id eſt, per illum mea, quam maturiſſime velis.

XII. C. PLINIUS TRAJANO.

Gratias agit, quod Cœlium ex conſulatu in Bithyniam miſſurus ſit.

Difficile eſt, Domine, exprimere verbis, quantam perceperim lætitiam, quod & mihi & ſocrui meæ præſtitiſti, ut ad finem conſulatus Cœlium Clementem in

hanc

hanc provinciam transferres. Ex illo enim mensuram beneficii tui penitus intelligo, quum tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar: cui referre gratiam parem ne audeo quidem, quamvis maxime debeam. Itaque ad vota confugio, deosque precor, ut iis, quæ in me assidue confers, non indignus existimer.

XIII. (LXIV) C. PLINIUS TRAJANO.

Tabellarium regis Sauromatæ ad Trajanum mittit.

Scripsit mihi, Domine, Lycormas, libertus tuus, ut, si qua legatio a Bosporo venisset, urbem petitura, usque in adventum suum retineretur. Et legatio quidem dumtaxat in eam civitatem, in qua ipse sum, nulla adhuc venit; sed venit tabellarius Sauromata, quem ego, usus opportunitate, quam mihi casus obtulerat, cum tabellario, qui Lycormam ex itinere præcessit, mittendum putavi, ut possis ex Lycormæ & ex regis epistolis pariter cognoscere, quæ fortasse pariter scire deberes.

XIV. (LXV) C. PLINIUS TRAJANO.

Diplomate se tabellarium Sauromatam juvisse significat.

Rex Sauromates scripsit mihi, esse quædam, quæ deberes quam maturissime scire: qua ex causa festinationem tabellarii, quem ad te cum epistolis misit, diplomate adjuvi.

XV. (LXVIII) C. PLINIUS TRAJANO.

Excusat, quod legatum regis Sauromatæ non retinuerit.

Legato Sauromatæ regis, quum sua sponte Niceæ; ubi me invenerat, biduo substitisset, longiorem moram faciendam, Domine, non putavi: primum quod incertum adhuc erat, quando libertus tuus Lycormas venturus esset; deinde quod ipse proficiscebar in diversam provinciæ partem, ita officii necessitate exigente. Hæc in notitiam tuam perferenda existimavi, quia proxime scripseram, petiisse Lycormam, ut legationem, si qua venisset a Bosporo, usque in adventum suum retinerem. Quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit; præsertim quum epistolæ Lycormæ, quas detinere, ut ante prædixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum antecessuræ viderentur.

XVI.

XVI. (LXXV) C. PLINIUS TRAJANO.

llidromum, multorum variante fortuna ſervum, Trajano mittit.

Apulejus, Domine, miles, qui eſt in ſtatione Nimedenſi, ſcripſit mihi, quendam nomine Callidromum, quum detineretur a Maximo & Dionyſio piſtoribus, quibus operas ſuas locaverat, confugiſſe ad tuam ituam, perductumque ad magiſtratus indicaſſe, ſerviſe aliquando Laberio Maximo, captumque a Suſago in Mœſia, & a Decebalo muneri miſſum Pacoro, Parthiæ gi, pluribusque annis in miniſterio ejus fuiſſe: deinfugiſſe, atque ita in Nicomediam perveniſſe. Quem o perductum ad me, quum eadem narraſſet, mittenim ad te putavi. Quod paullo tardius feci, dum reüro gemmam, quam ſibi, habentem imaginem Paco, & quibus inſignibus ornatus fuiſſet, ſubtractam inabat. Volui enim hanc quoque, ſi inveniri potuiſſet, ıul mittere, ſicut glebulam miſi, quam ſe ex Parthi metallo attuliſſe dicebat. Signata eſt annulo meo, jus apoſphragiſma, quadriga.

XVII. (LXXXVI) C. PLINIUS TRAJANO.

Procuratorem Cæſaris teſtimonio proſequitur.

Maximum, libertum & procuratorem tuum, Done, per omne tempus, quo fuimus una, probum, & luſtrium, & diligentem, ac, ſicut rei tuæ amantiſſiım, ita diſciplinæ tenaciſſimum expertus, libenter apud teſtimonio proſequor ea fide, quam tibi debeo.

XVIII. (LXXXVII) C. PLINIUS TRAJANO.

Gabium Baſſum laudat apud Trajanum.

Gabium Baſſum, Domine, præfectum oræ Ponticæ, egrum, probum, induſtrium, atque inter iſta reveniıum mei expertus, voto pariter & ſuffragio proſeor, ea fide quam tibi debeo: quem abunde conſpexi ructum commilitio tuo, cujus diſciplinæ debet, quod ulgentia tua dignus eſt. Apud me & milites & paıi, a quibus juſtitia ejus & humanitas penitus inſpeeſt, certatim ei, qua privatim, qua publice, teſtiınium retribuerunt. Quod in notitiam tuam perfero fide, quam tibi debeo.

XIX.

XIX. (LXXXVIII) C. PLINIUS TRAJANO.

Filium commilitonis sui, & ipsum acrem militem, commendat.

Nymphidium Lupum, Domine, primipilarem, commilitonem habui, quum ipse tribunus essem, ille præfectus: inde familiariter diligere cœpi. Crevit postea caritas ipsa mutuæ vetustate amicitiæ. Itaque & quieti ejus injeci manum, & exegi, ut me in Bithynia consilio instrueret. Quod ille amicissime, & otii & senectutis ratione postposita, & jam fecit, & facturus est. Quibus ex caussis necessitudines ejus inter meas numero, & filium in primis, Nymphidium Lupum, juvenem probum, industrium, & egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiæ tuæ: sicut primis ejus experimentis cognoscere potes, quum præfectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Julii Ferocis & Fusci Salinatoris, clarissimorum virorum. Meum gaudium, Domine, meam gratulationem filii honores continuent.

PLINII ET TRAJANI EPISTOLAE MUTUAE.

XX. (III) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Excusat se, quod præfectus ærario patrocinio Afris negaverit, & rursus jubente senatu præstiterit.

Ut primum me, Domine, indulgentia vestra promovit ad præfecturam ærarii Saturni, omnibus advocationibus, quibus alioqui nunquam eram promiscue functus, renuntiavi, ut toto animo, delegato mihi officio vacarem. Qua ex caussa, quum patronum me provinciales optassent contra Marium Priscum, & petii veniam hujus muneris, & impetravi: sed cum postea consul designatus censuisset, agendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, ut essemus in senatus potestate, paterentur nomina nostra in urnam conjici, convenientissimum esse tranquillitati seculi putavi, præsertim tam moderatæ voluntati amplissimi ordinis non repugnare. Cui obsequio meo, opto, ut existimes constare rationem, quum omnia facta dictaque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

XXI.

XXI. (IV) C. TRAJANUS PLINIO S.

*Et civis & ſenatoris boni partibus functus es, obſe-
m ampliſſimi ordinis, quod juſtiſſime exigebat, præ-
do. Quas partes impleturum te ſecundum ſuſceptam
m confido.*

XXII. (VII) C. PLINIUS TRAJANO.

*ıtias agit pro impetratis, quæ rogaverat, & Alexan-
drinam quoque civitatem jatraliptæ ſuo petit.* Conf.
ep. 4 & 5.

Ago gratias, Domine, quod & jus Quiritium
ertis neceſſariæ mihi feminæ, & civitatem Romanam
rpocrati, jatraliptæ meo, ſine mora indulſiſti. Sed
um annos ejus & cenſum, ſicut præceperas, ede-
m, admonitus ſum a peritioribus, debuiſſe me ante
Alexandrinam civitatem impetrare, deinde Roma-
m, quoniam eſſet Aegyptius. Ego autem, quia in-
r Aegyptios, ceterosque peregrinos, nihil intereſſe
edebam, contentus fueram hoc ſolum ſcribere tibi,
ım ſcilicet a peregrina manumiſſum, patronamque
us jam pridem deceſſiſſe. De qua ignorantia mea
ɔn queror, per quam ſtetit, ut tibi pro eodem ho-
ıine ſæpius obligarer. Rogo itaque, ut beneficio tuo
gitime frui poſſim, tribuas ei & Alexandrinam civi-
ıtem, & Romanam. Annos ejus & cenſum (ne quid
ırſus indulgentiam tuam moraretur) libertis tuis, qui-
us juſſeras, miſi.

XXIII. (VIII) C. TRAJANUS PLINIO S.

*Civitatem Alexandrinam, ſecundum inſtitutionem
ɔrincipum non temere dare propoſui: ſed cum Harpocra-
ti, jatraliptæ tuo, jam civitatem Romanam impetraveris,
ɔuic quoque petitioni tuæ negare non ſuſtineo. Tu ex quo
uomo ſit, notum mihi facere debebis, ut epiſtolam tibi ad
Pompejum Plautam, præfectum Aegypti, amicum meum,
mittam.*

XXIV. (IX) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

*Commeatum in agros excurrendi petii, tum rerum ſuarum
cauſſa, tum ut templum exſtruat.*

Quum divus pater tuus, Domine, & oratione
pulcherrima, & honeſtiſſimo exemplo, omnes cives ad
munificentiam eſſet cohortatus; petii ab eo, ut ſtatuas

principum, quas in longinquis agris per plures ſucceſſiones traditas mihi, quales acceperam, cuſtodiebam, permitteret in municipium transferre, adjecta ſua ſtatua. Quodque ille mihi cum pleniſſimo teſtimonio indulſerat, ego ſtatim decurionibus ſcripſeram, ut adſignarent ſolum, in quo templum pecunia mea exſtrueretem: illi in honorem operis ipſius electionem loci mihi obtulerunt. Sed primum mea, deinde patris tui valetudine, poſtea curis delegati a vobis officii retentus, nunc videor commodiſſime poſſe in rem præſentem excurrere. Nam & menſtruum meum Calend. Septembris finitur, & ſequens menſis complures dies feriatos habet. Rogo ergo, ante omnia permittas mihi, opus quod inchoaturus ſum, exornare & tua ſtatua: deinde, ut hoc facere quam maturiſſime poſſim, indulgeas commeatum. Non eſt autem ſimplicitatis meæ diſſimulare apud bonitatem tuam, obiter & plurimum collaturum utilitatibus rei familiaris meæ. Agrorum enim, quos in eadem regione poſſideo, locatio quum alioqui CCCC excedat, adeo non poteſt differri, ut proximam putationem novus colonus facere debeat. Præterea continuæ ſterilitates cogunt me de remiſſionibus cogitare: quarum rationem, niſi præſens, inire non poſſum. Debebo ergo, Domine, indulgentiæ tuæ & pietatis meæ celeritatem, & ſtatus ordinationem, ſi mihi ob utraque hæc dederis commeatum XXX dierum. Neque enim anguſtius tempus præfinire poſſum, quum & municipium & agri, de quibus loquor, ſint ultra centeſimum & quinquageſimum lapidem.

XXV. C. TRAJANUS PLINIO S.

Et privatas multas & omnes publicas cauſſas petendi commeatus reddidiſti: mihi autem vel ſola voluntas tua ſuffeciſſet. Neque enim dubito te, ut primum potueris, ad tam diſtrictum officium reverſurum. Statuam poni mihi a te eo, quo deſideras loco, quamquam ejusmodi honorum parciſſimus, tamen patior, ne impediſſe curſum erga me pietatis tuæ videar.

XXVI.

XVI. (XVI) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.
Suum ad Bithyniam acceſſum nuntiat.

Quia confido, Domine, ad curam tuam pertine-
, nuntio tibi, me Epheſum cum omnibus meis
περ Μαλέαν navigaſſe. Quamvis contrariis ventis
:entus, nunc, deſtino partim orariis navibus, partim
hiculis, provinciam petere. Nam ſicut itineri gra-
s æſtus, ita continuæ navigationi eteſiæ reluctantur.

XXVII. (XVII) TRAJANUS PLINIO S.
*Recte renuntiaſti mihi, Secunde cariſſime. Pertinet
im ad animum meum, quali itinere in provinciam per-
nias. Prudenter autem conſtituis interim navibus, in-
rim vehiculis uti, prout loca ſuaſerint.*

XVIII. (XVIII) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.
*untiat ſe tandem in provinciam veniſſe, & rationes ex-
cutere, propter quas menſorem ex urbe petit.*

Sicut ſaluberrimam navigationem, Domine, uſque
heſum expertus, ita inde, poſtquam vehiculis iter
:ere cœpi, graviſſimis æſtibus, atque etiam febricu-
, vexatus Pergami ſubſtiti. Rurſus, quum tranſiſſem
orarias naviculas, contrariis ventis retentus, aliquan-
tardius, quam ſperaveram, id eſt XV. Calend. Octo-
es, Bithyniam intravi. Non poſſum tamen de mo-
queri, quum mihi contigerit, quod erat auſpicatiſſi-
um, natalem tuum in provincia celebrare. Nunc
i publicæ Pruſenſium impendia, reditus, debitores
cutio: quod ex ipſo tractu magis ac magis neceſſa-
im intelligo. Multæ enim pecuniæ variis ex cauſſis a
ivatis detinentur: præterea quædam minime legitimis
mtibus erogantur. Hæc tibi, Domine, in ipſo in-
eſſu meo ſcripſi. Quinto decimo Calend. Octob.
omine, provinciam intravi, quam in eo obſequio,
ea erga te fide, quam de genere humano mereris,
veni. Diſpice, Domine, an neceſſarium putes, mit-
re huc menſorem. Videntur enim non mediocres
cuniæ poſſe revocari a curatoribus operum, ſi men-
ræ fideliter aguntur. Ita certe proſpicio ex ratione
ruſenſium, quam cum Maximo tracto.

XXIX. TRAJANUS PLINIO S.

Cuperem ſine querela corpuſculi tui, & tuorum, pervenire in Bithyniam potuiſſes, ac ſimile tibi iter ab Epheſo ei navigationi fuiſſet, quam expertus uſque illo eras. Quo autem die perveniſſes in Bithyniam, cognovi, Secunde cariſſime, literis tuis. Provinciales, credo, proſpectum ſibi a me, intelligent. Nam & tu dabis operam, ut manifeſtum ſit illis, electum te eſſe, qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem in primis tibi rerum publicarum excutiendæ ſunt. Nam & eſſe eas vexatas ſatis conſtat. Menſores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ, aut in proximo, fiunt, ſufficientes habeo: ſed in omni provincia inveniuntur, quibus credi poſſit, & ideo non deerunt tibi, modo velis diligenter excutere.

XXX. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Conſulit, cuſtodiæ per publicos ſervos adſervandæ ſint, an per milites.

Rogo, Domine, conſilio me regas hæſitantem, utrum per publicos civitatum ſervos (quod uſque adhuc factum) an per milites, adſervare cuſtodias debeam. Vereor enim, ne & per ſervos publicos parum fideliter cuſtodiantur, & non exiguum militum numerum hæc cura diſtringat. Interim publicis ſervis paucos milites addidi. Video tamen periculum eſſe, ne id ipſum utrisque negligentiæ cauſſa ſit; dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere poſſe confidunt.

XXXI. (XXI) TRAJANUS PLINIO S.

Nihil opus eſt, mi Secunde cariſſime, ad continendas cuſtodias, plures commilitones converti. Perſeveremus in ea conſuetudine, quæ iſti provinciæ eſt, ut per publicos ſervos cuſtodiantur. Etenim, ut fideliter hoc faciant, in tua ſeveritate ac diligentia poſitum eſt. In primis enim, ſicut ſcribis, verendum eſt, ne, ſi permiſceantur ſervis publicis milites, mutua inter ſe fiducia negligentiores ſint: ſed & illud hæreat nobis, quam pauciſſimos milites a ſignis avocandos eſſe.

XXXII. (XXII) C. PLINIUS TRAJANIO S.

Cur nondum a Baſſo ſupernumerarios milites revocaverit, ſignificat.

Gabius Baſſus, præfectus oræ Pontiæ & reverentiſſi-

ime & officioſiſſime, Domine, venit ad me, & com-
ıribus diebus fuit mecum. Quantum perſpicere po-
, vir egregius, & indulgentia tua dignus: cui ego
tum feci, præcepiſſe te, ut ex cohortibus, quibus me
eeſſe voluiſti, contentus eſſet beneficiariis decem,
ıitibus duobus, centurione uno. Reſpondit; non
ficere ſibi hunc numerum, idque ſe ſcripturum tibi.
c in cauſſa fuit, quo minus ſtatim revocandos pu-
em, quos habet ſupra numerum.

XXXIII (XXIII) TRAJANUS PLINIO S.

Et mihi ſcribit Gabius Baſſus non ſufficere ſibi eum litum numerum, qui ut daretur illi, mandatis meis nplexus ſum. Quod quæris, ſcripſiſſe me, ut notum eres, his literis ſubjici juſſi. Multum intereſt, res cat, an homines imperare latius velint. Nobis autem litas demum ſpectanda eſt: & quantum fieri poteſt, andum, ne milites a ſignis abſint.

XXIV. (XXIV) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Pruſenſium nomine balineum rogat exſtrui.

Pruſenſes, Domine, balineum habent & ſordidum vetus. Id itaque, indulgentia tua, reſtituere deſide-
ıt: ego tamen æſtimans novum fieri debere, videris
lii deſiderio eorum indulgere poſſe. Erit enim pe-
nia, ex qua fiat: primum ea, quam revocare a priva-
& exigere jam cœpi: deinde, quam ipſi erogare in
ıum ſoliti, parati ſunt in opus balinei conferre. Quod
oqui & dignitas civitatis, & ſeculi tui nitor poſtulat.

XXXV. (XXV) TRAJANUS PLINIO S.

Si inſtructio novi balinei oneratura vires Pruſenſium n eſt, poſſumus deſiderio eorum indulgere: modo ne id ideo aut intribuant, aut minus illis in poſterum fiat neceſſarias erogationes.

XXVI. (XXVI) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De militibus, liberto Cæſaris relinquendis, conſulit.

Maximus, libertus & procurator tuus, Domine, æter decem beneficiarios, quos adſignari a me Gemel-
o, optimo viro, juſſiſti, ſibi quoque confirmat ne-
ſarios eſſe milites. Ex his interim, ſicut inveneram, miniſterio ejus relinquendos exiſtimavi: præſertim um ad frumentum comparandum iret in Paphlago-
niam.

niam. Quin etiam tutelæ cauſſa, quia deſiderabat, addidi duos equites. In futurum quid ſervari velis, rogo reſcribas.

XXXVII. (XXIX) TRAJANUS PLINIO S.

Nunc quidem proficiſcentem, ad comparationem frumentorum, Maximum, libertum meum recte militibus inſtruxiſti. Fungebatur enim & ipſe extraordinario munere. Quum ad priſtinum actum reverſus fuerit, ſufficient illi duo a te dati milites, & totidem a Virbio Gemellino, procuratore meo, quem adjuvat.

XXXVIII. (XXX) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Conſulit de pœna ſervorum inter tirones repertorum.

Sempronius Cælianus, egregius juvenis, repertos inter tirones, duos ſervos miſit ad me: quorum ego ſupplicium diſtuli, ut te, conditorem diſciplinæ militaris firmatoremque, conſulerem de modo pœnæ. Ipſe enim dubito ob hæc maxime, quod, ut jam dixerant, ſacramento militari nondum diſtributi in numeros erant. Quid ergo debeam ſequi, rogo, Domine, ſcribas, præſertim quum pertineat ad exemplum.

XXXIX. (XXXI) TRAJANUS PLINIO S.

Secundum mandata mea fecit Sempronius Cælianus, mittendo ad te eos, de quibus cognoſci oportebat, an capitale ſupplicium meruiſſe videantur. Refert autem, voluntarii ſe obtulerint, an lecti ſint, vel etiam vicarii dati. Lecti ſi ſunt, inquiſitor peccavit: ſi vicarii dati, penes eos culpa eſt, qui dederunt: ſi ipſi, quum haberent conditionis ſuæ conſcientiam, venerunt, animadvertendum in illos erit. Neque enim multum intereſt, quod nondum per numeros diſtributi ſunt. Ille enim dies, quo primum probati ſunt, veritatem ab his originis ſuæ exigit.

XL. (XXXII) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Quærit, quid faciendum de damnatis ſit, qui miniſteriis publicis ſe immiſcuerunt.

Salva magnitudine tua, Domine, deſcendas oportet ad meas curas, quum jus mihi dederis referendi ad te, de quibus dubito. In plerisque civitatibus, maxime Nicomediæ & Niceæ, quidam vel in opus damnati, vel in ludum, ſimiliaque his genera pœnarum, publicorum ſervorum officio miniſterioque funguntur, atque etiam,

m, ut publici ſervi, annua accipiunt. Quod ego
m audiſſem, diu multumque hæſitavi, quid facere
erem. Nam & reddere pœnæ poſt longum tempus
osque jam ſenes, &, quantum adfirmatur, frugaliter
ſeſteque viventes, nimis ſeverum arbitrabar; & in
licis officiis retinere damnatos, non ſatis honeſtum
abam; eosdem rurſus a republica paſci otioſos, in-
e; non paſci, etiam periculoſum exiſtimabam. Ne-
ario ergo rem totam, dum te conſulerem, in ſuſ-
ſo reliqui. Quæres fortaſſe, quemadmodum evene-
ut pœnis, in quas damnati erant, exſolverentur:
ego quæſivi, ſed nihil comperi, quod adfirmare tibi
ſum. Ut decreta, quibus damnati erant, profere-
ıtur; ita nulla monimenta, quibus liberati probaren-
. Erant tamen, qui dicerent deprecantes, juſſu pro-
ıſulum legatorumve dimiſſos. Addebat fidem, quod
dibile erat, neminem hoc auſum ſine auctore.

XLI. (XXXIII) TRAJANUS PLINIO S.

Memineris, idcirco te in iſtam provinciam miſſum, niam multa in ea emendanda apparuerint. Erit autem hoc maxime corrigendum, quod qui damnati ad pœnam nt, non modo ea ſine auctore, ut ſcribis, liberati ſunt: etiam in conditionem proborum miniſtrorum retrahun-. Qui igitur intra hos proximos decem annos damna- nec ullo idoneo auctore liberati ſunt, hos oportebit næ ſuæ reddi: ſi qui vetuſtiores invenientur, & ſenes e annos decem damnati, diſtribuamus illos in ea mini- ria, quæ non longe a pœna ſint. Solent enim ejusmo- , ad balineum, ad purgationes cloacarum, item muni- nes viarum & vicorum, dari.

II. (XXXIV) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

icomedenſe incendium narrat, & inſtitutionem collegii fabrûm commendat.

Quum diverſam partem provinciæ circumirem, comediæ vaſtiſſimum incendium multas privatorum mos, & duo publica opera, quamquam via interja- ıe, Geruſian & Iſſon, abſumſit. Eſt autem latius arſum: primum violentia venti, deinde inertia homi- ım, quod ſatis conſtat otioſos & immobiles tanti mali ectatores perſtitiſſe: & alioqui nullus uſquam in pu-

bli-

blico ſipho, nulla hama, nullum denique inſtrumentum ad incendia compeſcenda. Et hæc quidem, ut jam præcepi, parabuntur. Tu, Domine, diſpice, an inſtituendum putes collegium fabrorum, dumtaxat hominum CL; ego attendam, ne quis, niſi faber, recipiatur, neve jure conceſſo in aliud utatur. Nec erit difficile cuſtodire tam paucos.

XLIII. (XXXV) TRAJANUS PLINIO S.

Tibi quidem ſecundum exempla complurium in mentem venit, poſſe collegium fabrorum apud Nicomedenſes conſtitui. Sed meminerimus, provinciam iſtam & præcipue eas civitates, ab ejusmodi factionibus eſſe vexatas. Quodcunque nomen ex quacunque cauſſa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, hetæriæ, quamvis breves, fient. Satius itaque eſt comparari ea, quæ ad coërcendos ignes auxilio eſſe poſſint, admonerique dominos prædiorum, ut & ipſi inhibeant; ac, ſi res poposcerit, accurſu populi ad hoc uti.

XLIV. (XXXVI) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Vota pro principis ſalute ſuſcepta & ſoluta nuntiat.

Solennia vota pro incolumitate tua, qua publica ſalus continetur, & ſuſcipimus, Domine, pariter & ſolvimus, precati deos, ut velint ea ſemper ſolvi, ſemperque fignari.

XLV. (XXXVII) TRAJANUS PLINIO S.

Et ſolviſſe vos cum provincialibus, diis immortalibus vota pro mea ſalute & incolumitate, & nuncupaſſe, libenter, mi Secunde cariſſime, cognovi ex literis tuis.

XLVI. (XXXVIII) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Aquæductum, Nicomediæ fruſtra inceptum, perfici poſſe, ſi ex urbe aquilex mittatur.

In aquæductum, Domine, Nicomedenſes impenderunt HS. XXX. CCC. XXIX, qui imperfectus adhuc relictus, ac etiam deſtructus eſt: rurſus in alium ductum erogata ſunt CC. Hoc quoque relicto, novo impendio eſt opus, ut aquam habeant, qui tantam pecuniam male perdiderunt. Ipſe perveni ad fontem puriſſimum, ex quo videtur aqua debere perduci, ſicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana civitatis & humilia perveniat. Manent adhuc pauciſſimi arcus; poſ-

poſſunt & erigi quidam lapide quadrato, qui ex ſuperiore opere detractus eſt: aliqua pars, ut mihi videtur, teſtaceo opere agenda erit. Id enim & facilius & vilius. Et in primis neceſſarium eſt, mitti a te vel aquilegem vel architectum, ne rurſus eveniat, quod accidit. Ego illud unum adfirmo, & utilitatem operis & pulchritudinem ſeculo tuo eſſe digniſſimam.

XLVII. (XXXIX) TRAJANUS PLINIO S.

Curandum eſt, ut aqua in Nicomedenſem civitatem perducatur. Vere credo, te ea, qua debebis, diligentia hoc opus adgreſſurum. Sed, me Dius fidius, ad eandem diligentiam tuam pertinet, inquirere, quorum vitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedenſes perdiderint, ne, quum inter ſe gratificantur, & inchoaverint aquæductus, & reliquerint. Quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

XLVIII. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De Nicenſium & Claudiopolitanorum ædificationibus conſulit.

Theatrum, Domine, Niceæ maxima jam parte conſtructum, imperfectum tamen, ſeſtertium, ut audio (neque enim ratio plus excuſſa eſt) amplius centies hauſit: vereor ne fruſtra. Ingentibus enim rimis deſcendit & hiat, ſive in cauſſa ſolum humidum & molle, ſive lapis ipſe gracilis & putris: dignum eſt certe deliberatione, ſitne faciendum, an ſit relinquendum, an etiam deſtruendum. Nam fulturæ ac ſubſtructiones, quibus ſubinde ſuſcipitur, non tam firmæ mihi quam ſumtuoſæ videntur. Huic theatro ex privatorum pollicitationibus multa debentur, ut baſilicæ circa, ut porticus ſupra caveam: quæ nunc omnia differuntur ceſſante eo, quod ante peragendum eſt. Idem Nicenſes gymnaſium, incendio amiſſum, ante adventum meum reſtituere cœperunt longe numeroſius laxiusque, quam fuerat. Etiam aliquantum erogaverunt: periculum eſt, ne parum utiliter. Incompoſitum enim & ſparſum eſt. Præterea architectus, ſane æmulus ejus, a quo opus inchoatum eſt, adfirmat, parietes (quamquam viginti & duos pedes latos) impoſita onera ſuſtinere non poſſe, quia ſine cæmento medio farti, nec teſtaceo opere præcincti. Claudio.

diopolitani quoque in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt magis, quam ædificant, & quidem ex ea pecunia, quam bulevtæ addunt beneficio tuo, aut jam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferent. Ergo quum timeam, ne illic publica pecunia, hic, quod est omni pecunia pretiosius, munus tuum male collocetur; cogor petere a te, non solum ob theatrum, verum etiam ob hæc balinea, mittes architectum, dispecturum, utrum sit utilius post sumtum, qui factus est, quoquo modo consummare opera, ut inchoata sunt: an quæ videntur emendanda, corrigere; quæ transferenda, transferre; ne, dum servare volumus, quod impensum est, male impendamus, quod addendum est.

XLIX. (XLI) TRAJANUS PLINIO S.

Quid oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum apud Nicenses est, in re præsenti optime deliberabis & constitues. Mihi sufficiet indicari, cui sententiæ adcesseris. Tunc autem a privatis exigi opera tibi curæ sit, quum theatrum (propter quod illa promissa sunt) factum erit, Gymnasiis indulgent Græculi: ideo forsitan Nicenses majore animo constructionem ejus adgressi sunt: sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. Quod Claudiopolitanis circa balineum, quod parum (ut scribis) idoneo loco inchoaverunt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. Nulla provincia est, quæ non peritos & ingeniosos homines habeat: modo ne existimes, brevius esse, ab urbe mitti, quum ex Græcia etiam ad nos venire soliti sunt.

L. (XLII) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Suadet, ut lacus Nicomedensis cum mari fossa conjungatur.

Intuenti mihi & fortunæ tuæ & animi magnitudinem, convenientissimum videtur, demonstrare opera non minus æternitate tua, quam gloria digna, quantumque pulchritudinis, tantum utilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus: per hunc marmora, fructus, ligna, materiæ, & sumtu modico & labore usque ad viam navibus, inde, magno labore, majore impendio, vehiculis ad mare devehuntur. Sed hoc multas manus poscit: at hæ pro re non desunt. Nam &

in

n agris magna copia eſt hominum, & maxima in civi-
ate: certaque ſpes, omnes libentiſſime adgreſſuros opus
mnibus fructuoſum. Supereſt, ut tu libratorem vel
rchitectum, ſi tibi videbitur, mittas, qui diligenter ex-
loret, ſitne lacus altior mari, quem artifices regionis
ujus quadraginta cubitis altiorem eſſe contendunt. Ego
er eadem loca invenio foſſam a rege percuſſam: ſed
ncertum, utrum ad colligendum humorem circumjacen-
ium agrorum, an ad committendum flumini lacum;
ſt enim imperfecta: hoc quoque dubium, intercepto
ege mortalitate, an deſperato operis effectu. Sed hoc
ſo (feres enim me ambitioſum) pro tua gloria incitor
x accendor, ut cupiam peragi a te, quæ tantum cœpe-
ant reges.

LI. (XLIII) TRAJANUS PLINIO S.

Poteſt nos ſolicitare lacus iſte, ut comittere illum navi velimus: ſed plane explorandum eſt diligenter, ne, i immiſſus in mare fuerit, totus effluat; cerie, quantum quarum, & unde accipiat. Poteris a Calpurnio Macro etere libratorem, & ego hinc aliquem tibi, peritum jusmodi operum, mittam.

LII. (XLIV) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De ſumtu Byzantiorum, in legationem ad principem quotannis facto, conſulit.

Requirenti mihi Byzantiorum reipublicæ impendia, quæ maxima fecit, indicatum eſt, Domine, legatum ad e ſalutandum annis omnibus cum pſephiſmate mitri, ique dare nummorum duodena millia. Memor ergo ropoſiti tui, legatum quidem retinendum, pſephiſma utem mittendum putavi, ut ſimul & ſumtus levaretur, x impleretur publicum officium. Eidem civitati impuata ſunt terna millia, quæ viatici nomine annua daantur legato eunti ad eum, qui Mœſiæ præeſt, publie ſalutandum. Hæc ego in poſterum circumcidenda xiſtimavi. Te, Domine, rogo, ut quid ſentias, reſcripendo, aut conſilium meum confirmare, aut errorem mendare digneris.

LIII. (XLV) TRAJANUS PLINIO S.

Optime feciſti, Secunde cariſſime, duodena iſta Byzantiis, quæ ad ſalutandum me in legatum impendebantur,

tur, remittendo. Fungetur his partibus, etsi ſolum eorum pſephiſma per te miſſum fuerit. Ignoſcet illis & Mœſiæ præſes, ſi minus illum ſumtuoſe coluerint.

LIV. (XLVI) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Diplomata quamdiu valeant, doceri cupit.

Diplomata, Domine, quorum dies præterita, an omnino obſervari, & quamdiu velis, rogo ſcribas, meque hæſitatione liberes. Vereor enim: ne in alterutram partem ignorantia lapſus, aut illicita confirmem, aut neceſſaria impediam.

LV. (XLVII) TRAJANUS PLINIO S.

Diplomata, quorum præteritus eſt dies, in uſu eſſe non debent: ideo inter prima injungo mihi, ut per omnes provincias ante mittam nova diplomata, quam deſiderari poſſint.

LVI. (XLVIII.) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

An Apamæorum rationes, quod putabant contra privilegia eſſe, inſpicienda ſint, conſulit.

Quum vellem Apameæ, Domine, cognoſcere publicos debitores, & reditum, & impendia; reſponſum eſt mihi, cupere quidem univerſos, ut a me rationes coloniæ legerentur; nunquam tamen eſſe lectas ab ullo proconſulum: habuiſſe privilegium & vetuſtiſſimum morem, arbitrio ſuo rempublicam adminiſtrare. Exegi, ut, quæ dicebant, quæque recitabant, libello complecterentur: quem tibi, qualem acceperam, miſi: quamvis intelligerem, pleraque ex illo ad id, de quo quæritur, non pertinere. Te rogo, ut mihi præcipere digneris, quid me putes obſervare debere. Vereor enim, ne aut exceſſiſſe, aut non impleſſe officii mei partes videar.

LVII. (XLIX) TRAJANUS PLINIO S.

Libellus Apamæorum, quem epiſtolæ tuæ junxeras, remiſit mihi neceſſitatem perpendendi, qualia eſſent, propter quæ videri volunt eos, qui pro conſulibus hanc provinciam obtinuerunt, abſtinuiſſe inſpectione rationum ſuarum, quum ipſum te, ut eas inſpiceres, non recuſaverint. Remuneranda eſt igitur probitas eorum: ut jam nunc ſciant, hoc, quod inſpecturus es, ex mea voluntate, ſalvis, quæ habent, privilegiis eſſe facturum.

LVIII.

LVIII. (L) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Cnſulit, an ædes Matris Magnæ tränsferri poſſit.

Ante adventum meum, Domine, Nicomedenſes iori foro novum adjicere cœperunt, cujus in angulo t ædes vetuſtiſſima Matris Magnæ, aut reficienda, aut ansferenda: ob hoc præcipue, quod eſt multo depreſor opere eo, quod nunc maxime ſurgit. Ego, quum æverem, num eſſet aliqua lex dicta templo, cognovi ium hic, alium apud nos eſſe morem dedicationis. iſpice ergo, Domine, an putes ædem, cui nulla lex icta eſt, ſalva religione poſſe transferri: alioqui commodiſſimum eſt, ſi religio non impedit.

LIX. (LI) TRAJANUS PLINIO S.

Potes, mi Secunde cariſſime, ſine ſolicitudine religionis, ſi loci poſitio videtur hoc deſiderare, ædem matris Deum transferre in eam, quæ eſt accommodatior: nec te moveat, quod lex dedicationis nulla reperitur, quum ſolum peregrinæ civitatis capax non ſit dedicationis, quæ t noſtro jure.

LX. (LIII) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Diem imperii ſolemniter celebratum eſſe nuntiat.

Diem, Domine, quo ſervaſti imperium, dum ſuſipis, quanta mereris lætitia, celebravimus, precati deos, it te generi humano, cujus tutela & ſecuritas ſaluti uæ inniſa eſt, incolumem florentemque præſtarent. Præiimus, & comilitonibus jus jurandum more ſolemni præſtantibus, & provincialibus, qui eadem certarunt ietate, jurantibus.

LXI. (LIV) TRAJANUS PLINIO S.

Quanta religione ac lætitia commilitones cum provincialibus, te præeunte, diem imperii mei celebraverint, libenter, mi Secunde cariſſime, cognovi ex literis tuis.

LXII. (LV) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De uſu publicæ pecuniæ conſulit.

Pecuniæ publicæ, Domine, providentia tua & miniſterio noſtro etiam exactæ ſunt & exiguntur: quæ vereor, ne otioſæ jaceant. Nam & prædiorum comparandorum aut nulla aut rariſſima occaſio eſt: nec inveniuntur, qui velint debere, reipublicæ præſertim, (duodenis) aſſibus, quanti a privatis mutuantur. Diſpice

ce ergo, Domine, numquid minuendam uſuram, ac per hoc idoneos debitores invitandos, putes; &, ſi ne ſic quidem reperiuntur, diſtribuendum inter decuriones pecuniam, ita ut recte reipublicæ caveant: quod, quamquam invitis & recuſantibus, minus acerbum erit, leviore uſura conſtituta.

LXIII. (LVI) TRAJANUS PLINIO S.

Et ipſe non aliud remedium diſpicio, mi Secunde cariſſime, quam ut quantitas uſurarum minuatur, quo facilius pecuniæ publicæ collocentur. Modum ejus ex copia eorum, qui mutuabuntur, tu conſtitues. Invitos ad accipiendum compellere, quod fortaſſis ipſis otioſum futurum ſit, non eſt ex juſtitia noſtrorum temporum.

LXIV. (LVII) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De relegatis imperatorem conſulit.

Summas, Domine, gratias ago, quod inter maximas occupationes, iis, de quibus te conſului, me quoque regere dignatus es: quod nunc quoque facias rogo. Adiit enim me quidam, indicavitque, adverſarios ſuos a Servilio Calvo, clariſſimo viro, in triennium relegatos, in provincia morari: illi contra, ab eodem ſe reſtitutos adfirmaverunt, edictumque recitaverunt: qua cauſa neceſſarium credidi, rem integram ad te referre. Nam ſicut mandatis tuis cautum eſt, ne reſtituam ab alio aut a me relegatos; ita de iis, quos alius relegaverit, & reſtituerit, nihil comprehenſum eſt. Ideo tu, Domine, conſulendus fuiſti, quid obſervare me velles, tam, Hercule, de his, quam de illis, qui in perpetuum relegati, nec reſtituti, in provincia deprehenduntur. Nam hæc quoque ſpecies incidit in cognitionem meam. Eſt enim adductus ad me in perpetuum relegatus a Julio Baſſo proconſule: ego, quia ſcribam acta Baſſi reſciſſa, datumque a ſenatu jus omnibus, de quibus ille aliquid conſtituiſſet, ex integro agendi duntaxat per biennium, interrogavi hunc, quem relegaverat, an adiiſſet, docuiſſetque proconſulem: negavit. Per quod effectum eſt, ut te conſulerem, reddendum eum pœnæ ſuæ, an gravius aliquid, & quid potiſſimum? conſtituendum putares & in hunc, & in eos, ſi qui forte in ſimili conditione invenirentur.

ur. Decretum Calvi & edictum, item decretum Baſſi iis literis ſubjeci.

LXV. (LVIII) TRAJANUS PLINIO S.

Quid in perſonam eorum ſtatuendum ſit, qui a Publio Servilio Calvo proconſule in trienuium relegati, & nox ejusdem edicto reſtituti in provincia remanſerunt, proxime tibi reſcribam, quum cauſſas hujus facti a Calvo requiſiero. Qui a Julio Baſſo in perpetuum relegatus eſt, quum per biennium agendi facultatem habuerit, ſe exiſtimabat ſe injuria relegatum, neque id fecerit, atque in provincia morari perſeveraverit, vinctus mitti ad præfectos prætorii mei debet. Neque enim ſufficit, eum pœnæ ſuæ reſtitui, quam contumacia eluſit.

LXVI. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De Archippo philoſopho, in metallum damnato, conſulit.

Quum citarem judices, Domine, conventum inchoaturus, Flavius Archippus vacationem petere cœpit, ut philoſophus. Fuerunt qui dicerent, non modo liberandum eum judicandi neceſſitate, ſed omnino tollendum de judicum numero, reddendumque pœnæ, quam fractis vinculis evaſiſſet. Recitata eſt ſententia Velii Paulli proconſulis, qua probatur Archippus crimine falſi damnatus in metallum: ille nihil proferebat, quo reſtitutum ſe doceret. Allegabat tamen pro reſtitutione & libellum a ſe Domitiano datum, & epiſtolas ejus ad honorem ſuum pertinentes, & decretum Pruſenſium. Addebat his & literas tuas ſcriptas ſibi: addebat & patris tui edictum, & epiſtolam, quibus confirmaſſet beneficia a Domitiano data. Itaque, quamvis eidem ralia rimina applicarentur, nihil decernendum putavi, donec e conſulerem de eo, quod mihi conſtitutione tua dignum videbatur. Ea quæ ſunt utrimque recitata, his iteris ſubjeci.

EPISTOLA DOMITIANI AD TERENTIUM MAXIMUM.

Flavius Archippus philoſophus impetravit a me, ut grum ei DC circa Pruſiadem, patriam ſuam, emi jurem, cujus reditu ſuos alere poſſet. Quod ei præſtari olo: ſummam expenſam liberalitati meæ feres.

EJUS-

EJUSDEM AD L. APPIUM MAXIMUM.

Archippum philoſophum, bonum virum, & profeſſioni ſuæ, etiam majoribus reſpondentem, commendatum habeas velim, mi Maxime, & plenam ei humanitatem tuam præſtes in iis, quæ verecunde a te deſideraverit.

EDICTUM DIVI NERVAE.

" Quædam ſine dubio, Quirites, ipſa felicitas temporum edicit, nec ſpectandus eſt in iis bonus Princeps, quibus illum intelligi ſatis eſt, quum hoc ſibi quisque civium meorum ſpondere poſſit, me ſecuritatem omnem quieti meæ prætuliſſe, ut & libenter nova beneficia conferrem, & ante me conceſſa ſervarem. Ne tamen aliquam gaudiis publicis adferat hæſitationem vel eorum, qui impetraverunt diffidentia, vel ejus memoria qui præſtitit, neceſſarium pariter credidi ac lætum, obviam dubitantibus indulgentiam meam mittere. Nolo exiſtimet quisquam, quæ alio principe vel privatim vel publice conſequutus, ideo ſaltem a me reſcindi, ut potius mihi debeat, ſi illa rata & certa (fecero): nec gratulatio ullius inſtauratis eget precibus, (&.qui non habent, me,) quem fortuna imperii, vultu meliore reſpexit. Me novis beneficiis vacare patiantur: & ea demum ſciant roganda eſſe, quæ non habent."

EPISTOLA EJUSDEM AD TULLIUM JUSTUM.

Quum rerum omnium ordinatio, quæ prioribus temporibus inchoatæ ſunt, obſervanda ſit, tum epiſtolis etiam Domitiani ſtandum eſt.

LXVII. (LX) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Flavius Archippus per ſalutem tuam æternitatemque petit a me, ut libellum, quem mihi dedit, mitterem tibi. Quod ego ſic roganti præſtandum putavi; ita tamen, ut miſſurum me, notum accuſatrici ejus facerem, a qua & ipſa acceptum libellum his epiſtolis junxi, quo facilius, velut audita utraque parte, diſpiceres, quid ſtatuendum putares.

LXVIII. (LXI) TRAJANUS PLINIO S.

Potuit quidem ignoraſſe Domitianus, in quo ſtatu eſſet Archippus, quum tam multa ad honorem ejus pertinentia ſcriberet; ſed meæ naturæ accommodatius eſt credere, etiam

am ſtatui ejus ſubventum interventu principis: præſer-
n quum etiam ſtatuarum ei honor toties decretus ſit ab
, qui ignorabant, quid de illo Paullus proconſul pro-
ntiaſſet. Quæ tamen, mi Secunde cariſſime, non eo
rtinent, ut, ſi quid illi novi crimiuis objiciatur, minus
eo audiendum putes. Libellos Furiæ Primæ accuſatri-
, item ipſius Archippi, quos alteri epiſtolæ tuæ junxeras,
i.

LXIX. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

rſus de lacu Nicomedenſium cum mari committendo
ſcribit, ſeu reſpondet ad epiſt. LI.

Tu quidem, Domine, providentiſſime vereris, ne
mmiſſus flumini, atque ita mari, lacus effluat: ſed
o in re præſenti inveniſſe videor, quemadmodum huic
riculo occurrerem. Poteſt enim lacus foſſa uſque ad
men adduci, nec tamen in flumen emitti, ſed relicto
ıſi margine contineri pariter & dirimi: ſic conſeque-
r, ut nec vicino videatur flumini miſtus, & ſit per-
le ac ſi miſceatur. Erit enim facile per illam breviſ-
am terram, quæ interjacebit, advecta foſſa onera
nsponere in flumen. Quod ita fiet, ſi neceſſitas co-
; &, ſpero, non coget. Eſt enim & lacus ipſe ſatis
ıs, & nunc in contrariam partem flumen emittit;
ɔd intercluſum inde, & quo volumus averſum, ſine
ɔ detrimento, lacui tantum aquæ, quantum nunc
tat, adfundet. Præterea per id ſpatium, per quod
a facienda eſt, incidunt rivi: qui ſi diligenter colli-
ıtur, augebunt illud, quod lacus dederit. Enimvero
laceat foſſam longius ducere, & arctius preſſam ma-
equare, nec in flumen, ſed in ipſum mare emittere,
ercuſſus maris ſervabit & reprimet quid e lacu veniet.
ɔrum ſi nihil nobis loci natura præſtaret, expeditum
en erat, cataractis aquæ curſum temperare. Verum
ıæc & alia multo ſagacius conquiret explorabitque
ator, quem plane, Domine, debes mittere, ut polli-
s. Eſt enim res digna & magnitudine tua & cura.
interim Calpurnio Macro, clariſſimo viro, auctore
ſcripſi, ut libratorem quam maxime idoneum mit-
t.

LXX. (LXIII) TRAJANUS PLINIO S.

Manifeſtum eſt, mi Secunde cariſſime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuiſſe circa iſtum lacum, quum tam multa proviſa habeas, per quæ nec periclitetur exhauriri, & magis in uſus nobis futurus ſit. Elige igitur id, quod præcipue res ipſa ſuaſerit. Calpurnium Macrum credo facturum, ut te libratore inſtruat: neque enim provinciæ iſtæ his artificibus carent.

LXXI. (LXVI) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De libere natis, expoſitis, & in ſervitute educatis, quærit.

Magna, Domine, & ad totam provinciam pertinens quæſtio eſt de conditione & alimentis eorum, quos vocant θρεπτούς. In qua ego, auditis conſtitutionibus principum, quia nihil inveniebam aut proprium, aut univerſale, quod ad Bithynos ferretur, conſulendum te exiſtimavi, quid obſervari velles. Neque enim putavi, poſſe me in eo, quod auctoritatem tuam poſceret, exemplis eſſe contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur divi Auguſti, ad Anniam pertinens: recitatæ & epiſtolæ divi Veſpaſiani ad Lacedæmonios & divi Titi ad eosdem, dein ad Achæos: & Domitiani ad Avidium Nigrinum & Armenium Brocchum, proconſules, item ad Lacedæmonios: quæ ideo tibi non miſi, quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei videbantur, & quia vera & emendata in ſcriniis tuis eſſe credebam.

LXXII. (LXVII) TRAJANUS PLINIO S.

Quæſtio iſta, quæ pertinet ad eos, qui liberi nati, expoſiti, deinde ſublati a quibusdam, & in ſervitute educati ſunt, ſæpe tractata eſt: nec quidquam invenitur in commentariis eorum principum, qui ante me fuerunt, quod ad omnes provincias ſit conſtitutum. Epiſtolæ ſane ſunt Domitiani ad Avidium Nigrinum, & Armenium Brocchum, quæ fortaſſe debeant obſervari: ſed inter eas provincias, de quibus reſcripſit, non eſt Bithynia: & ideo nec adſertionem denegandam iis, qui ex ejusmodi cauſſa in libertatem vindicabuntur, puto: neque ipſam libertatem redimendam pretio alimentorum.

LXXIII.

XXIII. (LXIX) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

n reliquias mortuorum transferre liceat, Trajanum, tanquam P. M. consulit.

Petentibus quibusdam, ut sibi reliquias suorum, ut propter injuriam vetustatis, aut propter fluminis ncursum, aliaque his similia quæcunque, secundum exmplum proconsulum, transferre permitterem, quia ciebam in urbe nostra ex ejusmodi caussis collegium ontificum adiri solere, te, Domine, maximum pontiicem, consulendum putavi, quid observare me velis.

LXXIV. (LXX) TRAJANUS PLINIO S.

Durum est injungere necessitatem provincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas justas caussas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum, qui isti provinciæ præfuerunt, & ex caussa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

LXXV. (LXXI) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Locum idoneum ostendit, ubi balineum, ab imperatore Prusensibus concessum, possit exstrui.

Quærenti mihi, Domine, Prusæ ubi posset balineum, quod indulsisti, fieri, placuit locus, in quo fuit aliquando domus, ut audio, pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur, ut fœdissima facies civitatis ornetur, atque etiam, ut ipsa civitas amplietur, nec ulla ædificia tollantur; sed quæ sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. Est autem hujus domus conditio talis. Legaverat eam Claudius Polyænus Claudio Cæsari, jusseratque in peristylio templum ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo reditum aliquamdiu civitas percepit: deinde paullatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylio domus tota callapsa est: ac jam pæne nihil ex ea, nisi solum supereſt: quod tu, Domine, sive donaveris civitati, sive venire jusseris; propter opportunitatem loci, pro summo munere accipiet. Ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum collocare; eum autem locum, in quo ædificia fuerunt, exhedra & porticibus amplecti, atque tibi consecrare, cujus beneficio elegans opus dignumque nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, quam-

quam mendoſum, miſi tibi; ex quo cognoſces, multa Polyænum in ejusdem domus ornatum reliquiſſe, quæ, ut domus ipſa perierunt: a me tamen, in quantum potuerit, requirentur.

LXXVI. (LXXII) TRAJANUS PLINIO S.

Poſſumus apud Pruſenſes area iſta cum domo collapſa, quam vacare ſcribis, ad exſtructionem balinei uti. Illud tamen parum expreſſiſti, an ædes in periſtylio Claudio facta eſſet. Nam ſi facta ædes eſſet, licet collapſa ſit, religio ejus occupavit ſolum.

LXXVII. (LXXIII) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Conſulit de liberis agnoſcendis & natalibus reſtituendis.

Poſtulantibus quibusdam, ut de agnoſcendis liberis reſtituendisque natalibus & ſecundum epiſtolam Domitiani ſcriptam Minucio Rufo, & ſecundum exempla proconſulum, ipſe cognoſcerem; reſpexi ad SC. pertinens ad eadem genera cauſſarum, quod de his tantum provinciis loquitur, quibus proconſules præſunt: ideoque rem integram diſtuli, dum tu, Domine, præceperis, quid obſervare me velis.

LXXVIII. (LXXIV) TRAJANUS PLINIO S.

Si mihi SC. miſeris, quod hæſitationem tibi fecit, æſtimabo, an debeas cognoſcere de agnoſcendis liberis, & natalibus ſuis reſtituendis.

LXXIX. (LXXVI) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Ex Largi hereditate utrum opera ſibi fieri, an ludos inſtitui Trajanus malit, rogatur.

Julius, Domine, Largus, ex Ponto, nondum mihi viſus, ac ne auditus quidem, ſed judicio tuo credens, diſpenſationem quandam mihi erga te pietatis ſuæ miniſteriumque mandavit. Rogavit enim teſtamento, ut heriditatem ſuam adirem, cerneremque: ac deinde, perceptis quinquaginta millibus nummum, reliquum omne Heracleotarum & Tianorum civitatibus redderem, ita ut eſſet arbitrii mei, utrum opera facienda, quæ honori tuo conſecrarentur, putarem, an inſtituendos quinquennales agonas, qui Trajani appellentur. Quod in notitiam tuam perferendum exiſtimavi, ob hoc maxime, ut diſpiceres, quid eligere debeam.

LXXX.

LXXX. (LXXVII. TRAJANUS PLINIO S.

Julius Largus fidem tuam, quaſi te bene noſſet, legit. Quid ergo poſſimum ad perpetuitatem memoriæ ius faciat, ſecundum cujusque loci conditionem ipſe diſice, & quod optimum exiſtimaveris, ſequere.

XXXI. (LXXVIII) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Juliopolitanis centurionem legionarium mitti cupit.

Providentiſſime, Domine, feciſti, quod præcepiſti Calpurnio Macro, clariſſimo viro, ut legionarium centurionem Byzantium mitteret. Diſpice, an etiam Juliopolitanis ſimili ratione conſulendum putes: quorum vitas, cum ſit perexigua, onera maxima ſuſtinet, intoque graviores injurias, quanto eſt infirmior, patur. Quidquid autem Juliopolitanis præſtiteris, id tiam toti provinciæ proderit. Sunt enim in capite ithyniæ, plurimisque per eam commeantibus tranſium præbent.

LXXXII. (LXXIX) TRAJANUS PLINIO S.

Ea conditio eſt civitatis Byzantiorum, confluente ndique in eam commeantium turba, ut, ſecundum conetudinem præcedentium temporum, honoribus ejus prædio centurionis legionarii conſulendum habuerimus: ſi Juopolitanis ſuccurrendum eodem modo putaverimus, onebimus nos exemplo. Plures enim tanto magis eadem quirent, quanto infirmiores eruut. Tibi eam fiduciam iligentiæ habeo, ut credam, te omni ratione id acturum, ne ſint obnoxii injuriis. Si qui autem ſe contra iſciplinam meam geſſerint, ſtatim coërceantur: aut, ſi us admiſerint, quam ut in re præſenti ſatis puniantur: milites erunt, legatis eorum, quæ deprehenderis, nom facies: aut, ſi in urbem verſus venturi eruut, mihi ribes.

XXXIII. (LXXX) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De annali Bithynis data lege disquirit.

Cautum eſt, Domine, Pompeja lege, quæ Bithyis data eſt, ne quis capiat magiſtratum, neve ſit in natu minor annorum XXX; eadem lege comprehenum eſt, ut qui ceperint magiſtratum, ſint in ſenatu. equutum eſt dein edictum divi Auguſti, quo permiſit inores magiſtratus ab annis duobus & viginti capere.

Quæ-

Quæritur ergo, an qui minor XXX annorum geſſit magiſtratus, poſſit a cenſoribus in ſenatum legi? &, ſi poteſt, an ii quoque, qui non geſſerint, poſſint per eandem interpretationem ab ea ætate ſenatores legi, a qua illis magiſtratum gerere permiſſum eſt, quod alioqui factitatum adhuc, & eſſe neceſſarium dicitur, quia ſit aliquanto melius, honeſtorum hominum liberos, quam e plebe in curiam admitti. Ego a deſtinatis cenſoribus, quid ſentirem, interrogatus, eos quidem, qui minores XXX annis geſſiſſent magiſtratum, putabam poſſe in ſenatum & ſecundum edictum Auguſti, & ſecundum legem Pompejam, legi: quoniam Auguſtus gerere magiſtratus minoribus annis XXX permiſiſſet; lex ſenatorem eſſe voluiſſet, qui geſſiſſet magiſtratum. De his autem, qui non geſſiſſent, quamvis eſſent ætatis ejusdem, cujus illi, quibus gerere permiſſum eſt, hæſitabam. Per quod effectum eſt, ut te, Domine, conſulerem, quid obſervari velles. Capita legis, tum edictum Auguſti, literis ſubjeci.

LXXXIV. (LXXXI) TRAJANUS PLINIO S.

Interpretationi tuæ, mi Secunde cariſſime, idem exiſtimo; hactenus edicto divi Auguſti novatam eſſe legem Pompejam, ut magiſtratum quidem capere poſſint ii, qui minores duorum & viginti annorum eſſent: & qui accepiſſent, in ſenatum cujusque civitatis pervenirent. Ceterum, non capto magiſtratu, eos, qui minores XXX annorum ſint, quia magiſtratum capere poſſint, in curiam etiam loci cujusque non exiſtimo legi poſſe.

LXXXV. (LXXXII) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Libellum ſupplicem Dionis, cui controverſia cum Archippo de opere publico erat, imperatori mittit.

Quum Pruſæ ad Olympum, Domine, publicis negotiis intra hoſpitium, eodem die exiturus, vacarem, Aſclepiades magiſtratus indicavit, appellatum me a Claudio Eumolpo, quum Coccejanus Dion in Bule adſignari civitati opus, cujus curam egerat, vellet: tum Eumolpus adſiſtens Flavio Archippo dixit; exigendam eſſe a Dione rationem operis, antequam reipubl. traderetur, quod aliter feciſſet ac debuiſſet. Adjecit etiam, eſſe in eodem opere poſitam tuam ſtatuam, & corpora ſepultorum,

uxo-

xoris Dionis, & filii: poſtulavitque, ut cognoſcerem ro tribunali. Quod quum ego me protinus facturum ilaturumque profectionem dixiſſem; ut longiorem diem d inſtruendam cauſſam darem, utque in alia civitate cognoſcerem, petiit. Ego me auditurum Niceæ, reſpondi: ubi quum ſediſſem cogniturus, idem Eumolpus, tanquam adhuc parum inſtructus, dilationem petere cœpit; contra Dion, ut audiretur, exigere. Dicta ſunt utrimque multa, etiam de cauſſa: ego quum dandam dilationem & conſulendum exiſtimarem in re ad exemplum pertinenti, dixi utrique parti, ut poſtulationum ſuarum libellos darent. Volebam enim te ipſorum potiſſimum verbis ea, quæ erant propoſita, cognoſcere. Et Dion quidem ſe daturum dixit: & Eumolpus reſpondit, complexurum ſe libello, quæ reip. publicæ peteret. Ceterum, quod ad ſepultos pertinet, non accuſatorem ſe, ſed advocatum Flavii Archippi, cujus mandata pertuliſſet. Archippus, cui Eumolpus, ſicut Pruſæ, adſiſtebat, dixit ſe libellum daturum. Ita nec Eumolpus, nec Archippus, quam plurimis diebus exſpectati, adhuc mihi libellos dederunt: Dion dedit, quem huic epiſtolæ junxi. Ipſe in re præſenti fui, & vidi tuam quoque ſtatuam in bibliotheca poſitam. Id autem, in quo dicuntur ſepulti filius & uxor Dionis, in area collocatum, quæ porticibus includitur. Te, Domine, rogo, ut me in hoc præcipue genere cognitionis regere digneris, quum alioqui magna ſit exſpectatio; ut neceſſe ſit, in ea re, quæ & in confeſſum venit, & exemplis defenditur, deliberare.

LXXXVI. (LXXXIII) TRAJANUS PLINIO S.

Potuiſti non hærere, mi Secunde cariſſime, circa id, de quo me conſulendum exiſtimaſti, quum propoſitum meum optime noſſes, non ex metu nec terrore hominum, aut criminibus majeſtatis, reverentiam nomine meo adquiri. Omiſſa ergo ea quæſtione, quam non admitterem, etiamſi exemplis adjuvaretur, ratio totius operis effecti ſub cura tua Coccejano Dioni excutiatur, cum & utilitas civitatis exigat, nec aut recuſet Dion, aut debeat recuſare.

LXXXVI.

LXXXVII. (LXXXIV) C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Nicenſium libellum ſupplicem mittit.

Rogatus, Domine, a Nicenſibus publice per ea, quæ mihi & ſunt & debent eſſe ſanctiſſima, id eſt, per æternitatem tuam ſalutemque, ut preces ſuas ad te perferrem, fas non putavi negare: acceptumque ab his libellum, huic epiſtolæ junxi.

LXXXVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Nicenſibus, qui inteſtatorum civium ſuorum conceſſam vindicationem bonorum a divo Auguſto adfirmant, debebis vacare, contractis omnibus perſonis ad idem negotium pertinentibus, adhibitis Virdio Gemellino, & Epimacho, liberto meo, procuratoribus, ut, æſtimatis etiam iis, quæ contra dicuntur, quod optimum credideritis, ſtatuatis.

LXXXIX. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Trajano natalem diem gratulatur.

Opto, Domino, & hunc natalem, & plurimos alios, quam feliciſſimos agas: æternaque laude florentem virtutis tuæ gloriam, incolumis & fortis, aliis ſuper alia operibus augeas.

XC. TRAJANUS PLINIO S.

Agnoſco vota tua, mi Secunde cariſſime, quibus precaris, ut plurimos & feliciſſimos natales, florente ſtatu reipubl. noſtræ agam.

XCI. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De aqua in Sinopenſem coloniam perducenda conſulit.

Sinopenſes, Domine, aqua deficiuntur; quæ videtur & bona & copioſa ab ſextodecimo milliario poſſe perduci. Eſt tamen ſtatim ab capite paullo amplius mille paſſibus locus ſuſpectus & mollis; quem ego interim explorari modico impendio juſſi, an recipere & ſuſtinere opus poſſit. Pecunia, curantibus nobis, contracta, non deerit, ſi tu, Domine, hoc genus operis & ſalubritati & amœnitati valde ſitientis coloniæ indulſeris.

XCII. TRAJANUS PLINIO S.

Ut cœpiſti, Secunde cariſſime, explora diligenter, an locus ille, quem ſuſpectum habes, ſuſtinere opus aquæ ductus poſſit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua per-

perducenda ſit in coloniam Sinopenſem, ſi modo & viribus ſuis ipſa id adſequi poteſt, quum plurimum ea res & ſalubritati & voluptati ejus collatura ſit.

XCIII. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Libellum Amiſenorum mittit Trajano.

Amiſenorum civitas & libera & fœderata beneficio indulgentiæ tuæ legibus ſuis utitur: in hac datum mihi publice libellum, ad eranos pertinentes, his literis ſubjeci, ut tu, Domine, diſpiceres, quid & quatenus aut permittendum aut prohibendum putares.

XCIV. TRAJANUS PLINIO S.

Amiſenos, quorum libellum epiſtolæ tuæ junxeras, ſi legibus iſtorum, quibus de officio fœderis utuntur, conceſſum eſt eranos habere, poſſumus, quo minus habeant, non impedire, eo facilius, ſi tali collatione, non ad turbas & illicitos cœtus (ſed) ad ſuſtinendam tenuiorum inopiam utuntur. In ceteris civitatibus, quæ noſtro jure obſtrictæ ſunt, res hujusmodi prohibenda eſt.

XCV. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Suetonio jus trium liberorum a principe petit.

Suetonium Tranquillum, probiſſimum, honeſtiſſimum, eruditiſſimum virum, & mores ejus ſequutus & ſtudia, jampridem, Domine, in contubernium adſumſi, tantoque magis diligere cœpi, quanto hunc propius inſpexi. Huic jus trium liberorum neceſſarium faciunt duæ cauſſæ. Nam & judicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus eſt: impetrandumque a bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegavit. Scio, Domine, quantum beneficium petam. Sed peto a te, cujus in omnibus deſideriis meis pleniſſimam indulgentiam experior. Potes autem colligere, quantopere cupiam, quod non rogarem abſens, ſi mediocriter cuperem.

XCVI. TRAJANUS PLINIO S.

Quam parce hæc beneficia tribuam, utique, mi Secunde cariſſime, hæret tibi, etiam in ſenatu adfirmare ſoleam, non exceſſiſſe me numerum, quem apud ampliſſimum ordinem ſuffecturum mihi profeſſus ſum: tuo tamen deſiderio ſubſcripſi; & (ut ſcias) dediſſe me jus trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione, qua adſuevi, referri in commentarios meos juſſi.

XCVII.

XCVII. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De Chriſtianorum rebus accurate perſcribit.

Solemne eſt mihi, Domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim poteſt melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam inſtruere? Cognitionibus de Chriſtianis interfui nunquam: ideo neſcio quid & quatenus aut puniri ſoleat, aut quæri. Nec mediocriter hæſitavi, ſitne aliquod diſcrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil a robuſtioribus differant? deturne pœnitentiæ venia, an ei, qui omnino Chriſtianus fuit, deſiſſe non proſit? nomen ipſum, etiamſi flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini, puniantur? Interim in iis, qui ad me tanquam Chriſtiani deferebantur, hunc ſum ſequutus modum. Interrogavi ipſos, *An eſſent Chriſtiani?* confitentes iterum ac tertio interrogavi, ſupplicium minatus: perſeverantes duci juſſi. Neque enim dubitabam, qualecunque eſſet, quod faterentur, pervicaciam certe, & inflexibilem obſtinationem debere puniri. Fuerunt alii ſimilis amentiæ: quos, quia cives Romani erant, adnotavi in urbem remittendos. Mox ipſo tractatu, ut fieri ſolet, diffundente ſe crimine, plures ſpecies inciderunt. Propoſitus eſt libellus ſine auctore, multorum nomina continens, qui negarent ſe eſſe Chriſtianos, aut fuiſſe, quum, præeunte me, deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc juſſeram cum ſimulacris numinum adferri, thure ac vino ſupplicarent, præterea maledicerent Chriſto: quorum nihil cogi poſſe dicuntur, qui ſunt revera Chriſtiani. Ergo dimittendos putavi. Alii ab indice nominati, eſſe ſe Chriſtianos dixerunt, & mox negaverunt: fuiſſe quidem, ſed deſiſſe, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, deorumque ſimulacra venerati ſunt, ii & Chriſto maledixerunt. Adfirmabant autem, hanc fuiſſe ſummam vel culpæ ſuæ, vel erroris, quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem convenire: carmenque Chriſto, quaſi Deo, dicere ſecum invicem: ſeque ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere, ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depoſitum ap-

appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coëundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium: quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam & immodicam, ideoque, dilata cognitione, ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est: quæ videtur sisti & corrigi posse. Certe satis constat, prope jam absolata templa cœpisse celebrari, & sacra solemnia diu intermissa repeti: passimque venire victimas, quarum adhuc rarissimus emtor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si fiat pœnitentiæ locus.

XCVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Actum quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis caussis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, sequutus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt: si deferantur & arguantur, puniendi sunt: ita tamen, ut, qui negaverit se Christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est, supplicando diis nostris, quamvis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli, nullo crimine locum habere debent. Nam & pessimi exempli, nec nostri seculi est.

XCIX. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Quærit de contegenda Amastrianorum pestifera aqua.

Amastrianorum civitas, Domine, & elegans & ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eandemque longissimam, plateam: cujus a latere per spatium omne porrigitur nomine quidem flumen, re vero cloaca fœdissima: quæ sicut turpis & immundissima adspe-

ſpectu, ita peſtilens eſt, odore teterrimo. Quibus ex cauſſis, non minus ſalubritatis quam decoris intereſt, eam contegi: quod fiet, ſi permiſeris, curantibus nobis, ne deſit quoque operi tam magno, quam neceſſario.

C. TRAJANUS PLINIO S.

Rationis eſt, mi Secunde cariſſime, contegi aquam iſtam, quæ per civitatem Amaſtrianorum fluit, ſi intecta ſalubritati obeſt. Pecunia ne huic operi deſit, curaturum te ſecundum diligentiam tuam, certum habeo.

CI. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Vota pro ſalute Trajani & ſoluta & nova nuncupata eſſe nuntiat.

Vota, Domine, priorum annorum nuncupata alacres lætique perſolvimus, novaque rurſus, curante commilitonum & provincialum pietate, ſuſcepimus: precati deos, ut te remque publicam florentem & incolumem ea benignitate ſervarent, quam ſuper magnas plurimasque virtutes, præcipue ſanctitate conſequi, deorum honore meruiſti.

CII. C. TRAJANUS PLINIO S.

Solviſſe vota diis immortalibus, te præeunte, pro mea incolumitate, commilitones cum provincialibus lætiſſimo conſenſu, in futurumque nuncupaſſe, libenter, mi Secunde cariſſime, cognovi literis tuis.

CIII. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Diem imperii ſuſcepti anniverſario ritu celebratum eſſe nununtiat.

Diem, in quem tutela generis humani feliciſſima ſucceſſione translata eſt, debita religione celebravimus, commendantes diis, imperii tui auctoribus, & vota publica & gaudia.

CIV. TRAJANUS PLINIO S.

Diem imperii mei debita lætitia & religione a commilitonibus & provincialibus, præeunte te, celebratum, libenter, mi Secunde cariſſime, cognovi literis tuis.

CV. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Jus Quiritium pro tribus libertis petit.

Valerius, Domine, Paullinus, excepto uno, jus Latinorum ſuorum mihi reliquit: ex quibus rogo tribus interim jus Quiritium des. Vereor enim, ne ſit in-

inmodicum, pro omnibus pariter invocare indulgentiam tuam; qua debeo tanto modeſtius uti, quanto pleniorem experior. Sunt autem, pro quibus peto, C. Valerius Aeſtiæus, C. Valerius Dionyſius, C. Valerius Aper.

CVI. TRAJANUS PLINIO S.

Quum honeſtiſſime iis, qui apud fidem tuam a Valerio Paullino depoſiti ſunt, conſultum velis mature per me; iis interim, quibus nunc petiſti, ut ſcias dediſſe me jus Quiritium, referri in commentarios meos juſſi, idem facturus in ceteris, pro quibus petieris.

CVII. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Centurionis, filiæ civitatem petentis, libellum mittit.

Rogatus, Domine, a P. Accio Aquila, centurione cohortis ſextæ equeſtris, ut mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro ſtatu filiæ ſuæ implorat, duarum putavi negare, quum ſcirem, quantam ſoleres militum precibus patientiam humanitatemque præſtare.

CVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Libellum P. Accii Aquilæ, centurionis cohortis ſextæ equeſtris, quem mihi miſiſti, legi: cujus precibus motus dedi filiæ ejus civitatem Romanam. Libellum reſcripti, quem illi redderes, miſi tibi.

CIX. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De protopraxia civitatium conſulit.

Quid habere juris velis & Bithynas & Ponticas civitates in exigendis pecuniis, quæ illis vel ex locationibus, vel ex venditionibus aliisve cauſſis debeantur, rogo, Domine, reſcribas. Ego inveni, a plerisque pro conſulibus conceſſam eis protopraxian, eamque pro lege valuiſſe. Exiſtimo tamen tua providentia conſtituendum aliquid & ſanciendum, per quod utilitatibus eorum in perpetuum conſulatur. Nam quæ ſunt ab aliis inſtituta, ſint licet ſapienter indulta, brevia tamen & infirma ſunt, niſi illis tua contingat auctoritas.

CX. TRAJANUS PLINIO S.

Quo jure uti debeant Bithynæ vel Ponticæ civitates in iis pecuniis, quæ ex [illegible] cauſſa reipublicæ debebuntur, ex lege cujusque [illegible] advertendum eſt. Nam ſive habent privilegium, quo ceteris creditoribus anteponantur,

cu-

cuſtodiendum eſt; ſive non habent, in injuriam privatorum id dari a me non oportebit.

CXI. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

De Amiſenis, pecuniam Piſoni olim donatam repetentibus, Trajanum conſulit.

Ecdicus, Domine, Amiſenorum civitatis petebat apud me ab Julio Piſone denariorum circiter XL millia, donata ei publice ante XX annos & bule & eccleſia conſentiente: nitebaturque mandatis tuis, quibus ejusmodi donationes vetantur. Piſo contra, plurima ſe in rempublicam contuliſſe, ac prope totas facultates erogaſſe, dicebat. Addebat etiam temporis ſpatium, poſtulabatque, ne id, quod pro multis & olim accepiſſet, cum everſione reliquæ dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex cauſſis integram cognitionem differendam exiſtimavi, ut te, Domine, conſulerem, quid ſequendum putares.

CXII. TRAJANUS PLINIO S.

Sicut largitiones ex publico fieri mandata prohibent, ita, ne multorum ſecuritas ſubruatur, factas ante aliquantum temporis retractari atque in irritum vindicari non oportet. Quidquid ergo ex hac cauſſa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cujusque loci, quam pecuniæ publicæ conſultum volo.

CXIII. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

An in ſenatum lecti, pro introitu aliquid inferre debeant, quærit,

Lex Pompeja, Domine, qua Bithyni & Pontici utuntur, eos qui in bulen a cenſoribus leguntur, dare pecuniam non jubet: ſed ii, quos indulgntia tua quibusdam civitatibus ſuper legitimum numerum adjicere permiſit, & ſingula millia denariorum & bina intulerunt. Anicius deinde Maximus proconſul eos etiam, qui a cenſoribus legerentur, dumtaxat in pauciſſimis civitatibus, aliud aliis, juſſit inferre. Supereſt ergo, ut ipſe diſpicias, an in omnibus civitatibus certum aliquid omnes, qui deinde bulevtæ leguntur, debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum manſurum eſt, a te conſtitui decet, cujus factis dictisque debetur æternitas.

CXIV.

CXIV. TRAJANUS PLINIO S.

Honorarium decurionatus omnes, qui in quaque civitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant necne, in universum a me non potest statui. Id ego, quod semper tutissimum est, sequendam cujusque civitatis legem, puto, scilicet adversus eos, qui inviti fiunt decuriones, existimo id acturos, ut erogatio ceteris præferatur.

CXV. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Decuriones alienæ civitatis an ejici senatu possint, quærit.

Lege, Domine, Pompeja permissum Bithynicis civitatibus adscribere sibi, quos vellent cives, dum civitatis non sint alienæ, sed suarum quisque civitatium, quæ sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de caussis senatu a censoribus ejiciantur: inter quas nihil de cive alieno cavetur. Inde me quidam ex censoribus consulendum putaverunt, an ejicere deberent eum, qui esset alterius civitatis. Ego, quia lex, sicut adscribi civem alienum vetabat, ita ejici e senatu ob hanc caussam non jubebat: præterea quia ab aliquibus adfirmabatur mihi, in omni civitate plurimos esse bulevtas ex aliis civitatibus, futurumque, ut multi homines multæque civitates concurrerentur ea parte legis, quæ jampridem consensu quodam exoleviſſet; necessarium existimavi consulere te, quid servandum putares. Capita legis his literis subjeci.

CXVI. TRAJANUS PLINIO S.

Merito hæsisti, Secunde carissime, quid a te rescribi oporteret censoribus consulentibus, an legerent in senatum aliarum civitatium, ejusdem tamen provinciæ, cives. Nam & legis auctoritas, & longa consuetudo usurpata contra legem, in diversum movere te potuit. Mihi hoc temperamentum ejus placuit, ut ex præterito nihil novaremus, sed manerent, quamvis contra legem, adsciti quarumcunque civitatium cives, in futurum autem lex Pompeja observaretur: cujus vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

CXVII. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Veretur, ne ex invitatione ad solemne officium factiones oriuntur.

Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt

ineunt magiſtratum, vel opus publicum dedicant, ſolent totam bulen, atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel ſingulos dare: quod an celebrandum, & quatenus, putes, rogo ſcribas. Ipſe enim, ſicut arbitror, (non imprudenter,) præſertim ex ſolennibus cauſſis concedendum (juſſi) invitationes; ita vereor, ne ii, qui mille homines, interdum etiam plures, vocant, modum excedere, & in ſpeciem dianomes incidere videantur.

CXVIII. TRAJANUS PLINIO S.

Merito vereris, ne in ſpeciem dianomes iucidat invitatio, quæ & in numero modum excedit, & quaſi per corpora, non viritim ſingulos ex notitia, ad ſolemnes ſportulas contrahit. Sed ego ideo prudentiam tuam elegi, ut formandis iſtius provinciæ moribus ipſe moderareris, & ea conſtituas, quæ ad perpetuam ejus provinciæ quietem eſſent profutura.

CXIX. C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Doceri deſiderat, a quo die incipiant iſelaſtica præmia victoribus dari.

Athletæ, Domine, ea, quæ pro iſelaſticis certaminibus conſtituiſti, deberi ſibi putant ſtatim ex eo die, quo ſunt coronati. Nihil enim referre, quando ſint patriam invecti, ſed quando certamine vicerint, ex quo invehi poſſint. Ego contra (ſcribo) Iſelaſtici nomine (itaque eorum) vehementer addubitem, an ſit potius id tempus, quo εἰσήλασαν, intuendum. Iidem obſonia petunt pro eo agone, qui a te iſelaſticus factus eſt, quamvis vicerint ante, quam fieret. Ajunt enim congruens eſſe, ſicut non datur ſibi pro his certaminibus, quæ eſſe iſelaſtica, poſtquam vicerunt, deſierunt; ita pro iis dari, quæ eſſe cœperunt. Hic quoque non mediocriter hæreo, ne cujusquam retro habeatur ratio, dandumque, quod tunc, quum vincerent, non debebatur. Rogo ergo, ut dubitationem meam regere, id eſt, beneficia tua interpretari ipſe digneris.

CXX. TRAJANUS PLINIO S.

Iſelaſticum trunc primum mihi videtur incipere deberi, quum quis in civitatem ſuam ipſe εἰσήλασεν. Ob-

ſo-

nia eorum certaminum, quæ Iselastica esse placuit mihi, i) ante Iselastica non fuerunt, retro non debentur. Nec roficere pro desiderio athletarum potest, tum eorum, quæ ostea Iselastica lege constitui, quam, quum vincerent, esse esierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilo- inus, quæ ante perceperant, non revocantur.

CXXI C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Excusat se, quod uxorem diplomate adjuverit.

Usque in hoc tempus, Domine, neque cuiquam iplomata commodavi, neque in rem ullam, nisi tuam, nisi, quam perpetuam servationem meam quædam ne- essitas rupit. Uxori enim meæ, audita morte avi, vo- enti ad amitam suam excurrere, usum eorum negare lurum putavi, quum talis officii gratia in celeritate con- isteret; sciremque, te rationem itineris probaturum, ujus causa erat pietas. Hæc scripsi, quia mihi parum gratus tibi fore videbar, si dissimulassem inter alia bene- icia hoc unum, quod me debere sciebam indulgentiæ uæ, quod fiducia ejus, quasi consulto te, non dubitavi facere; quem si consuluissem, sero fecissem.

CXXII. C. PLINIUS TRAJANO.

Merito habuisti, Secunde carissime, fiduciam animi mei. Nec dubitandum fuisset, si exspectasses, donec me consuleres, An iter uxoris tuæ diplomatibus, quæ officio tuo dedi, adjuvandum esset? usum eorum intentioni non profuisse, quum apud amitam suam uxor tua deberet etiam celeritate gratiam adventus sui augere.

C. PLINII SECUNDI
PANEGYRICUS.

Bene ac ſapienter, Patres Conſcripti, majores inſtituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium a precationibus capere: quod NIHIL rite, nihilque providenter homines, ſine deorum immortalium ope, conſilio, honore, auſpicarentur. Qui mos cui potius, quam conſuli? aut quando magis uſurpandus colendusque eſt, quam quum imperio ſenatus, auctoritate reipublicæ, ad agendas Optimo Principi gratias excitamur? QUOD enim præſtabilius eſt, aut pulchrius munus deorum, quam caſtus & ſanctus, & diis ſimillimus princeps? Ac ſi adhuc dubium fuiſſet, forte caſuque rectores terris, an aliquo numine darentur: Principem tamen noſtrum liqueret divinitus conſtitutum. Non enim occulta poteſtate fatorum, ſed ab Jove ipſo coram ac palam repertus eſt, electus quippe inter aras & altaria, eodemque loci, quem Deus ille tam manifeſtus ac præſens, quam cælum ac ſidera inſedit. Quo magis aptum piumque eſt, te, Jupiter optime maxime, antea conditorem, nunc conſervatorem imperii noſtri, precari, ut mihi digna conſule, digna ſenatu, digna principe contingat oratio: utque omnibus, quæ dicentur a me, libertas, fides, veritas conſtet: tantumque a ſpecie adulationis abſit gratiarum actio mea, quantum abeſt a neceſſitate.

II. Equidem non Conſuli modo, ſed omnibus civibus enitendum reor, ne quid de Principe noſtro ita dicant, ut idem illud de alio dici potuiſſe videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ, quas metus exprimebat: nihil, quale ante, dicamus; nihil enim, quale antea, patimur: nec eadem de principe palam, quæ prius, prædicemus; neque enim eadem ſecreto loquimur, quæ prius. Diſcernatur orationibus noſtris diverſitas temporum, & ex ipſo genere gratiarum agendarum intelligatur, cui, quando ſint actæ. Nusquam ut deo, nusquam ut numini blandimur: non enim de tyranno,

ſed

ſed de cive; non de domino, ſed de parente loquimur. UNUM ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quod unum ex nobis putat; nec minus hominem ſe, quam hominibus præeſſe meminit. Intelligamus ergo bona noſtra, dignosque nos illis uſu probemus, atque identidem cogitemus. quam ſit indignum, ſi majus principibus præſtemus obſequium, qui ſervitute civium, quam qui libertate lætantur. Et populus quidem Romanus dilectum Principum ſervat, quantoque paullo ante concentu formoſum alium, hunc fortiſſimum perſonat: quibusque aliquando clamoribus geſtum alterius & vocem: hujus pietatem, abſtinentiam, manſuetudinem laudat. Quid nos ipſi? divinitatem Principis noſtri? an humanitatem, temperantiam, facilitatem, ut amor & gaudium tulit, celebrare univerſi ſolemnus? Jam, quid tam civile, tam ſenatorium, quam illud additum a nobis OPTIMI cognomen? quod peculiare hujus & proprium arrogantia priorum principum fecit. Enim vero quam commune, quam ex æquo, quod "felices nos, felicem illum" prædicamus? alternisque votis, "hæc faciat, hæc audiat," quaſi non dicturi, niſi fecerit, comprecamur? Ad quas ille voces lacrymis etiam ac multo pudore ſuffunditur, agnoſcit enim ſentitque, ſibi, non principi, dici.

III. Igitur quod temperamentum omnes in illo ſubito pietatis calore ſervavimus, hoc ſinguli quoque meditatique teneamus; ſciamusque, nullum eſſe neque ſincerius, neque acceptius genus gratiarum, quam quod illas acclamationes æmuletur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo, ut orationem meam ad modeſtiam Principis moderationemque ſubmittam, nec minus conſiderabo, quid aures ejus pati poſſint, quam quid virtutibus debeatur. Magna & inuſitata Principis gloria, cui gratias acturus, non tam vereor, ne me in laudibus ſuis parcum, quam ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas ſola circumſtat: nam MERENTI gratias agere, facile eſt, Patres conſcripti, non enim periculum eſt, ne quum loquar de humanitate, exprobrari ſibi ſuperbiam credat; quum de frugalitate, luxuriam; quum de clementia, crudelitatem;

quum de liberalitate, avaritiam; quum de benignitate, livorem; quum de continentia, libidinem; quum de labore, inertiam; quum de fortitudine, timorem. Ac ne illud quidem vereor, ne gratus ingratusve videar, prout satis, aut parum dixero, animadverto enim, etiam DEOS ipsos, non tam accuratis adorantium precibus, quam innocentia & sanctitate lætari: gratioremque existimari, qui delubris eorum puram castamque mentem, quam qui meditatum carmen intulerit.

IV. Sed parendum est Senatusconsulto, quo ex utilitate publica placuit, ut consulis voce, SUB titulo gratiarum agendarum, boni principes quæ facerent regnoserent; mali, quæ facere deberent. Id nunc eo magis solemne ac necessarium est, quod parens noster privatas gratiarum actiones cohibet & comprimit: intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare, quod Senatus juberet. Utrumque, Cæsar Auguste, moderate, & quod alibi tibi gratias agi non sinis, & quod hic sinis, non enim a te ipso tibi honor iste, sed agentibus habetur. Cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua prædicare, sed audire tibi necesse est. SAEPE ego mecum, P. C. tacitus agitavi, qualem quantumque esse oporteret, cujus ditione nutuque maria terræ, pax bella, regerentur: quum interea fingenti formantique mihi principem, quem æquata diis immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus. Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace: alium toga, sed non & arma honestarunt: reverentiam ille terrore, alius amorem humilitate captavit: ille quæsitam domi gloriam in publico; hic in publico partem domi perdidit. Postremo adhuc nemo exstitit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At principi nostro quanta concordia, quantusque concentus omnium laudum, omnisque gloriæ contigit? ut nihil severitati ejus hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil majestati humanitate detrahitur! Jam firmitas, jam proceritas corporis, jam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis indeflexa maturitas, nec sine quodam munere deum festinatis senectutis in-

tigni-

ſignibus ad augendam majeſtatem ornata cæſaries; nonne longe lateque principem oſtentant?

V. Talem eſſe oportuit, quem non bella civilia, nec armis oppreſſa respublica, ſed pax, & adoptio, & tandem exorata terris numina, dediſſent. An fas erat, nihil differre inter imperatorem, quem homines; & quem dii feciſſent? quorum quidem in te, Cæſar Auguſte, judicium & favor, tunc ſtatim, quum ad exercitum proficiſcereris, & quidem inuſitato indicio enituit. Nam ceteros principes aut largus cruor hoſtiarum, aut finiſter volatus avium conſulentibus nuntiavit: tibi aſcendenti de more Capitolium, quamquam non id agentium civium clamor, ut jam principi, obcurrit. Siquidem omnis turba, quæ limen inſederat, ad ingreſſum tuum foribus recluſis, illa quidem, ut tunc arbitrabatur, deum; ceterum, ut docuit eventus, te conſalutavit imperatorem. Nec aliter a cunctis omen acceptum eſt, nam ipſe intelligere nolebas: recuſabas enim imperare; recuſabas, quod bene erat imperaturi. Igitur cogendus fuiſti. Cogi porro non poteras, niſi periculo patriæ, & nutatione reipubl. Obſtinatum enim tibi non ſuſcipere imperium, niſi ſervandum fuiſſet. Quare ego illum ipſum furorem morumque caſtrenſem reor exſtitiſſe, quia magna vi magnoque terrore modeſtia tua vincenda erat. Ac ſicut maris cœlique temperiem turbines tempeſtatesque commendant; ita ad augendam pacis tuæ gratiam, illum tumultum præceſſiſſe crediderim. HABET has vices conditio mortalium, ut adverſa ex ſecundis, ex adverſis ſecunda naſcantur. Occultat utrorumque ſemina deus, & plerumque bonorum malorumque cauſæ ſub diverſa ſpecie latent.

VI. Magnum quidem illud ſeculo dedecus, magnum reipublicæ vulnus impreſſum eſt. Imperator, & parens generis humani, obſeſſus, captus, incluſus: ablata mitiſſimo ſeni ſervandorum hominum poteſtas; ereptumque principi ILLUD in principatu beatiſſimum, quod nihil cogitur. Si tamen hæc ſola erat ratio, quæ te publicæ ſalutis gubernaculis admoveret; prope eſt ut exclamem, tanti fuiſſe. Corrupta eſt diſciplina ca-

caſtrorum, ut tu corrector emendatorque contingeres: inductum peſſimum exemplum, ut optimum opponeretur: poſtremo coactus princeps, quos nollet, occidere, ut daret principem, qui cogi non poſſet. Olim tu quidem adoptari merebare; ſed neſciſſemus, quantum tibi deberet imperium, ſi ante adoptatus eſſes. Exſpectatum eſt tempus, in quo liqueret, non tam accepiſſe te beneficium, quam dediſſe. Confugit in ſinum tuum concuſſa respublica, ruensque imperium ſuper imperatorem imperatoris tibi voce delatum eſt. Imploratus adoptione, & accitus es, ut olim duces magni a peregrinis externisque bellis ad opem patriæ ferendam revocari ſolebant. Ita filius ac parens uno eodemque momento, rem maximam invicem præſtitiſtis: ille tibi imperium dedit, tu illi reddidiſti. Solus ergo ad hoc ævi pro munere tanto paria accipiendo feciſti, immo ultro dantem obligaſti: communicato enim imperio, ſolicitior tu, ille ſecurior factus eſt.

VII. O novum atque inauditum ad principatum iter! non te propria cupiditas, proprius motus; ſed aliena utilitas, alienus timor, principem fecit. Videaris licet, quod eſt ampliſſimum, conſequutus, inter homines; felicius tamen erat illud, quod reliquiſti: ſub bono principe privatus eſſe deſiiſti. Aſſumtus es in laborum curarumque conſortium, nec te læta & proſpera ſtationis iſtius, ſed aſpera & dura ad capeſſendam eam compulerunt. Suſcepiſti imperium, poſtquam alium ſuſcepti pœtinebat. Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat, cognatio, nulla neceſſitudo; niſi quod uterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non ut prius alius atque alius in gratiam uxoris. Adſcivit enim te filium non vitricus, ſed princeps, eodemque animo divus Nerva pater tuus factus eſt, quo erat omnium. Nec decet aliter filium aſſumi, ſi aſſumatur a principe. An Senatum Populumque Romanum, exercitus, provincias, ſocios, transmiſſurus uni, ſucceſſorem e ſinu uxoris accipias? ſummæque poteſtatis heredem, tantum intra domum tuam quæras? non per totam civitatem circumferas oculos? & HUNC tibi proximum, hunc conjunctiſſimum exiſtimes, quem optimum,

num, quem diis ſimillimum inveneris? IMPERATURUS omnibus, eligi debet ex omnibus. Non enim ſervulis ſuis dominum, ut poſſit eſſe contentus quaſi neceſſario herede, ſed principem civibus daturus es imperator. Superbum iſtud & regium, niſi adoptes eum, quem conſtet imperaturum fuiſſe, etiamſi non adoptaſſes. Fecit hoc Nerva, nihil intereſſe arbitratus, genueris an elegeris; ſi perinde ſine judicio adoptentur liberi, ac naſcuntur, niſi tamen, quod AEQUIORE animo ferunt homines, quem princeps parum feliciter genuit, quam quem male elegit.

VIII. Sedulo ergo vitavit hunc caſum, nec judicia hominum, ſed deorum etiam in conſilium aſſumſit. Itaque non tua in cubiculo, ſed in templo; nec ante genialem torum, ſed ante pulvinar Jovis optimi maximi, adoptio peracta eſt: qua tandem non ſervitus noſtra, ſed libertas, & ſalus, & ſecuritas fundabatur. Sibi enim dii gloriam illam vindicaverunt: horum opus, horum illud imperium; Nerva tantum miniſter fuit. Utique qui adoptaret tam paruit, quam tu, qui adoptabaris. Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, ut invicti imperatoris exortum victoriæ inſigne decoraret. Hanc imperator Nerva in gremio Jovis collocarat: quum repente ſolito major & auguſtior, advocata hominum concione deorumque, te filium ſibi, hoc eſt, unicum auxilium feſſis rebus aſſumſit. Inde quaſi depoſito imperio, qua ſecuritate, qua gloria lætus (nam quantulum refert, deponas, an partiaris imperium? niſi quod difficilius hoc eſt) non ſecus ac præſenti tibi innixus, tuis humeris ſe patriamque ſuſtentans, tua juventa, tuo robore invaluit? Statim conſedit omnis tumultus. Non adoptionis opus iſtud fuit, ſed adoptati: atque adeo temere fecerat Nerva, ſi adoptaſſet alium. Obliti ſumus, ut nuper poſt adoptionem non deſierit ſeditio, ſed cœperit? irritamentum iſtud irarum, & tax tumultus fuiſſet, niſi incidiſſet in te. An dubium eſt, ut dare poſſet imperium imperator, qui reverentiam amiſerat, auctoritate ejus effectum eſſe, cui dabatur. Simul filius, ſimul Cæſar, mox Imperator, & conſors Tribuniciæ poteſtatis, & omnia pariter, & ſtatim factus eſt: quæ

pro-

proxime parens verus tantum in alterum filium contulit.

IX. Magnum hoc tuæ moderationis indicium, quod non ſolum ſucceſſor imperii, ſed particeps etiam ſociusque placuiſti. Nam SUCCESSOR, etiamſi nolis, habendus eſt: non eſt habendus ſocius, niſi velis. Credentne poſteri, Patricio & Conſulari, & Triumphali patre genitum, quum fortiſſimum, ampliſſimum, amantiſſimum ſui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem, quum Germaniæ præſideret, Germanici nomen hinc miſſum? nihil ipſum, ut imperator fieret, agitaſſe? nihil feciſſe, niſi quod meruit, & paruit? Paruiſti enim Cæſar, & ad principatum obſequio perveniſti: nihilque magis a te ſubjecti animo factum eſt, quam quod imperare cœpiſti. Jam Cæſar, jam Imperator, jam Germanicus, abſens & ignarus, & poſt tanta nomina, quantum ad te pertinet, privatus. Magnum videretur, ſi dicerem, Neſciſti te imperatorem futurum: eras imperator, & eſſe te neſciebas. Ut vero ad te fortunæ tuæ nuntius venit, malebas quidem hoc eſſe, quod fueras, ſed non erat liberum. Annon obſequereris principi civis: legatus imperatori; filius patri? Ubi deinde diſciplina, ubi mos a majoribus traditus, quodcunque imperator munus injungeret, æquo animo paratoque ſubeundi. Quid enim ſi provincias ex provinciis, ex bellis bella mandaret? Eodem illum uti jure poſſe putes, quum ad imperium revocet, quo ſit uſus, quum ad exercitum miſerit; nihilque intereſſe, ire legatum, an redire principem jubeat, niſi quod MAJOR ſit obſequii gloria in eo, quod quis minus velit.

X. Augebat auctoritatem jubentis in ſummum diſcrimen auctoritas ejus adducta: utque magis parendum imperanti putares, efficiebatur eo, quod ab aliis minus parebatur. Ad hoc audiebas Senatus Populique conſenſum, non unius Nervæ judicium illud, illa electio fuit. Nam qui ubique ſunt homines, hoc idem votis expetebant; ille tantum jure principis occupavit, primusque fecit, quod omnes facturi erant. Nec Hercule tantopere cunctis factum placeret, niſi placuiſſet, antequam fieret. At quo, dii boni, temperamento, poteſta-

teſtatem tuam fortunamque moderatus es? Imperator tu titulis, & imaginibus, & ſignis: ceterum modeſtia, labore, vigilantia, dux, & legatus, & miles, quum jam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires: neque aliud tibi ex illa adoptione, quam filii pietatem, filii obſequium affereres, longamque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere. Jam de providentia deorum primum in locum provexerat; tu adhuc in ſecundo reſiſtere, atque etiam ſeneſcere optabas: privatus tibi videbaris, quamdiu imperator & alius eſſet. Audita ſunt vota tua, ſed in quantum optimo illo & ſanctiſſimo ſeni utile fuit, quem dii cœlo vindicaverunt, ne quid poſt illud divinum & immortale factum, mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, ut noviſſimus eſſet, auctoremque ejus ſtatim conſecrandum, ut quandoque inter poſteros quæreretur, an illud jam deus feciſſet? Ita illa nullo magis nomine publicus parens, quam quia tuus. Ingens gloria, ingensque fama, quum abunde expertus eſſet, quam bene humeris tuis ſederet imperium, tibi terras, te terris reliquit; eo ipſe carus omnibus ac deſiderandus, quod proſpexerat, ne deſideraretur.

XI. Quem tu lacrymis primum, ita ut filium decuit, mox templis honeſtati, non imitatus illos, qui hoc idem, ſed alia mente, fecerunt. Dicavi cælo Tiberius Auguſtum; ſed ut majeſtatis crimen induceret: Claudium Nero; ſed ut irrideret: Veſpaſianum Titus, Domitianus Titum; ſed ille, ut Dei filius, hic, ut frater videretur. Tu ſideribus patrem intuliſti, non ad metum civium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum; ſed quia deum credis. Minus ex hoc, quum fit ab his, qui & ſeſe deos putant. Sed licet illum aris, pulvinaribus, flamine colas; non alio magis tamen Deum & facis & probas, quam quod ipſe talis es. In principe enim, qui electo ſucceſſore fato conceſſit, una eademque certiſſima divinitatis fides eſt, bonus ſucceſſor. Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ acceſſit? num hos proximos divinitate parentum deſides ac ſuperbos, potius, quam illos veteres & antiquos æmularis; qui hoc ipſum imperium pe-

peperere: quod modo hoſtes invaſerant contemſerantque: cujus pulſi fugatique non aliud majus habebatur indicium, quam ſi triumpharetur. Ergo ſuſtulerant animos, & jugum excuſſerant: nec jam nobiscum de ſua libertate; ſed de noſtra ſervitute, certabant: ac ne inducias quidem, niſi æquis conditionibus inibant, legesque ut acciperent, dabant.

XII. At nunc rediit omnibus terror & metus, & votum imperata faciendi. Vident enim Romanum ducem, unum ex illis veteribus & priſcis; quibus imperatorium nomen addebant contecti cædibus campi & infecta victoriis maria. Accipimus obſides ergo, non emimus: nec ingentibus damnis immenſisque muneribus paciſcimur, ut vicerimus. Rogant, ſupplicant; largimur, negamus, utrumque ex imperii majeſtate: agunt gratias, qui impetraverunt; non audent queri, quibus negatum eſt. An audeant? qui ſciant, te adſeditſe ferociſſimis populis eo ipſo tempore, quod amiciſſimum illis, difficillimum nobis: quum Danubius ripas gelu jungit, duratusque glacie ingentia tergo bella transportat: quum feræ gentes non telis magis, quam ſuo cælo, ſuo ſidere armantur? Sed ubi in proximo tu, non ſecus ac ſi mutatæ temporum vices eſſent, illi quidem latibulis ſuis clauſi tenebantur; noſtra agmina pecurſare ripas, & aliena occaſione, ſi permitteres, uti, ultroque hiemem ſuam barbaris inferre, gaudebant.

XIII. Hæc tibi apud hoſtes veneratio. Quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparaſti? quum tecum inediam, tecum ferrent ſitim; quum in illa meditatione campeſtri militaribus turmis imperatorium pulverem ſudoremque miſceres, nihil a ceteris, niſi robore ac præſtantia differens: quum libero Marte, nunc cominus tela vibrares, nunc vibrata ſuſciperes, alacer virtute militum & lætus, quoties aut caſſidi tuæ, aut clypeo gravior ictus incideret: (laudabas quippe ferientes, hortabarisque, ut auderent: & audebant jam) quum ſpectator moderatorque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac ſi quod durius accipienti videretur, ipſe vibrares. Quid quum ſolatium feſſis, ægris opem ferres? Non tibi moris

ris tua inire tentoria, nisi commilitonum ante lustrasses; nec requiem corpori, nisi post omnes, dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, si inter Fabricios, & Scipiones, & Camillos talis esset. Tunc enim illum imitationis ardor, semperque melior aliquis accenderent. Postquam vero studium armorum a manibus ad oculos, ad voluptatem a labore translatum est; postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut civica; sed Græculus magister assistit: quam magnum est, unum ex omnibus patrio more, patria virtute lætari, & sine æmulo, ac sine exemplo secum certare, secum contendere; ac sicut imperat solus, solum ita esse, qui debeat imperare?

XIV. Nonne incunabula hæc tibi, Cæsar, & rudimenta quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augeres: nomenque Germanici jam tum mereberere, quum ferociam superbiamque barbarorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes, Rhenumque & Euphratem admirationis tuæ societate conjungeres? quum orbem terrarum non pedibus magis, quam laudibus peragrares? apud eos semper major & clarior, quibus postea contigisses. Et nec dum imperator, nec dum dei filius eras. Germaniam quidem cum plurimæ gentes, ac prope infinita vastitas interjacentis soli, tum Pyrenæus, Alpes, immensique alii montes, nisi his comparentur, muniunt dirimuntque. Per hoc omne spatium quum legiones duceres, seu potius (tanta velocitas erat) raperes: non vehiculum unquam, non equum exspexisti. Levis hic, non subsidium itineris, sed decus, & cum ceteris subsequebatur: ut cujus nullus tibi usus, nisi quum de stativorum proximum campum alacritate, discursu, pulvere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? multum est, quod perseveraști; plus tamen, quod non timuisti, ne perseverare non posses. Nec dubito, quin ille, qui te inter illa Germaniæ bella ab Hispania usque, ut validissimum præsidium, exciverat, iners ipse alienisque virtutibus tunc quoque invidus imperator, quum ope earum indigeret, tantam admirationem tui non sine quodam timore conceperit; quantam ille genitus Jove post sævos labores, duraque im-

imperia regi ſuo indomitus ſemper indefeſſusque referebat: quum aliis ſuper alias expeditionibus munere alio dignus invenireris.

XV. Tribunus vero, disjunctiſſimas terras, teneris adhuc annis viri firmitate luſtraſti: jam tunc præmoniente Fortuna, ut diu penitus perdiſceres, quæ mox præcipere deberes. Neque enim proſpexiſſe caſtra, brevemque militiam quaſi tranſiſſe contentus, ita egiſti tribunum, ut eſſe ſtatim dux poſſes, nihilque diſcendum haberes tempore docendi. Cognoviſti per ſtipendia decem mores gentium, regionum ſitus, opportunitates locorum; & diverſam aquarum cœlique temperiem, ut patrios fontes patriumque ſidus, ferre conſueviſti. Quoties equos, quoties emerita arma mutaſti? Veniet ergo tempus, quo poſteri viſere, viſendum tradere minoribus ſuis geſtient, quis ſudores tuos hauſerit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ ſomnum ſaxa præterint, quod denique tectum magnus hoſpes impleveris: ut tunc ipſi tibi ingentium ducum ſacra veſtigia, iisdem in locis, monſtrabantur. Verum hæc olim: in præſentia quidem, quisque paullo vetuſtior miles, hic te commilitone cenſetur. Quotus enim quisque, cujus tu non ante commilito, quam imperator? Inde eſt, quod prope omnes nomine appellas; quod ſingulorum fortia facta commemoras: nec habent adnumeranda tibi pro republica vulnera, quibus ſtatim laudator. & teſtis contigiſti.

XVI. Sed magis prædicanda moderatio tua, quod innutritus bellicis laudibus pacem amas: nec quia vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino Jovi laurus, idcirco ex occaſione omni quæris triumphos. Non times bella, nec provocas. Magnum eſt, Imperator Auguſte, magnum eſt ſtare in Danubii ripa, ſi tranſeas, certum triumphi; nec decertare cupere cum recuſantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. Nam ut ipſe nolis pugnare, moderatio; fortitudo tua præſtat, ut neque hoſtes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non mimicos currus, nec falſæ ſimulacra victoriæ; ſed imperatorem verum ac ſolidam gloriam reportantem, pacem.

cem, tranquillitatem, & tam confeſſa hoſtium obſequia, ut vincendus nemo fuerit. Pulchrius hoc omnibus triumphis. Neque enim unquam, niſi ex contemtu imperii noſtri factum eſt, ut vinceremus. Quod ſi quis barbarus rex eo inſolentiæ furorisque proceſſerit, ut iram tuam indignationemque mereatur: næ illæ, ſive interfuſo mari, ſeu fluminibus immenſis, ſeu præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona, tamque cedentia virtutibus tuis ſentiet, ut ſubſediſſe montes, flumina exaruiſſe, interceptum mare, illatasque ſibi non eſſe claſſes noſtras, ſed terras ipſas arbitretur.

XVII. Videor jam cernere non ſpoliis provinciarum, & extorto ſociis auro, ſed hoſtilibus armis, captorumque regum catenis triumphum gravem. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora noſcitare. Videor intueri immanibus auſis barbarorum onuſta fercula, & ſua quemque facta vinctis manibus ſequentem: mox ipſum te ſublimem, inſtantemque curru domitarum gentium tergo; ante currum autem clypeos, quos ipſe perfoderis. Nec tibi opima defuerint, ſi quis regum venire in manus audeat; nec non modo telorum tuorum, ſed etiam oculorum minarumque conjectum toto campo, totoque exercitu oppoſito, perhorreſcat. Meruiſti proxima moderatione, ut quandocunque te vel inferre, vel propulſare bellum coëgerit imperii dignitas, non ideo vicisſe videaris, ut triumphares; ſed triumphare, quia viceris.

XVIII. Aliud ex alio mihi occurrit. Quam ſpecioſum eſt enim, quod diſciplinam caſtrorum lapſam exſtinctamque refoviſti, defoviſti, depulſo prioris ſeculi malo, inertia & contumacia, & dedignatione parendi? Tutum eſt reverentiam, tutum caritatem mereri: nec ducum quisquam, aut non amari a militibus, aut amari timet: & inde offenſæ gratiæque pariter ſecuri, inſtant operibus, adſunt exercitationibus, arma, mœnia, viros aptant. Quippe non is princeps, qui ſibi imminere, ſibi intendi putet, quod in hoſtes paretur: quæ perſuaſio fuit illorum, qui hoſtilia quum facerent, timebant. Iidem ergo torpere militaria ſtudia, nec animos modo, ſed & corpora ipſa langueſcere, gladios etiam incuria ha-

habetari retundique gaudebant. Duces porro noſtri, non tam regum exterorum, quam ſuorum principum inſidias, nec tam hoſtium, quam commilitonum manus ferrumque metuebant.

XIX. Eſt hæc natura ſideribus, ut parva & exilia validiorum exortus obſcuret: ſimiliter imperatoris adventu legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen major omnibus quidem eras, ſed ſine ullius deminutione major: eandem auctoritatem præſente te quisque, quam abſente, retinebat: quin etiam plerisque ex eo reverentia acceſſerat, quod tu quoque illos reverebare. Itaque perinde ſummis atque infimis carus, ſic imperato em commilitonemque miſcueras, ut ſtudium omnium laboremque, & tanquam exactor intenderes, & tanquam particeps ſociusque relevares. Felices illos, quorum fides & induſtria non per internuntios & interpretes, ſed ab ipſo te, nec auribus tuis, ſed oculis probabantur! Conſecuti ſunt, ut abſens quoque de abſentibus nemini magis, quam tibi crederes.

XX. Jam te civium deſideria revocabant, amoremque caſtrorum ſuperabat caritas patriæ. Iter inde placidum ac modeſtum, ut plane a pace redeuntis. Nec vero ego in laudibus tuis ponam, quod adventum tuum non pater quisquam, non maritus expavit. Affectata aliis caſtitas, tibi ingenita & innata, interque ea, quæ imputare non poſſis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hoſpitia faſtidium; annona, quæ ceteris; ad hoc, comitatus accinctus, & parens: diceres magnum aliquem ducem, ac te potiſſimum, ad exercitus ire: adeo nihil, aut certe parum intererat inter imperatorem factum, & brevi futurum. Quam diſſimilis nuper alterius principis tranſitus? ſi tamen ille non populatio fuit, cum abactus hoſpitum exerceret, omniaque dextra lævaque peruſta & attrita, ut ſi vis aliqua, vel ipſi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Perſuadendum provinciis erat, illud iter Domitiani fuiſſe, non principis. Itaque non tam pro tua gloria, quam pro utilitate communi, edicto ſubjeciſti, quid in utrumque veſtrum eſſet impenſum. Aſſueſcat imperator, cum imperio calculum ponere: ſic exeat, ſic redeat, tanquam rationem reddi-

tu-

turus; ediçat, quid abſumſerit. Ita fiet, ut non abſumat, quod pudeat dicere. Præterea futuri principes, velint nolint, ſciant; tanti tuum conſtat: propoſitisque duobus exemplis meminerint, perinde conjecturam de moribus ſuis homines eſſe facturos, prout hoc vel illud elegerint.

XXI. Nonne his tot tantisque meritis, novos aliquos honores, novos titulos merebare? At tu etiam nomen patris patriæ recuſabas. Quam longa nobis cum modeſtia tua pugna? quam tarde vicimus? Nomen illud, quod alii primo ſtatim principatus die, ut Imperatoris & Cæſaris receperunt, tu uſque eo diſtuliſti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parciſſimus æſtimator, jam te mereri fatereris. Itaque ſoli omnium contigit tibi, ut pater patriæ eſſes ante quam fieres, eras enim in animis, in judiciis noſtris: nec publicæ pietatis intererat, quid vocarere: niſi quod ingrata ſibi videbatur, ſi te Imperatorem potius vocaret & Cæſarem, quum patrem experiretur. Quod quidem nomen qua benignitate, qua indulgentia exerces! ut cum civibus tuis, quaſi cum liberis parens, vivis! ut reverſus imperator, qui privatus exieras, agnoſcis, agnoſceris! eosdem nos, eundem te puras: par omnibus, & hoc tantum ceteris major, quo melior.

XXII. Ac primum, qui dies ille, quo exſpectatus deſideratusque urbem ingreſſus es? Jam hoc ipſum, quod ingreſſus es, quam mirum lætumque! Nam priores invehi & imperari ſolebant: non dico quadrijugo curru, & albentibus equis, ſed humeris hominum, quod arrogantius erat. Tu ſola corporis proceritate elatior aliis & excelſior, non de patientia noſtra quendam triumphum, ſed de ſuperbia Principum egiſti. Ergo non ætas quemquam, non valetudo, non ſexus retardavit, quo minus oculos inſolito ſpectaculo impleret. Te parvuli noſcere, oſtentare juvenes, mirari ſenes, ægri quoque neglecto medentium imperio, ad conſpectum tui, quaſi ad ſalutem ſanitatemque prorepere. Inde alii ſe ſatis vixiſſe te viſo, te recepto; alii nunc magis eſſe vivendum prædicabant. Feminas etiam tunc fœcunditatis ſuæ maxima voluptas ſubiit, quum cernerent, cui principi

cipi cives, cui imperatori milites, peperiſſent. Videres referta tecta ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui nonniſi ſuſpenſum & inſtabile veſtigium caperet; oppletas undique vias, anguſtumque tramitem relictum tibi; alacrem hinc atque inde populum, ubique par gaudium paremque clamorem. Tam æqualis ab omnibus ex adventu tuo lætitia percepta eſt, quam omnibus veniſti: quæ tamen ipſa cum ingreſſu tuo crevit, ac prope in ſingulos gradus adaucta eſt.

XXIII. Gratum erat curiis, quod ſenatum oſculo exciperes, ut dimiſſus oſculo fueras: gratum, quod equeſtris ordinis decora honore nominum ſine monitore ſignares; gratum, quod tantum non ultro clientibus ſalutatis quasdam familiaritatis notas adderes. Gratius tamen, quod ſenſim & placide, & quantum reſpectantium turba pateretur, incederes: quod occurſantium populus te quoque, te immo maxime, adſtaret; quod primo ſtatim die latus tuum crederes omnibus. Neque enim ſtipatus ſatellitum manu, ſed circumfuſus undique nunc Senatus, nunc equeſtris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus invaluiſſet, ſilentes quietosque lictores tuos ſubſequebare: nam milites nihil a plebe habitu, tranquillitate, modeſtia, differebant. Ubi vero cœpiſti Capitolium adſcendere, quam læta omnibus adoptionis tuæ recordatio? quam peculiare gaudium eorum, qui te primi eodem loco ſalutaverant Imperatorem? quin etiam deum ipſum tunc præcipuam voluptatem operis ſui percepiſſe crediderim. Ut quidem iisdem veſtigiis inſtitiſti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum: quæ circumſtantium gaudia? quam recens clamor? quam ſimilis illi dies, qui hunc genuit diem? ut plena altaribus, auguſta victimis cuncta! ut in unius ſalutem collata omnium vota! quum ſibi ſe ac liberis ſuis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in Palatium quidem, ſed eo vultu, ſed a moderatione, ut ſi privatam domum peteres: ceteri ad penates ſuos quisque, iteraturus gaudii fidem, ubi nulla neceſſitas gaudendi eſt.

XXIV. Oneraſſet alium ejusmodi introitus, tu quotidie admirabilior & melior, talis denique, quales aliis prin-

principes futuros se tantum pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis spatium. Junxisti enim ac miscuisti res diversissimas, securitatem olim imperantis, & incipientis pudorem. Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis. Manet imperatori, quæ prior oris humanitas, dexteræ verecundia. Incedebas pedibus; incedis: lætabaris labore; lætaris. Eadem, quæ omnia illa circa te, nihil in ipso te Fortuna mutavit. Liberum est, ingrediente per publicum principe, subsistere, occurrere, comitari, præterire: ambulas inter nos, non quasi contingas; & copiam tui, non ut imputes, facis. Hæret lateri tuo quisquis accessit, finemque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia, facit. Regimur quidem a te, & subjecti tibi, sed quemadmodum legibus, sumus. Nam & illæ cupiditates nostras libidinesque moderantur, nobiscum tamen & inter nos versantur. Emines, excellis, ut honor, ut potestas, quæ super homines quidem, hominum sunt tamen. Ante te principes, fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu, usum pedum amiserant, illos ergo humeri cervicesque servorum super ora nostra; te fama, te gloria, te civium pietas, te libertas super ipsos principes vehunt; te ad sidera tollit humus ita communis, & confusa principis vestigia.

XXV. Nec vereor, P. C. ne longior videar, quum sit maxime optandum, ut ea, pro quibus aguntur principi gratiæ, multa sint: quæ quidem reverentius fuerit integra illibataque cogitationibus vestris reservari, quam carptim breviterque perstringi: quia fere sequitur, ut illa quidem, de quibus taceas, tanta, quanta sunt, esse videantur. Nisi vero leviter attingi placet, locupletatas tribus, datumque congiarium populo, & datum totum, quum donativi partem milites accepissent. An mediocris animi est, his potius repræsentare, quibus magis negari potest? quamquam in hac quoque diversitate æqualitatis ratio servata est. Aequati sunt enim populo milites, eo quod partem, sed priores; populus militibus, quod posterior, sed totum statim accepit. Enimvero qua benignitate divi

cipi cives, cui imperatori milites, peperiſſent. Videres referta tecta ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui nonniſi ſuſpenſum & inſtabile veſtigium caperet; oppletas undique vias, anguſtumque tramitem relictum tibi; alacrem hinc atque inde populum, ubique par gaudium paremque clamorem. Tam æqualis ab omnibus ex adventu tuo lætitia percepta eſt, quam omnibus veniſti: quæ tamen ipſa cum ingreſſu tuo crevit, ac prope in ſingulos gradus adaucta eſt.

XXIII. Gratum erat curiis, quod ſenatum oſculo exciperes, ut dimiſſus oſculo fueras: gratum, quod equeſtris ordinis decora honore nominum ſine monitore ſignares; gratum, quod tantum non ultro clientibus ſalutatis quasdam familiaritatis notas adderes. Gratius tamen, quod ſenſim & placide, & quantum reſpectantium turba pateretur, incederes: quod occurſantium populus te quoque, te immo maxime, adſtaret; quod primo ſtatim die latus tuum crederes omnibus. Neque enim ſtipatus ſatellitum manu, ſed circumfuſus undique nunc Senatus, nunc equeſtris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus invaluiſſet, ſilentes quieſosque lictores tuos ſubſequebare: nam milites nihil a plebe habitu, tranquillitate, modeſtia, differebant. Ubi vero cœpiſti Capitolium adſcendere, quam læta omnibus adoptionis tuæ recordatio? quam peculiare gaudium eorum, qui te primi eodem loco ſaluraverant Imperatorem? quin etiam deum ipſum tunc præcipuam voluptatem operis ſuis percepiſſe crediderim. Ut quidem iisdem veſtigiis inſtitiſti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum: quæ circumſtantium gaudia? quam recens clamor? quam ſimilis illi dies, qui hunc genuit diem? ut plena altaribus, auguſta victimis cuncta! ut in unius ſalutem collata omnium vota! quum ſibi ſe ac liberis ſuis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in Palatium quidem, ſed eo vultu, ſed a moderatione, ut ſi privatam domum peteres: ceteri ad penates ſuos quisque, iteraturus gaudii fidem, ubi nulla neceſſitas gaudendi eſt.

XXIV. Oneraſſet alium ejuſmodi introitus, tu quotidie admirabilior & melior, talis denique, quales aliis prin-

principes futuros se tantum pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis spatium. Junxisti enim ac miscuisti res diversissimas, securitatem olim imperantis, & incipientis pudorem. Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis. Manet imperatori, quæ prior oris humanitas, dexteræ verecundia. Incedebas pedibus; incedis: lætabaris labore; lætaris. Eadem, quæ omnia illa circa te, nihil in ipso te Fortuna mutavit. Liberum est, ingrediente per publicum principe, subsistere, occurrere, comitari, præterire: ambulas inter nos, non quasi contingas; & copiam tui, non ut imputes, facis. Hæret lateri tuo quisquis accessit, finemque sermoni suus cuique pudor, non tui superbia, facit. Regimur quidem a te, & subjecti tibi, sed quemadmodum legibus, sumus. Nam & illæ cupiditates nostras libidinesque moderantur, nobiscum tamen & inter nos versantur. Emines, excellis, ut honor, ut potestas, quæ super homines quidem, hominum sunt tamen. Ante te principes, fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu, usum pedum amiserant, illos ergo humeri cervicesque servorum super ora nostra; te fama, te gloria, te civium pietas, te libertas super ipsos principes vehunt; te ad sidera tollit humus ita communis, & confusa principis vestigia.

XXV. Nec vereor, P. C. ne longior videar, quum sit maxime optandum, ut ea, pro quibus aguntur principi gratiæ, multa sint: quæ quidem reverentius fuerit integra illibataque cogitationibus vestris reservari, quam carptim breviterque perstringi: quia fere sequitur, ut illa quidem, de quibus taceas, tanta, quanta sunt, esse videantur. Nisi vero leviter attingi placet, locupletatas tribus, datumque congiarium populo, & datum totum, quum donativi partem milites accepissent. An mediocris animi est, his potius repræsentare, quibus magis negari potest? quamquam in hac quoque diversitate æqualitatis ratio servata est. Aequati sunt enim populo milites, eo quod partem, sed priores; populus militibus, quod posterior, sed totum statim accepit. Enimvero qua benignitate divi-

ſum eſt? quantæ curæ tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum eſt his, qui poſt edictum tuum in locum eraſorum ſubditi fuerant: æquatique ſunt ceteris illi etiam, quibus non erat promiſſum. Negotiis aliquis, veletudine alius, hic mari, ille fluminibus diſtinebatur: exſpectatum eſt proviſumque, ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis denique longe fuiſſet: veniret quisque, quum vellet: veniret quisque, quum poſſet. Magnificum, Cæſar, & tuum, disjunctiſſimas terras munificentiæ ingenio velut admovere, immenſaque ſpatia liberalitate contrahere: intercedere caſibus, occurſare fortunæ, atque omni ope adniti, ne quis e plebe Romana dante congiarium te, hominem magis ſentiret ſe fuiſſe, quam civem.

XXVI. Adventante congiarii die, obſervare principis egreſſum in publicum, inſidere vias examina infantium, futurusque populus ſolebat. Labor parentibus erat, oſtentare parvulos, impoſitosque cervicibus adulantia verba blandasque voces edocere: reddebant illi, quæ monebantur. Ac plerique irritis precibus ſurdas principis aures adſtrepebant; ignarique quid rogaſſent, quid non impetraſſent, donec plane ſcirent, differebantur. Tu ne rogari quidem ſuſtinuiſti, & quamquam lætiſſimum oculis tuis eſſet, conſpectu Romanæ ſobolis impleri, omnes tamen, antequam te viderent adirentve, recipi, incidi juſſiſti: ut jam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: creſcerent de tuo, qui creſcerent tibi, alimentisque tuis ad ſtipendia tua pervenirent, tantumque omnes uni tibi, quantum parentibus ſuis quisque, deberent. Recte, Cæſar, quod ſpem Romani nominis ſumtibus tuis ſuſcipis. NULLUM eſt enim magno principe, immortalitatemque meriturο, impendii genus dignius, quam quod erogatur in poſteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ, cohortantur; pauperibus educandis una ratio eſt, bonus princeps. Hic fiducia ſui procreatos, niſi larga manu fovet, auget, amplectitur: occaſum imperii, occaſum reipublicæ accelerat, FRUSTRAque proceres plebe neglecta, ut defectum corpore caput, nutaturumque inſtabili pon-

de-

dere tuetur. Facile eſt conjectare, quod perceperis gaudium, quum te parentum, liberorum, ſenum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima parvulorum civium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta, hoc maximum præſtitiſti, ne rogarent. Super omnia eſt tamen, quod talis es, ut ſub te liberos tollere libeat & expediat.

XXVII. Nemo jam parens filio, niſi fragilitatis humanæ vices horret; nec inter inſanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem eſt educandi incitamentum, tollere liberos in ſpem alimentorum, in ſpem congiariorum; majus tamen, in ſpem libertatis, in ſpem ſecuritatis. Atque adeo nihil largiatur princeps, dum nihil auferat; non alat, dum non occidat: nec deerunt, qui filios concupiſcant. Contra, largiatur & auferat; alat & occidat: næ ille jam brevi tempore effecerit, ut omnes non poſterorum modo, ſed ſui parentumque pœniteat. Quocirca nihil magis in tua tota liberalitate laudaverim, quam quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo: neque a te liberi civium, ut ferarum catuli, ſanguine & cædibus nutriuntur: quodque gratiſſimum eſt accipientibus, ſciunt dari ſibi, quod nemini eſt ereptum, locupletatisque tam multis, pauperiorem eſſe factum principem tantum: quamquam nec hunc quidem; nam CUJUS eſt, quidquid eſt omnium, tantum ipſe, quantum omnes, habet.

XXVIII. Alio me vocat numeroſa gloria tua: alio autem? quaſi vero jam ſatis veneratus miratusque ſim, quod tantam pecuniam profudiſti, non ut flagitii tibi conſcius ab inſectatione ejus averteres famam; nec ut triſtes hominum mœſtosque ſermones lætiore materia detineres. Nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemiſti, nec tibi bene faciendi fuit cauſſa, ut, quæ male feceras, impune feciſſes, amor impendio iſto, non venia quæſita eſt; populusque Romanus obligatus a tribunali tuo, non exoratus receſſit. Obtuliſti enim congiarium gaudentibus gaudens, ſecurusque ſecuris: quodque ante principes ad odium ſui leniendum tumentibus plebis animis objectabant, id tu tam innocens populo dediſti, quam populus accipit. Paullo mi-

nus, P. C. quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas principis noſtri conquiſivit, invenit, adſcivit. Hi ſubſidium bellorum, ornamentum pacis, publicis ſumtibus aluntur, patriamque non ut patriam tantum, verum ut altricem amare condiſcunt. Ex his caſtra, ex his tribus replebuntur; ex his quandoque naſcentur, quibus alimentis opus non ſit. Dent tibi, Cæſar, ætatem dii, quam mereris, ſerventque animum, quem dederunt: & quanto majorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidi? Augetur enim quotidie & creſcit: non quia cariores parentibus liberi; ſed quia principi cives. Dabis congiaria, ſi voles; præſtabis alimenta, ſi voles: illi tamen propter te naſcuntur.

XXIX. Inſtar ego perpetui congiarii reor affluentiam annonæ. Hujus aliquando cura Pompejo non minus addidit gloriæ, quam pulſus ambitus campo, exactus hoſtis mari, oriens triumphis occidensque luſtratus. Nec vero ille civilius, quam parens noſter, auctoritate, conſilio, fide recluſit vias, portus patefecit, itinera terris, litoribus mare, litora mari reddidit, diverſasque gentes ita commercio miſcuit, ut, quod genitum eſſet uſquam, id apud omnes natum eſſe videretur. Nonne cernere datur, ut ſine ullius injuria omnis uſibus noſtris annus exuberet? Quippe non, ut ex hoſtico raptæ perituræque in horreis meſſes, nequidquam quiritantibus ſociis auferuntur. Devehunt ipſi, quod terra genuit, quod ſidus aluit, quod annus tulit: nec novis indictionibus preſſi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiſcus, quidquid videtur emere, inde copiæ, inde annona, de qua inter licentem vendentemque conveniat: inde hic ſatietas, nec fames uſquam.

XXX. Aegyptus alendis augendisve feminibus ita gloriata eſt, ut nihil imbribus cæloque deberet: ſiquidem proprio ſemper amne perfuſa, nec alio genere aquarum ſolita pingueſcere, quam quas ipſe devexerat, tantis ſegetibus induebatur, ut cum feraciſſimis terris, quaſi nunquam ceſſura, certaret. Hæc inopina ſiccitate uſque ad injuriam ſterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alveo ſeſe ac languide extulerat, ingentibus quidem tunc quoque ille, fluminibus tamen, conferendus.

dus. Hinc pars magna terrarum mergi repararique palanti amne consueta, alto pulvere incanduit. Frustra tunc Aegyptus nubila optavit, cælumque respexit, quum ipse fœcunditatis parens contractior & exilior, iisdem uberiatem ejus anni angustiis, quibus abundantiam suam, cohibuisset. Neque enim solum vagus ille, cum expanditur, amnis intra usurpata semper collium substiterat atque hæserat; sed supino etiam ac detinenti solo, non placido se mollique lapsu refugum abstulerat, & nec dum satis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id est, ubertate, regio fraudata, sic opem Cæsaris invocavit, ut solet amnem suum: nec longius illi adversorum fuit spatium, quam dum nuntiat. Tam velox, Cæsar, potentia tua est, tamque in omnia pariter intenta bonitas & accincta, ut tristius aliquid seculo tuo passis, ad remedium salutemque sufficiat, ut scias.

XXXI. Omnibus equidem gentibus fertiles annos gratasque terras precor: crediderim tamen per hunc Aegypti statum tuas Fortunam vires experiri, tuamque vigilantiam spectari voluisse. Nam quum omnia ubique secunda merearis: nonne manifestum est, si quid aversi cadat, tuis laudibus, tuisque virtutibus materiem campumque prosterni, quum secunda felices, adversa magnos probent? Percrebuerat antiquitus, urbem nostram nisi opibus Aegypti ali sustentarique non posse. Superbiebat ventosa & insolens natio, quod victorem quidem populum, pasceret tamen; quodque in suo flumine, in suis navibus vel abundantia nostra, vel fames esset. Refudimus Nilo suas copias: recepit frumenta, quæ miserat, deportatasque messes revexit. Discat igitur Aegyptus, credatque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa præstare: sciat, se non esse P. R. necessariam, & tamen serviat. Post hæc, si volet, Nilus amet alveum suum, & fluminis modum servet: nihil hoc ad urbem, ac ne ad Aegyptum quidem, nisi ut inde navigia inania & vacua, & similia redeuntibus, hinc plena & onusta & qualia solent venire, mittantur; conversoque munere maris, hinc potius venti ferentes & brevis cursus optentur. Mirum, Cæsar, videretur, si desidem Aegyptum cessantemque Nilum non sensisset urbis annona:

na: quæ tuis opibus, tua cura uſque illuc redundavit, ut ſimul probaretur, & nos Aegypto poſſe, & nobis Aegyptum carere non poſſe. Actum erat de fœcundiſſima gente, ſi libera fuiſſet: pudebat ſterilitatis inſolitæ, nec minus erubeſcebat fame, quam torquebatur; quum pariter a te neceſſitatibus ejus pudorique ſubventum eſt. Stupebant agricolæ plena horrea, quæ non ipſi refersiſſent, quibusque de campis illa ſubvecta meſſis? quave in Aegypti parte alius amnis? Ita beneficio tuo, nec maligna tellus; & obſequens Nilus. Aegypto quidem ſæpe, ſed gloriæ noſtræ nunquam largior fluxit.

XXXII. Quam nunc juvat, provincias omnes in fidem noſtram ditionemque veniſſe, poſtquam contigit princeps, qui terrarum fœcunditatem nunc huc, nunc illuc, ut tempus & neceſſitas poſceret, transferret referretque? qui diremtam mari gentem, ut partem aliquam populi plebisque Romanæ, aleret ac tueretur. Et cælo quidem nunquam benignitas tanta, ut omnes ſimul terras ubertet foveatque: hic omnibus pariter, ſi non ſteriliratem, at mala ſterilitatis exturbat: hic, ſi non fœcunditatem, at bona fœcunditatis importat. Hic alternis commeatibus orientem occidentemque connectit, ut, quæ ubique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes invicem capiant, & diſcant, quanto libertati diſcordi ſervientibus ſit utilius, unum eſſe, cui ſerviant. Quippe diſcretis quidem bonis omnium, ſua cujusque ad ſingulos mala; ſociatis autem atque permixtis, ſingulorum mala ad neminem, ad omnes omnium bona pertinent. Sed ſive terris divinitas quædam, ſive aliquis amnibus genius; & ſolum illud & flumen ipſum precor, ut hac principis benignitate contentum, molli gremio ſemina recondat, multiplicata reſtituat. Non equidem repoſcimus fœnus: puret tamen eſſe ſolvendum, fallacemque unius anni fidem, omnibus annis, omnibusque poſtea ſeculis tanto magis, quia non exigimus, excuſet.

XXXIII. Satisfactum qua civium, qua ſociorum utilitatibus. Viſum eſt ſpectaculum inde non enerve, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret & frangeret, ſed quod ad pulchra vulnera contemtumque mortis accenderet: quum in ſervorum etiam noxiorumque cor-

corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur, Quam deinde in edendo liberalitatem, quam juſtitiam exhibuit, omni affectione aut intactus, aut major! Impetratum eſt, quod poſtulabatur: oblatum, quod non poſtulabatur. Inſtitit ultro, &, ut concupiſceremus, admonuit: ac ſic quoque plura inopinata, plura ſubita. Jam quam libera ſpectantium ſtudia, quam ſecurus favor? Nemini impietas, ut ſolebat, objecta, quod odiſſet gladiatorem: nemo e ſpectatore ſpectaculum factus, miſeras voluptates unco & ignibus expiavit. Demens ille, verique honoris ignarus, qui crimina majeſtatis in arena colligebat, ac ſe deſpici & contemni, niſi etiam gladiatores ejus veneraremur: ſibi maledici in illis, ſuam divinitatem, ſuum numen violari, interpretabatur; quum ſe idem quod deos, idem gladiatores, quod ſe putabat.

XXXIV. At tu, Cæſar, quam pulchrum ſpectaculum pro illo nobis exſecrabili reddidiſti? Vidimus delatorum judicium, quaſi graſſatorum, quaſi latronum. Non ſolitudinem illi, non iter, ſed templum, ſed forum inſederant: nulla jam teſtamenta ſecura, nullius ſtatus certus: non orbitas; non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum avaritia. Advertiſti oculos, atque ut ante caſtris, ita poſtea pacem foro reddidiſti: exſeidiſti inteſtinum malum: & provida ſeveritate caviſti, ne fundata legibus civitas everſa legibus videretur. Licet ergo cum fortuna, tum liberalitas tua viſenda nobis præbuerit, ut præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos; nunc immanitatem ferarum. nunc manſuetudinem incognitam; nunc ſecretas illas & arcanas, ac ſub te primum communes opes: nihil tamen gratius, nihil ſeculo dignius, quam quod contigit deſuper intueri delatorum ſupina ora, retortasque cervices. Agnoſcebamus & fruebamur, quum velut piaculares publicæ ſolicitudinis victimæ, ſupra ſanguinem noxiorum, ad lenta ſupplicia gravioresque pœnas ducerentur. Congeſti ſunt in navigia raptim conquiſita, ac tempeſtatibus dediti, abirent, fugerentque vaſtatas delationibus terras: ac, ſi quem fluctus ac procellæ ſcopulis reſervaſſent, hic nuda ſaxa & in hoſpitale litus incoleret:

ageret duram & anxiam vitam, relictaque post tergum totius generis humani securitate, mœreret.

XXXV. Memoranda facies, delatorum classis permissa omnibus ventis, coactaque vela tempestatibus pandere, iratosque fluctus sequi, quoscunque in scopulos detulissent. Juvabat, prospectare statim a portu sparsa navigia, & apud illud ipsum mare agere principi gratias, qui, clementia sua salva, ultionem hominum terrarumque diis maris commendasset. Quantum diversitas temporum posset, tum maxime cognitum est, quum iisdem, quibus antea cautibus innocentissimus quisque, tunc nocentissimus affigeretur; quumque insulas omnes, quas modo senatorum, jam delatorum turba compleret, quos quidem non in præsens tantum, sed in æternum repressisti, in illa pœnarum indagine inclusos. Ereptum alienas pecunias eunt; perdant, quas habent: expellere penatibus gestiunt; suis exturbentur: neque, ut antea, exsanguem illam & ferream frontem necquidquam convulnerandam præbeant punctis, & notas suas rideant: sed exspectent paria præmio damna, nec majores spes, quam metus habeant; timeantque, quantum timebantur. Ingenti quidem animo divus Titus securitati nostræ ultionique prospexerat, ideoque numinibus æquatus est: sed quanto tu quandoque dignior cælo, qui tot res illis adjecisti, propter quas illum deum fecimus? Id hoc magis arduum fuit, quod Imperator Nerva, te filio, te successore dignissimus, postquam magna quædam edicto Titi adstruxerat, nihil reliquisse tibi videbatur, qui tam multa excogitasti, ut si ante te nihil esset inventum. Quæ singula, quantum tibi gratiæ dispensata adjecissent? at tu simul omnia profudisti; ut sol & dies non parte aliqua, sed statim totus, nec uni aut alteri, sed omnibus in commune, proferatur.

XXXVI. Quam juvat cernere ærarium silens & quietum, & quale ante delatores erat! Nunc templum illud, nunc vere ædes, non spoliarium civium, cruentarumque prædarum sævum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus unus, in quo, optimo principe, boni malis impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica utilitate convulsum: nec

pœna

pœna cuiquam remiſſa, ſed addita eſt ultio, ſolumque mutatum, quod jam non delatores, ſed leges timentur. At fortaſſe non eadem ſeveritate fiſcum, qua ærarium, cohibes. Immo tanto majore, quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis. Dicitur actori, atque etiam procuratori tuo: " In jus veni; ſequere ad tribunal. " Nam tribunal quoque excogitatum principatui eſt, par ceteris, niſi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & urna fiſco judicem aſſignat: licet rejicere, licet exclamare: HUNC nolo, timidus eſt, & bona ſeculi parum intelligit: illum volo, quia Cæſarem fortiter amat. Eodem foro utuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria eſt, ſæpius vincitur fiſcus: cujus mala cauſſa nunquam eſt; niſi ſub bono principe. Ingens hoc meritum, majus illud, quod eos procuratores habes, ut plerumque cives tui non alios judices malint. Liberum eſt autem diſceptanti dicere: " Nolo eum eligere, " neque enim ullam neceſſitatem muneribus tuis addis, ut qui ſcias, hanc eſſe beneficiorum principalium ſummam gratiam, ſi illis & non uti licet.

XXXVII. Onera imperii pleraque vectigalia inſtitui, ut pro utilitate communi, ita ſingulorum injuriis coëgerunt. His Viceſima reperta eſt, tributum tolerabile & facile heredibus dumtaxat extraneis, domeſticis grave. Itaque illis irrogatum eſt, his remiſſum; videlicet, quod manifeſtum erat, quanto cum dolore laturi, ſeu potius non laturi homines eſſent, diſtringi aliquid & abradi bonis, quæ ſanguine, gentilitate, ſacrorum denique ſocietate, meruiſſent, quæque nunquam ut aliena & ſperanda, ſed ut ſua ſemperque poſſeſſa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepiſſent. Hæc manſuetudo legis veteribus civibus ſervabatur: novi, ſeu per Latium in civitatem, ſeu beneficio principis veniſſent, niſi ſimul cognationis jura impetraſſent, alieniſſimi habebantur, quibus conjunctiſſimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in graviſſimam injuriam, civitasque Romana inſtar erat odii, & diſcordiæ, & orbitatis, quum cariſſima pignora, ſalva ipſorum pietate, diſtraheret. Inveniebantur tamen,

men, quibus tantus amor nominis noſtri ineſſet, ut Romanam civitatem non Viceſimæ modo, verum etiam affinitatum damno bene compenſari putarent; ſed his maxime debebat gratuita contingere, a quibus tam magno æſtimabatur. Igitur pater tuus ſanxit, ut, quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis perveniſſet ad matrem, etiamſi cognitionum jura non recepiſſent, quum civitatem adipiſcerentur, ejus Viceſimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, ſi modo reductus eſſet in patris poteſtatem: ratus, improbe & inſolenter ac pæne impie his nominibus inferi publicanum: nec ſine piaculo quodam ſanctiſſimas neceſſitudines velut intercedente Viceſima ſcindi: nullum eſſe tanti vectigal, quod liberos ac parentes faceret extraneos.

XXXVIII. Hactenus ille: parcius fortaſſe, quam decuit optimum principem, ſed non parcius, quam optimum patrem, qui Optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentiſſimi fecit, quod delibaſſe quædam, ſeu potius demonſtraſſe contentus, largam, ac prope intactam benefaciendi materiam filio reſervavit. Statim ergo muneri ejus liberalitas tua adſtruxit, ut quemadmodum in patris filius, ſic in hereditate filii pater eſſet immunis, nec eodem momento, quo pater eſſe deſiſſet, hoc quoque amitteret, quod fuiſſet. Egregie, Cæſar, quod lacrymas parentum vectigales eſſe non pateris. Bona filii pater ſine deminutione poſſideat, nec ſocium hereditatis accipiat, qui non habet luctus: nemo recentem & attonitam orbitatem ad computationem vocet, cogatque patrem, quid reliquerit filius, ſcire. Augeo P. C. principis munus, quum oſtendo, liberalitati ejus ineſſe rationem. Ambitio enim & jactantia, & effuſio, & quidvis potius, quam liberalitas exiſtimanda eſt, cui ratio non conſtat. Dignum ergo, Imperator, manſuetudine tua, minuere orbitatis injurias, nec pati quemquam, filio amiſſo, inſuper affici alio dolore. Sic quoque abunde miſera res eſt, pater filio ſolus heres: quid ſi coheredem non a filio accipiat? Adde, quod quum divus Nerva ſanxiſſet, ut in paternis bonis liberi neceſſitate Viceſimæ

ſol-

ſolverentur; congruens erat, eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim poſteris amplior honor, quam majoribus haberetur? curve non retro quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem, Cæſar, illam exceptionem removiſti, si modo filius in poteſtate patris fuiſſet: intuitus, opinor, vim legemque naturæ, quæ ſemper in ditione parentum eſſe liberos juſſit; nec uti inter pecudes, ſic inter homines poteſtatem & imperium valentioribus dedit.

XXXIX. Nec vero contentus primum cognationis gradum abſtuliſſe Viceſimæ, ſecundum quoque exemit, cavitque, ut in ſororis bonis frater, & contra, in fratris ſoror, utque avus, avia, in neptis nepotisque, & invicem illi, ſervarentur immunes. His quoque, quibus per Latium civitas Romana patuiſſet, idem indulſit, omnibusque inter ſe cognationum jura commiſit, ſimul & pariter, & more naturæ; quæ priores principes a ſingulis rogari geſtiebant, non tam præſtandi animo, quam negandi. Ex quo intelligi poteſt, quantæ benignitatis, quanti ſpiritus fuerit, ſparſas, atque, ut ita dicam, laceras gentilitates colligere atque connectere, & quaſi renaſci jubere; deferre, quod negabatur, atque id præſtare cunctis, quod ſæpe ſinguli non impetraſſent: poſtremo, ipſum ſibi eripere tot beneficiorum occaſiones, tam numeroſam obligandi imputandique materiam. Indignum credo ei viſum, ab homine peti, quod dii dediſſent. Sorores eſtis & frater, avus & nepotes; quid eſt ergo, cur rogetis, ut ſitis? vobis eſtis. Quid? pro cetera ſua moderatione non minus invidioſum putat dare hereditatem, quam auferre. Læti ergo adite honores, capeſſite civitatem, neminem hoc neceſſitudinis abruptum, velut truncum amputatumque, deſtituet: iisdem omnes, quibus ante pignoribus, ſed honeſtiores perfruentur. Ac ne remotus quidem, jamque deficientis affinitatis gradus, a qualibet quantitate Viceſimam inferre cogetur, ſtatuit enim communis omnium parens ſummam, quæ publicanum pati poſſit.

XL. Carebit onere Viceſimæ parva & exilis hereditas: & ſi ita gratus heres volet, tota ſepulcro, to-

tota funeri ſerviet, nemo obſervator, nemo caſtigator adſiſtet, cuicunque modica pecunia ex hereditate alicujus obvenerit, ſecurus habeat quietusque poſſideat. Ea lex Viceſimæ dicta eſt, ut ad periculum ejus perveniri, niſi opibus, non poſſit. Converſa eſt iniquitas in gratulationem; injuria in votum: optat heres, ut Viceſimam debeat. Additum eſt, ut, qui ejusmodi ex cauſſis in diem edicti Viceſimam deberent, nondum tamen intuliſſent, non inferrent. At in præteritum ſubvenire, ne dii quidem poſſunt: tu tamen ſubveniſti, caviſtique, ut deſineret quisque debere, quod non eſſet poſtea debiturus. Idem effeciſti, ne malos principes habuiſſemus; quo ingenio, ſi natura pateretur, quam libenter tot ſpoliatis, tot trucidatis ſanguinem & bona refudiſſes? Vetuiſti exigi, quod deberi non tuo ſeculo cœperat. Alius ut contumacibus iraſceretur, tarditatemque ſolvendi dupli vel & quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis exiſtimas, exigas, quod deberi non oportuerit, an conſtituas, ut debeatur?

XLI. Ferres, Cæſar, curam & ſolicitudinem conſularem. Nam mihi cogitanti, eundem te collationes remiſiſſe, donativum reddidiſſe, congiarium obtuliſſe, delatores abegiſſe, vectigalia temperaſſe, interrogandus videris, ſatisne computaveris imperii reditus, an tantas vires habeat frugalitas principis, ut tot impendiis, tot erogationibus ſola ſufficiat? Nam quid eſt cauſſæ, cur aliis quidem, quum omnia raperent, & rapta retinerent, ut ſi nihil rapuiſſent, nihil detinuiſſent, defuerint omnia? tibi, quum tam multa largiaris, & nihil auferas, omnia ſuperſint? Nunquam principibus defuerunt, qui fronte gravi & triſti ſupercilio utilitatibus fiſci contumaciter adeſſent; & erant principes ipſi ſua ſponte avidi & rapaces, & qui magiſtris non egerent: plura tamen ſemper a nobis contra nos didicerunt. Sed ad tuas aures cum ceteris omnibus, tum vel maxime avaris adulationibus obſtructus eſt aditus. Silent ergo & quieſcunt, & poſtquam non eſt, cui ſuadeatur; qui ſuadeant, non ſunt. Quo evenit, ut tibi

cum

cum plurimum pro tuis, plus tamen pro noſtris moribus debeamus.

XLII. Locupletabant & fiſcum & ærarium non tam Voconiæ & Juliæ leges, quam MAJESTATIS ſingulare & unicum crimen eorum, qui crimine vacarent, hujus tu metum penitus ſuſtuliſti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quam qui ſibi majeſtatem vindicabant. Reddita eſt amicis fides, liberis pietas, obſequium ſervis: verentur, & parent, & dominos habent. Non enim jam ſervi noſtri principis amici, ſed nos ſumus: nec pater patriæ alienis ſe mancipiis cariorem, quam civibus ſuis credit. Omnes accuſatore domeſtico liberaſti, unoque ſalutis publicæ ſigno illud, (ut ſic dixerim) ſervile bellum ſuſtuliſti, in quo non minus ſervis, quam dominis præſtitiſti, hos enim ſecuros, illos bonos feciſti. Non vis interea laudari; nec fortaſſe laudanda ſint: grata ſunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum ſervos ſubornantem, monſtrantemque crimina, quæ tanquam delata puniret: magnum & inevitabile, ac toties cuique experiendum malum, quoties quisque ſimiles principi ſervos haberet.

XLIII. In eodem genere ponendum eſt, quod teſtamenta noſtra ſecura ſunt: nec unus omnium, nunc quia ſcriptus, nunc quia non ſcriptus, heres es. Non tu falſis, non tu iniquis tabulis advocaris. Nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit: nec quia offendit alius, nuncuparis; ſed quia ipſe meruiſti. Scriberis ab amicis, ab ignotis præteriris: nihilque inter privatum & principem intereſt, niſi quod nunc a pluribus amaris: nam & plures amas. Tene, Cæſar, hunc curſum, & probabitur experimento, ſitne feracius & uberius, non ad laudem modo, ſed ad pecuniam, principi, ſi herede illo mori homines velint, quam ſi cogantur. Donavit pater tuus multa, & ipſe donaſti, ceſſerit parum gratus: manent tamen ii, qui bonis ejus fruantur, nihilque ex illis ad te niſi gloria redit, nam LIBERALITATEM jucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem iſtam pecuniæ prætulit? quotusquisque principum ne id

qui-

quidem in patrimoniis noſtris ſuum duxit, quod eſſet de ſuo? Nonne ut regum, ita Cæſarum munera illitos cibis hamos, opertos præda laqueos, æmulabantur? quum privatis facultatibus velut hauſta & implicata, retro ſecum, quidquid attigerant, referrent.

XLIV. Quam UTILE eſt, ad uſum ſecundorum per adverſa veniſſe! Vixiſti nobiscum, periclitatus es, timuiſti, quæ tunc erat innocentium vita: ſcis & expertus es, quantopere DETESTENTUR malos principes etiam, qui malos faciunt, meminiſti, quæ optare nobiscum, quæ ſis queri ſolitus. Nam privato judicio principem geris, meliorem immo te præſtas, quam tibi alium precabare. Itaque ſic imbuti ſumus, ut quibus erat ſumma votorum, melior peſſimo princeps, jam non poſſimus, niſi optimum ferre. Nemo eſt ergo tam tui, tam ignarus ſui, ut locum iſtum poſt te concupiſcat. Facilius eſt, ut eſſe aliquis ſucceſſor tuus poſſit, quam ut velit. Quis enim curæ tuæ molem ſponte ſubeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus & ipſe es, quam ſit oneroſum ſuccedere bono principi, & afferebas excuſationem adoptanti. An prona parvaque ſunt ad æmulandum, quod nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salva eſt omnibus vita, & dignitas vitæ: nec jam conſideratus ac ſapiens, qui ætatem in tenebris agit. Eadem quippe ſub principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec bene facto tantum ex conſcientia merces. Amas conſtantiam civium, rectosque ac vividos animos non, ut alii, contundis ac deprimis; ſed foves & attollis. Prodeſt bonos eſſe, quum ſit ſatis abundeque, ſi non nocet: his honores, his ſacerdotia, his provincias offers: hi amicitia tua, hi judicio florent. Acuuntur iſto integritatis & induſtriæ pretio ſimiles, diſſimiles alliciuntur, nam PRAEMIA bonorum malorumque bonos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent, ut non turpe honeſtumque, prout bene ac ſecus ceſſit, expetant fugiantve; ceteri, ubi laboris inertiæ, vigilantiæ ſomno, frugalitatis luxuriæ merces datur; eadem iſta, quibus alios artibus aſſequutos vident, conſectantur; qualesque ſunt illi, tales eſſe & videri volunt; & dum volunt, fiunt.

XLV.

XLV. Et priores quidem principes, excepto patre tuo, præterea uno aut altero, (& nimis dixi,) vitiis potius civium, quam virtutibus lætabantur, primum quod in alio ſua quemque natura delectat: deinde, quod patientiores ſervitutis arbitrabantur, quos non deceret eſſe niſi ſervos. Horum in ſinum omnia congerebant: bonos autem otio aut ſitu abſtruſos, & quaſi ſepultos, non niſi delationibus & periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis, & hercule æquum eſt, eſſe eos cariſſimos bono principi, qui inviſi malo fuerint. Scis, ut ſunt diverſa natura dominatio & principatus, ita non aliis eſſe principem gratiorem, quam qui maxime dominum graventur. Hos ergo provehis, & oſtentas quaſi ſpecimen & exemplar, quæ tibi ſecta vitæ, quod hominum genus placeat: & ideo non cenſuram adhuc, non præfecturam morum recepiſti; quia tibi beneficiis potius, quam remediis ingenia noſtra experiri placet. Et alioquin neſcio, an plus moribus conferat princeps, qui bonos eſſe patitur, quam qui cogit. Flexibiles quamcunque in partem ducimur a principe, atque, ut ita dicam, ſequaces ſumus, huic enim cari, huic probati eſſe cupimus; quod fruſtra ſperaverint diſſimiles: eoque obſequii continuatione pervenimus, ut prope omnes homines unius moribus vivamus. Porro, non tam ſiniſtre conſtitutum eſt, ut, qui malum principem poſſumus, bonum non poſſimus imitari. Perge modo, Cæſar, & vim effectumque cenſuræ, tuum propoſitum, tui actus obtinebunt. Nam VITA principis cenſura eſt, eaque perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur: nec tam imperio nobis opus eſt, quam exemplo. Quippe INFIDELIS recti magiſter eſt metus. MELIUS homines exemplis docentur, quæ in primis hoc in ſe boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt, fieri poſſe.

XLVI. Et quis terror valuiſſet efficere, quod reverentia tui effecit? Obtinuit aliquis, ut ſpectaculum pantomimorum populus Romanus tolli pateretur; ſed non obtinuit, ut vellet. Rogatus es tu, quod cogebat alius, cœpitque eſſe beneficium, quod neceſſitas fuerat. Neque enim a te minore concentu, ut tolleres pantomi-

mimos; quam a patre tuo, ut reſtitueret, exactum eſt. Utrumque recte: nam & reſtitui oportebat, quos ſuſtulerat malus princeps; & tolli reſtitutos, in his enim, quæ a malis bene fiunt, hic tenendus modus, ut appareat, auctorem diſplicuiſſe, non factum. Idem ergo populus ille aliquando ſcenici imperatoris ſpectator & applauſor, nunc in pantomimis quoque averſatur, & damnat effeminatas artes, & indecora ſeculo ſtudia. Ex quo manifeſtum eſt, principum diſciplinam capere etiam vulgus: quum rem, ſi ab uno fiat, ſeveriſſimam, fecerint omnes. Macte hac gravitatis gloria, Cæſar, qua conſequutus es, ut, quod antea vis & imperium, nunc mores vocarentur. Caſtigaverunt vitia ſua ipſi, qui caſtigari merebantur: iidemque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de ſeveritate tua queritur, & liberum eſt queri. Sed quum ita comparatum ſit, ut de nullo minus principe querantur homines, quam de quo maxime licet; tuo in ſeculo nihil eſt, quo non omne hominum genus lætetur & gaudeat. Boni provehuntur; mali, qui tranquilliſſimus ſtatus civitatis, nec timent, nec timentur. Mederis erroribus, ſed implorantibus: omnibusque, quos bonos facis, hanc adſtruis laudem, ne coëgiſſe videaris.

XLVII. Quid vitam? quid mores juventutis? quam principaliter formas? quem honorem dicendi magiſtris? quam dignationem ſapientiæ doctoribus habes? ut ſub te ſpiritum, & ſanguinem & patriam receperunt ſtudia! quæ priorum temporum immanitas exſiliis puniebat, quum ſibi vitiorum omnium conſcius princeps, inimicas vitiis artes non odio magis, quam reverentia, relegaret. At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. Præſtas enim, quæcunque præcipiunt, tantumque eas diligis, quantum ab illis probaris. An quisquam ſtudia humanitatis profeſſus, non cum omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat admiſſionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus, hanc ante vos principes arcem PUBLICARUM AEDIUM nomine inſcripſerat; fruſtra tamen, niſi adoptaſſet, qui habitare, ut in publicis, poſſet. Quam bene cum titulo iſto moribus tuis convenit! quamque omnia ſic facis,

tali-

tanquam non alius inſcripſerit! Quod enim forum, quæ templa tam reſerata? non Capitolium, ipſaque illa adoptionis tuæ ſedes magis publica, magis omnium. Nullæ obices, nulli contumeliarum gradus: ſuperati quo jam mille liminibus, ultra ſemper aliqua dura & obſtantia. Magna ante te, magna poſt te, juxta tamen maxima quies: tantum ubique ſilentium, tam altus pudor, ut ad parvos penates & larem anguſtum ex domo principis, modeſtiæ & tranquillitatis exempla referantur.

XLVIII. Ipſe autem, ut excipis omnes! ut exſpectas! ut magnam partem dierum inter tot imperii curas quaſi per otium tranſigis! Itaque non ut alias arroniti, nec ut periculum capitis adituri tarditate, ſed ſecuri & hilares, quum commodum eſt, convenimus. Et admittente principe, interdum eſt aliquid, quod nos docti quaſi magis neceſſarium teneat: excuſati ſemper tibi, nec unquam excuſandi ſumus. Scis enim ſibi quemque præſtare, quod te videat, quod te frequentet: ac tanto liberalius ac diutius voluptatis hujus copiam præbes. Nec ſalutationes tuas fuga & vatitas ſequitur, remoramur, reſiſtimus, ut in communi domo, quam nuper illa immaniſſima bellua plurimo terrore munierat: quum velut quodam ſpecu incluſa, nunc propinquorum ſanguinem lamberet, nunc ſe ad clariſſimorum civium ſtrages cædesque proferret. Obverſabantur foribus horror & minæ, & par metus admiſſis & excluſis. Ad hæc ipſe occurſu quoque viſuque terribilis: ſuperbia in fronte, ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore ſuffuſa. Non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras ſemper ſecretumque captantem, nec unquam ex ſolitudine ſua prodeuntem, niſi ut ſolitudinem faceret.

XLIX. Ille tamen, quibus ſibi parietibus & muris ſalutem ſuam tueri videbatur, dolum ſecum & inſidias, & ultorem ſcelerum deum incluſit. Dimovit perfregitque cuſtodias Pœna, anguſtosque per aditus & obſtructos, non ſecus ac per apertas fores, & invitantia limina irrupit: longeque tunc illi divinitas ſua, longe arcana illa cubilia ſævique ſeceſſus, in quos, timore, & ſuperbia, & odio hominum agebatur. Quanto nunc

tutior, quanto ſecurior eadem domus, poſtquam non erudelitatis, ſed amoris excubiis; non altitudine & clauſtris, ſed civium celebritate defenditur. Ecquid ergo diſcimus experimento, FIDISSIMAM eſſe cuſtodiam principis ipſius innocentiam? HAEC arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. FRUSTRA ſe terrere ſuccinxerit, qui ſeptus caritate non fuerit, ARMIS enim arma irritantur. Num autem ferias tantum partes dierum in oculis noſtris cœtuque conſumis? num remiſſionibus tuis eadem frequentia; eademque illa ſocialitas intereſt? Non tibi ſemper in medio cibus, ſemperque menſa communis? non ex convictu noſtro mutua voluptas? non provocas reddisque ſermones? non ipſum tempus epularum tuarum, quum frugalitas contrahat, extendit humanitas? Non enim ante medium diem diſtentus ſolitaria cœna ſpectator adnotatorque convivis tuis immines: nec jejunis & inanibus plenus ipſe & ructans, non tam apponis, quam objicis cibos, quos dedigneris attingere, ægreque perpeſſus ſuperbam illam convictus ſimulationem, rurſus te ad clandeſtinam ganeam occultumque luxum refers. Ergo non aurum, nec argentum, nec exquiſita ingenia cœnarum, ſed ſuavitatem tuam jucunditatemque miramur: quibus nulla ſatietas adeſt, quando ſincera omnia, & vera, & ornata gravitate. Neque enim aut peregrinæ ſuperſtitionis myſteria, aut obſcena petulantia, menſis principis oberrat: ſed benigna invitatio, & liberales joci, & ſtudiorum honor. Inde tibi parcus, & brevis ſomnus, nullumque amore noſtri anguſtius tempus, quam quod ſine nobis agis.

L. Sed quum rebus tuis ut participes perfruamur: quæ habemus ipſi, quam propria, quam noſtra ſunt! Non enim exturbatis prioribus dominis, omne ſtagnum, omnem lacum, omnem etiam ſaltum, immenſa poſſeſſione circumvenis: nec unius oculis flumina, fontes, maria deſerviunt. Eſt, quod Cæſar non ſuum videat; tandemque imperium Principis, quam patrimonium, majus eſt. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores principes occupabant, non ut ipſi fruerentur, ſed ne quis alius. Ergo in veſtigia ſedesque nobilium im-

immigrant pares domini, nec jam clariſſimorum virorum receptacula habitatore ſervo teruntur aut fœda vaſtitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes, deterſo ſitu auctas ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modo, ſed erga tecta ipſa meritum, ſiſtere ruinas, ſolitudinem pellere, ingentia opera eodem, quo exſtructa ſunt animo, ab interitu vindicare. Muta quidem illa & anima carentia; ſentire tamen & lætari videntur, quod niteant, quod frequententur, quod aliquando cœperint eſſe domini ſcientis. Circumferuntur ſub nomine Cæſaris tabulæ ingens rerum venalium; quo ſit deteſtanda avaritia illius, qui tam multa concupiſcebat, quam haberet ſupervacua tam multa. Tunc exitialis erat apud principem, huic laxior domus, illi amœnior villa. Nunc princeps in hæc eadem dominos quærit, ipſe inducit: ipſos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam niſi Cæſaris ſuburbanum, ſicemur, eminus, implemus. Tanta benignitas principis, tanta ſecuritas temporum eſt, ut ille nos principalibus rebus exiſtimet dignos: nos non timeamus, quod digni eſſe videmur. Nec vero emendi tantum civibus tuis copiam præbes, ſed amœniſſima quæque largiris & donas: ita, inquam, donas in quæ electus, in quæ adoptatus es: transfers, quod judicio accepiſti, ac nihil magis tuum credis, quam quod per amicos habes.

LI. Idem tam parcus in ædificando, quam diligens in tuendo. Itaque non, ut ante inmanium transvectione ſaxorum urbis tecta quatiuntur; ſtant ſecuræ domus, nec jam templa nutantia. Satis eſt tibi, ni-niumque, quum ſucceſſeris frugaliſſimo principi; mavis recidere aliquid & amputare ex his, quæ princeps tanquam neceſſaria reliquit. Præterea pater tuus uſibus ſuis detrahebat, quæ fortuna imperii dederat: tu tuis, quod pater. At quam magnificus in publicum es? hinc porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, ut non conſummata, ſed tantum communata videantur. Hic immenſum latus Circi templorum pulchritudinem provocat, digna populo victore gentium ſedes, nec minus ipſa viſenda, quam quæ ex illa ſpectabuntur: viſenda autem cum cetera ſpecie, tum quod

æquatus plebis ac principis locus. Siquidem per omne ſpatium una facies, omnia continua & paria, nec magis proprius ſpectandi Cæſaris ſuggeſtus, quam propria, quæ ſpectet. Licebit ergo civibus tuis invicem conſueri: dabitur non cubiculum principis, ſed ipſum principem cernere, in publico, in populo ſedentem: populo, cui locorum quinque millia adjeciſti. Auxeras enim numerum ejus congiarii facilitate, majoremque in poſterum ſuſcipi liberalitatis tuæ fide juſſeras.

LII. Horum unum ſi præſtitiſſet alius, illi jam dudum radiatum caput, & media inter deos ſedes auro ſtaret, aut ebore, auguſtioribusque aris, & grandioribus victimis invocaretur. Tu delubra nonniſi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis, poſtibusque prætexi. Sic fit, ut dei ſummum inter homines faſtigium ſervent, quum deorum ipſe non adpetas. Itaque tuam ſtatuam in veſtibulo Jovis optimi maximi unam alteramve, & hanc æream, cernimus. At paullo ante aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat, ſeu potius polluebatur: quum inceſti principis ſtatuis permixta deorum ſimulacra ſorderent. Ergo iſtæ quidem æreæ & paucæ manent, manebuntque quam diu templum ipſum: illæ autem aureæ & innumerabiles ſtrage & ruina publico gaudio litaverunt. Juvabat illidere ſolo ſuperbiſſimos vultus, inſtare ferro, ſævire ſecuribus, ut ſi ſingulos ictus ſanguis dolorque ſequeretur. Nemo tam temperans gaudii feræque lætitiæ, quin inſtar ultionis videretur, cernere laceros artus, truncata membra; poſtremo truces horrendasque imagines abjectas, excoctasque flammis: ut ex illo terrore & minis, in uſum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reverentia, Cæſar, non apud Genium tuum bonitati tuæ gratias agi, ſed apud numen Jovis optimi maximi, pateris: illi debere, quidquid nos tibi debeamus, illius, quod bene facias, muneris eſſe, qui te dedit. Ante quidem ingentes hoſtiarum greges per Capitolinum iter, magna ſui parte velut intercepti, devertere via cogebantur: quum ſæviſſimi domini atrociſſima effigies tan-

tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat.

LIII. Omnia, P. C. quæ de aliis principibus a me aut dicuntur, aut dicta sunt, eo pertinent, ut ostendam, quam longa consuetudine corruptos depravatosque mores principatus parens noster reformet & corrigat. Et alioquin NIHIL non parum grate sine comparatione laudatur. Præterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum civium officium est, insequi dissimiles. NEQUE enim satis amarint bonos principes, qui malos satis non oderint. Adjice, quod Imperatoris nostri non aliud amplius ac diffusius meritum est, quam quod insectari malos principes tutum est. An excidit dolori nostro modo vindicatus Nero? permitteret credo, famam vitamque ejus carpi, qui mortem ulciscebatur: nec ut in se dicta interpretaretur, quæ de simillimo dicerentur. Quare ego, Cæsar, muneribus tuis omnibus comparo, multis antepono, quod licet nobis & in præteritum de malis imperatoribus quotidie vindicari; & futuros sub exemplo præmonere, NULLUM locum, nullum esse tempus, quo funestorum principum manes a posterorum exsecrationibus conquiescant. Quo constantius, P. C. & dolores nostros & gaudia proferamus, lætemur his quibus fruimur; ingemiscamus illis, quæ patiebamur, simul utrumque faciendum est sub bono principe, hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsæ gratiarum actiones agant; meminerintque, sic maxime laudari incolumem imperatorem, si priores secus meriti reprehendantur. Nam QUUM de malo principe posteri tacent, manifestum est, eadem facere præsentem.

LIV. Et quis jam locus miseræ adulationis manebat ignarus, quum laudes imperatorum ludis etiam & commissionibus celebrarentur, saltarentur, atque in omne ludibrium effeminatis vocibus, modis, gestibus, frangerentur? Sed illud indignum, quod eodem tempore in senatu & in scena; ab histrione & a consule laudabantur. Tu procul a tui cultu ludicras artes removisti. Seria ergo te carmina, honorque æternus annalium, non hæc brevis & pudenda prædicatio colit: quin etiam tanto majore consensu in venerationem tui

thea-

theatra ipsa consurgent, quanto magis de te scenæ silebunt. Sed quid ego istud admiror? quum eos quoque honores, qui tibi a nobis offeruntur, aut deliberare parcissime, aut omnino soleas recusare? Nihil ante tam vulgare, tam parvum in senatu agebatur, ut non laudibus principum immorarentur, quibuscunque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur: & quasi prolatis imperii finibus nunc ingentes arcus, excessorosque tot molorum fastigium titulos, nunc mensis etiam, nec hos singulos, nomini Cæsarum dicabamus, patiebantur illi, &, quasi meruissent, lætabantur. At nunc quis nostrum, tanquam oblitus ejus, de quo referrur, censendi officium principis honore consumit? Tuæ moderationis laus hæc constantia nostra: tibi obsequimur, quod in curiam, non ad certamen adulationum, sed ad usum munusque justitiæ convenimus, hanc simplicitati tuæ veritatique gratiam relaturi, ut te, quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, desinimus ibi, a quo incipi, in quo desini sub alio principe non posset. Nam plerosque ex decretis honoribus & alii non receperunt, nemo ante tantus fuit, ut crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non trabibus, aut saxis nomen tuum, sed monumentis æternæ laudis inciditur.

LV. Ibit in secula, fuisse principem, cui florenti & incolumi, nunquam nisi modici honores, sæpius nulli decernerentur. Et sane, si velimus cum priorum temporum necessitate certare, vincemur: INGENIOSIOR est enim ad excogitandum simulatio veritate, servitus libertate, metus amore. Simul quum jampridem novitas omnis adulatione consumta sit, non alius erga te novus honor supereſt, quam si aliquando de te tacere audemus. Age si quando pietas nostra silentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiaque decernimus nos, tu non recusas? ut appareat, non superbia & fastidio te ampliſſimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæsar, quam si recusares omnes: nam RECUSARE omnes, ambitionis; moderationis est, eligere parcissimos. Quo temperamento

&

& nobis & ærario consulis: nobis quidem, quod omni liberas suspicione; ærario autem, quod sumtibus ejus adhibes modum, ut qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempublicam merita privatis dicabantur. Visuntur eadem e materia Cæsaris statuæ, qua Brutorum, qua Camillorum. Nec discrepat cauſſa; illi enim reges hostemque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipsum, quæque alia captivitas gignit, arcet ac submovet: sedemque obtinet principis, ne sit domino locus. Ac mihi, intuenti sapientiam tuam, minus mirum videtur, quod mortales istos caducosque titulos, aut deprecaris, aut temperes. Scis enim, ubi vera principis, ubi sempiterna sit gloria: ubi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. ARCUS enim & statuas, aras etiam templaque demolitur & obscurat oblivio, negligit carpitque posteritas: contra, contemtor ambitionis, & infinitæ potestatis domitor ac frenator animus ipsa vetustate floreſcit, nec ab ullis magis laudatur, quam quibus minime necesse est. Præterea, UT quisquis factus est princeps, exemplo famæ ejus, incertum bona an mala, ceterum æterna est. Non ergo perpetua principi fama quæ invitum manet, sed bona concupiscenda est: ea porro non imaginibus & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quin etiam leviora hæc, FORMAM principis figuramque, non aurum melius, vel argentum, quam favor hominum exprimat teneatque, quod quidem prolixe tibi cumulateque contingit, cujus lætissima facies, & amabilis vultus in omnium civium ore, oculis, animo sedet.

LVI. Annotasse vos credo, Patres Conscripti, jam dudum me non eligere, quæ referam: propositum est enim mihi, Principem laudare, non Principis facta. Nam LAUDABILIA multa etiam mali faciunt; ipse laudari, nisi optimus, non potest. Quare non alia major, Imperator Auguste, gloria tua, quam quod agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in principatu tuo, quod cujusquam prædicatio vel transilire, vel prætervehi debeat? quod momentum, quod immo temporis punctum, aut beneficio-

ste-

ſterile, aut vacuum laude? nonne omnia ejusmodi, ut is OPTIME te laudaſſe videatur, qui narraverit fideliſſime? Quo fit, ut prope in immenſum diffundatur oratio mea: & necdum de biennio loquor. Quam multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc reſtant? ut illud, quod ſecundum conſulatum recepiſti, quia princeps & pater deferebat. At poſtquam ad te imperii ſummam, & cum omnium rerum, tum etiam tui poteſtatem dii tranſtulerunt; tertium conſulatum recuſaſti, quum agere tam bonum conſulem poſſes. MAGNUM eſt, differre honorem; gloriam, majus. Geſtum conſulatum mirer, an non receptum? geſtum non in hoc urbis otio, & intimo ſinu pacis; ſed juxta barbaras gentes: ut illi ſolebant, quibus erat moris paludamento mutare prætextam, ignotasque terras victoria ſequi. Pulchrum imperio, glorioſum tibi, quum te ſocii atque amici, ſua in patria, ſuis in ſedibus adierunt. Decora facies conſulis: multa poſt ſecula tribunal viridi ceſpite exſtructum, nec faſcium tantum, ſed pilorum ſignorumque honore circumdatum. Augebant majeſtatem præſidentis, diverſi poſtulantium habitus, ac diſſonæ voces, raraque ſine interprete oratio. Magnificum eſt civibus jura; quid hoſtibus reddere? ſpecioſum certam fori partem; quid immanes campos ſella curuli, victorisque veſtigio premere? imminere minacibus ripis tutum quietumque; quid ſpernere barbaros fremitus, hoſtilemque terrorem, non armorum magis, quam togarum oſtentatione compeſcere? Itaque non te apud imagines, ſed ipſum præſentem audientemque conſalutabant imperatorem: nomenque, quod alii domitis hoſtibus, tu contemtis mereberare.

LVII. Hæc laus acti conſulatus; illa dilati, quod adhuc initio principatus, ut jam excuſatus honoribus & expletus, conſulatum recuſaſti: quem novi Imperatores deſtinatum aliis, in ſe transferebant. Fuit etiam, qui in principatus ſui fine, conſulatum, quem dederat ipſe, magna ex parte jam geſtum, extorqueret, & raperet. Hoc ergo honore, quem & incipientes principes & deſinentes adeo concupiſcunt, ut auferant; tu, otioſo ac vacante, privatis ceſſiſti. Invidioſusne erat aut tibi tertius conſulatus, aut principi primus? Nam ſecundum Im-

pe-

perator quidem, ſub Imperatore tamen, iniſti: nihilque imputari in eo vel honori poteſt, vel exemplo, niſi obſequium. Ita vero, quæ civitas quinquies, atque etiam ſexies, conſules vidit, non illos, qui exſpirante jam libertate per vim ac tumultum creabantur, ſed quibus ſepoſitis & abſentibus, in rura ſua conſulatus ferebantur: in hac civitate tertium conſulatum princeps generis humani, ut prægravem, recuſaſti? Tantone Papyriis etiam & Quinctiis moderatior Auguſtus, & Cæſar, & Pater patriæ? At illos respublica ciebat. Quid? te non eadem respublica? non ſenatus? non conſulatus ipſe? qui ſibi tuis humeris attolli & augeſcere videtur?

LVIII. Non te ad exemplar ejus voco, qui continuis conſulatibus fecerat longum quendam & ſine diſcrimine annum: his te confero, quos certum eſt, quoties conſules fuerunt, non ſibi præſtitiſſe. Erat in ſenatu ter conſul, quum tu tertium conſulatum recuſabas. Oneroſum neſcio quid verecundiæ tuæ conſenſus noſter indixerat, ut princeps toties conſul eſſes, quoties ſenator tuus: nimia modeſtia iſtud, etiam privatus, recuſaſſes. An conſularis viri triumphalisque filius, quum tertio conſul creatur, adſcendit? non debitum hoc illi? non vel ſola generis claritate promeritum? Contigit ergo privatis aperire annum, faſtosque referare: & hoc quoque redditæ libertatis indicium fuit, quod conſul alius, quam Cæſar, eſſet. Sic exactis regibus cœpit liber annus: ſic olim ſervitus pulſa, privata faſtis nomina induxit. Miſeros ambitionis, qui ita conſules ſemper, ut ſemper principes erant! quamquam non ambitio magis, quam livor & malignitas videri poteſt, omnes annos poſſidere, ſummumque illud purpuræ decus nonniſi præcerptum præfloratumque transmittere. Tuam vero magnanimitatem, an modeſtiam, an benignitatem prius mirer? Magnanimitas fuit, experto ſemper honore abſtinere; modeſtia, cedere; benignitas, per alios frui.

LIX. Sed jam tempus eſt, te ipſi conſulatui præſtare, ut majorem eum ſuſcipiendo gerendoque auguſtiorem facias. Nam ſæpius recuſare, ambiguam ac

po-

potius illam interpretationem habet, tanquam minorem putes. Tu quidem ut maximum recuſaſti; ſed hoc perſuadere nemini poteris, niſi aliquando & non recuſaveris. Quum arcus, quum tropæa, quum ſtatuas deprecaris; tribuenda eſt verecundiæ tuæ venia; illa enim ſane tibi dicantur: nunc vero poſtulamus, ut futuros principes doceas inertiæ renuntiare, paulliſper delicias differre, paulliſper & ſaltem ad breviſſimum tempus, ex illo felicitatis ſomno velut excitatos, induere prætextam, quam quum dare poſſent, occuparint; adſcendere curulem, quam detineant; eſſe denique, quod concupierunt, nec ideo tantum velle conſules fieri, ut fuerint. Geſſiſti alterum conſulatum, ſcio: illum exercitibus, illum provinciis, illum etiam ceteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Audivimus quidem, te omne munus conſulis obiiſſe, ſed audivimus. Diceris juſtiſſimus, humaniſſimus, patientiſſimus fuiſſe; ſed diceris; æquum eſt aliquando nos judicio noſtro, noſtris oculis, non famæ ſemper & rumoribus credere. Quousque abſentes de abſente gaudebimus? Liceat experiri, an aliquid ſuperbiæ tibi ille ipſe ſecundus conſulatus attulerit. Multum in commutandis moribus hominum medius annus valet, in principum plus. Didicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes ineſſe: cupimus tamen experiri, an nunc quoque una eademque res ſit, bonus conſul, & bonus princeps. Nam præter id, quod eſt arduum, duas easque ſummas ſimul capere poteſtates? tum ineſt utrique nonnulla diverſitas, quum principem quam ſimillimum eſſe privato; conſulem quam diſſimillimum, deceat.

LX. Atque ego video, proximo anno conſulatus recuſandi hanc præcipuam fuiſſe rationem, quod eum abſens gerere non poteras: ſed jam urbi votisque publicis redditus, quid eſt, in quo magis ſis approbaturus, quæ quantaque fuerint, quæ deſiderabamus? Parum eſt, ut in curiam venias, niſi & convocas; ut interſis ſenatui, niſi & præſides; ut cenſentes audias, niſi & perrogas. Vis illud auguſtiſſimum conſulum aliquando tribunal majeſtati ſuæ reddere? adſcende. Vis conſtare reverentiam magiſtratibus, legibus auctoritatem, modeſtiam

ſtiam poſtulantibus? adi. Quod enim intereſſet reipublicæ, ſi privatus eſſes, conſulem te haberet tantum, an & ſenatorem; hoc nunc ſcito intereſſe, principem te habeat tantum, an & conſulem. His tot tantisque rationibus, quamquam multum reluctata verecundia Principis noſtri, tandem tamen ceſſit. At quemadmodum ceſſit? Non ſe ut privatis, ſed ut privatos pares ſibi faceret. Recepit enim tertium conſulatum, ut daret: noverat moderationem hominum, noverat pudorem, qui non ſuſtinerent tertio conſules eſſe, niſi cum ter conſule. Bellorum iſtud ſociis olim, periculorum conſortibus, parce tamen tribuebatur; quod tu ſingularibus viris, ac de te quidem bene ac fortiter meritis præſtitiſti, ſed in toga meritis Utriusque cura, utriusque vigilantia obſtrictus es, Cæſar. Sed in principe rarum, ac prope inſolitum eſt, ut ſe putet obligatum, aut ſi putet, amet. Debes ergo, Cæſar, & ſolvis. Sed quum ter conſules facis, non tibi magnus princeps, ſed non ingratus amicus videris. Quin etiam perquam modica quædam civium merita fortunæ tuæ viribus in majus extollis, efficis enim, ut tantum tibi quisque præſtitiſſe videatur, quantum a te recepit. Quid iſti benignitati precer? niſi ut ſemper obligeris, incertumque facias, utrum magis expediat civibus tuis debere tibi, an præſtitiſſe.

LXI. Equidem illum antiquum ſenatum contueri videbar, quum ter conſule aſſidente, tertio conſulem deſignatum rogari ſententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantusque tu? Accidit quidem, ut corpora quamlibet ardua & excelſa, procerioribus admota, decreſcant; item, ut altiſſimæ civium dignitates collatione faſtigii tui, quaſi deprimantur, quantoque propius ad magnitudinem tuam adſcenderint, tantum etiam a ſua deſcendiſſe videantur. Illos tamen tu, quamquam non potuiſti tibi æquare, quum velles, adeo in edito collocaſti, ut tantum ſuper ceteros, quantum infra te cernerentur. Si unius tertium eundem in annum, in quem tuum, contuliſſes: ingentis animi ſpecimen haberetur. Ut enim felicitatis eſt, quantum velis, poſſe: ſic magnitudinis, velle, quantum poſſis. Laudandus quidem & ille, qui tertium conſulatum meruit; ſed magis, ſub quo meruit: magnus memorandusque, qui tan-

tantum præmium cepit; sed major, qui capienti dedit. Quid? quod duos pariter tertio consulatu collegas tui sanctitate decorasti? ut si nemini dubium, hanc tibi præcipuam caussam fuisse extendendi consulatus tui, ut duorum consulatus amplecteretur, & collegam te non uni daret. Uterque nuper consulatum alterum gesserat a patre tuo, id est, quanto minus quam a te? datum: utriusque adhuc oculis paullo ante dimissi fasces oberrabant: utriusque solemnes ille lictorum & prænuntius clamor auribus insederat; quum rursus curulis, rursusque purpura: ut olim quum hostes in proximo, & in summum discrimen adducta respublica, expertum honoribus virum poscceret; non consulatus hominibus iisdem, sed iidem homines consulatibus reddebantur. Tanta tibi benefaciendi vis, ut indulgentia tua necessitates æmuletur. Modo prætextas exuerant; resumant: modo lictores abire jusserant; revocent: modo gratulantes amici recesserant; revertantur. Hominisne istud ingenium est? hominis potestas? renovare gaudia, redintegrare lætitiam, nullam requiem gratulationibus dare: neque alia repetendis consulatibus intervalla permittere, nisi dum finiuntur? Facias ista semper, nec unquam in hoc opere aut animus tuus, aut fortuna lassetur. Des quam plurimis tertios consulatus, &, quum plurimis tertios consulatus dederis, semper tamen plures, quibus debeas dare, supersint.

LXII. Omnium quidem beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quam ad similes redundat: præcipue tamen ex horum consulatu, non ad partem aliquam senatus, sed ad totum senatum tanta lætitia pervenit, ut eundem honorem omnes sibi & dedisse & accepisse videantur. Nempe enim hi sunt, quos senatus, quum publicis sumtibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit, & quidem primos. Hoc est igitur, hoc est, quod penitus illos animo Cæsaris insinuavit. An parum sæpe experti sumus, hanc esse rerum conditionem, ut senatus favor apud principem aut prosit, aut noceat? Nonne paullo ante nihil magis exitiale erat, quam illa principis cogitatio? hunc senatus probat, hic senatui carus est. Oderat, quos nos amaremus; sed & nos, quos ille. Nunc inter principem senatumque digniſſimi cujusque caritate certa-

natur, demonſtramus invicem, credimus invicem, quodque maximum amoris mutui ſignum eſt, eosdem amamus. Proinde, P.C. favete aperte, diligite conſtanter: non jam diſſimulandus eſt amor, ne noceat; non premendum odium, ne proſit. Eadem Cæſar quæ ſenatus probat improbatque, vos ille præſentes, vos etiam abſentes in conſilio habet. Tertio conſules fecit, quos vos elegeratis: & fecit hoc ordine, quo electi a vobis erant. Magnus uterque honor veſter, ſive eosdem maxime diligit, quos ſcit vobis eſſe cariſſimos; ſive illis neminem præfert, quamvis aliquem magis amet. Propoſita ſunt ſenioribus præmia, juvenibus exempla: adeant, frequentent ſecuras tandem ac patentes domos: quisquis probatos ſenatui viros ſuſpicit, hic maxime principem promeretur. Sibi enim accreſcere putat, quod cuique adſtruatur: nullamque in eo gloriam ponit, quod ſit omnibus major, niſi maximi fuerint, quibus major eſt. Perſta, Cæſar, in iſta ratione propoſiti, talesque nos crede, qualis fama cujusque eſt, huic aures, huic oculos intende: ne reſpexeris clandeſtinas exiſtimationes, nullisque magis quam audientibus inſidiantes ſuſurros. Melius omnibus, quam ſingulis creditur, ſinguli enim decipere & decipi poſſunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

LXIII. Revertor jam ad conſulatum tuum, etſi ſunt quædam ad conſulatum quidem pertinentia, ante conſulatum tamen. In primis quod comitiis tuis interfuiſti, candidatus, non conſulatus tantum, ſed immortalitatis, & gloriæ, & exempli, quod ſequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa vetere poteſtatis ſuæ ſede: perpeſſus es longum illud carmen comitiorum, nec jam irridendam moram: conſulque es, ut unus ex nobis, quos facis conſules. Quotusquisque principum antecedentium honorem iſtum aut conſulatui habuit, aut populo? Non alii marcidi ſomno heſternaque cœna redundantes, comitiorum ſuorum nuntios operiebantur? Alii ſane pervigiles & inſomnes, ſed intra cubilia ſua illis ipſis conſulibus, a quibus conſules renuntiabantur, exſilia & cædem machinabantur. O prava & inſcia veræ majeſtatis ambitio, concupiſcere honorem, quem dedigneris, dedignari, quem con-

concupieris: quumque ex proximis hortis campum & comitia prospectes, sic ab illis abesse, tanquam Danubio Rhenoque dirimare! Averseris tu honori tuo sperata suffragia, renuntiarique te consulem jussisse contentus, liberæ civitatis ne simulationem quidem serves? Abstineas denique comitiis, abstrusus atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogetur imperium? Hæc persuasio superbissimis dominis erat, ut sibi viderentur principes esse desinere, si quid facerent, tanquam senatores. Plerique tamen non tam superbia, quam metu quodam submovebantur. An stuprorum sibi incestarumque noctium conscii, auspicia polluere, sacratumque campum nefario auderent contaminare vestigio? non adeo deos hominesque contemserant, ut in illa spatiosissima sede hominum deorumque conjectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contra & moderatio tua suasit, & sanctitas, ut te & religioni deorum & judiciis hominum exhiberes.

LXIV. Alii consulatum ante quam acciperent, tu & dum accipis, meruisti. Peracta erant solennia comitiorum, si principem cogitares, jamque se omnis turba commoverat, quum tu, mirantibus cunctis, accedis ad consulis sellam: adigendum te præbes in verba principibus ignota, nisi quum jurare cogerent alios. Vides, quam necessarium fuerit consulatum non recusare? non puraſſemus illud facturum te fuisse, si recusasses. Stupeo, P. C. nec dum satis aut oculis meis aut auribus credo: atque identidem me, an audierim, an viderim, interrogo. Imperator ergo, & Cæsar, & Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium consulis? seditque consul principe ante se stante: & sedit inturbatus, interritus, & tanquam ita fieri soleret? Quin etiam sedens stanti præivit jusjurandum, & ille juravit, expressit, explanavitque verba, quibus caput suum, domum suam, si sciens fefelliſſet, deorum iræ consecraret. Ingens, Cæsar, & par gloria tua, sive fecerint istud postea principes, sive non fecerint. Ullane satis prædicatio digna est, idem tertio consulem feciſſe, quod primo? idem principem, quod privatum? idem Imperatorem, quod sub Imperatore? Nescio jam, nescio, pulchriusne sit istud, quod præeunte nullo, an hoc, quod alio præeunte jurasti.

LXV.

LXV. In roſtris quoque ſimili religione ipſe te legibus ſubjeciſti: legibus, Cæſar, quas nemo principi ſcripſit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere, quam nobis: ſic fit, ut nos tibi plus velimus. Quod ergo nunc primum audio, nunc primum diſco, non eſt princeps ſupra leges, ſed leges ſupra principem: idem Cæſari conſuli, quod ceteris non licet: jurat in legem attendentibus diis; nam cui magis, quam Cæſari attendant? jurat obſervantibus his, quibus idem jurandum eſt. Non ignarum alioqui, nemini religioſius, quod juraverit, cuſtodiendum, quam cujus maxime intereſt, non pejerari. Itaque & abiturus conſulatu juraſti, te nihil contra leges feciſſe. Magnum hoc erat, quum promitteres; majus, poſtquam præſtitiſti. Jam toties procedere in roſtra, inadſcenſumque illum ſuperbiæ principum locum terere, hic ſuſcipere, hic ponere magiſtratus, quam dignum te, quamque diverſum conſuetudine illorum, qui pauculis diebus geſtum conſulatum, immo non geſtum, abjiciebant per edictum. Hoc pro concione, pro roſtris, pro jure jurando: ſcilicet ut primis extrema congruerent: utque hoc ſolo intelligerentur ipſi conſules fuiſſe, quod alii non fuiſſent.

LXVI. Non tranſilivi, Patres Conſcripti, Principis noſtri conſulatum; ſed eundem in locum contuli, quidquid de jure jurando dicendum erat. Neque enim, ut in ſterili jejunaque materia, eandem ſpeciem laudis diducere ac ſpargere, atque itentidem tractare debemus. Illuxerat primus conſulatus tui dies, quo tu curiam ingreſſus, nunc ſingulos, nunc univerſos adhortatus es reſumere libertatem, capeſſere quaſi communis imperii curas, invigilare publicis utilitatibus & inſurgere. Omnes ante te eadem iſta dixerunt, nemini tamen ante te creditum eſt. Erant ſub oculis naufragia multorum, quos inſidioſa tranquillitate provectos improviſus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quam blanditiæ principum illorum, quibus tanta levitas, tanta fraus, ut facilius eſſet iratos, quam propitios habere? Te vero ſecuri & alacres, quo vocas, ſequimur. Jubes eſſe liberos; erimus. Jubes, quæ ſentimus, promere in medium; proferemus, neque enim adhuc ignavia qua-

quadam & insite torpore cessavimus: terror, & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, ut a republica (erat autem omnino nulla respublica) oculos, aures, animos averteremus. At nunc tua dextera tuisque promissis freti & innixi, obsepta diutina servitute ora reseramus, frenatamque tot malis linguam resolvimus. Vis enim tales esse nos, quales jubes, nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum denique, quod credentem fallere paret, non sine periculo fallentis. Neque enim unquam deceptus est princeps, nisi qui prius ipse decepit.

LXVII. Equidem hunc parentis publici sensum, cum ex oratione ejus, tum pronuntiatione ipsa perspexisse videor. Quæ enim illa gravitas sententiarum? quam ineffectata veritas verborum? quæ asseveratio in voce? quæ affirmatio in vultu? quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore, fides? Tenebit ergo semper, quod suaserit: scietque nos, quoties libertatem, quam dedit, experiemur, sibi parere. Nec verendum est, ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter utamur, quos meminit sub malo principe aliter vixisse. Nuncupare vota & pro æternitate imperii, & pro salute civium? immo pro salute principum, ac propter illos pro æternitate imperii solebamus. Hæc pro imperio nostro, in quæ sint verba suscepta, operæ pretium est annotare: "Si bene rem publicam & ex utilitate omnium rexeris." Digna vota, quæ semper suscipiantur, semperque solvantur. Egit cum diis, ipso te auctore, Cæsar, respublica, ut te sospitem incolumememque præstarent, si tu ceteros præstitisses: si contra; illi quoque a custodia tui capitis oculos dimoverent, teque relinquerent votis, quæ non palam susciperentur. Alii se superstites reipubl. optabant, faciebantque: tibi salus tua invisa est, si non sit cum reipublicæ salute conjuncta. Nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus: omnibusque annis in consilium de te deos mittis; exigisque, ut sententiam suam mutent, si talis esse desieris, qualis electus es. Sed ingenti conscientia, Cæsar, pacisceris cum diis, ut te, si mereberis, servent: quum scias, an merearis, neminem magis, quam deos scire. Nonne

ne vobis, P. C. hæc diebus ac noctibus agitare ſecum videtur? Ego quidem in me, ſi omnium utilitas ita poſceret, etiam præfecti manum armavi: ſed ne deorum quidem aut iram, aut negligentiam deprecor: quæſo immo & obteſtor, ne unquam pro me vota respublica invita ſuſcipiat; aut ſi ſuſceperit invita, ne debeat.

LXVIII. Capis ergo, Cæſar, ſalutis tuæ glorioſiſſimum fructum ex conſenſu deorum. Nam quum excipias, ut ita " demum te dii ſervent, ſi bene rempublicam & ex utilitate omnium rexeris: " certus es, te bene rempublicam gerere, quum ſervent. Itaque ſecurus tibi & lætus dies exit, qui principes alios cura & metu diſtinebat: quum ſuſpenſi & attoniti, parumque confiſi patientia noſtra, hinc atque inde publicæ ſervituris nuntios exſpectarent. Ac ſi forte aliquos flumina, nives, venti præpediſſent, ſtatim hoc illud eſſe credebant, quod merebantur; nec erat diſcrimen ullum pavoris: propterea quod, quum a malo principe tanquam ſucceſſor timeatur, quisquis eſt dignior, quum ſit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam ſecuritatem non mora nuntiorum, non literarum tarditas differt, ſcis tibi ubique jurari, quum ipſe juraveris omnibus. Nemo hoc ſibi non præſtat, amamus quidem te, in quantum mereris; iſtud tamen non tui facimus amore, ſed noſtri: nec unquam illuceſcat dies, quo pro te nuncupet vota non utilitas noſtra, ſed fides, Cæſar. Turpis tutela principis, cui poteſt imputari. Queri libet, quod in ſecreta noſtra non inquirant principes, niſi quos odimus. Nam ſi eadem cura bonis, quæ malis eſſet, quam ubique admirationem tui, quod gaudium exſultationemque deprehenderes? quos omnium cum conjugibus ac liberis, quos etiam cum domeſticis iris focisque ſermones? Scires molliſſimis illis auribus parci, & alioqui, quum ſint odium amorque contraria, hoc perquam ſimile habent, quod ibi intemperantius amamus bonos principes, ubi liberius malos odimus.

LXIX. Cepisti tamen & affectus nostri & judicii experimentum, quantum maximum præsens capere potuisti, illo die, quo solicitudini pudorique candidatorum ita consuluisti, ne ullius gaudium alterius tristitia turbaret. Alii cum lætitia, alii cum spe recesserunt: multis gratulandum, nemo consolandus fuit. Nec ideo segnius juvenes nostros exhortatus es, Senatum circumirent, senatui supplicarent, atque ita a principe sperarent honores, si a senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adjecisti, ut te imitarentur. Arduum, Cæsar, exemplum, & quod imitari non magis quisque candidatorum, quam principum possit. Quis enim vel uno die reverentior senatus candidatus, quam tu, cum omni vita, tum illo ipso tempore, quo judicas de candidatis? An aliud a te, quam senatus reverentia obtinuit, ut juvenibus clarissimæ gentis, debitum generi honorem, sed antequam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur a principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis, nec terret Cæsar, nec pavet: quin immo festinatis honoribus amplificat atque auget, & majoribus suis reddit, si quid usquam stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis; hoc amplexatur, & retovet, & in usum reipublicæ promit. Sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina ex tenebris oblivionis, indulgentia Cæsaris, cujus est, ut nobiles & conservet, & efficiat.

LXX. Præfuerat provinciæ quæstor unus ex candidatis, inque ea civitatis amplissimæ reditus egregia constitutione fundaverat. Hoc senatui allegandum putasti, cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum, qui posteros habere nobiles mererentur, quam eorum, qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris semper hæc nunties, nec pœnis malorum, sed bonorum præmiis bonos facias! Accensa est juventus, erexitque animos ad æmulandum, quod

lau-

laudari videbat: nec fuit quisquam, quem non hæc cogitatio subiret, quum sciret, quidquid a quoque in provinciis bene fieret, omnia te scire. Utile est, Cæsar, & salutare præsidibus provinciarum, hanc habere fiduciam: paratum esse sanctitati, industriæ suæ maximum præmium, judicium principis, suffragium principis. Adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera, sed vera reputatio. Vides enim: si quid bene fecero, nesciet Cæsar; aut si scierit, testimonium non reddet. Ita eadem illa seu negligentia, seu malignitas principum, quum male consultis impunitatem, recte factis nullum præmium polliceretur: nec illos a crimine, & hos deterrebat a laude. At nunc, si bene aliquis provinciam rexerit, huic quæsita virtute dignitas offertur. Patet enim omnibus honoris & gloriæ campus: ex hoc quisque, quod cupit, petat; & affecutus, sibi debeat. Provinciis quoque in posterum, & injuriarum metum, & accusandi necessitatem remisisti. Nam si profuerint, quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur, & alioqui liquet, nihil magis prodesse candidato ad sequentes honores, quam peractos. Optime magistratus, magistratu, honore honor petitur. Volo ego, qui provinciam rexerit, non tantum codicillos amicorum, nec urbana conjuratione eblanditas preces, sed decreta coloniarum, decreta civitatum alleget. Bene suffragiis consularium virorum urbes, populi, gentes inferuntur. Efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere.

LXXI. Jam quo assensu senatus, quo gaudio exceptum est, quum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres? devexus quidem in planum, & quasi unus ex gratulantibus. Te mirer magis, an improbem illos, qui effecerunt, ut istud magnum videretur? quum velut affixi curulibus suis manum tantum, & hanc cunctanter & pigre, & imputantibus similes, promerent. Contigit ergo oculis nostris insolita facies, principis æquati candidatis & simul stan-

tis: contigit intueri parem accipientibus, honorem qui dabat. Quod factum tuum a cuncto ſenatu quum vera acclamatione celebratum eſt, " tanto major, tanto Auguſtior! " Nam cui nihil ad augendum faſtigium ſupereſt, hic uno modo creſcere poteſt, ſi ſe ipſe ſubmittat, ſecurus magnitudinis ſuæ. Neque enim ab ullo periculo fortuna principum longius abeſt, quam ab humilitatis. Mihi quidem non tam humanitas tua, quam intentio ejus admirabilis videbatur. Quippe quum orationi oculos, vocem, manum commodares: ut ſi alii eadem iſta mandaſſes, omnes comitatis numeros obibas. Atque etiam, quum ſuffragatorum nomina, honore, quo ſolent, exciperentur: tu quoque inter excipientes eras, & ex ore principis ille ſenatorius aſſenſus audiebatur. Quodque apud principem perhibere teſtimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur a principe. Faciebas ergo quum diceres, optimos: nec ipſorum modo vita a te, ſed judicium ſenatus comprobabatur, ornarique ſe non illos magis, quos laudabas, lætabatur.

LXXII. Nam quod precatus es, ut illa ipſa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eveniret " nobis, rei publicæ, tibi; nonne tale eſt, ut nos hunc ordinem votorum convertere debeamus? deos denique obſecrare, ut omnia, quæ facis, quæque facies, proſpere cedant " tibi, rei publicæ, nobis? " vel, ſi brevius ſit optandum, ut " uni tibi? " in quo & res publica & nos ſumus. Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo alia adverſa, alia ſecunda, principi & nobis: nunc communia tibi nobiſcum tam læta, quam triſtia: nec magis ſine te nos eſſe felices, quam tu ſine nobis, potes. An, ſi poſſes, in fine votorum adjeciſſes, " ut ita precibus tuis dii annuerent, ſi judicium noſtrum mereri perſeveraſſes? " Adeo nihil tibi amore civium antiquius, ut ante a nobis, deinde a diis; atque ita ab illis amari velis, ſi a nobis ameris. Et ſane priorum principum exitus docuit, ne a diis quidem amari, niſi quos homines ament. Arduum erat, has pre-

ces

cationes tuas laudibus adæquare: adæquavimus tamen. Qui amoris ardor, qui ſtimuli, quæ faces illas nobis acclamationes ſubjecerunt? Non noſtri, Cæſar, ingenii, ſed tuæ virtutis tuorumque meritorum voces fuerunt: quas nulla unquam adulatio invenit, nullus cujusquam terror expreſſit. Quem ſic timuimus, ut hæc fingeremus? quem ſic amavimus, ut hæc fatereremur? Noſti neceſſitatem ſervitutis: quando ſimile aliquid audiſti, & quando dixiſti? multa quidem excogitat metus; ſed quæ appareat quæſita ab invitis: aliud ſolicitudinis, aliud ſecuritatis ingenium eſt; alia triſtium inventio, alia gaudentium: neutrum ſimulationes expreſſerint. Habent ſua verba miſeri, ſua verba felices: utque maxime eadem ab utrisque dicantur, aliter dicuntur.

LXXIII. Teſtis ipſe es, quæ in omnium ore lætitia, non amictus cuiquam, non habitus, quem modo extulerat, inde reſultantia vocibus tecta, nihilque tantis clamoribus fatis clauſum. Quis tunc non e veſtigio ſuo exſiluit? quis exſiluiſſe ſenſit? Multa fecimus ſponte, plura inſtinctu quodam & imperio. Nam gaudio quoque cogendi vis ineſt. Num ergo modum ei tua ſaltem modeſtia impoſuit? nam quanto magis a te reprimebatur, exarſimus, non contumacia, Cæſar. Sed ut in tua poteſtate eſt, an gaudeamus; ita in quantum, nec in noſtra. Comprobaſti & ipſe acclamationum noſtrarum fidem, lacrymarum tuarum veritate. Vidimus humeſcentes oculos tuos, dimiſſumque gaudio vultum, tantumque ſanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incenſi ſumus, ut precaremur, ne quando tibi non eadem cauſſa lacrymarum, utque nunquam frontem tuam abſtergeres. Hoc ipſum templum, has ſedes nobis quaſi reſponſuras interrogemus, viderintne unquam principis lacrymas? at ſenatus ſæpe viderunt. Oneraſti futuros principes: ſed & poſteros noſtros. Nam & hi

a

a principibus ſuis exigent, ut eadem audire mereantur: & illi, quod non audiant, indignabuntur.

LXXIV. Nihil magis poſſum proprie dicere, quam quod dictum eſt a cuncto ſenatu: O TE FELICEM! quod quum diceremus, non opes tuas, ſed animum mirabamur, eſt enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed cum multa illo die dicta ſunt ſapienter & graviter, tum vel inprimis hoc, " crede nobis, crede tibi. Magna hoc fiducia noſtri, majore tamen tui diximus. Alius enim fortaſſe alium, ipſum ſe nemo deceperit. Introſpicias modo vitam, ſeque quid mereatur, interroget. Proinde dabat vocibus noſtris fidem apud optimum principem, quod apud malos detrahebat. Quamvis enim faceremus, quæ amantes ſolent: illi tamen, non amari ſe, credebant ſibi. Super hæc precati ſumus, ut " ſic te amarent dii, quemadmodum tu nos. " Quis hoc aut de ſe, aut principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis ipſis quidem hæc fuit ſumma votorum: ut " nos ſic amarent dii, quomodo tu. " Eſtne verum, quod inter iſta clamavimus, " o nos felices! " Quid enim felicius nobis, quibus non jam illud optandum eſt, ut nos diligat princeps: ſed dii, quemadmodum princeps? Civitas religionibus dedita, ſemperque deorum indulgentiam pietate merita, nihil felicitati ſuæ putat adſtrui poſſe, niſi ut dii Cæſarem imitentur.

LXXV. Sed quid ſingula conſector & colligo? quaſi vero aut oratione complecti, aut memoria conſequi poſſim, quæ vos, P. C. ne qua interciperet oblivio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære cenſuiſtis? Ante, orationes principum tantum ejusmodi genere monumentorum mandari æternitati ſolebant: acclamationes quidem noſtræ parietibus curiæ claudebantur. Erant enim, quibus nec ſenatus gloriari, nec princeps poſſent. Has vero & in vulgus exire, & poſteris prodi, cum ex utilitate, tum ex dignitate publica fuit. Primum, ut orbis terrarum pietatis noſtræ ad-

adhiberetur teſtis & conſcius: deinde, ut manifeſtum eſſet, audere nos de bonis malisque principibus, non tantum poſt ipſos judicare: poſtremo, ut experimento cognoſceretur, & ante nos gratos, ſed miſeros fuiſſe; quibus eſſe nos gratos probare antea non licuit. At qua contentione, quo niſu, quibus clamoribus expoſtulatum eſt; ne affectus noſtros, ne tua merita ſupprimeres? denique, ut in poſterum exemplo provideres? Diſcant & principes acclamationes veras falſasque diſcernere, habeantque muneris tui, quod jam decipi non poterunt. Non inſtruendum illis iter ad bonam famam, ſed non deſerendum: non ſubmovenda adulatio; ſed non reducenda eſt. Certum eſt, & quæ facere, & quæ debeant audire, ſi faciant. Quid nunc ego ſuper ea, quæ ſum cum toto ſenatu precatus, pro ſenatu precer? niſi ut hæreat animo tuo gaudium, quod tunc oculis protuliſti. Ames illum diem, & tamen vincas: nova merearis, nova audias: eadem enim dici, niſi ob eadem facta, non poſſunt.

LXXVI. Jam quam antiquum, quam conſulare, quod triduum totum ſenatus ſub exemplo tui ſedit, quum interea nihil præter conſulem ageres? Interrogavit quisque, quod placuit: diſſentire, diſcedere, & copiam judicii ſui reipubl. facere, tutum fuit; conſulti omnes, atque etiam dinumerati ſumus: vicitque ſententia non prima, ſed melior. At quis antea loqui, quis hiſcere audebat, præter miſeros illos, qui primi interrogabantur? ceteri quidem defixi & attoniti ipſam illam mutam ac ſedentariam aſſentiendi neceſſitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? Unus ſolusque cenſebat, quod ſequerentur omnes, & omnes improbarent, in primis ipſe, qui cenſuerat. Adeo nulla magis omnibus diſplicent, quam quæ ſic fiunt, tanquam omnibus placeant. Fortaſſe Imperator in ſenatu ad reverentiam ejus componebatur: ceterum egreſſus, ſtatim ſe recipiebat in principem, omniaque conſularia officia abigere, negligere, contemnere ſolebat. Ille vero ita

con-

conſul, ut ſi tantum conſul foret: nihil infra ſe putabat, niſi quod infra conſulem eſſet. Ac primum, ita domo progrediebatur, ut illum nullus apparatus arrogantiæ principalis, nullus præcurſorum tumultus detineret. Una erat in limine mora, conſultare aves, revererique numinum monitus. Nemo proturbabatur, nemo ſubmovebatur: tanta viatoribus quies, tantus pudor faſcibus, ut plerumque aliena turba ſubſiſtere & conſulem & principem cogeret. Ipſius quidem officium tam modicum, tam temperatum, ut antiquus aliquis magnusque conſul ſub bono principe incedere videretur. Iter illi ſæpius in forum, frequenter tamen & in campum.

LXXVII. Nam comitia conſulum obibat ipſe; tantum ex renuntiatione eorum voluptatis, quantum prius ex deſignatione capiebat. Stabant canditati ante curulem principis, ut ipſe ante conſulis ſteterat: adigebanturque in verba, in quæ paullo ante ipſe juraverat princeps: qui tantum putat eſſe in jure jurando, ut illud & ab aliis exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi vero quanta religio æquitatis? quanta legum reverentia? Adibat aliquis ut principem: reſpondebat, ſed conſulem eſſe. Nullius ab eo magiſtratus jus, nullius auctoritas imminuta eſt: aucta etiam, ſiquidem pleraque ad prætores remittebat: atque ita, ut collegas vocaret. Non quia populare gratumque audientibus, ſed quia ita ſentiebat. Tantum dignationis in ipſo honore ponebat, ut non amplius eſſe cenſeret, quod aliquis collega appellaretur a principe, quam quod prætor eſſet. Ad hæc tam aſſiduus in tribunali, ut labore reſici ac reparari videretur. Quis noſtrum idem curæ, idem ſudoris ſumit? quis adeo expetitis honoribus aut deſervit, aut ſufficit? Et ſane æquum eſt, tantum ceteris præſtare conſulibus ipſum, qui conſules facit: quippe etiam Fortunæ videbatur indignum, ſi poſſet honores dare, qui gerere non poſſet. Facturus conſules doceat, accepturisque ampliſſimum honorem per-

perſuadeat, ſcire ſe, quid ſit, quod daturus ſit: fic fit, ut illi quoque ſciant, quid acceperint.

LXXVIII. Quo juſtius ſenatus, ut ſuſciperes quartum conſulatum, & rogavit, & juſſit. Imperii hoc verbum, non adulationis eſſe, obſequio tuo crede: quod non alia in re magis aut ſenatus exigere a te, aut tu præſtare ſenatui debes. Ut enim ceterorum hominum, ita principum, illorum etiam, qui dii ſibi videntur, ævum omne & breve & fragile eſt. Itaque optimum quemque niti & contendere decet, ut poſt ſe quoque reipublicæ proſit, moderationis ſcilicet juſtitiæque monumentis, quæ plurima ſtatuere conſul poteſt. Hæc nempe intentio tua, ut libertatem revoces ac reducas. Quem ergo honorem magis amare, quod nomen uſurpare ſæpius debes, quam quod primum invenit recuperata libertas? Non eſt minus civile, & principem eſſe pariter, & conſulem, quam tantum conſulem. Habe etiam rationem verecundiæ collegarum tuorum; collegarum inquam: ita enim & ipſe loqueris, & nos loqui vis. Oneroſa erit modeſtiæ illorum tertii conſulatus ſui recordatio, donec te conſulem videant. Neque enim poteſt non nimium eſſe privatis, quod principi ſatis eſt. Annuas, Cæſar, optantibus, quibusque apud deos adeſſe conſueſti, quorum potens es ipſe, votorum compotes facias.

LXXIX. Fortaſſe ſufficiat tibi tertius conſulatus: ſed nobis tanto minus ſufficit. Ille nos inſtituit & induxit, ut te iterum iterumque conſulem habere cupiamus. Remiſſius iſtud contenderemus, ſi adhuc non ſciremus, qualis eſſes futurus. Tolerabilius fuit, experimentum tui nobis, quam uſum negari. Dabiturne rurſus videre conſulem illum? audiet & reddet, quas proxime voces? præſtabitque gaudium, quantum ipſe percipiet? præſidebit lætitiæ publicæ, auctor ejus & cauſſa? tentabitque affectus noſtros, ut ſolet, cohibere; nec poterit? Erit pietati ſenatus, cum modeſtia principis, felix ſpecioſumque certamen, ſeu fuerit victa, ſeu vi-

vicerit? Equidem incognitam quandam, proximaque majorem præſumo lætitiam. Quis enim eſt tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem conſulem ſperet, quanto ſæpius fuerit? Alius labores, ſi non continuo ſe deſidiæ ac voluptati dediſſet, otio tamen & quiete recreaſſet: hic conſularibus curis exſolutus, principales reſumſit; tam diligens temperamenti, ut nec conſulis officium, princeps; nec principis, conſul appeteret. Videmus, ut provinciarum deſideriis, ut ſingularum etiam civitatum precibus occurrat. Nulla in audiendo difficultas, nulla in reſpondendo mora: adeunt ſtatim, dimittuntur ſtatim: tandemque principis fores excluſa legationum turba non obſidet.

LXXX. Quid? in omnibus cognitionibus, quam mitis ſeveritas, quam non diſſoluta clementia? Non locupletando fiſco ſedes, nec aliud tibi ſententiæ tuæ pretium, quam bene judicaſſe. Stant ante te litigatores, non de fortunis ſuis, ſed de tua exiſtimatione ſoliciti, nec tam verentur, quid de cauſſa ſua, quam quid de moribus ſentias. O vere principis, atque etiam conſulis, reconciliare æmulas civitates; tumentesque populos non imperio magis, quam ratione compeſcere: intercedere iniquitatibus magiſtratuum, infectumque reddere, quidquid fieri non oportuerit: poſtremo, velociſſimi ſideris more, omnia inviſere, omnia audire, & undecunque invocatum ſtatim, velut numen adeſſe & adſiſtere! Talia eſſe crediderim, quæ ipſe mundi parens temperat nutu, ſi quando oculos demiſit in terras & facta mortalium inter divina opera numerare dignatus eſt: qua nunc parte curarum liber ſolutusque, cælo tantum vacat, poſtquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice ſua fungereris. Fungeris enim, ſufficisque mandanti: quum tibi dies omnis ſumma cum utilitate noſtra, cum tua laude, condatur.

LXXXI. Quod ſi quando cum influentibus negotiis paria feciſti, inſtar refectionis exiſtimas mutationem

nem laboris. Quæ enim remissio tibi, nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium juga, & horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adjutum: atque inter hæc pia mente adire lucos, & occursare numinibus? Olim hæc experientia juventutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur: certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu: nec mediocre pacis decus habebatur, submota campis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestium labor. Usurpabant gloriam istam illi quoque principes, qui obire non poterant: usurpabant autem ut domitas fractasque claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas, mentita sagacitate colligerent. Nunc par capiendi quærendique sudor, summusque & idem gratissimus labor, invenire. Enimvero, si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela, aut oculis sequitur, aus manibus: sed nunc gubernaculis assidet, nunc cum valentissimo quoque sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remisque transire obstantia freta.

LXXXII. Quantum dissimilis illi, qui non Albani lacus otium, Bajanique torporem & silentium ferre, non pulsum saltem fragoremque remorum perpeti poterat, quin ad singulos ictus turpi formidine horresceret. Itaque procul ab omni sono inconcussus ipse & immotus, religato revinctoque navigio, non secus ac piaculum aliquod, trahebatur. Fœda facies, quum P. R. Imperator alienum cursum, alienumque rectorem, velut capta nave, sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant, atque amnes. Danubius ac Rhenus tantum illud nostri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperii, quod hæc Romanæ aquilæ, Romana signa, Romana denique ripa, quam quod hostium prospectarent. Hostium, quibus moris est, eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis superflua, nunc liquida ac deferentia,

lustra-

luſtrare navigiis, nandoque ſuperare. Nec vero laudaverim per ſe magnopere duritiem corporis ac lacertorum; ſed ſi his validior toto corpore animus imperitet, quem non fortunæ indulgentiæ molliant, non copiæ principales ad ſegnitiem luxumque detorqueant; tunc ego, ſeu montibus, ſeu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & creſcentia laboribus membra mirabor. Video enim jam inde antiquitus maritos dearum, ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis quam his artibus inclaruiſſe. Simul cogito, quum ſint iſta ludus & avocamentum hujus, quæ quantæque ſint illæ feriæ & intentæ, & a quibus ſe in tale otium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optime de cujusque gravitate, ſanctitate, temperantia creditur. Nam quis adeo diſſolutus, cujus non occupationibus aliqua ſpecies ſeveritatis incidat? otio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam, ſtupra, luxum conferebant? quum feriarum laxamenta curarum, vitiorum contentione ſupplerent.

LXXXIII. Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum eſſe patitur: principum vero non modo domos, ſed cubicula ipſa intimosque ſeceſſus recludit, omniaque arcana noſcenda famæ proponit atque explicat. Sed tibi Cæſar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam, quam penitus inſpici. Sunt quidem præclara, quæ in publicum profers; ſed non minora ea, quæ limine tenes. Eſt magnificum, quod te ab omni contagione vitiorum reprimis ac revocas, ſed magnificentius, quod tuos. Quanto enim magis arduum eſt, alios præſtare, quam ſe: tanto laudabilius, quod, quum ipſe ſis optimus, omnes circa te ſimiles tui effeciſti. Multis illuſtribus dedecori fuit, aut inconſultius uxor aſſumta, aut retenta patientius: ita foris claros domeſtica deſtruebat infamia: & ne maximi cives haberentur, hoc efficiebat, quod mariti minores erant. Tibi uxor in decus & gloriam cedit. Quid enim illa ſanctius? quid antiquius? Nonne, ſi Pontifici maximo deligenda ſit conjux, aut hanc, aut ſimilem (ubi eſt autem ſimilis?)

ele-

elegerit? Quam illa nihil ſibi ex fortuna tua, niſi gaudium vindicat? quam conſtanter, non potentiam tuam, ſed ipſum te reveretur? Idem eſtis invicem, quod fuiſtis: probatis ex æquo: nihilque vobis felicitas addidit, niſi quod ſcire cœpiſtis, quam bene uterque veſtrum felicitatem ferat. Eadem quam modica cultu? quam parca comitatu? quam civilis inceſſu? Mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita inſtituit: nam uxori ſufficit obſequii gloria. An, quum videat, quam te nullus terror, nulla comitetur ambitio: non & ipſa cum ſilentio incedat? ingredientemque pedibus maritum, in quantum patitur ſexus, imitetur? Decuerit hoc illam, etiamſi diverſa tu facias. Sub hac vero modeſtia viri, quantam debet verecundiam uxor marito? femina ſibi?

LXXXIV. Soror autem tua, ut ſe ſororem eſſe meminit! ut in illa tua ſimplicitas, tua veritas, tuus candor agnoſcitur! ut ſi quis eam uxori tuæ conferat, dubitare cogatur, utrum ſit efficacius ad recte vivendum, bene inſtitui, aut feliciter naſci. Nihil eſt tam pronum ad ſimultates, quam æmulatio, in feminis præſertim: ea porro maxime naſcitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardeſcit invidia, cujus finis eſt odium. Quo quidem admirabilius exiſtimandum eſt, quod mulieribus duabus in una domo, parique fortuna, nullum certamen, nulla contentio eſt. Suſpiciunt invicem, invicem cedunt: quumque te utraque effuſiſſime diligat, nihil ſua putant intereſſe, utram tu magis ames. Idem utrique propoſitum, idem tenor vitæ, nihilque ex quo ſentias duas eſſe. Te enim imitari, te ſubſequi ſtudent. Ideo utraque mores eosdem, quia utraque tuos, habet: inde moderatio, inde etiam perpetua ſecuritas. Neque enim unquam periclitabuntur eſſe privatæ, quæ non deſierunt. Obtulerat illis ſenatus cognomen Auguſtarum, quod certatim deprecatæ ſunt, quam diu appellationem Patris patriæ tu recuſaſſes: ſeu, quod plus eſſe in eo judicabant, ſi uxor & ſoror tua, quam ſi Auguſtæ dicerentur. Sed quæcunque illis ratio tantam modeſtiam ſuaſit; hoc magis dignæ ſunt, quæ in animis noſtris & ſint & habeantur

tur augustæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius feminis, quam si verum honorem non in splendore titulorum, sed in judiciis hominum reponant? magnisque nominibus pares se faciant, etiam dum recusant?

LXXXV. Jam etiam & in privatorum animis exoleverat priscum mortalium bonum, amicitia, cujus in locum migraverant assentationes, blanditiæ, & pejor odio amoris simulatio. Etenim in principum domo nomen tantum amicitiæ, inane scilicet irrisumque manebat. Nam quæ poterat esse inter eos amicitia, quorum sibi alii domini, alii servi videbantur? Tu hanc pulsam & errantem reduxisti: habes amicos, quia amicus ipse es. Neque enim, ut alia subjectis, ita amor imperatur: neque est ullus affectus tam erectus, & liber, & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Potest fortasse princeps inique, potest tamen odio esse nonnullis, etiamsi ipse non oderit: amari, nisi ipse amet, non potest. Diligis ergo, quum diligaris, & in eo, quod utrinque honestissimum est, tota gloria tua est; qui superior factus, descendis in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex imperatore submitteris: immo tunc maxime imperator, quum amicum ex imperatore agis. Etenim quum plurimis amicitiis fortuna principum indigeat, præcipuum est principis opus, amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & cum alias virtutes tuas, tum hanc constantissime, teneas: nec unquam persuadeatur, humile esse principi, nisi odisse. Jucundissimum est in rebus humanis amari, sed non minus amare: quorum utroque ita frueris, ut quum ipse ardentissime diligas, adhuc tamen ardentius diligaris. Primum, quia facilius est, unum amare, quam multos: deinde, quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, ut nemo possit te, nisi ingratus, non magis amare.

LXXXVI. Operæ pretium est referre, quod tormentum tibi injunxeris, ne quid amico negares. Dimisisti optimum virum, tibi carissimum, invitus & tristis, & quasi retinere non posses, quantum amares eum, de-

desiderio expertus es: distractus superatusque, dum cedis & vinceris. Ita quod fando inauditum, quum princeps & principis amicus diversa velletis, id potius factum est, quod amicus volebat. O rem memoriæ literisque mandandam! Præfectum prætorii non ex ingerentibus, sed ex subtrahentibus legere: eundemque otio, quod pertinaciter amet, reddere: quumque sis ipse distentus imperii curis, non quietis gloriam cuiquam invidere. Intelligimus, Cæsar, quantum tibi pro laboriosa ista statione & exercita debeamus, quum otium a te, tanquam res optima, & petatur, & detur. Quam ego audio confusionem tuam fuisse, quum digredientem prosequereris? Prosequutus enim nec temperasti tibi, quo minus exeunti in litore amplexus osculum ferres. Stetit Cæsar in illa amicitiæ specula, precatusque maria, celeremque (si tamen ipse voluisset) recursum, nec sustinuit recedentem non etiam atque etiam votis, lacrymis, sequi. Nam de liberalitate taceo. Quibus enim muneribus æquari hæc cura principis, hæc patientia potest? qua meruisti, ut ille sibi nimium fortis, ac prope durus videretur? Nec dubito, quin agitaverit secum, an gubernacula retorqueret: & feciſſet, nisi quod pæne ipso contubernio principis felicius jucundiusque est, desiderare principem desiderantem. Et ille quidem ut maximo fructu susceptī, ita majore depositi officii gloria fruitur: tu autem facilitate ista consequutus es, ne quem retinere videaris invitum.

LXXXVII. Civile hoc erat, & parenti publico convenientissimum, nihil cogere: semperque meminisse, nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, ut non sit gratior potestate libertas. Dignus es, Cæsar, qui officia mandes deponere optantibus; qui petentibus vacationem invitus quidem, sed tamen tribuas; qui ab amicis orantibus requiem non te relinqui putes; qui semper invenias, & quos ex otio revoces, & quos otio reddas. Vos quoque, quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fovete sancte judicium ejus, quod de vobis habet: hic vester labor est. Princeps enim, quum

in

in uno probavit amare se scire, vacat culpa, si alios minus amat. Ipsum quidem quis mediocriter diligat? quum leges amandi non det, sed accipiat? Hic præsens, ille mavult absens amari; uterque ametur, ut mavult: nemo in tædium præsentia, nemo in oblivionem absentia veniat. Tenet quisque locum, quem semel meruit; faciliusque est, ut oculis ejus vultus absentis, quam ut animo caritas excidat.

LXXXVIII. Plerique principes, quum essent civium domini, libertorum erant servi: horum consiliis, horum nutu regebantur: per hos audiebant, per hos loquebantur: per hos præturæ etiam, & sacerdotia & consulatus, immo & ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tamquam libertis habes; abundeque sufficere his credis, si probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium non magni principis, magnos libertos. Ac primum neminem in usu habes, nisi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuique dilectum; statimque hos ipsos quotidie deinde ita formas, ut se non tua fortuna, sed sua metiantur: & tanto magis digni, quibus honor omnis præstetur a nobis, quia non est necesse. Justisne de causis S. P. Q. R. optimi tibi cognomen adjecit? Paratum id quidem, & in medio positum, novum tamen. Scias neminem ante meruisse, quod non erat excogitandum, si quis meruisset. An satius fuit felicem vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est: satius, Magnum? cui plus invidiæ, quam pulchritudinis inest. Adoptavit te optimus princeps in suum, senatus in optimi nomen. Hoc tibi tam proprium, quam paternum; nec magis definite distincteque designat, qui Trajanum, quam qui optimum appellat: ut olim frugalitate Pisones, sapientia Lælii, pietate Metelli monstrabantur. Quæ simul omnia uno isto nomine continentur. Nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus (optimis) in sua cujusque laude præstantior. Merito tibi ergo, post ceteras appellationes hæc est addita, ut major. Minus est enim Imperatorem, & Cæsarem, & Augustum, quam omnibus

Im-

Imperatoribus, & Cæsaribus, & Augustis esse meliorem. Ideoque ille parens hominum deorumque optimi prius, deinde maximi nomine colitur, quo praeclarior laus tua, quem non minus constat optimum esse, quam maximum. Adsequutus es nomen, quod ad alium transire non possit, nisi ut appareat in bono principe alienum, in malo falsum: quod licet omnes postea usurpent, semper tamen agnoscetur ut tuum. Etenim, ut nomine Augusti admonemur ejus, cui primum dicatum est: ita haec optimi appellatio, nunquam memoriae hominum sine te recurret, quotiesque posteri nostri optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari.

LXXXIX. Quanto nunc, dive Nerva, gaudio fueris, quum vides & esse optimum, & dici, quem tamquam optimum elegisti? quam laetum tibi, quod comparatus filio tuo vinceris! Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quam quod optimus ipse non timuisti eligere meliorem. Sed & tu, pater Trajane (nam tu quoque, si non sidera, proximam tamen sideribus obtines sedem) quantam percipis voluptatem, quum illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum principem cernis? cumque eo, qui adoptavit, amicissime contendis, pulchrius fuisse genuisse talem, an eligisse? Macte utrque ingenti in remp. merito, cui hoc tantum boni contulistis! Licet alteri vestrum filii virtus triumphalia, caelum alteri dederit: non minor tamen vestra laus, quod ista per filium, quam si ipsi meruissetis.

XC. Scio, P. C. cum ceteros cives, tum praecipue consules, oportere sic affici, ut se publice magis, quam privatim obligatos putent. Ut enim malos principes rectius pulchriusque est ex communibus injuriis odisse, quam propriis: ita boni speciosius amantur ob ea, quae generi humano, quam quae hominibus,

in uno probavit amare se scire, vacat culpa, si alios minus amat. Ipsum quidem quis mediocriter diligat? quum leges amandi non det, sed accipiat? Hic præsens, ille mavult absens amari; uterque ametur, ut mavult: nemo in tædium præsentia, nemo in oblivionem absentia veniat. Tenet quisque locum, quem semel meruit; faciliusque est, ut oculis ejus vultus absentis, quam ut animo caritas excidat.

LXXXVIII. Plerique principes, quum essent civium domini, libertorum erant servi: horum consiliis, horum nutu regebantur: per hos audiebant, per hos loquebantur: per hos præturæ etiam, & sacerdotia & consulatus, immo & ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tamquam libertis habes; abundeque sufficere his credis, si probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium non magni principis, magnos libertos. Ac primum neminem in usu habes, nisi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuique dilectum; statimque hos ipsos quotidie deinde ita formas, ut se non tua fortuna, sed sua metiantur: & tanto magis digni, quibus honor omnis præstetur a nobis, quia non est necesse. Justisne de causis S. P. Q. R. optimi tibi cognomen adjecit? Paratum id quidem, & in medio positum, novum tamen. Scias neminem ante meruisse, quod non erat excogitandum, si quis meruisset. An satius fuit felicem vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est: satius, Magnum? cui plus invidiæ, quam pulchritudinis ineft. Adoptavit te optimus princeps in suum, senatus in optimi nomen. Hoc tibi tam proprium, quam paternum; nec magis definite distincteque designat, qui Trajanum, quam qui optimum appellat: ut olim frugalitate Pisones, sapientia Lælii, pietate Metelli monstrabantur. Quæ simul omnia uno isto nomine continentur. Nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus (optimis) in sua cujusque laude præstantior. Merito tibi ergo, post ceteras appellationes hæc est addita, ut major. Minus est enim Imperatorem, & Cæsarem, & Augustum, quam omnibus

Im-

Imperatoribus, & Cæſaribus, & Auguſtis eſſe meliorem. Ideoque ille parens hominum deorumque optimi prius, deinde maximi nomine colitur, quo praeclarior laus tua, quem non minus conſtat optimum eſſe, quam maximum. Adſequutus es nomen, quod ad alium transire non poſſit, niſi ut appareat in bono principe alienum, in malo falſum: quod licet omnes poſtea uſurpent, ſemper tamen agnoſcetur ut tuum. Etenim, ut nomine Auguſti admonemur ejus, cui primum dicatum eſt: ita haec optimi appellatio, nunquam memoriae hominum ſine te recurret, quotiesque poſteri noſtri optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari.

LXXXIX. Quanto nunc, dive Nerva, gaudio fueris, quum vides & eſſe optimum, & dici, quem tamquam optimum elegiſti? quam lætum tibi, quod comparatus filio tuo vinceris! Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quam quod optimus ipſe non timuiſti eligere meliorem. Sed & tu, pater Trajane (nam tu quoque, ſi non ſidera, proximam tamen ſideribus obtines ſedem) quantam percipis voluptatem, quum illum tribunum, illum militem tuum, tantum imperatorem, tantum principem cernis? cumque eo, qui adoptavit, amiciſſime contendis, pulchrius fuiſſe genuiſſe talem, an elegiſſe? Macte utrque ingenti in remp. merito, cui hoc tantum boni contuliſtis! Licet alteri veſtrum filii virtus triumphalia, cælum alteri dederit: non minor tamen veſtra laus, quod iſta per filium, quam ſi ipſi meruiſſetis.

XC. Scio, P. C. cum ceteros cives, tum præcipue conſules, oportere ſic affici, ut ſe publice magis, quam privatim obligatos putent. Ut enim malos principes rectius pulchriusque eſt ex communibus injuriis odiſſe, quam propriis: ita boni ſpecioſius amantur ob ea, quae generi humano, quam quæ hominibus,

bus, præstant. Quia tamen in consuetudinem venit, ut consules publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine, quantum debeant principi, profiteantur; concedite, me non pro me magis munere isto, quam pro collega meo Cornuto Tertullo, C. V. fungi. Cur enim non pro illo quoque gratias agam, pro quo non minus debeo? præsertim quum indulgentissimus imperator in concordia nostra ea præstiterit amborbus; quæ si tantum in alterum contulisset, ambos tamen æqualiter obligasset. Utrumque nostrum ille optimi cujusque spoliator & carnifex stragibus amicorum, & in proximum jacto fulmine afflaverat. Isdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus: ac sicut nunc spes gaudiumque, ita tunc communis nobis dolor & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris divus Nerva, ut nos, etsi minus notos, ut bonos tamen, promovere vellet: quia mutati seculi signum & hoc esset, quod florerent, quorum præcipuum votum ante fuerat, ut memoriæ principis elaberentur.

XCI. Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo & maximo, quum tu nobis, Optime principum, fortissime Imperatorum, consulatum obtulisti, ut ad summum honorem gloria celeritatis accederet. Tantum inter te & illos principes interest, qui beneficiis suis commendationem ex difficultate captabant, gratioresque accipientibus honores arbitrabantur, si prius illos desperatio, & tædium, & similis repulsæ mora, in notam quandam pudoremque vertissent. Obstat verecundia, quo minus percensemus, quo utrumque nostrum testimonio ornaris: ut amore recti, amore reipublicæ, priscis illis consulibus æquaveris. Merito nec ne, neutram in partem decernere audeamus: quia nec fas est, affirmationi tuæ derogare; & onerosum confiteri, vera esse, quæ de nobis, præsertim tam magnifica, dixisti. Tu tamen dig-

dignus es, qui eos consules facias, de quibus possis ista prædicare. Tribuas veniam, quod inter hæc beneficia tua gratissimum est nobis, quod nos rursus collegas esse voluisti. Ita caritas mutua, ita congruens tenor vitæ, ita una eademque ratio propositi postulabat: cujus ea vis, ut morum similitudo concordiæ nostræ gloriam minuat: ac perinde sit mirum, si alter nostrum a collega, ac si a seipso dissentiat. Non ergo temporarium & subitum est, quod uterque collegæ consulatu, tamquam iterum suo gaudet; nisi quod tamen, qui rursus consules fiunt, bis quidem, sed temporibus diversis obligantur: nos duos consulatus accipimus simul, simul gerimus, alterque in altero consules, sed iterum & pariter sumus.

XCII. Illud vero quam insigne! quod nobis præfectis ærario consulatum ante, quam successorem dedisti. Aucta est dignitas dignitate: neque continuatus tantum, sed geminatus est honor, finemque potestatis alterius, tamquam parum esset excipere, prævenit. Tanta tibi integritatis nostræ fiducia fuit, ut non dubitares, te salva diligentiæ tuæ ratione esse facturum, si nos post maximum officium privatos esse non sineres. Quid, quod eundem in annum consulatum nostrum contulisti? Ergo non alia nos pagina, quam quæ te consulem accipiet, & nostra quoque nomina addentur fastis, quibus ipse præscriberis. Tu comitiis nostris præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es, tuo judicio consules facti, tua voce renuntiati sumus: ut idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator exsisteres. Nam quod eum potissimum mensem attribuisti, quem tuus natalis exornat, quam pulchrum nobis! quibus edicto, quibus spectaculo celebrare continget diem illum, triplici gaudio lætum: qui principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit. Nos sub oculis tuis augustior solito currus accipiet: nos

inter secunda omina, & vota certantia, quæ præsenti tibi conferentur, vehemur alacres, & incerti ex utra parte major auribus nostris accidat clamor.

XCIII. Super omnia tamen prædicandum videtur, quod pateris consules esse, quos fecisti: quippe nullum periculum, nullus ex principe metus consulares animos debilitat & frangit; nihil invitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori veneratio sua, nec securitatem auctoritate perdemus. Ac si quid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra hæc erit culpa, non seculi. Licet enim, quantum ad principem, licet tales consules agere, quales ante principes erant. Ullamne tibi pro beneficiis referre gratiam parem possumus? nisi tantum illam, ut semper nos meminerimus, consules fuisse, & consules tuos; ea sentiamus, ea censeamus, quæ consularibus digna sunt; ita versemur in re publica, ut credamus esse rempublicam. Non consilium nostrum, non operam subtrahamus, nec disjunctos nos, & quasi dimissos consulatu, sed quasi adstrictos & devinctos putemus; eundemque locum laboris & curæ, quem reverentiæ, dignitatisque, teneamus.

XCIV. In fine orationis præsides custodesque imperii deos, ego consul pro rebus humanis, ac te præcipue, Capitoline Jupiter, precor, ut beneficiis tuis faveas, tantisque muneribus addas perpetuitatem. Audisti, quæ malo principi precabamur; exaudi, quæ pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis, non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista complexum unum omnium votum est,

SA-

SALUS PRINCIPIS. Nec vero nova tibi injungimus. Tu enim jam tunc illum in tutelam recepisti, quum prædonis avidissimi faucibus eripuisti, neque enim sine auxilio tuo, quum altissima quæque quaterentur, hic, qui omnibus excelsior, inconcussus stetit. Præteritus est a pessimo principe, qui præteriri ab optimo non potuit. Tu clara judicii tui signa misisti, quum proficiscenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cessisti. Tu voce Imperatoris quid sentires, locutus, filium illi, nobis parentem, tibi pontificem maximum elegisti. Quo majore fiducia iisdem illis votis, quæ ipse pro se nuncupari jubet, oro & obtestor, si bene rempublicam, si ex utilitate omnium regit, primum, ut illum nepotibus nostris ac pronepotibus serves: deinde, ut quandoque successorem ei tribuas, quem genuerit, quem formaverit, similemque fecerit adoptato; aut, si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti, monstresque aliquem, quem adoptari in Capitolio deceat.

XCV. Vobis, Patres Conscripti, quantum debeam, publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in prætura modestiæ; vos in istis officiis etiam, quæ e studiis nostris circa tuendos socios injunxeratis, cuncti constantiæ antiquissimum testimonium perhibuistis. Vos proxime destinationem consulatus mei his acclamationibus approbavistis, ut intelligam, etiam atque etiam enitendum mihi, ut hunc consensum vestrum complectar, & teneam, & in dies augeam. Etenim memini, tunc verissime judicari, meruerit quis honorem, nec ne, quum adeptus est. Vos modo favete huic proposito, & credite, si cursu quodam provectus ab illo insidiosissimo principe, ante quam profiteretur odium bonorum, postquam professus est, subistiti; quum viderem, quæ ad honores compendia paterent, longius

iter

iter malui: si malis temporibus inter mœstos & paventes, bonis inter securos gaudentesque numeror; si denique in tantum diligo Optimum principem, in quantum invisus pessimo fui. Ego reverentiæ vestræ sic semper inserviam, non ut me consulem, & mox consularem, sed ut candidatum consulatus putem.

FINIS.

527195

527195